

OIKEUS

1 / 2026

JULKAISIJAT:

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry &
Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys

PÄÄKIRJOITUS

Anna Hurmerinta-Haanpää

Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus demokraattisen
oikeusvaltion arvojen puolustajana 1

KOLUMNIT

Tuukka Brunila

Küre, turvallisuus ja valtiosääntö 5

ARTIKKELIT

Anne Haarala-Muhonen – Liisa Myyry

Oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden pohdintoja
hyvästä juristista arvojen näkökulmasta 8

Martti Nieminen

Arvonnousuvero osana oikeudenmukaista verojärjestelmää 31

Heidi Kankkonen

Päihkeitä käyttäneiden ihmisten kokemukset väkivallasta ja
kohtaamisista kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa 52

KATSAUKSIA

Saïli Nystén-Haarala

Siidan lait – mitä oikeus on? 74

Juha Raitio

Onko Euroopan unionilla yhteiset arvot? Tarkastelussa
sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeudet 84

Katja Keinänen

The ‘so-called’ universal law: a historical analysis on the
centrality of private trade and capital accumulation in
the development of public international law 97

Tor Krøver

Opponent’s written statement on Katja Keinänen’s doctoral
dissertation “The ‘so-called’ universal law: a historical analysis
on the centrality of private trade and capital accumulation
in the development of public international law” 103

Pauno Soirila

The Making of Cultural Heritage: Law, Politics, and
Conceptual Contestation 106

Lucas Lixinski

Opponent’s written statement on Pauno Soirila’s doctoral
dissertation “Monumental Tradition: UNESCO and the
Making of Cultural Heritage in International Law, 1954–2003” 111

KIRJALLISUUS

Paavo Teittinen: Pitkä vuoro – kuinka moderni orjuus
juurtui Suomeen? (*Jani Hännönen*) 114

Ohjeita kirjoittajille 121

Toimituksen yhteystiedot 124

OIKEUS

1 / 2026

Viideskymmenesviides vuosikerta.
Julkaisijat: Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry &
Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys
Päätoimittaja:
Anna Hurmerinta-Haanpää

Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus demokraattisen oikeusvaltion arvojen puolustajana

Elämme ajassa, jossa joudumme väistämättä kyseenalaistamaan toisen maailmansodan jälkeen julistettujen yhteisten arvojen, kuten demokratian, oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja edistämisen, universaalisuuden. Tasavallan presidentti *Alexander Stubb* on kuvannut tällaista ajattelua Suomen ulkopoliittisena linjana arvopohjaiseksi realismiksi.¹ Toki on selvää, että kansainvälisesti tarkasteltuna yllä mainitut arvot eivät ole olleet kaikille valtioille tärkeitä tähänkään mennessä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kuitenkin myös valtiot, joiden arvopohja on aikaisemmin ollut lähellä omaamme, ovat alkaneet toimia (entisten) arvojensa vastaisesti. Myös Euroopan unionin yhteinen arvopohja on murentunut osittain Ukrainan sodan ja globaalien kriisien, osittain EU:n laajentumisen myötä.

Suomalaisen yhteiskunnan ja oikeusjärjestelmän ytimessä ovat oikeusvaltioperiaate, demokratia, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja edistäminen. Vaikka Suomessa onkin vielä toistaiseksi verrattain vahva arvopohja, se on ollut viime aikoina uhattu muun muassa eriarvoisuuden kasvun, oikeistopopulismin nousun sekä erilaisten turvallisuuskien myötä.²

Mitä enemmän arvojamme kyseenalaistetaan ja koitetaan horjuttaa, sitä tiukemmin niitä pitää puolustaa. Myös arvopohjan kyseenalaistamiseen ja horjuttamiseen johtaneiden yhteiskunnallisten muutosten syitä pitää selvittää.³ Vain tällä tavalla karille ajautuva laiva saadaan ehkä kääntymään. Tässä myös oikeus- ja yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella on keskeinen rooli.

1 Ks. arvopohjaisesta realismista tarkemmin esim. Huttunen, Mikko, Arvopohjainen realismi voi tarkoittaa mitä tahansa – ja juuri siksi se on täydellinen ulkopoliittikan linja. *From Lapland with Law: The Blog of the University of Lapland Faculty of Law* 17.6.2024. <https://fromlaplandwithlaw.blogspot.com/2024/06/arvopohjainen-realismi-voi-tarkoittaa.html> (vierailtu 25.3.2026).

2 Ks. esim. Kekkonen, Jukka, Mureneeko oikeusvaltio? *Art House* 2025.

3 *Ibid.*, s. 211.

Sekä Oikeus-lehti että sitä julkaisevat yhdistykset Demla ja OYY osallistuvat aktiivisesti demokraattisten arvojemme puolustamiseen. Demla järjesti taannoin seminaarin EU:n sääntelyn purusta. Seminaarissa kuultiin muun muassa ajatuksia siitä, miten EU:n toimielimissä suhtautuminen demokratiaan, avoimuuteen ja osallisuuteen ovat muuttuneet yhä nihkeämmiksi. Tässä ajassa on tärkeää, että löytyy juristeja, tieteenekijöitä ja aktivisteja, joille arvojemme puolustaminen on prioriteetti.

Tämän lehden kaikissa kirjoituksissa käsitellään tavalla tai toisella arvoja. *Tuukka Brunila* käsittelee kolumnissaan sitä, miten lainvalmistelussa kiire ja erilaisiin turvallisuusuhkiin varautuminen ovat jännitteisessä suhteessa demokratiaperiaatteen kanssa. Lehden artikkeliosion ensimmäisessä artikkelissa *Anne Haarala-Muhonen* ja *Läisa Myyry* raportoivat tutkimuksestaan, jossa analysoitiin oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden pohdintoja hyvästä juristista *Schwartzin* arvoteorian⁴ näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan juristiopiskelijoiden arvomaailma on monimuotoinen: tuleville juristeille tärkeitä arvoja ovat oikeudenmukaisuus, toisten ihmisten ja eläinten sekä luonnon hyvinvoinnin edistäminen, ennakkoluulottomuus, avoimuus muutoksille sekä tarkkuus, tunnollisuus ja kärsivällisyys. Osion toisessa artikkelissa *Martti Nieminen* tarkastelee mahdollisen arvonnousuveron oikeudenmukaisuutta Suomen verojärjestelmässä toisaalta muodollisen oikeudenmukaisuusperiaatteen ja toisaalta *John Rawlsin* oikeudenmukaisuusteorian ja eroperiaatteen⁵ näkökulmasta. Lopuksi *Heidi Kankkonen* tutkii artikkelissaan päihkeitä ongelmallisesti käyttäneiden ja kontrolli- tai sotealan ammattilaisen välisiä kohtaamisia tilanteissa, joissa päihkeitä käyttänyt on kokenut väkivaltaa tai kohtaaminen on tuottanut sitä. Kankkosen tutkimuksessa lähtökohtana on demokraattiseen oikeusvaltioon kuuluva jokaisen ihmisen perusoikeus turvallisuuteen ja ihmisarvoon. Tutkimus osoittaa konkreettisesti, miten arvot toteutuvat julkisessa vallankäytössä erityisesti marginalisoitujen ryhmien kohtaamisissa.

Lehden katsausosiossa *Soili Nystén-Haarala* pohtii esseessään *Anne-Maria Maggan* väitöskirjan innoittamana, voisiko oikeusjärjestelmämme muuttaa nykyistä pluralistisempaan suuntaan niin, että se huomioisi paremmin esimerkiksi alkuperäiskansojen omat oikeusjärjestelmät ja muunlaisten eläinten sekä luonnon oikeudet. *Juba Raitio* tarkastelee katsauksessaan EU:n (epä)yhtenäistä arvopohjaa erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan EUT:n oikeuskäytännön pohjalta. Kirjoitus keskittyy analysoimaan EUT:ssa vireillä olevaa asiaa C-769/22 *komissio v Unkari* muun muassa Euroopan erilaisten uskontoperinteiden sekä EU-tuomioistuimen aikaisemman perusvapauksia ja perusoikeuksia koskevan oikeuskäytännön ja ihmisoikeuksien suojaamisen näkökulmista.

Paljon arvojemme käytännön toteutumisesta kertoo myös *Jani Hannosen* kirja-arvostelun kohteena oleva *Paavo Teittisen* teos ”Pitkä vuoro – kuinka moderni orjuus juurtui Suomeen?”⁶ Myös tässä numerossa julkaistavien lektioiden taustalla olevissa väitöskirjoissa keskustellaan arvoista. *Katja Keinänen* väitöskirja tarkastelee kansainvälisen oikeuden mahdollisuutta edistää oikeudenmukaisuutta maailmanpolitiikassa. *Paavo Soirila* puolestaan tutkii väitöskirjassaan

4 Schwartz, Shalom, *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical advances and Empirical Tests in 20 Countries*, s. 1–62 teoksessa Mark Zanna (toim.) *Advances in Experimental Social Psychology*. Academic Press 1992.

5 Rawls, John, *A Theory of Justice*. Revised edition. Belknap Press of Harvard University Press 1999 (alkuperäisteos julkaistu 1971).

6 Teittinen, Paavo, *Pitkä vuoro – kuinka moderni orjuus juurtui Suomeen?* Gummerus 2025.

kulttuuriperinnön käsitteen kehittymistä kansainvälisessä oikeudessa sekä esimerkiksi ihmis-oikeuksien ja dekolonisaation vaikutusta siinä.

Tässä lehdessä ei julkaista Oikeudellinen elämä -palstaa. Sillä on pitkät perinteet lehden historiassa, mutta sähköiseen julkaisemiseen siirtymisen myötä palsta ei enää palvele tarkoitustaan. Otan mielelläni vastaan palautetta tästä muutoksesta. Tämän pääkirjoituksen yhteydessä on kirjoittajakutsu ensi vuoden teemanumeroon, jonka aiheena on tiedon julkisuus, yksityisyys ja käytettävyys. Teemanumeron kirjoitukset valitaan abstraktimenettelyn perusteella.

Valoa kevääseen!

Anna Hurmerinta-Haanpää

Kirjoittajakutsu Oikeus-lehden teemanumeroon tiedon julkisuudesta, yksityisyydestä ja käytettävyydestä

Tutkimuksen ja journalismin yhtenä tehtävänä on toimia demokraattisissa oikeusvaltioissa ”neljäntenä valtiomahtina”, jolloin julkisuusperiaatteen ja julkisen keskustelun kautta tahtaavan kritiikin avulla kontrolloidaan viranomaisten toimintaa. Mutta miten tämä onnistuu, kun viranomaiset yhä enenevässä määrin rajoittavat tai hankaloittavat pääsyä julkisiin asiakirjoihin Euroopan unionin yleiseen tietosuojasetukseen vedoten? Vastaavasti suunnitellaan julkisesti saatavilla olevien rikos- ja rangaistustilastojen alasajamista, mikä heikentää oikeusjärjestelmän läpinäkyvyyttä ja tutkittuun tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

Samaan aikaan, kun pääsyä julkiseen tietoon vaikeutetaan, kansalaisten yksityisyydensuojaa heikennetään turvallistamiseen liittyvän sääntelyn ja uuden teknologian myötä. Paradoksaalista on, että valtio kerää meistä aina vain enemmän tietoa, mutta me saamme vastaavasti sieltä aikaisempaa vähemmän tietoa. On myös perusteltua pohtia muun muassa sitä, miten tietosuojasetuksen myötä kasvava hallinnollinen taakka muuttaa tutkimustyön resursseja ja ajankäyttöä.

Myös yrityksistä kerätään entistä enemmän tietoa lisääntyneen EU-sääntelyn myötä. Yrityksiä veloitetaan raportoimaan erilaisia tietoja esimerkiksi verotukseen ja vastuullisuuteen liittyen. Raportoinnin tarkoituksena on tarjota tietoa yritysten eri sidosryhmille esimerkiksi sen arvioimiseksi, toimiiko yritys vastuullisesti tai harjoittaako se aggressiivista verosuunnittelua. Tieto voidaan kuitenkin esittää yksipuolisesti itselle edullisella tavalla tai siten, että kokonaiskuvan hahmottaminen on vaikeaa. Tiedon määrä ei myöskään automaattisesti lisää esimerkiksi eri sidosryhmien ymmärrystä tai osallisuutta. Lisäksi raportointi kasvattaa yritysten hallinnollista taakkaa.

Oikeus-lehden vuoden 2027 teemanumerossa pureudutaan tiedon julkisuuden, yksityisyyden ja käytettävyyden kysymyksiin eri näkökulmista. Haemme niin teoreettisia, monitieteisiä, lainopillisia, empiirisiä kuin käytännön kokemuksiin perustuvia tutkimusartikkeleita sekä pienempiä katsauksia ja kirjoituksia aiheesta.

Toivomme kirjoituksia esimerkiksi seuraavanlaisista kysymyksistä:

Mitä tietosuoja-asetus käytännössä edellyttää viranomaisilta ja miten sitä tulisi tulkita julkisuusperiaatteen kontekstissa? Miksi viranomaiset jättävät antamatta tietoja tai hankaloittavat niihin pääsyä? Millaisia käytännön ongelmia tutkijat ja toimittajat ovat työssään kokeneet? Mitä olennaista viranomaisten toiminnasta ja yhteiskunnasta jää piiloon, kun pääsy tiedon ääreen vaikeutuu? Millaista tietoa meistä kerätään ja miten voimme sitä hallita?

Miten lisääntyvä EU:n raportointisääntely vaikuttaa yritysten toimintaan? Antavatko uudet raportointivaatimukset eri sidosryhmille todellisen mahdollisuuden saada luotettavaa tietoa yritysten toiminnasta ja vaikuttaa siihen esimerkiksi julkisen keskustelun kautta?

Teemanumerossa julkaistavat kirjoitukset valitaan abstraktien perusteella. Abstraktista tulee käydä ilmi kirjoituksen aihe ja merkittävyys teemanumeron kannalta sekä vertaisarviointiin tarkoitettussa käsikirjoituksessa myös tutkimuskysymys, näkökulma tai aiottu tutkimusmenetelmä. Mikäli alustavia tuloksia on jo olemassa, ne on hyvä esitellä tiiviisti. Vertaisarviointiin tarkoitettujen kirjoitusten osalta abstraktin suosituspituus on noin 300 sanaa. Lyhyemmissä kirjoituksissa abstraktin suosituspituus on noin 150 sanaa.

Lähetä abstrakti **15.5.2026 mennessä** lehden päätoimittajalle *Anna Hurmerinta-Haanpäälle* (anna.hurmerinta-haanpaa@aalto.fi) ja teemanumeron vierailijalle päätoimittajalle *Tarja Koskelalle* (tarja.s.koskela@uef.fi). Päätoimittajat arvioivat abstraktit ja valitsevat teemanumeroon sisällytettävät kirjoitukset. Ilmoitamme abstraktien hyväksymisestä kirjoittajille 31.5. mennessä.

Vertaisarviointiin lähetettävien käsikirjoitusten tulee olla valmiina 13.9.2026 mennessä, jonka jälkeen ne etenevät normaalisti vertaisarviointiprosessiin. Muut kuin vertaisarviointiin tarkoitetut kirjoitukset tulee olla valmiina 30.10.2026 mennessä. Toimitus ei takaa kirjoituksen julkaisemista, vaikka abstrakti hyväksyttäisiin. Kaikki käsikirjoitukset tulee lähettää Journal.fi-portaalin kautta (<https://oikeus.journal.fi/>), ja käsikirjoituksen muotoilussa tulee noudattaa lehden kirjoittajaohjeita, jotka löytyvät Journal.fi-portaalista (<https://oikeus.journal.fi/about/submissions>) sekä tämän lehden lopusta.

Kiire, turvallisuus ja valtiosäntö

Tuukka Brunila

Hallitus haluaa muuttaa perustuslain 10 pykälää laajentaakseen poliisin rikostiedustelua koskevia tiedustelutoimivaltuuksia. Muutosta valmistelleen työryhmän mietinnössä todetaan, että synä ovat muutokset rikollisuudessa ja turvallisuusympäristössä.¹ Vastustusta tätä muutoshanketta kohtaan on herättänyt erityisesti ehdotus uhkaan perustuvan kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suojan rajoittamisen lisäämisestä momentteihin 3 ja 4.²

Toinen kiistanalainen seikka on pyrkimys muutoksen läpiviemiseksi perustuslain 73 pykälän 2 momentin kiireelliseksi julistamismenettelyllä. Tavallisesti lain säätäminen perustuslainsäätämisyjärjestyksessä vaatii, että laki jätetään lepäämään vaalien yli seuraavan eduskunnan hyväksyttäväksi. Jos kuitenkin 5/6 enemmistö julistaa sen kiireelliseksi, laki voidaan hyväksyä heti 2/3 enemmistöllä. Tämän menettelyn käyttöä tulee kuitenkin välttää. Esimerkiksi oikeuskansleri *Janne Salminen* toteaa omassa lausunnossaan 10 pykälän muutoksesta, että ”erityisesti kotirauhan suojan ytimeen ulottuvat lainsäädäntöhankkeet edellyttävät päätöksenteon tueksi laajaa ja monipuolista yhteiskunnallista keskustelua ja arviointia, mikä vaatii aikaa.”³ Kiire kumoaa mahdollisuuden laajaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, ja siten se myös heikentää valtiosäännön uudistamisen demokraattista perustaa.

Perustuslain muuttaminen on tehty ajallisesti tarkoituksenmukaisen hitaaksi. *Jaakko Husa* ja *Antero Jyränkin* mukaan perustuslainsäätämisyjärjestyksen taustalla on huoli perustuslain muuttamisen hätiköimisestä. Nykyisen säätämisyjärjestyksen tarkoituksena on ”nimenomaan jarruttaa ja hidastaa valtiosääntöisiin perusratkaisuihin kajoamista pienen enemmistön turvin”.⁴ Hitaus on keskeinen piirre demokraattiselle valtiosäännölle. Husa ja Jyränki toteavatkin, että kiireelliseksi julistaminen vie pohjan kansalaisyhteiskustelulta ja mahdollisuudelta vaikuttaa perustuslain muuttamiseen vaalien välityksellä.⁵

Kiireen ja yhteiskunnallisen keskustelun vastakkainasettelussa on usein kyse turvallisuuden ja demokratian välisestä jännitteestä. Tämä jännite ilmenee erityisesti lainvalmistelun ajallisen luonteen puitteissa. Lainsäädäntöprosessin, joka etenee valmistelusta eduskuntakeskusteluun

1 Oikeusministeriö, Perustuslain 10 §:n tarkistaminen: Työryhmän mietintö. Oikeusministeriö 2026, s. 10.

2 Esimerkiksi Suomen Asianajajat vastustaa tätä lisäystä ja ”katsoo, että esitetyillä perusteilla mahdollistetaan suhteeton puuttuminen kansalaisten kotirauhaan ja viestinnän suojaan riittämättömällä valvonnalla”. Suomen Asianajajat, Lausunto perustuslain 10 §:n tarkistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä, <https://asianajajat.fi/lausunto-perustuslain-10-%C2%A7n-tarkistamista-valmistelleen-tyoryhman-mietinnosta/>.

3 OK V/3017/21/2025, s. 5.

4 Husa, Jaakko – Jyränki, Antero, Valtiosääntöoikeus. Kauppakamari 2012, s. 320.

5 Husa – Jyränki 2012, s. 321.

ja lopulta säätämiseen, on tarkoitus olla ajallinen prosessi. Se mahdollistaa niin asiantuntijoiden, eduskunnan, valiokuntien kuin laajemmin yhteiskunnankin osallistumisen lain säätämiseen. Asiantuntijoiden ja kansalaisten kuuleminen edistää lainvalmistelun laatua ja sen tiedollista pohjaa.⁶ Lakien säätäminen on näin ollen tarkoituksellisesti hidasta.

Kiireellä on merkittävä vaikutus lainvalmisteluun. Esimerkiksi pandemian aikana monet hallituksen esityksistä tehtiin kiireessä, minkä takia ne kärsivät niin tietopohjaan kuin juridiseen osaamiseen liittyvistä puutteista. Tämä osaltaan, paradoksaalista kyllä, hidasti päätöksentekoa.⁷

Kiirehtiminen erityisesti lausuntoajoissa on toki turvallisuuspolitiikkaa laajempi ilmiö. Oikeusministeriön arviomuistiossa todetaan, että lausuntoaika, jonka tulisi olla kuusi viikkoa, on vuosina 2022–2024 ollut keskimäärin viisi viikkoa.⁸ Myös Euroopan komissio on oikeusvaltioraportissaan kiinnittänyt huomiota lainsäädännön lausuntoaikojen toistuvaan lyhentymiseen Suomessa.⁹

Turvallisuuspolitiikan tasolla kiire liittyy erityisesti tuleviin kriiseihin varautumiseen. Tässä tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että aikajänne tulevaisuuden suhteen näyttäisi kaventuvan yhteiskunnallisten prosessien kiihtymisen myötä.¹⁰ Mitä nopeammin talouden, yhteiskunnan ja turvallisuustilanteen muutokset tapahtuvat, sitä suurempi kiire lainsäädännön muuttamiselle on. Tällöin tulevaisuuden aikajänne kaventuu ja tarve muutoksille kiihtyy. Tulevaisuushorisontimme valtiosäännön suhteen ei näyttäisi olevan enää edes yhtä vaalikautta, vaan esimerkiksi nyt suunnitteilla olevan perustuslain 10 pykälän muutoksessa aikajänne on vuosi – sikäli kuin tarkoitus on saada muutos tehtyä jo ennen kevään 2027 vaaleja.

Turvallisuuspolitiikkaan liittyvää kiihtyvää kiirettä ja lainsäädännön tarpeita on vaikeaa sovittaa keskenään. Kansainvälisessä tutkimuksessa puhutaan poliittisen päätöksenteon ja yhteiskunnallisten prosessien muuttumisesta eritahtisiksi siinä missä politiikan on nopeuduttava pysyäkseen kiihtyvän yhteiskunnan perässä.¹¹ Hyvä esimerkki tästä on valmiuslaki, joka säätelee poikkeusolojen toimivaltuuksia. Kiinnitin huomiota Oikeus-lehden viime numerossa siihen, että valmiuslain uudistamisen aikajänne on merkittävästi kiihtynyt.¹² Viimeisin muutos vuodelta 2022 julistettiin kiireelliseksi perustuslain 73 pykälän 2 momentin mukaisesti johdettua turvallisuustilanteen nopeasta muutoksesta. Kuten Maanpuolustuskorkeakoulun selvitys valmiuslain silloisesta uudistamisesta toteaa, turvallisuus ja lainsäädäntö ovat kehittyneet eritahtisiksi.¹³

Valmiuslaki ilmentää hyvin kiireeseen ja valtiosäännön uudistamiseen liittyviä jännitteitä. Valmiuslain oikeutus perustuu siihen, että poikkeusoloissa tarvittavista toimivaltuuksista on

6 Hämäläinen, Hanna – Salminen, Janne, Lainvalmistelun oikeudelliset puitteet. *Lakimies* 2/2024, s. 194–222, 212.

7 Ks. Brunila, Tuukka, Legislation, emergencies and the need for swift action: Tensions between the executive branch and emergency legislation during the COVID-19 pandemic in Finland. *The Theory and Practice of Legislation* 1/2025, s. 31–49.

8 Marinin hallituksen aikana 5,5 viikkoa ja Orpon hallituksen aikana 4,5. Oikeusministeriö, Lainvalmistelun kuulemisoppaan uudistaminen: arviomuistio säädösehdotuksista järjestettävien lausuntomenettelyjen lausuntoaikaa koskevasta ohjeistuksesta. Oikeusministeriö 2024, s. 7.

9 European Commission, 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Finland. European Commission 2025, s. 22–23.

10 Scheuerman, William E., *Liberal democracy and the social acceleration of time*. Johns Hopkins University Press 2004.

11 Rosa, Hartmut, *Social acceleration: a new theory of modernity*. Columbia University Press 2013, s. 259.

12 Brunila, Tuukka, Valmiuslain kokonaisuudistus hämmöittää: mitä tapahtuu poikkeusolojen määritelmälle? *Oikeus* 3–4/2025, s. 350–354, 350.

säädetty lailla etukäteen, jotta vältetään kiireeltä säätää toimivaltuuksista poikkeusolojen aikana. Myös vuoden 2022 valmiuslain muutosta, joka siis julistettiin kiireelliseksi, koskeva hallituksen esitys vetosi tähän oikeutukseen.¹⁴ Poikkeusoloihin varautumista hyvissä ajoin on siis myös alkanut määrittämään kiire. Näin ollen kiire ei ole enää poikkeusoloihin tai yleisemmin kriiseihin liittyvä piirre, vaan se on alkanut määrittää myös lainsäädäntöä normaalioloissa.

Kiireen laajeneminen valtiosäännön uudistamiseen on nähtävästi tapahtunut vuoden 2018 perustuslain 10 pykälän muuttamisen yhteydessä. Hallituksen esitys ko. muutoksesta toteaa, että ”Suomen turvallisuustilanteen heikentyminen ja tarve varautua Suomen kansallista turvallisuutta uhkaavaan toimintaan muodostavat hallituksen näkemyksen mukaan sellaisen poikkeuksellisen tilanteen, jossa perustuslain kiireelliselle muuttamiselle on osoitettavissa välttämätön tarve”.¹⁵ Vielä vuoden 2011 valmiuslain uudistamisen tapauksessa perustuslakivaliokunta toisti aikaisemman vallitsevan kantansa, että perustuslaintasoisten muutosten kiireellistä muuttamisenmenettelyä ei tulisi käyttää kuin poikkeuksellisesti välttämättömissä tilanteissa,¹⁶ todetessaan, että perusteet kiireelliseksi julistamiselle eivät ole käsillä.¹⁷ Sen sijaan vuoden 2022 valmiuslain muutoksen tapauksessa valiokunta vetosi vuoden 2018 perustuslain muutoksen aikaiseen lausuntoonsa, jossa lyhyessä ajassa tapahtuneet muutokset Suomen turvallisuusympäristössä nähtiin perusteena kiiremenettelyn käytölle.¹⁸ Kiireestä onkin sen jälkeen, kuten ylempänä mainitut esimerkit sekä tämänhetkinen perustuslain 10 pykälän muutos osoittavat, tullut keskeinen osa valtiosäännön uudistamista.

Demokratian ja turvallisuuden valtiosäännölle asettamien vaatimuksien välillä on vaikeaa tasapainotella. Kuten tämänhetkisen perustuslain 10 pykälän muutosta koskeva työryhmän mietintö toteaa, ”perustuslain mahdollisia muutostarpeita tulee arvioida huolellisesti ja välttämättömiksi arvioidut muutokset tehdä perusteellisen valmistelun sekä siihen liittyvän laajapohjaisen keskustelun ja yhteisymmärryksen pohjalta.”¹⁹ Kiire ei siis sovi hyvin yhteen perusteellisen yhteiskunnallisen keskustelun ja siten demokraattisen valtiosäännön kanssa. Tällä hetkellä näyttääkin siltä, että turvallisuus painottuu demokraattisuuteen nähden valtiosääntömme muutosprosessissa.

13 Branders, Minna, Valmiuslain uudistamisen ilmiöpohjaiset lähtökohdat. Maanpuolustuskorkeakoulu 2021, s. 21.

14 HE 63/2022 vp., s. 7.

15 HE 198/2017 vp., s. 40.

16 Ks. PeVM 10/2006 vp., s. 6; myös PeVM 5/2005 vp., s. 6.

17 PeVL 6/2009 vp., s. 17.

18 PeVL 29/2022 vp., s. 11; PeVM 4/2018 vp., s. 10.

19 Oikeusministeriö 2026, s. 97.

Oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden pohdintoja hyvästä juristista arvojen näkökulmasta

Anne Haarala-Muhonen – Liisa Myyry

Tiivistelmä – Juristin ammatissa pidetään oikeudenmukaisuutta keskeisenä arvona, ja hyvien juristien odotetaan lähestyvän oikeudellisia kysymyksiä moraalisesti neutraalilla ja puolueettomalla tavalla. Tutkimukset osoittavat, että arvot ovat merkittäviä tekijöitä ihmisten asenteiden ja käyttäytymisen ennustamisessa, ja että arvojen yhteneväisyys ympäristön kanssa parantaa yksilöiden hyvinvointia. Juristien henkilökohtaisia arvoja ei ole laajasti tutkittu, joten tässä tutkimuksessa tarkastelemme, mitkä muut arvot kuin oikeudenmukaisuus voivat olla tärkeitä tuleville juristeille. Tutkimuksessa selvitetään oikeustieteen notaariopiskelijoiden pohdintoja hyvästä juristista suomalaisessa yliopistossa. Tähän laadulliseen tutkimukseen osallistui 67 opiskelijaa. Aineisto kerättiin pohdintatehtävän avulla ja analysoitiin abduktiivisen laadullisen sisällönanalyysin avulla käyttäen Schwartzin arvoteorian mallia aineiston luokittelun apuna. Analyysissä havaittiin neljä Schwartzin arvomallin ulottuvuutta: avoimuus muutokselle, säilyttäminen, itsensä ylittäminen ja itsensä korostaminen. Lisäksi tunnistettiin työhön liittyviä arvoja. Tutkimuksemme osoittaa, että oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden arvomaailma on monimuotoinen. Oikeustieteen opiskelijat eivät painottaneet pelkästään moraalisesti neutraaleja arvoja, vaan he olivat ennakkoluulottomia sekä motivoituneita edistämään muiden hyvinvointia. Tulokset heijastavat paitsi koulutuksen arvopohjaa myös ikäryhmien yleisiä arvomieltymyksiä.

Asiasanat: henkilökohtaiset arvot, ammatilliset arvot, Schwartzin arvomalli, juristiprofessio, oikeustieteen opiskelijat

1. Johdanto

Juristin ammatin keskeisenä arvona pidetään oikeudenmukaisuutta,¹ ja juristien odotetaan käyttävän moraalisesti neutraalia ja arvovapaata lähestymistapaa oikeudellisten ongelmien ratkaisemisessa.² Tutkimukset osoittavat, että henkilökohtaiset arvot ovat yhteydessä tilanteiden tulkintaan, asenteisiin ja käyttäytymiseen,³ ja niillä voi olla vaikutusta juristin tekemiin oikeudellisiin päätöksiin. Arvoja voidaan pitää eettisen toiminnan kulmakivenä, sillä ne motivoivat ihmisiä tavoittelemaan eettisiä päämääriä.⁴ Etiikalla viitataan usein systemaattiseen pyrkimykseen ymmärtää oikeaa ja väärää koskevia käsityksiä, ja ammattietiikalla tarkoitetaan ammattialan yhteistä näkemystä siitä, millainen ammatillinen toiminta on oikeaa ja hyvää ja millainen puolestaan ei-toivottua. Tämä näkemys on usein esitetty ammattieettisessä koodistossa, jossa on kuvattu ammattikunnan sopimat eettiset periaatteet, ohjeet ja säännöt. Suomen Juristiliiton eettiset ohjeet korostavat hyvän juristitavan periaatteina muun muassa oikeudenmukaisuutta, lojaalisuutta, riippumattomuutta ja tasapuolisuutta.⁵ Vastaavasti Asianajajaliitto kirjaa perusarvoikseen lojaalisuuden, riippumattomuuden, esteettömyyden, luottamuksellisuuden ja kunniallisuuden.⁶

1 Airaksinen 2012, s. 616.

2 Kadwaki 2015, s. 323; Wizner 1998, s. 588–589.

3 Sagiv – Schwartz 2022, s. 536–537.

4 Juujärvi – Myyry – Pessa 2007, s. 34.

5 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>

6 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>

Tarkasteltaessa juristin työn merkityksellisyyttä Suomessa juristit arvostivat yhä enemmän työn mielekkyyttä ja kestävyyttä.⁷ Lisäksi on havaittu, että alalla saatetaan olla siirtymässä asiakkeisesta työkuultuurista ihmiskeskeisempään lähestymistapaan.⁸ On näyttöä siitä, että omien arvojen yhteensopivuus ympäristön kanssa lisää yksilöiden hyvinvointia,⁹ kun taas tärkeiden arvojen vastaisesti toimiminen voi aiheuttaa ahdistusta ja lisätä eettistä stressiä.¹⁰ On tärkeää, että oikeustieteellisen koulutuksen tavoitteena on paitsi opettaa oikeudellisia oppeja, myös innostaa opiskelijoita kehittämään monipuolisesti työelämätaitoja sekä rohkaista heitä pohtimaan omia arvojaan ja eettisiä kysymyksiä.¹¹

Oikeustieteen opiskelijoiden ja juristien henkilökohtaisista arvoista on saatavilla vain vähän tutkimustietoa, ja kiinnostava kysymys on myös, mitkä muut arvot oikeudenmukaisuuden ohella voivat olla tärkeitä oikeustieteen opiskelijoille. Tässä tutkimuksessa selvitetään laadullisen tutkimuksen keinoin oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä juristista ja arvoista suomalaisessa yliopistossa.

2. Arvot ja arvoulottuvuudet

Yleensä arvot käsitetään uskomuksiksi siitä, että tietty toimintatapa tai päämäärä on henkilökohtaisesti tai sosiaalisesti tavoiteltavampi kuin vastakkainen toimintatapa tai päämäärä. Yhteiskuntatieteellisessä arvotutkimuksessa tällä hetkellä yleisimmin käytetyn teorian mukaan arvot ovat yleisiä elämää ohjaavia periaatteita, jotka voidaan asettaa henkilökohtaiseen tärkeysjärjestykseen.¹² Arvot siis motivoivat ihmisiä tavoittelemaan erilaisia päämääriä, ja motivaatiot ovat joko toisilleen vastakkaisia tai yhteensopivia. Yksittäiset arvot muodostavat motivaatioidensa pohjalta kymmenen yleismaailmallista eli eri kulttuureissa suunnilleen samanmerkityksistä arvoaluetta.¹³ Nämä arvoalueet esitetään Taulukossa 1.

Motivaatioiden yhteensopivuuksien ja vastakkaisuuksien mukaan edellä esitetyt 10 arvoaluetta voidaan esittää kehämallina (Kuvio 1), jossa vierekkäin ovat aina motivaatioiltaan yhteensopivat arvot ja vastakkaisilla puolilla toistensa kanssa yhteensopimattomat arvot. Näin 10 arvoaluetta muodostaa neljä ulottuvuutta, jotka voidaan asettaa kahdelle jatkumolle: itsensä ylittäminen vs. itsensä korostaminen ja muutosvalmius vs. säilyttäminen. *Itsensä ylittäminen* -ulottuvuudelle sijoittuvat arvot, joiden päämääränä on toisten ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen: hyväntahtoisuus ja universalismi. *Itsensä korostaminen* -ulottuvuudelle sijoittuvat valta ja suoriutuminen, joilla tavoitellaan henkilökohtaisesti hyvää sosiaalista asemaa ja menestystä. *Muutosvalmius* -ulottuvuuden arvoalueita ovat itseohjautuvuus, virikkeisyys ja mielihyvä, jotka tähtäävät itse asetettujen älyllisten ja emotionaalisten tavoitteiden saavuttamiseen. *Säilyttäminen* -ulottuvuus taas kannustaa ihmisiä säilyttämään vallitsevia olo- ja ihmissuhteita sekä noudattamaan perinteisiä tapoja tehdä asioita.¹⁴ *Työarvot* eli ahkeruuden ja pitkäjänteisen työs-

7 Alaja 2023, s. 8

8 Alaja 2023, s. 6.

9 Sorthéix – Lönnqvist 2015, s. 43.

10 Juujärvi – Nummela – Sinervo 2023, s. 11.

11 Wizner 1998, s. 583, 587; James 2014, s. 32.

12 Schwartz 1992, s. 4.

13 Schwartz 1992, s. 6–7.

14 Schwartz 1992, s. 14–15, 45.

Taulukko 1. *Schwartzin* arvoalueet ja niiden sisältämät yksittäiset arvot.

Arvoalue	Yksittäiset arvot
Valta	Sosiaalinen arvovalta ja toisten kontrollointi (yhteiskunnallinen valta, varakkuus, arvovalta)
Suoriutuminen	Henkilökohtainen menestyminen vallitsevien sosiaalisten normien mittapuulla (menestys, kyvykyys, kunnianhimo, vaikutusvalta)
Mielihyvä	Mielihyvä ja aistillisten tarpeiden tyydyttäminen (mielihyvä, elämästä nauttiminen)
Virikkeisyys	Jännitys ja vaihtelu elämässä (uskalaisuus, vaihteleva elämä, jännittävä elämä)
Itseohjautuvuus	Itsenäinen ajattelu ja toiminta (luovuus, vapaus, uteliaisuus, itsenäisyys, omien tavoitteiden valitseminen)
Universalismi	Kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtäminen ja suojeleminen (sosiaalinen oikeudenmukaisuus, laajakatseisuus, maailman rauha, viisaus, luonnon ja taiteen kauneus, ympäristön suojeleminen)
Hyväntahtoisuus	Läheisten ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen (avulaisuus, anteeksiantavaisuus, rehellisyys, uskollisuus, vastuullisuus)
Perinteet	Kulttuurin ja uskonnon asettamien käyttäytymistapojen hyväksyminen ja kunnioittaminen (oman elämänsänsä hyväksyminen, perinteiden kunnioitus, nöyryys, malillisuus)
Yhdenmukaisuus	Sosiaalisten normien vastaisen toimintojen, taipumusten ja impulssien rajoittaminen (tottelevaisuus, itsekontrolli, kohteliaisuus, vanhempien ja vanhojen ihmisten kunnioittaminen)
Turvallisuus	Turvallisuuden ja vakiintuneiden toimintatapojen säilyttäminen yhteiskunnassa, ihmissuhteissa ja suhteessa omaan itseensä (perheen turvallisuus, kansallinen turvallisuus, yhteiskunnallinen järjestys)

kontenttien arvostaminen (esim. ahkeruus, tunnollisuus, järjestelmällisyys, täsmällisyys, pitkäjänteinen suunnittelu), jotka eivät alun perin sisältyneet malliin, ovat osoittautuneet merkitykselliseksi eri tutkimuksissa, mutta niiden sijoittuminen arvokehälle vaihtelee aineiston mukaan.¹⁵

Suomalaisten arvoja edustavilla kansallisilla otoksilla tutkinut *Martti Puobiniemi* toteaa, että arvojen yhteys demografisiin tekijöihin näkyy muun muassa siinä, että iäkkäiden ja vähemmän koulutusta saaneiden arvot painottuvat säilyttämisarvoihin, kun taas nuoremmilla vastaajilla korostuvat suoriutuminen, mielihyvä ja virikkeisyys ja enemmän koulutusta saaneilla muutosvalmiusarvot.¹⁷ Iän yhteys arvopreferensseihin on todettu myös kansainvälisesti.¹⁸ Hollantilaisessa tutkimuksessa sukupolvien arvoeroista ja -muutoksesta kävi ilmi, että milleniaalit (1980–1992) arvostivat enemmän mielihyvää kuin vanhin sukupolvi (1925–1945), ja milleniaalien arvopreferenssit olivat myös herkempiä muutoksille kuin muiden sukupolvien.¹⁹ Sukupolvien väliset erot voivat näkyä myös työhön liittyvissä asenteissa, jotka heijastelevat arvopreferenssejä. Äskettäisessä katsausartikkelissa havaittiin, että jos X-sukupolvelle (1965–1979/80) on työssä tärkeää pysyvyys ja etenemismahdollisuudet, niin Z-sukupolvelle (1996–2010/12) joustavuus, yhteistyö ja itsensä kehittäminen ovat keskiössä.²⁰ Myös sukupuolten väliset arvoerot ovat samansuuntaisia sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vaikka hyväntahtoisuus on usein vastaajien tärkein arvo otoksesta riippumatta, miehet arvostavat enemmän itsensä

15 Helkama 2015, s. 145–148.

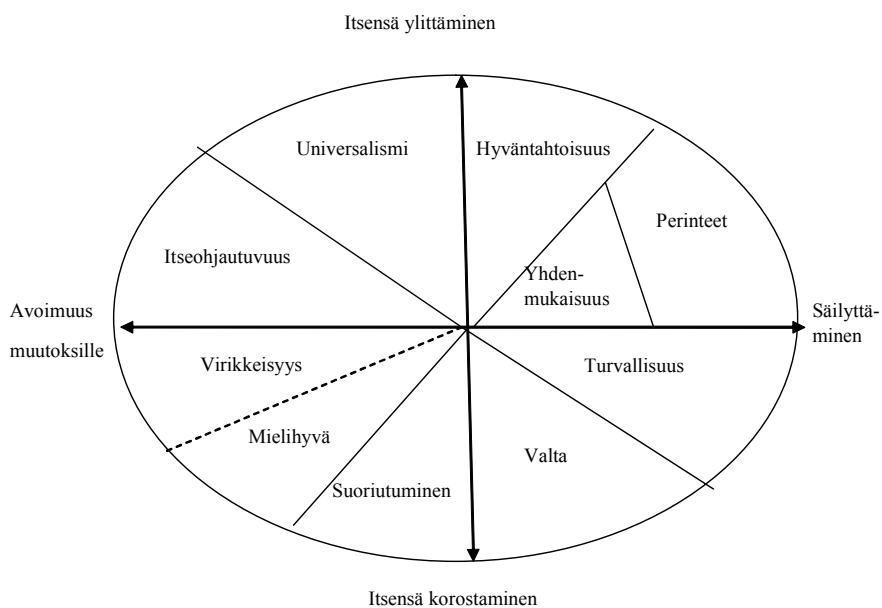
16 Schwartz 1992, s. 45.

17 Puobiniemi 2022, s. 63.

18 Leijen – van Herk – Bardi 2022, s. 1.

19 Leijen – van Herk – Bardi 2022, s. 4.

20 Fuchs – Lorenz – Fuchs 2024, s. 63. Eri tutkimuksissa on sukupolvien rajat vedetty vähän eri tavoin.

Kuvio 1. Schwartzin arvomalli.¹⁶

korostamis- ja muutosvalmiusarvoja kuin naiset ja naiset taas itsensä ylittämisarvoja enemmän kuin miehet.²¹ Sukupuolten arvoerot näyttävät kuitenkin olevan pienempiä kuin ikään, koulutukseen tai kulttuuriin liittyvät erot.²²

Arvojen yhteys käyttäytymisaipeuksiin on kiinnostanut tutkijoita pitkään.²³ Koska Schwartzin teorian mukaan arvot ovat elämää ohjaavia päämääriä, joilla on voimakas motivaatiopohja, on arvojen ja käyttäytymisen välinen yhteys keskeinen kysymys teorian kannalta. Arvojen ja käyttäytymisen yhteys ei kuitenkaan ole täysin suoraviivainen, koska sama käyttäytymisen voi heijastella useampia arvoja tai arvojen lisäksi käyttäytymiseen voi vaikuttaa moni muukin tekijä.²⁴ Oman käyttäytymisaikomuksen ja todellisen käyttäytymisen välillä voi olla myös ristiriitä.²⁵ Tutkimuksen mukaan arvojen ja käyttäytymisen yhteyttä säätelee ainakin kolme erilaista mekanismia: saavutettavuus, tulkinta sekä kontrolli.²⁶ Tärkeimmät ja helpoimmin saavutettavat arvot ovat selkeimmin yhteydessä käyttäytymiseen. Arvojen aktivointi lisää niiden saavutettavuutta: esimerkiksi esittämällä ympäristöystävällisiä arvoja tutkittaville universalismiarvojen kannattajat valitsivat tutkimuksen seuraavassa vaiheessa ympäristöystävällisemmän

21 Schwartz – Rubel 2005, s. 1020; Puohiniemi 2022, s. 63.

22 Puohiniemi 2022, s. 63; Schwartz – Rubel 2005, s. 1020.

23 Esim. Feather 1990, s. 151–192.

24 Bardi – Schwartz 2003, s. 1208–1209; Cieciuch 2017, s. 244.

25 Fisher 2017, s. 220–221.

26 Sagiv – Schwartz 2022, s. 538; Sagiv – Roccas 2021, s. 301.

television kuin tutkittavat, joille universalismi ei ollut keskeinen arvo tai joiden arvoja ei aktivoitu.²⁷ Toinen keino aktivoida arvoja on niiden reflektointi, eli arvojen ja niiden tärkeyden tietoinen pohtiminen.²⁸ Esimerkiksi hyväntahtoisuusarvojen reflektointi lisäsi yhteistyötä sosiaalisen dilemman pelissä.²⁹ Toisaalta aktivointimekanismi voi toimia myös toisinpäin, eli esimerkiksi kognitiivinen kuormitus tai hajamielisyyden voi ehkäistä arvovihjeiden havaitsemista ympäristöstä sekä arvojen aktiivista pohtimista.³⁰

Tulkintamekanismi tarkoittaa, että mitä enemmän ajattelemme tietyn käyttäytymisen ilmentävän meille tärkeää arvoa, sitä luultavammin käyttäydymme sen mukaisesti. Jos kierrättäminen ilmentää meille tärkeää ympäristönsuojeluarvoa, me todennäköisemmin kierrätämme.³¹ Millainen käyttäytyminen ilmentää mitään arvoa on myös kulttuurisesti säädeltyä. Lisäksi kulttuuri vaikuttaa arvojen ja käyttäytymisen väliseen yhteyteen kontrollin kautta. Tiukan kontrollin kulttuureissa normit ja odotukset voivat vaikuttaa käyttäytymiseen enemmän kuin henkilökohtaiset arvot, toisin kuin löyhän kontrollin kulttuureissa, joissa henkilökohtaisten arvojen toteuttaminen on sallitumpaa.³²

Bardi ja *Schwartz* tutkivat arvojen yhteyttä arvoista johdettuihin jokapäiväisiin toimintoihin, jotka eivät vaadi tietoista harkintaa, kuten toisten painostaminen omaan kantaansa (valta), syöminen tai juominen ilman nälkää tai janoa (mielihyvä), ympäristöystävällisten tuotteiden kuluttaminen (universalismi) ja ristiiriitojen välttely (yhdenmukaisuus).³³ He pyysivät myös vertaisia arvioimaan, kuinka usein tutkittavat toimivat kuvatulla tavalla. Tulokset osoittivat, että arvojen yhteys niitä vastaaviin toimintoihin vaihteli perinteiden ja virikkeisyyden vahvasta yhteydestä mielihyvän, itseohjautuvuuden, universalismin ja vallan kohtalaiseen sekä turvallisuuden, yhdenmukaisuuden, hyväntahtoisuuden ja suoriutumisen heikkoon yhteyteen.³⁴ Näytti myös siltä, että normien mukainen käyttäytyminen vähensi arvojen ja käyttäytymisen välistä yhteyttä. Silloin normit määrittivät toimintaa enemmän kuin arvot.³⁵ Viimeaikaisen katsausartikkelin mukaan on havaittu ainakin yksi johdonmukainen löydös arvojen ja käyttäytymisen välisestä yhteydestä eri kulttuureissa: universalismin yhteys ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen (kuten kierrättäminen, energian ja veden säästäminen, julkisen liikenteen käyttäminen).³⁶ Eri kulttuureissa näyttää olevan melko yhtäläinen käsitys siitä, millainen käyttäytyminen liittyy mihinkin arvoalueeseen.³⁷

Perinteisten kyselymittareiden lisäksi arvojen ja käyttäytymisen välistä yhteyttä on tutkittu sovelluksella, joka pyysi vastaajia raportoimaan avokysymyksellä tekemisistään viimeisen 15 minuutin sisällä viikon ajan seitsemän kertaa päivässä.³⁸ Tutkijat havaitsivat, että vahvimmin jokapäiväistä käyttäytymistä näytti motivoivan ja ennustavan avoimuus muutoksille – säilyttäminen-ulottuvuus.³⁹

27 Verplanken – Holland 2002, s. 439.

28 Sagiv – Roccas 2021, s. 303.

29 Sagiv – Sverdlik – Schwartz 2011, s. 69.

30 Sagiv – Roccas 2021, s. 303.

31 Sagiv – Roccas 2021, s. 304.

32 Elster – Gelfand 2020, s. 333.

33 Bardi – Schwartz 2003, s. 1209, 1211.

34 Bardi – Schwartz 2003, s. 1216.

35 Bardi – Schwartz 2003, s. 1217.

36 Sagiv – Schwartz 2022, s. 537.

37 Hanel – Maio – Soares – Vione – de Holanda – Gouveia – Patil – Kamble – Manstead 2018, s. 12.

38 Skimina – Ciecuih 2020, s. 35.

39 Skimina – Ciecuih 2020, s. 45–46.

Arvojen muutosta on Suomessa tutkittu edustavilla poikkileikkausotoksilla vuodesta 1981 vuoteen 2015.⁴⁰ Tuona aikana arvomuutokset ovat olleet vähittäisiä mutta johdonmukaisia, ja ne ovat heijastelleet yhteiskunnallisia muutoksia, kuten taloussuhdanteiden vaihtelua, väestörakenteen muutosta (ikäntyminen ja koulutustason nousu) ja teknologian digitalisaatiota ja median käytön pirstaloitumista.⁴¹ Kokonaisuutena tarkasteltaessa suomalaisten arvot ovat siirtyneet kohti muutosvalmius- ja itsensä ylittämisarvoja.⁴² Myös lyhyempinä ajanjaksoina voidaan nähdä siirtymiä arvojen tärkeydessä ympäristön vaikutuksesta.⁴³ Suomessa ammattikorkeakouluopiskelijoiden pitkäjäisaineistossa 2007–2010 turvallisuusarvo kasvatti merkittävästi tärkeyttään, mikä saattoi johtua tutkimusajalle osuneista turvallisuuden tunnetta uhanneista tapahtumista, kuten Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisista, globaalista taantumasta ja Georgian sodasta.⁴⁴

2.1. Arvot juristiprofessiossa

Arvojen yhteys koulutusvalintoihin on todettu useassa tutkimuksessa. Opiskelija-aineistoissa kauppatieteen, tekniikan ja ihmistieteiden opiskelijoiden arvoerot ovat selvät: kauppatieteilijät arvostavat ihmistieteilijöitä enemmän suoriutumista, kun taas ihmistieteilijät arvostavat kauppatieteilijöitä enemmän universalismia. Tekniikan opiskelijat erottautuivat muista perinteiden, yhdenmukaisuuden ja turvallisuuden arvostajina.⁴⁵ Koulutusala voi olla jopa merkittävämmän yhteydessä arvoihin kuin kulttuuri.⁴⁶ Kauppatieteilijöiden arvopreferenssit universalismin ja suoriutumisen osalta on todettu myös myöhemmin verrattuna edustavaan kansalliseen otokseen.⁴⁷ Kansainvälisessä neljän maan vertailussa sosiaalitieteiden ja psykologian opiskelijoiden kolme tärkeintä arvoa Suomessa, Virossa ja Portugalissa olivat hyväntahtoisuus, itseohjautuvuus ja universalismi, hieman eri järjestyksessä, mutta poikkeuksen teki Bulgaria, jossa toiseksi tärkein arvo itseohjautuvuuden jälkeen oli suoriutuminen.⁴⁸ Ammattikorkeakouluopiskelijoiden vuonna 2007 kerätyssä aineistossa hyväntahtoisuutta seurasi arvojärjestyksessä mielihyvä ja vasta sen jälkeen itseohjautuvuus.⁴⁹ Kansainvälisen tutkimuksen katsauksen mukaan terveydenhoitoalan ammattilaisten arvopreferensseissä taas korostuvat itsensä ylittämisarvoihin liittyvät altruismi ja tasa-arvo sekä itsensä korostamiseen lukeutuva kyvykkyys.⁵⁰ Samansuuntaisia tuloksia saatiin äskettäin italialaisilta lääketieteen ensimmäisen vuoden opiskelijoilta, joilla hyväntahtoisuus, itseohjautuvuus ja universalismi olivat tärkeimpiä arvoja.⁵¹

40 Puohiniemi 2022, s. 9.

41 Puohiniemi 2022, s. 18, 345.

42 Puohiniemi 2022, s. 111.

43 Bardi – Goodwin 2011, s. 276.

44 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 12–13. Koska turvallisuusarvo on ns. puutearvo, se aktivoituu silloin kun se on uhattuna. Näistä tarkemmin muun muassa Schwartz – Bardi 1997, s. 391; Verkasalo – Goodwin – Bezmenova 2006, s. 151.

45 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111–112; Myrry – Helkama 2001, s. 34–35.

46 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111.

47 Bask – Halme – Kallio – Kuula 2020, s. 5.

48 Myrry – Helkama – Silver-Kuhalaampi – Petkova – Pires Valentim – Liik 2021, s. 6.

49 Myrry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223.

50 Moyo – Goodyear-Smith – Weller – Robb – Shulruf 2016, s. 276–277.

51 Ardenghi – Rampoldi – Bani – Garzia 2023, s. 258.

Oikeustieteiden opiskelijoiden arvoja Schwartzin arvomallin mukaisesti ei tietääksemme ole Suomessa tutkittu ja kansainvälisestikin vain vähän. *Moorhead* kollegoineen tutki brittiläisten ja yhdysvaltaisten ensimmäisen ja kolmannen vuoden oikeustieteen opiskelijoiden eettistä identiteettiä sekä arvoja Schwartzin mallin avulla.⁵² Kaikki vastaajaryhmät arvostivat eniten itsensä ylittämisarvoja ja toiseksi eniten avoimuus muutoksille -arvoja, kun taas itsensä korostaminen sekä säilyttäminen olivat vähemmän arvostettuja.⁵³ Liike-elämän juristeiksi tähtäävät opiskelijat arvostivat itsensä korostamista enemmän ja itsensä ylittämistä vähemmän kuin julkisen sektorin tehtäviin suuntautuvat opiskelutoverinsa.⁵⁴ Lisäksi pro-bono -toimintaan osallistuneet opiskelijat pitivät itsensä ylittämisarvoja tärkeämpinä kuin vastaajat, joilla ei ollut kokemusta pro-bono -työstä.⁵⁵

Arvoihin liittyvistä käsitteistä *Kern* ja *Bowling III* tutkivat yhdysvaltaisten oikeustieteen opiskelijoiden vahvuuksia (character strengths), joista keskeisimpiä olivat avoin mieli, uteliaisuus, halu oppia, läheisten ihmissuhteiden arvostaminen sekä oikeudenmukaisuus.⁵⁶ Schwartzin arvomalliin verrattuna ne viittaavat itseohjautuvuuteen, hyväntahtoisuuteen ja universalismiin. *Palermo* ja *Evans* esittivät australialaisille valmistumassa oleville oikeustieteen opiskelijoille arvostettuihin perustuvia eettisiä ongelmia, ja vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa, miten he toimisivat tilanteessa.⁵⁷ Tulokset osoittivat, että suurin osa vastaajista oli halukkaita asettamaan perheen työn edelle tilanteessa, jossa heitä pyydettiin ylitöihin, jos se aiheutti ongelmia perhesuhteissa.⁵⁸ *Wu* käytti samanlaista menetelmää hongkongilaisiin oikeustieteen opiskelijoihin ja sai samansuuntaisen tuloksen.⁵⁹ *Wu* havaitsi myös, että tilanteissa, joissa oli kyse esimerkiksi toisen osapuolen väärin teon raportoinnista, ammatillista integriteettiä pidettiin keskeisenä perusteena raportoinnille.⁶⁰

Professionaaliossa koulutuksessa ammatillisia arvoja on tarkasteltu kolmen ulottuvuuden kautta: (1) koulutus akateemisen tiedon hankkimiseksi; (2) taitojen harjoittelu; (3) tiettyjen arvojen noudattaminen, mukaan lukien eettiset normit ja ammatin sosiaaliset roolit ja vastuut.⁶¹ Oikeudellisen ammattitaidon kehittäminen ei siis rajoitu vain akateemiseen oppimiseen ja sääntöjen noudattamiseen, vaan se vaatii myös kykyä soveltaa tietoa käytännön tilanteissa, joissa inhimilliset tekijät ovat keskiössä. Ammatillisiin arvoihin voi kuulua tapausten hoitaminen ammattimaisesti (huolellisuudella, täsmällisyydellä, kohteliaisuudella, rehellisyydellä ja kohtuullisin kustannuksin), asianajotoiminnan tehokas ja tulokellinen hoitaminen, ammatillinen itsensä kehittäminen, elämänlaadun vaaliminen ja juristiammatin tavoitteiden tukeminen (oikeussuojan saatavuuden tarjoaminen, oikeudenmukaisuuden ja monimuotoisuuden edistäminen).⁶² Oikeustieteellisessä koulutuksessa tuleekin käsitellä tietojen ja taitojen lisäksi asenteita ja arvoja.⁶³ Tämä edellyttää tietoisuutta pedagogisista välineistä ja menetelmis-

52 Moorhead – Denvir – Cahill-O’Callaghan – Kouchaki – Galoob 2016, s. 241.

53 Moorhead ym. 2016, s. 245.

54 Moorhead ym. 2016, s. 249.

55 Moorhead ym. 2016, s. 250.

56 Kern – Bowling III 2015, s. 27.

57 Palermo – Evans 2005, s. 6.

58 Palermo – Evans 2005, s. 11.

59 Wu 2017, s. 262.

60 Wu 2017, s. 254.

61 Sullivan 2005, s. 39; Colby – Sullivan 2008, s. 409.

62 Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

63 Daglyte – Coe 2014, s. 40.

tä, jotka auttavat tulevia ammattilaisia kehittämään tietojensa lisäksi myös ammatillisia taitojaan, asenteitaan ja arvojaan.⁶⁴ Myös kansainvälisessä kirjallisuudessa korostuu, että oikeusteollisen koulutuksen olisi hyödyllistä laajentaa painopistettään, sillä sen sijaan, että koulutus keskittyisi siihen, että opiskelijat oppivat vain ajattelemaan kuin juristit, koulutus voisi vahvemmin tukea heidän ammatillista toimintaansa ja auttaa heitä rakentamaan vahvempaa ammatillista identiteettiä.⁶⁵ On myös painotettu arvojen moninaisuuden ja arvostirittien huomioimista arvokeskusteluissa, mikä tukisi oikeustieteen opiskelijoiden ammatillista kehittymistä.⁶⁶

2.2. Juristin arvot oikeustieteen osaamistavoitteissa ja opetuksessa

Vuosien 2015 ja 2017 välillä yliopisto, jossa aineistomme on kerätty, modernisoi tieteenala-kohtaisia tutkintoja tarkistamalla sekä kurssisisältöjä että osaamistavoitteita. Uudistuksen tavoitteena oli vahvistaa etenkin osaamisperusteista lähestymistapaa määrittelemällä tiedot ja taidot, joita opiskelijoiden tulisi hankkia tullakseen asiantuntijoiksi omilla aloillaan. Tämä sisälsi keskeiset teoriat, käsitteet, tutkimusmenetelmät ja käytännön sovellukset. Lisäksi painotettiin yleisten taitojen hankkimista, jotka ovat relevantteja sekä akateemiselle opiskelulle että työmarkkinoille, tavoitteena kehittää kriittistä ajattelua, päättelykykyä, ongelmanratkaisutaitoja, vuorovaikutustaitoja, itseohjautuvuutta, luovuutta, eettistä ajattelua ja kestävän kehityksen osaamista.⁶⁷ Oikeusnotaarikoulutuksen tutkinnon osaamistavoitteet määriteltiin sisältämään sekä alakohtaista tietoa että käytännön työskentelytaitoja. Ne kattavat perusteellisen ymmärryksen tieteenalan keskeisistä periaatteista, käsitteistä, teorian ja käytännön välisistä suhteista sekä tiedon käytännön soveltamisesta.⁶⁸ Osaamistavoitteissa on myös tuotu esille eettinen näkökulma: ”sinulla on käsitys oikeuden asiantuntijan roolista ja vastuusta yhteiskunnassa ja kyky toimia ammattietikan perusteet tuntien”. Schwartzin arvoista tämä viittaa paitsi hyväntahtoisuuteen liittyvään vastuullisuuteen mutta myös kypsää elämän ymmärrystä kuvaavaan viisauteen, joka sisältyy universalismi-arvotyyppiin. Tutkintorakenteessa⁶⁹ ei ole erikseen määriteltyä opintojaksoa juristin etiikalle, vaan sen katsotaan sisältyvän opetukseen läpäisyperiaatteen mukaisesti.

3. Tutkimuksen tavoitteet

On väitetty, että juristiammatin ydinarvo on oikeudenmukaisuus⁷⁰, joka Schwartzin arvomallissa sijoittuu universalismiin. Yhteisöllisenä arvotyyppinä universalismi yhdessä hyvän-

64 Dagilyte – Coe 2014, s. 44.

65 Esim. Balan 2019, s. 268; Jones 2023, s. 240; Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

66 Žiha 2024, s. 23.

67 Aronen 23, s. 7–8.

68 Ks. Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutusohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

69 Ks. Oikeusnotaarin tutkintorakenne (7.11.2024): <https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2024-08/otdk-ON-rakenne%202023-2026.pdf>.

70 Airaksinen 2012, s. 616.

tahtoisuuden kanssa tähtää toisten hyvinvoinnista huolehtimiseen, ja se sisältää yksittäisistä arvoista muun muassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon.

Tutkimuksemme pyrkii vastaamaan kahteen keskeiseen kysymykseen:

- 1) miten oikeudenmukaisuus ilmenee oikeustieteen opiskelijoiden pohdinnoissa hyvästä juristista, ja
- 2) mitä muita arvoja heidän ajattelustaan voidaan tunnistaa?

Näiden kysymysten avulla tutkimme oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä juristista suomalaisessa yliopistossa ja analysoimme heidän vastauksiaan Schwartzin arvoteorian mallin avulla.

4. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Aineisto kerättiin käyttäen notaariopiskelijoille suunnattua pohdintatehtävää⁷¹, jossa heitä pyydettiin vastaamaan kysymykseen: *Millainen on mielestäsi hyvä juristi? Perustele vastauksesi ja voit myös kertoa esimerkin tästä.* Annettuun tehtävään vastasi 82 notaarivaiheen opiskelijaa, jotka olivat aloittaneet opintonsa vuosina 2020–2023. Opiskelijoita informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta ja pyydettiin tietoinen suostumus vastausten käyttämiseen tutkimustarkoituksiin. 67 opiskelijaa (82,9 %) antoi luvan tietojensa käyttämiseen tutkimuksessa. Eettistä ennakoarviointia ja hyväksyntää ei tarvittu tähän ihmisosallistujia koskevaan tutkimukseen paikallisen lainsäädännön ja institutionaalisten vaatimusten mukaisesti.⁷² Opiskelijat olivat eri vaiheessa oikeustieteen opintojaan: opintojen kesto oli vastatessa keskimäärin noin 20 kuukautta⁷³, ja vastaajilla oli keskimäärin suoritettuna 43 opintopistettä⁷⁴. Opiskelijoista 48 (71,6 %) ilmoitti sukupuolekseen naisen ja 19 (28,4 %) miehen, joten naiset olivat tässä vastaajajoukossa jonkin verran yliedustettuna. Vuosina 2020–2023 opintonsa aloittaneista naisopiskelijoita oli keskimäärin 64,5 %. Vastaajien ikä vaihteli 20–52 vuoden välillä. Vuosina 2020–2023 kaikkien opintonsa aloittaneiden ikä puolestaan vaihteli 20–74 vuoden välillä ja heidän keskimääräinen ikänsä oli 23,3 vuotta.⁷⁵

Opiskelijoiden kirjoittamat vastaukset olivat noin puolen sivun mittaisia.⁷⁶ Ne analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä hyödyntäen relevantteja laadullisen tutkimuksen lähteitä.⁷⁷ En-

71 Pohdintatehtävä on ns. rästitehtävä, jolla opiskelija korvaa oikeusnotaarin tutkintoon sisältyvän HowULearn-kyselyn tai -kyselyitä. HowULearn on Helsingin yliopiston käytössä oleva tutkimuspohjainen oppimisen ja opetuksen tukijärjestelmä, joka antaa opiskelijalle henkilökohtaista palautetta oppimisen tueksi. Notaarivaiheen opiskelijat vastaavat kyselyyn kolme kertaa opintojen aikana. Kyselyn vastausprosentti on ollut vuosittain korkea, keskimäärin yli 90 %.

72 TENK 2019.

73 Oodi-opintorekisteristä noudettiin tieto opintojen aloitusajasta ja Moodle-oppimisalustalta saatiin tieto tehtävän palautusajasta.

74 Opiskelijan itsensä ilmoittama opintopistemäärä vastaushetkellä. Yhden lukuvuoden opintopistetavoite on 60 opintopistettä.

75 Sukupuolta ja ikää koskevat tiedot Oodikone 1.10.2025. Tutkimuksen kohdejoukosta ei ollut saatavissa osallistujakohtaista ikää, vain vaihteluväli. Oodi-kone on Helsingin yliopistossa käytettävä työkalu opiskelija- ja opintodatan analysointiin. Se tarjoaa ajankohtaista tietoa opiskelijoista, opinnoista ja kursseista, ja sen data perustuu opintorekisterijärjestelmä SISU:n tietoihin.

76 Opiskelijan pohdintatehtävän ohjeistuksessa hyväksyttävään vastauksen pituuteen vaikuttaa se, kuinka monta HowULearn-kyselyä opiskelija korvaa (400–800 sanaa).

77 Braun – Clark 2006, s. 86–93; Braun – Clark – Josselson 2022, s. 8–10; Elo – Kyngäs 2008, s. 109–113; Hsieh – Shannon 2005, s. 1281–1283.

nen analyysivaihetta kaikki henkilötiedot poistettiin ja korvattiin tunnistenumeroilla. Vastaukset siirrettiin analysoitavaksi Atlas.ti Windows -ohjelmistoon (versio 23.4.0.29360), joka mahdollisti systemaattisen ja perusteellisen analyysin. Aineiston luokittelussa hyödynnettiin Schwartzin arvoteoriaa, joka on tällä hetkellä yhteiskuntatieteissä ja kulttuurien välisessä tutkimuksessa valtateoria, ja sitä on käytetty myös laadullisessa tutkimuksessa.⁷⁸ Lisäksi suomalainen aineisto on ollut mukana alusta alkaen Schwartzin tutkimusohjelmassa 19 muun maan kanssa,⁷⁹ ja kulttuurien välisissä tutkimuksissa arvomallin rakenne ja arvojen sisältö ovat osoittautuneet luotettaviksi.⁸⁰

Aineiston analyysiin osallistuivat molemmat kirjoittajat. Aluksi he lukivat koko kirjallisen aineiston ja tutustuivat siihen huolellisesti tehden samalla muistiinpanoja. Alustavat luokat määriteltiin opiskelijoiden kuvaamien hyvän juristin ominaisuuksien perusteella, analyysiyksikkönä arvoilmaisu (asian, ominaisuuden tms. toivottavuuden tai tärkeyden ilmaiseminen).⁸¹ Nämä arvoilmaisu vaihtelivat laajuudeltaan yksittäisistä sanoista muutamien virkkeiden pituisiksi kuvauksiksi. Kirjoittajat keskustelivat näistä luokitteluista, kunnes yksimielisyys oli saavutettu. Tämän jälkeen toinen kirjoittaja analysoi aineiston itsenäisesti abduktiivisella sisälönanalyysimenetelmällä hyödyntäen Schwartzin arvoteoriaa⁸² mutta ollen avoin myös sellaisille arvoille, joita teoria ei kata. Näistä vastauksista havaittujen kuvausten perusteella muodostettiin tarkemmat luokittelut arvoille. Aineiston rinnakkaisluokittelijana toimi artikkelin ensimmäinen kirjoittaja, ja hän luki ja luokitteli itsenäisesti saman vastausaineiston luokitteluperiaatteiden mukaisesti. Yhdessä keskustellen luokittelu käytiin tarkasti läpi, kunnes kahden luokittelijan välinen yksimielisyys oli saavutettu. Luokittelijat olivat 87 % yksimielisiä arvoilmausujen luokittelusta. Tämän jälkeen luokitellut arvot sijoitettiin laajempiin arvoulottuvuuksiin kirjoittajien yhteisessä pohdinnassa. Lopulliset arvoulottuvuudet ja arvot esitetään Taulukossa 2.

5. Tulokset

Aineiston analyysissä tunnistettiin yhteensä 30 arvoa ja 263 lainausta, eli keskimäärin neljä arvoilmausta vastaajaa kohden. Yksittäiset arvot yhdistettiin neljäksi *arvoulottuvuudeksi*: avoimuus muutokselle, säilyttäminen, itsensä ylittäminen ja itsensä korostaminen. Lisäksi tunnistettiin *työhön liittyvät arvot*, jotka eivät alun perin sisällyneet Schwartzin arvoteoriaan, mutta osoittautuivat merkityksellisiksi tässä kontekstissa. Arvoulottuvuudet ja niihin kuuluvat arvot on esitetty Taulukossa 2.

Arvoulottuvuuksista aineistosta tunnistettiin useimmin *itsensä ylittämisen arvoja* eli hyvääntahotoisuuteen ja universalismiin kuuluvia arvoja. Tähän ulottuvuuteen myös kytkeytyi eniten yksittäisiä arvoilmauksia, yhteensä 12. Seuraava merkittävä arvoulottuvuus oli *avoimuus muutokselle*, joka kuvastaa avoimuutta uusille haasteille ja oppimiskokemuksille, riippumattomuutta ja uteliaisuutta. Vastaajat ilmaisivat *työhön liittyviä* arvoja, joista yleisimpiä olivat tarkkuus, tun-

78 Helkama – Seppälä 2006, s. 145–146; Portman 2014, s. 99; Helkama – Makkonen 2020, s. 24.

79 Schwartz 1992, s. 19.

80 Sagiv – Schwartz 2022, s. 524.

81 Portman 2014, s. 99.

82 Schwartz 1992, s. 45.

Taulukko 2.

Arvoulottuvuudet F (%)	Arvot	Esimerkki
Itsensä ylittäminen 140 (53 %)	viisaus, avarakatseisuus empatia, toisen asemaan asettuminen eettisyys rehellisyys luotettavuus oikeudenmukaisuus vastuullisuus puolueettomuus tasa-arvo avuliaisuus uskollisuus maailmanparannus	<i>Yleisestä elämäkokemuksesta ei todellakaan ole häittä, sillä se auttaa ymmärtämään kokonaisuuksia ja asioiden välisiä yhteyksiä, sekä niiden painoarvoa toisiinsa (opiskelija 5).</i> <i>Mielestäni hyvän juristin täytyy kyetä myös olemaan empaattinen vastapuolta kohtaan ja pystyä ymmärtämään vastapuolen näkökulma asiasta (opiskelija 1).</i> <i>Noudattaa eettisiä ohjeita ja ylläpitää korkeaa moraalialia (opiskelija 64).</i> <i>Rehellinen niin asiakkailleen kuin vastapuolellekin (opiskelija 62).</i> <i>Myös juristin oman työn kannalta on hyödyllistä, että asiakas luottaa tähän (opiskelija 55).</i> <i>Hän osaa käsitellä asiakkaan tietoja ja dokumentteja luottamuksellisesti ja pitää asiakkaan tiedot salassa (opiskelija 23).</i> <i>Juristin tulisi ymmärtää tekojensa vaikutus sekä myös ymmärtää vastuunsa (opiskelija 11).</i> <i>Hyvä juristi osaa myös työssään subtantua tilanteisiin objektiivisesti (opiskelija 47).</i> <i>Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat arvoja, joiden pitäisi korostua yhä enemmän myös yliopiston opetuksessa (opiskelija 43).</i> <i>Mielestäni hyvä juristi on ennen kaikkea sellainen, joka haluaa todella auttaa asiakaastaan. Hyvän juristin tulee iloita siitä, että oikeasti pystyy olla avuksi toiselle -- (opiskelija 36).</i> <i>Juristin on oltava asiakkaalleen lojaali (opiskelija 64).</i> <i>Ennen kaikkea hyvällä juristilla on into ja halu parantaa maailmaa (opiskelija 28).</i>
Avoimuus muutoksille 59 (22 %)	muutosvalmius itsenäisyys, riippumattomuus utelaisuus joustavuus luovuus rohkeus	<i>--aina valmis tarkastelemaan ajatuksiaan ja toimintaansa uudelleen, sekä valmiina oppimaan uutta (opiskelija 57).</i> <i>Hyvä juristi puolustaa tuomioistuinten riippumattomuutta, tuota demokraattisen yhteiskuntamme kulmakiveä (opiskelija 28).</i> <i>Hyvää juristia voisikin kuvailla luonteeltaan tietyllä tavalla uteliaaksi (opiskelija 65).</i> <i>Onnistuneen tiimityöskentelyn avaimia on kyky kuunnella ja joustaa (opiskelija 48).</i> <i>Liitytään kiperissäkin tilanteissa oikeudellisen ratkaisun juristin tulee ajatella luovasti (opiskelija 20).</i> <i>--riittävästi rohkeutta tuoda oma osaamisensa ja mielipiteensä esiin (opiskelija 50).</i>
Säilyttäminen 17 (6 %)	nöyryys kunnioitus maltillisuus nuhteettomuus	<i>Hyvä juristi osaa ottaa neuvot ja ohjeistukset vastaan sekä oppia virheistään (opiskelija 59).</i> <i>Hän kunnioittaa oikeusjärjestelmää ja sen periaatteita, toimii lain puitteissa ja kunnioittaa ammatillisia eettisiä standardeja (opiskelija 33).</i> <i>Hyvä tuomari osaa tunteitakin berättävissä oikeuskysymyksissä pysyä ammatillisena (opiskelija 45).</i> <i>Hyvä juristi noudattaa myös työnsä ulkopuolella nuhteetonta elämää (opiskelija 39).</i>
Itsensä korostaminen 10 (4 %)	kyvykyys	<i>Hyvä juristi kykenee työskentelemään tehokkaasti sekä yksin että osana tiimiä (opiskelija 47).</i>
Työarvot 37 (14 %)	tarkkuus tunnollisuus	<i>Juristin tulisi olla tarkka ja huolellinen, sillä työ vaatii usein yksityiskohtien huomaamista ja niiden tarkastelua (opiskelija 32).</i> <i>Tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät (opiskelija 39).</i>

(jatkuu)

kärsivällisyys	<i>Juristin tulee myös olla kärsivällinen. Jaksus työtävät ja toimeksiannot voivat olla hyvin pitkäikäisiä, jopa vuosia kestäviä (opiskelija 16).</i>
ahkeruus	<i>Lisäksi juristille tärkeitä taitoja ovat kyky jaksaa tehdä töitä (opiskelija 49).</i>
sisukkuus, yritteliäisyys	<i>--periksiantamattomia työskentelyssään (opiskelija 26).</i>

nollisuus ja kärsivällisyys. Säilyttämisarvoja eli vallitsevien olosuhteiden säilyttämiseen tähtääviä arvoja tunnistettiin selkeästi vähemmän samoin kuin itsensä korostamisarvoja, joissa korostuu henkilökohtainen suoriutuminen ja menestyminen.

Itsensä ylittämisarvoista tunnistettiin eniten viisautta ja avarakatseisuutta, jolla viitattiin kykyyn tarkastella asioita laaja-alaisesti ja ymmärtää niiden moninaisuutta. Toiseksi eniten pohdinnoista havaittiin empatiaa eli toisten asemaan asettumisen tärkeyttä.

Eettisyys oli kolmanneksi yleisin pohdinnoista tunnistettu arvoilmaus, ja siihen viitattiin usein yleisellä tasolla avaamatta sen tarkemmin sen sisältöä mutta painottaen eettisen toiminnan ja ajattelun tärkeyttä.

Seuraavassa lainauksessa esiintyvät kaikki kolme esiintymistiheydeltään yleisintä itsensä ylittämisarvoa:

”Ensinnäkin hänellä tulee olla syvälinen ymmärrys lain periaatteista, säädöksistä ja oikeuskäytännöstä. Tämä mahdollistaa hänen kykynsä analysoida monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä ja tarjota selkeitä ja perusteltuja ratkaisuja. Hyvä juristi on myös looginen ja anahyttinen ajattelija, joka pystyy hahmottamaan oikeudellisia ongelmia kokonaisvaltaisesti. Lisäksi hyvä juristi hallitsee hyvät viestintätaidot sekä suullisesti että kirjallisesti. Hän kykenee selittämään oikeudellisia käsitteitä ja perusteluja ymmärrettävällä tavalla päämiehille, tuomioistuimille ja muille asianosaisille. Luottamuksellisuus ja eettiset periaatteet ovat myös keskeisiä hyvän juristin ominaisuuksia.” (opiskelija 27)

Itsensä ylittämisarvot motivoivat ihmisiä tavoittelemaan päämääriä, jotka edistävät muiden hyvinvointia. Oheisessa lainauksessa tämä näkyy viisauden (kypsä elämän ymmärrys) painottamisena: syvälinen ymmärrys ja kokonaisvaltainen hahmottaminen vaativat asioiden prosessointia ja pohdintaa eri näkökulmista.⁸³ Toisten asemaan asettuminen, empatia, on liitetty hyviin viestintätaitoihin, joissa keskeistä on kyky selittää käsitteitä ja perusteluja eri osapuolille ja päämiehen lisäksi myös tuomioistuimen ja muiden asianosaisten huomioon ottaminen. Vastaus ilmentää universalismiarvoja, joiden päämääränä on edistää kaikkien ihmisten hyvinvointia, myös niiden, joita emme tunne ja jotka eivät ole läsnä tilanteessa. Lopuksi opiskelija korostaa luottamuksellisuutta sekä eettisyyttä hyvän juristin ominaisuuksina. Luottamuksellisuus viittaa hyväntahtoisuusarvoihin sisältyvään vastuullisuuteen, eli haluun olla luotettava ja ottaa vastuuta omasta toiminnasta. Asiantuntijan eettiseen toimintaan vastuullisuus liittyy myös keskeisesti; eettinen asiantuntija asettaa eettiset periaatteet ja arvot etusijalle toiminnassaan ja on valmis ottamaan vastuuta toimintansa eettisistä seurauksista.⁸⁴

83 Biggs – Tang 2011, s. 33.

84 Rest 1984, s. 27.

Muutammat vastaajat myös viittasivat suoraan ammatin eettisiin ohjeisiin sekä ammattimoraaliin ja rehellisyyteen. Hieman vähemmän mainintoja tunnistettiin oikeudenmukaisuudelle, luotettavuudelle sekä vastuullisuudelle. Osa vastaajista ei kytkenyt näitä ilmauksia konkreettisesti juristin toimintaan, kun osa taas kuvasi tarkemmin, mitä arvo heille tarkoittaa. Hyväntahtoisuusarvoista avuliaisuus nähtiin paitsi asiakkaiden, myös kollegoiden auttamisena, kun taas lojaalisuus kohdistui nimenomaan asiakkaisiin. Universalismi-arvoihin⁸⁵ sisältyvä maailmanparannus tunnistettiin vain yhdestä vastauksesta.

Avoimuus muutoksille oli toiseksi yleisimmin havaittu arvoulottuvuus, josta tunnistettiin seitsemän erillistä arvoa. Näistä eniten havaittiin muutosvalmiutta, joka kuvaa yleisesti tarvetta olla ennakkoluuloton, mukautuva ja avoin uusille kokemuksille sekä uuden oppimiselle:

”Nykyisessä yhteiskunnassa, jossa elämme, mielestäni on tärkeää, että juristilla on kyky ja halu kehittää itseänsä. Yhteiskunta on jatkuvasti muutoksessa ja esimerkiksi uusia kansainvälisiä veroitteita ja kotimaisia lakeja säännellään jatkuvasti. Tämän takia on tärkeää, että juristi pysyy mukana muuttuvassa yhteiskunnassa ja kehittää itseänsä perehtymällä kaikkeen työtehtävällensä olennaiseen tietoon. Piirre olla avoin uudelle tiedolle on edelliseen liitoksessa ja erittäin tärkeää mielestäni. Juristi ei mielestäni voi suorittaa työtään pätevästi, jos esimerkiksi valmistumisen jälkeen kokee olevansa jo valmis juristi. Täytyy olla avoin uudelle tiedolle ja pysyä uteliaana, oppia lisää jatkuvasti. Hyvä esimerkiksi tästä on tekoäly. Tekoälyä ei ollut samalla tavalla olemassa vuosia sitten, mutta tänä päivänä on tärkeää olla tietoinen esimerkiksi minkälaisia tekoäly säännöksiä säännellään, ja miten se vaikuttaa yhteiskuntaan.” (opiskelija 66)

Muutosvalmius-arvoalue tähtää itse asetettujen älyllisten ja emotionaalisten tavoitteiden saavuttamiseen ja sisältää avoimuuden uusille kokemuksille, uteliaisuuden – asioista kiinnostumisen ja tutkivan asenteen – sekä uskalaisuudenkin eli uuteen heittäytymisen. Lainauksessa opiskelija painottaa uuden oppimisen tärkeyttä ja muutoksessa mukana pysymistä sekä uteliaasta ja tutkivaa asennetta esimerkiksi tekoälyn vaikutuksiin yhteiskunnassa. Vastauksesta piiryy kuva juristista jatkuvana ja elinikäisenä oppijana, joka seuraa aktiivisesti alan kehitystä ja on valmis kehittämään itseään.

Riippumattomuus oli myös keskeinen avoimuus muutoksille -arvo, joka kuvaa kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja luottamusta omaan osaamiseen, ja se nähtiin myös laajemmin oikeusjärjestelmän riippumattomuutena. Uteliaisuus mainittiin yhtä usein kuin riippumattomuus. Uteliaisuus kuvaa kaikesta kiinnostunutta, tutkivaa toimintaa, ja vaikka se käsitteellisesti menee lähelle muutosvalmiutta, poimimme erikseen vastaukset, joissa uteliaisuus oli eksplisiittisesti mainittu. Arvoilmauksista joustavuus, luovuus ja rohkeus havaittiin hieman harvemmin. Joustavuus liitettiin muun muassa yhteistyötaitoihin, ja omaperäisyyteen viittaavaa luovuutta kuvattiin esimerkiksi uusien ratkaisujen löytämiseksi hankalissa tilanteissa. Avoimuus muutoksille -arvoihin sisältyvä rohkeus esitettiin rohkeutena ilmaista oma mielipide.

85 Katso Taulukko 1.

Säilyttämisarvojen maininnat olivat melko harvalukuisia, ja niistä tyyppisimpiä olivat nöyryys, kunnioitus sekä maltillisuus. Tarkempina esimerkkeinä säilyttämisarvoista ovat lainaukset liittyen nöyryyteen ja kunnioitukseen, jotka esiintyivät eniten opiskelijoiden vastauksissa, vaikka kokonaisuutena säilyttämisarvojen esiintyvyys oli vähäistä.

”Juridiseen työhön liittyy keskeisenä asiana se, että asiat eivät ole joko oikein tai väärin, vaan ratkaisua haetaan erilaisen argumentaation kautta. Tämä johtaa väijäämättä siihen, että jokainen juristi on joskus oikeassa ja joskus väärässä. Sen takia hyvän juristin tulee kestää epäonnistumisia ja pystyä näkemään ne osana normaalia työelämää.” (opiskelija 3)

”Hyvään neuvottelutaitoon kuuluu mielestäni toisen osapuolen kuuleminen ja kunnioittaminen sekä tavoitellun tuloksen saavuttaminen neuvottelun tuloksena.” (opiskelija 66)

Ensimmäisessä lainauksessa juridisten ongelmien moninäkökulmaisuus tuodaan esiin, mutta myös se, että ratkaisuihin päädytään argumentoimalla, mikä joskus voi johtaa positiiviseen, joskus kielteiseen lopputulokseen. Hyvän juristin ominaisuutena nähdään tällaisten epäonnistumisten hyväksyminen osana normaalia työelämää. Toisessa lainauksessa mainitaan eri osapuolten kunnioittaminen, johon liittyy halu neuvotella ja tuloksen saavuttaminen yhteistyöllä.

Schwartzin määritelmän mukaan perinnearvoihin kuuluva nöyryys viittaa vaatimattomuuteen ja syrjään vetäytymiseen.⁸⁶ Aineistossa nöyryys tuli esiin ennen kaikkea kykynä hyväksyä omat virheensä ja ottaa tilanteista opikseen, ja siinä suhteessa nöyryys lähestyy muutosvalmiutta, vaikka se sijoittuikin Schwartzin arvokartan toiselle puolelle säilyttämisarvoihin. Viimeaikaisessa kirjallisuudessa nöyryyttä onkin tutkittu vahvuutena ja luottamuksen herättäjänä.⁸⁷ Toinen hieman useammin vastauksissa esiintyvä säilyttämisarvo on kunnioitus, joka sisältyy yhdenmukaisuusarvoihin eli sosiaalisten normien ylläpitämiseen. Kunnioitus viittaa toisten ihmisten arvostamiseen, ja arvostava vuorovaikutus onkin yksi keskeinen oikeudenmukaisuuden periaate.⁸⁸

Itsensä korostamisarvoja esiintyi vastauksissa vain vähän, ja ne kaikki liittyivät kyvykkyyteen, Schwartzin termin pätevyyteen, tehokkuuteen ja aikaansaavuuteen.

”Hyvä juristi kykenee työskentelemään tehokkaasti sekä yksin että osana tiimiä ja tulee toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Lisäksi hän sietää kiirettä, painetta ja stressiä sekä osaa aikatauluttaa työelämäänsä ja myös pysyä suunnitelluissa aikatauluissa.” (opiskelija 47)

⁸⁶ Schwartz 1992, s. 61.

⁸⁷ Esim. Koetke – Schumann – Bowes – Vaupotič 2024, s. 338.

⁸⁸ Colquitt 2001, s. 389.

Edellisessä lainauksessa painotetaan tehokasta työskentelyä sekä suunnitelmallisuutta aika-
taulutuksen ja suunnitelmassa pysymisen näkökulmasta. Kyvykyys heijastelee ammattimais-
ta ja professionaalista otetta työskentelyyn⁸⁹ sekä haluun suoriutua työtehtävistä vallitsevien
sosiaalisten normien mittapuulla.⁹⁰

Työarvoihin liittyviä arvoilmauksia esiintyi aineistossa kolmanneksi eniten. Niistä selkeästi
useimmat, yli puolet, kuvasivat tarkkuutta, täsmällistä ja huolellista työskentelyä.

*”Mielestäni hyvän juristin tärkeimpiä piirteitä ovat jobdonmukaisuus, periksiantamatto-
muus sekä kyky olla läsnä. Jobdonmukaisuudella tarkoitan itse ohjautuvuutta, vastuun
kantamista erilaisista tehtävistä ja velvoitteista, täsmällisyyttä ja huolellisuutta sekä te-
hokkuutta. Sitä, että juristi huolehtii työtehtävistään ja on luotettava sekä hallitsee ajan-
käytön. Hyvän juristin periksiantamattomuutta ilmentää sinnikkyys ja kyky olla lan-
nistumatta tai luovuttamatta haasteiden edessä. Sitä, että juristi pystyy ajattelemaan laa-
tikon ulkopuolelta ja olemaan tarvittaessa myös hyvällä tavalla valpas ja luova.”* (opiske-
lija 59)

Oheisessa lainauksessa työarvoja kuvaavat täsmällisyys, huolellisuus, sinnikkyys ja ajankäy-
tön suunnittelu. Ne kietoutuvat itseohjautuvuuteen ja suoriutumista kuvaavaan tehokkuu-
teen sekä muutosvalmiuteen, laatikon ulkopuolelta ajatteluun ja luovuuteen. Lainaus kuvaa
hyvin sitä, kuinka arvot kytkeytyvät toisiinsa ja muodostavat myös uusia tulkintoja ja ymmär-
rystä arvoista.

6. Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä ju-
ristista sekä mitä arvoja opiskelijoiden pohdinnoista oli tunnistettavissa. Noin puolet aineis-
ton arvoilmauksista liittyivät itsensä ylittämiseen. Tulos tukee aiempia havaintoja niiden tärkei-
destä brittiläisille ja yhdysvaltalaisille oikeustieteen opiskelijoille⁹¹ sekä yhdysvaltalaisen opis-
kelijoiden vahvuuksista⁹². Erityisesti vastauksissa korostui viisaus/avarakatseisuus, joka
Schwartzin mallissa sisältyy universalismiarvoihin ja kuvaa kypsää elämänymmärrystä. Tulos
on ymmärrettävä, koska kohdeyliopiston oikeustieteen opinnoissa yhtenä keskeisenä osaamis-
tavoitteena on paitsi viisautta myös vastuuta painottava tavoite saavuttaa käsitys ”oikeuden
asiantuntijan roolista ja vastuusta yhteiskunnassa ja kyky toimia ammattietiikan perusteet tun-
tien”.⁹³ Empatia sekä eettisyys nousivat myös vahvasti esiin opiskelijoiden kirjoituksissa. Ne
eivät kumpikaan ole suoraan löydettävissä Schwartzin arvomallista, mutta ne heijastelevat
universalismiarvoja, joiden tavoitteena on kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtäminen ja
suojelu.⁹⁴ Universalismi siis motivoi ihmisiä tarkastelemaan tilanteita muiden ihmisten, myös

⁸⁹ Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

⁹⁰ Schwartz 1992, s. 6–7.

⁹¹ Moorhead ym. 2016, s. 241.

⁹² Kern – Bowling III 2015, s. 27.

⁹³ Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutus-ohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

⁹⁴ Schwartz 1992, s. 11–12.

niiden, joita emme tunne, näkökulmasta. Universalismi onkin tutkimusten mukaan arvoista vahvimmin yhteydessä empatiaan; sekä näkökulmanottoon tiedollisella tasolla että tunnepitoisempaan empaattiseen huolenpitoon.⁹⁵ Eettisyyden ja korkean moraalien arvostus näkyvät myös universalismin yhteydestä kehittyneeseen moraalijatteluun.⁹⁶

Rehellisyys, luotettavuus, vastuullisuus, uskollisuus ja avulaisuus ovat hyväntahtoisuusarvoja, jotka motivoivat toimimaan avoimesti, sanansa pitäen ja toisten hyväksi läheisissä ihmissuhteissa, joihin sisällytetään kaikki, joiden kanssa ollaan tekemisissä jokapäiväisessä elämässä, kuten työtoverit ja asiakkaat.⁹⁷ Hyvääntahtoisuuden vahva esiintyminen aineistossa on yhteneväinen Palermion ja Evansin⁹⁸ tulosten kanssa, joiden mukaan oikeustieteen opiskelijat olivat valmiita asettamaan perheen työn edelle ristiriitatilanteissa. Oikeudenmukaisuus ja siihen läheisesti liittyvä puolueettomuus sekä tasa-arvo lukeutuvat Schwartzin mallissa universalismiarvoihin, jotka yleensä koskevat myös muita ihmisiä kuin lähipiiriä. Oikeudenmukaisuuden on esitetty olevan juristien keskeinen arvo⁹⁹, ja on se yhdessä tasa-arvoon viittaavan tasapuolisuuden kanssa myös mainittu sekä Suomen Juristiliiton eettisissä ohjeissa¹⁰⁰ että Asianajajaliiton perusarvoissa¹⁰¹. Maailmanparannus arvoilmauksena esiintyi opiskelijoiden pohdinnoissa vain kerran, mutta se tietyllä tavalla kiteyttää universalismiarvojen ytimen: kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtämisen ja suojelun sekä pyrkimyksen työskennellä niiden eteen.¹⁰²

Avoimuus muutoksille -arvoulottuvuus kuvaa muutosvalmiutta sekä halua itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan sekä elämän vaihtelevuuteen.¹⁰³ Noin viidesosa vastaajista tuotti jonkin muutoshalukkuutta tai itsenäisyyttä korostavan arvon. Tämäkin havainto on linjassa aiempien kansainvälisten tulosten kanssa.¹⁰⁴ Riippumattomuus eli itsenäisyys ja itseensä luottaminen¹⁰⁵ on sekin mukana Suomen Juristiliiton eettisissä ohjeissa¹⁰⁶ ja Asianajajaliiton perusarvoissa¹⁰⁷. Kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja olla riippumaton ulkopuolisista vaikuttimista pidetään siis keskeisenä arvona juristiprofessiossa. Itsenäisyyteen käsitteellisesti liittyvä rohkeus oli myös yksi opiskelijoiden mainitsemista arvoilmauksista. Uteliaisuus ja luovuus -arvoilmaukset viittaavat asioista kiinnostumiseen ja omaperäisyyteen ajattelussa.¹⁰⁸ Joustavuus ei sisälly Schwartzin alkuperäiseen arvolistaan, mutta mukautuvuutta kuvaavana se on sisällöltään lähellä muutosvalmiutta. Sekä itsensä ylittämisen että avoimuus muutoksille -arvojen esiintyminen pohdinnoissa on yhteneväinen suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden arvopreferenssien kanssa.¹⁰⁹

Kolmanneksi tyypillisimmät arvoilmaukset pohdinnoissa liittyivät työarvoihin. Erityisesti tarkkuus mainittiin hyvän juristin ominaisuutena. Tarkkuuden esiintyvyys heijastelee *Anderso-*

95 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 224.

96 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 227.

97 Schwartz 1992, s. 39.

98 Palermo – Evans 2005, s. 6.

99 Airaksinen 2012, s. 616.

100 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>.

101 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>.

102 Schwartz 1992, s. 11–12.

103 Schwartz 1992, s. 45.

104 Moorhead ym. 2016, s. 241; Kern – Bowling III 2015, s. 27.

105 Schwartz 1992, s. 61.

106 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>.

107 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>.

108 Schwartz 1992, s. 61.

109 Verkasalo – Daun – Niit 1994, s. 108; Myrry – Helkama 2001, s. 34; Myrry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223; Myrry ym. 2021, s. 6.

nin käsitystä siitä, että oikeustieteilijöiden ammatillisiin arvoihin kuuluu tapausten hoitaminen ammattimaisesti eli huolellisesti ja täsmällisesti.¹¹⁰ Tarkkuus kuvaa toimintaa, jossa asioihin perehdytään huolella ja päätökset tehdään asiantuntemukseen perustuen, ja tiedon tarkkuus on muun muassa yksi menettelytapojen oikeudenmukaisuuden keskeinen periaate.¹¹¹ Muita työarvoja tunnistettiin aineistosta huomattavasti harvemmin. Näistä tunnollisuus ja kärsivällisyys kuvaavat asioihin perehtymistä sekä pitkäjänteisyyttä, kun taas ahkeruus, sisukkuus ja yritteliäisyys kuvaavat sinnikästä työteliäisyyttä. Työ ja ahkeruus on usein nähty osana suomalaisten kansallista omakuvaa, ja se on ollut media-aineistojen analyysissä kärkikolmikossa vuodesta 2005 vuoteen 2015.¹¹² Sen sijoittuminen määrällisten tutkimusten arvohierarkiassa vaihtelee kuitenkin otoksesta toiseen.¹¹³ Esiintymistiheydeltään aineistomme työarvot näyttävät edustavan suomalaisia tutkimuksia, joissa arvoja on tarkasteltu henkilöhaastatteluis- ta.

Säilyttämisarvot eli vallitsevien olosuhteiden sekä totuttujen ja perinteisten toimintatapojen ylläpitäminen¹¹⁴ on yleisesti ottaen matalalla korkeakouluopiskelijoiden arvohierarkiassa¹¹⁵, kuten tässäkin aineistossa. Säilyttämisarvoista saivat mainintoja nöyryys, kunnioitus, maltillisuus ja nuhteettomuus. Nöyryys on määriteltynä Schwartzin arvomittarissa vaatimattomuutena, ja tämä tulee esiin nöyryyden kohdalla opiskelijoiden pohdinnoissa.¹¹⁶ Kunnioitusarvoa tunnistettiin säilyttämisarvoista toiseksi eniten, vaikka määrä oli kokonaisuuteen nähden vähäinen. Kunnioitus liittyi opiskelijoiden pohdinnoissa toisten työn kunnioittamiseen sekä oikeusjärjestelmän ja sääntöjen kunnioittamiseen. Kunnioitus ei sellaisenaan ole mukana Schwartzin arvomallissa, mutta yhdenmukaisuusarvoihin sisältyy kohteliaisuus, jonka määrittelmä on hyvät tavat sekä vanhempien ja vanhojen ihmisten kunnioittaminen, jonka täsmennyksenä on kunnioituksen osoittaminen.¹¹⁷

Arvoulottuvuuksien esiintyvyys vastauksissa on kaikkiaan samansuuntaista kuin Moorheadin kollegoineen saamat tulokset oikeustieteen opiskelijoiden arvoista¹¹⁸ sekä Kernin ja Bowling III:n havainnoimat oikeustieteen opiskelijoiden vahvuudet¹¹⁹. Yhteneväisyys voi liittyä opiskelija-aineistoissa yleisesti todettuihin yhteiskuntatieteilijöiden arvojen tärkeysjärjestykseen¹²⁰ sekä siihen, että korkeasti koulutetut arvostavat yleisesti enemmän muutosvalmiusarvoja kuin vähemmän koulutetut.¹²¹ Vastaukset myös heijastelevat suomalaisten yleistä arvomaailmaa, joka on vähittäin siirtynyt kohti muutosvalmius- ja itsensä ylittämisarvoja.¹²² Vaikka vuonna 2020–2023 opiskelunsa aloittaneet ovat kohdanneet pandemian, Ukrainan sodan sekä pahe- nevan ilmastokriisin, eivät yhteiskunnalliset muutokset ehkä ilmene niin nopeasti kuvauksissa

110 The One Legal blog, 12.5.2024 <https://www.onelegal.com/blog/lawyer-core-values-improve-legal-career/> 2.12. 2024.

111 Leventhal 2011, s. 41.

112 Helkama – Makkonen 2020, s. 25.

113 Helkama – Makkonen 2020, s. 22.

114 Schwartz 1992, s. 14–15, 45.

115 Verkasalo – Daun – Niit 1994, s. 108; Myyry – Helkama 2001, s. 34; Myyry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223; Myyry ym. 2021, s. 6.

116 Schwartz 1992, s. 61.

117 Schwartz 1992, s. 61.

118 Moorhead ym. 2016, s. 245.

119 Kern – Bowling III 2015, s. 27.

120 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111–112; Myyry – Helkama 2001, s. 34–35; Myyry ym. 2021, s. 6.

121 Puohiniemi 2022, s. 63.

122 Puohiniemi 2022, s. 111.

profession keskeisistä ominaisuuksista. Puohiniemen mukaan arvomuutoksen seuraukset ihmisten valinnoissa ja toiminnassa näkyvätkin usein viiveellä.¹²³

Tuloksemme havainnollistavat, että vastaajamme eivät painota vain moraalisesti neutraaleja arvoja¹²⁴, vaan he ovat myös motivoituneita edistämään toisten hyvinvointia ja osoittavat ennakkoluulottomuutta. Tulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa siinä, että verrattuna vanhempiin sukupolviin nuoremmille sukupolville keskeisempiä arvoja työelämässä ovat joustavuus, yhteistyö ja itsensä kehittäminen.¹²⁵ Tulokset viittaavat myös siihen, että ammatillinen socialisaatio notaarikoulutuksen tavoitteiden mukaisesti on toteutunut ainakin osalla opiskelijoista.¹²⁶ Tuloksemme tukevat myös Žiban väitettä siitä, että arvojen moninaisuutta ja arvostirriitä tulisi huomioida enemmän oikeustieteen opinnoissa.¹²⁷ Vaikka opiskelijoiden pohdinnoista tunnistettiin useita juristiprofession arvoperustaan kuuluvia arvoja kuten oikeudenmukaisuus, riippumattomuus ja luotettavuus, painottui itsensä ylittämisarvoissa avarakatseisuus ja toisten asemaan asettuminen eli oikeudenmukaisuusajattelun lisäksi huolenpito näkökulma.¹²⁸ Moraalipsykologien mukaan arvot ovat tärkeitä ihmisten motivaatiolle toimia eettisesti ja siten myös keskeisiä professioiden ammatti-identiteetin rakennusaineita.¹²⁹

7. Tutkimuksen rajoitteet

Tässä tutkimuksessa on muutamia rajoitteita, jotka on syytä ottaa huomioon tulosten tulkinnaissa ja yleistettävyydessä. Ensinnäkin tutkimuksen aineisto kerättiin vain yhdestä suomalaisesta yliopistosta, mikä rajoittaa tulosten yleistettävyyttä muihin yliopistoihin tai kansainvälisiin konteksteihin. Yliopistojen opetuskulttuurit ja tutkintojen opetussuunnitelmat sekä osaamistavoitteet voivat vaihdella, mikä voi vaikuttaa opiskelijoiden näkemyksiin hyvästä juristista.

Toiseksi tutkimus perustuu laadulliseen aineistoon, joka kerättiin opiskelijoiden pohdinta-tehtävien avulla. Vaikka laadullinen lähestymistapa voi tarjota määrällistä syvällisempää ymmärrystä opiskelijoiden arvoista ja näkemyksistä, se ei anna kattavaa kuvaa kaikkien oikeustieteen opiskelijoiden arvoista tai niiden tärkeydestä. Sisällönanalyttinen arvotutkimus kuitenkin mahdollistaa arvojen kontekstuaalisen, epäsuoran ja myös historiallisen arvotutkimuksen, mikä ei useinkaan ole mahdollista määrällisessä tutkimuksessa, mutta tarkat luokitteluperiaatteet ovat tarpeen.¹³⁰ Suurempi otoskoko mahdollistaisi vertailun eri opiskelijakohorttien välillä ja tarjoaisi laajemmän kuvan oikeustieteen opiskelijoiden arvoista ja näkemyksistä. Laadullisen aineiston analyysi on myös altis tutkijan subjektiivisille tulkinnoille, mikä voi vaikuttaa tulosten objektiivisuuteen. Tämän ongelman minimoimiseksi käytettiin tarkkoja luokitte-

123 Puohiniemi 2022, s. 349–350.

124 Wizner 1998, s. 583, 587; James 2014, s. 32.

125 Fuchs – Lorenz – Fuchs 2024, s. 63.

126 Ks. Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutus-ohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

127 Žiba 2024, s. 23.

128 Juujärvi – Myrny 2021, s. 6.

129 Bebeau 1994, s. 133.

130 Suedfeld – Brcic 2011, s. 168; Portman 2015, s. 204.

luperiaatteita sekä kahta analysoijaa, jotka analysoivat aineiston itsenäisesti ja päätyivät korkeaan yksimielisyyteen aineiston luokittelussa. Schwartzin arvomallissa samalle arvoulottuvuudelle sisältyvät arvot ovat psykometrisistä syistä käsitteellisesti lähellä toisiaan, joten niiden laadullinen erottelu voi olla vaikeaa. Kaikki vastaajien käyttämät arvoilmaisut eivät myöskään olleet suoraan löydettävissä Schwartzin arvomittarista, vaan tutkijat joutuivat tulkitsemaan niiden sijoittumista arvokartalle. Arvojen merkitysten tulkinnassa voi olla myös selkeitä vivahteroja ja niiden merkitys yksilöille voi olla toinen kuin Schwartzin teoriassa on oletettu.¹³¹ Tutkimuksessa käytettiin Schwartzin arvoteorian mallia aineiston luokittelun apuna. Vaikka Schwartzin malli on laajalti tunnustettu ja käytetty, se ei välttämättä kata kaikkia mahdollisia arvoja tai ulottuvuuksia, jotka voivat olla merkityksellisiä oikeustieteen opiskelijoille.

Kolmanneksi tutkimuksen kohderyhmänä olivat notaarivaiheen opiskelijat, jotka ovat vielä opintojensa alkuvaiheessa. Heidän arvonsa ja näkemyksensä voivat muuttua ja kehittyä opintojen edetessä ja käytännön kokemuksen karttuessa. Näin ollen tutkimuksen tulokset saattavat kuvastaa enemmän opiskelijoiden tämänhetkisiä käsityksiä kuin heidän tulevassa työssään toteuttamia ammatillisia arvojaan. Jatkossa onkin tärkeää tutkia arvojen mahdollista muutosta opiskelusta työelämään.

Neljänneksi naisvastaajat ovat hieman yliedustettuina aineistossa, mikä on saattanut vinouttaa tuloksia. Vaikka sukupuolten väliset arvoerot ovat nähtävissä määrällisissä tutkimuksissa, ne ovat kuitenkin pienempiä kuin ikään, koulutukseen tai kulttuuriin liittyvät erot¹³² eivätkä siten todennäköisesti ole olennaisesti vaikuttaneet tuloksiin. Jatkotutkimuksen kannalta kiinnostava kysymys olisikin, näyttäytyvätkö arvoerot erilaisina laadullisissa aineistoissa kuin määrällisissä.

Viidenneksi, vaikka tutkimuksessa ei suoraan oltu kiinnostuneita arvojen ja käyttäytymisen välisestä suhteesta vaan keskiössä oli arvojen tunnistaminen hyvän juristin kuvauksista, voidaan pohtia sitä, miten arvojen yhteys käyttäytymiseen voi näkyä tuloksissa. Vastaajien kuvaamat toiminnot, kuten toisen huomioiminen ja asioiden tarkastelu eri näkökulmista, voivat ilmentää myös muita arvoja kuin mitä olemme luokitelleet, kuten kohteliaisuutta tai suoriutumista. Tutkimuksissa on todettu kulttuurisia eroja siinä, millainen käyttäytyminen ilmentää mitään arvoja.¹³³ Toisaalta eri kulttuureissa näyttää olevan sangen yhtäläinen käsitys siitä, millainen käyttäytyminen liittyy mihinkin arvoalueeseen,¹³⁴ eli on mahdollista, että kohtuullisen homogeeninen vastaajajoukko oikeustieteen opiskelijoita tulkitsee arvoja ilmentävää käyttäytymistä melko samoin. Aineistomme ei myöskään mahdollista pitkälle vietyjen tulkintojen tekemistä siitä, mitä arvoja vastaajat ajattelevat heidän kuvaamansa toiminnan ilmentävän sekä arvojen instrumentaalista käytöstä, vaan siihen vaadittaisiin erityinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla erilaisia tulkintoja voidaan tarkastella.¹³⁵ Käyttäytymiseen sinänsä voi vaikuttaa useammatkin, myös motivaatioiltaan vastakkaiset arvot. Esimerkiksi henkilö voi haluta valtaa ja hakeutua valta-asemaan edistääkseen tasa-arvoa, mutta se ei välttämättä tarkoita, että tasa-arvoa edistävä käyttäytyminen ilmentäisi hänen mielestään valtaa. Käyttäytymisen ja sen ilmentävien arvojen yhteyden syvempi tutkimus olisi kuitenkin kiinnostava jatkotutkimusaihe.

131 Myyrä 2008, s. 556; Koetke – Schumann – Bowes – Vaupotič 2024, s. 338.

132 Schwartz – Rubel 2005, s. 1020; Puohiniemi 2022, s. 63.

133 Sagiv – Roccas 2021, s. 306.

134 Hanel ym. 2018, s. 12.

135 Ks. esim. Hanel ym. 2018, s. 4, 6.

Toisaalta kyse voi olla myös arvojen saavutettavuudesta, eli universalismiarvojen aktivoitumisesta kohdeyliopiston oikeustieteen opiskelijoiden koulutuksessa, kuten yllä esitimme.

Näiden rajoitteiden huomioon ottaminen on tärkeää, jotta tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella kriittisesti ja niiden sovellettavuutta arvioida asianmukaisesti. Tulevissa tutkimuksissa olisi hyödyllistä laajentaa tutkimusotosta ja tarkastella myös eri uravaiheissa olevien juristien arvoja ja näkemyksiä.

8. Johtopatkset

Rajoitetun otoksemme tulokset viittaavat siihen, että hyvän juristin arvot eivät ole vain oikeudenmukaisuus ja arvovapaa, neutraali oikeudellisten ongelmien ratkaisu, vaan kuva on monisyisempi. Aineistomme perusteella notaarivaiheen opiskelijat ovat motivoituneita edistämään toisten hyvinvointia ja osoittavat ennakkoluulottomuutta. Tämä saattaa heijastaa nuoremman juristisukupolven arvokiinnostuksia ja tukee väitettä siitä, että arvojen moninaisuutta ja arvoriistiriitoja tulisi huomioida enemmän oikeustieteen opinnoissa.

Erytisesti itsensä ylittämiseen liittyvät arvot kuten hyväntahtoisuus ja universalismi, jotka korostavat toisten hyvinvoinnista huolehtimista ja kaikkien ihmisten sekä ympäristön ymmärtämistä ja suojelua, ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden ja eettisyyden kannalta. Nämä arvot voivat vaikuttaa professionaaliseen toimintaan, sillä ne motivoivat juristeja tarkastelemaan tilanteita laajemmasta näkökulmasta ja ottamaan huomioon kaikkien osapuolten näkemykset ja tarpeet. Avoimuus muutoksille, joka sislt muutosvalmiuden, itsenäisen ajattelun ja toiminnan sekä elämän vaihtelevuuden, on myös tärkeä arvo juristien työssä. Tämä arvo edistää kykyä tehdä itsenäisiä patksi ja olla riippumaton ulkopuolisista vaikuttimista, mikä on keskeisiä juristiprofessiossa. Tällainen asenne voi kannustaa innovatiiviseen ja kriittiseen ajatteluun.

Työn arvojen kuten tarkkuuden, tunnollisuuden ja kärsivällisyyden korostaminen heijastaa ammatillista huolellisuutta ja asiantuntemusta, jotka ovat välttämättömiä oikeudellisessa työssä. Nämä arvot ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi, sillä ne varmistavat, että patkset tehdn perusteellisesti ja reilusti.

Vaikka arvojen yhteys käyttäytymiseen ei aina ole ilmeist¹³⁶, vaikuttaisi arvoista vahvimmin jokapäiväiseen käyttäytymiseen liittyvän avoimuus muutoksille – säilyttäminen-ulottuvuus¹³⁷. Näin ollen on mahdollista, että avoimuus muutoksille -arvojen keskeisyys näkyisi myös opiskelijoiden ammatillisessa toiminnassa. Tämäkin on yksi kiinnostava jatkotutkimuksen kohde.

Tämän alustavan tutkimuksen tulokset ovat yhteneväiset aiempien lydysten kanssa oikeustieteilijöiden arvoista ja työhön liittyvästä arvostuksista. Ne viittaavat myös siihen, että koulutuksen arvososialisaatio saattaa olla vaikuttavaa. Arvojen yhteensopivuus ympäristön kanssa voi tukea hyvinvointia ja ristiriitaa uuvuttaa, mutta arvot voivat myös muuttua ympäristön vaikutuksesta.¹³⁸ Olisikin olennaista tutkia jatkossa sitä, mitä tapahtuu oikeustieteilijöiden arvoille työelämässä.¹³⁹

136 Bard – Schwartz 2003, s. 1208–1209; Cieciuch 2017, s. 244.

137 Skimina – Cieciuch 2020, s. 45–46.

138 Bard – Goodwin 2011, s. 276.

139 Haluamme kiittää professori Anette Alnia hänen arvokkaista kommentistaan ja palautteestaan ksikirjoituksemme parissa.

Abstract in English

BACHELOR-LEVEL STUDENTS' REFLECTIONS OF GOOD LAWYER FROM THE PERSPECTIVE OF VALUES

The present study explores 67 bachelor-level law students' reflections of good lawyer in a large university in Finland. The data were collected via reflection assignment and analysed by using abductive qualitative content analysis followed by Schwartz's value theory. In the analyses, four dimensions of values were detected: openness-to-change, conservation, self-transcendence and self-enhancement along with work-related values. The findings indicate that law students' answers emphasize not only neutrality but also self-transcendence and openness to change and work values, showing motivation to promote others' welfare and maintain open-mindedness.

Keywords: personal values, professional values, Schwartz's value model, legal profession, law students

Lähteet

- Airaksinen, Timo, Professional Ethics, s. 616, teoksessa Ruth Chadwick (toim.), Encyclopedia of Applied Ethics. Academic Press: San Diego 2012.
- Alaja, Katja, Ihmiskeiskeys tuo juristin työhön merkityksellisyyttä. Juristiutiset URA 4/2023, s. 6–8.
- Ardenghi, Stefano – Rampoldi, Giulia – Bani, Marco – Garzia Strepparava, Maria, Personal Values as Early Predictors of Emotional and Cognitive Empathy among Medical Students. *Current Psychology* 42, 2023, s. 253–261.
- Aronen, Päivi, Iso Pyörä – rohkea askel yliopiston koulutuksen uudistamiseksi. Raportti koulutusuudistuksesta 2015–2017. Helsingin yliopiston Flamma-intranet 2023. (sivustolla vierailtu 19.9.2024)
- Bager-Elsborg Anna, Discipline Context Shapes Meaningful Teaching: A Case Study of Academic Law. *Journal of Further and Higher Education* 43(4) 2019, s. 508–520.
- Balan, Anil, Addressing the Challenges of Teaching Legal Ethics to Take Account of the Widening Participation Agenda. *Law Teacher* 53(3) 2019, s. 263–278.
- Bardi, Anat – Schwartz, Shalom, Values and Behavior: Strength and Structure of Relations. *Personality and Social Psychology Bulletin* 29(10) 2003, s. 1207–1220.
- Bardi, Anat – Goodwin, Robin, The Dual Route to Value Change: Individual Processes and Cultural 11 Moderators. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42 2011, s. 271–287.
- Bask, Anu – Halme, Merja – Kallio, Markku – Kuula, Markku, Business Students' Value Priorities and Attitudes towards Sustainable Development. *Journal of Cleaner Production* 264 2020, s. 121711.
- Bebeau, Muriel, Influencing the moral dimensions of dental practice, s. 133 teoksessa James Rest – Darcia Narvaéz (toim.), Moral Development in the Professions: Psychology and Applied Ethics. Lawrence Erlbaum 1994.
- Biggs John – Tang, Catherine, Teaching for Quality Learning at University. Fourth Edition, Open University Press 2011.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria, Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2) 2006, s. 77–101.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria – Josselson, Ruthellen, Conceptual and Design Thinking for Thematic Analysis. *Qualitative Psychology* 9(1) 2022, s. 3–26.
- Cieciuch, Jan, Exploring the Complicated Relationship Between Values and Behaviour, s. 244 teoksessa Sonia Roccas – Lilach Sagiv (toim.), Values and Behavior. Springer: Cham 2017.
- Colby, Anne – Sullivan, William, Formation of Professionalism and Purpose: Perspective from the Preparation for the Professions Program. *University of St. Thomas Law Journal* 5(2) 2008, s. 404–427.
- Colquitt, Jason, On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of a Measure. *Journal of Applied Psychology* 86(3) 2001, s. 386–400.
- Dagilyte, Egle – Coe, Peter, Professionalism in Higher Education: Important not only for Lawyers. *Law Teacher* 48(1) 2014, s. 33–50.

- Dall'Alba, Gloria, Learning Professional Ways of Being: Ambiguities of Becoming. *Educational Philosophy and Theory* 41(1) 2009, s. 34–45.
- Elo, Satu – Kyngäs, Helvi, The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1) 2008, s. 107–115.
- Elster, Andrey – Gelfand, Michele, When Guiding Principles do not Guide: The Moderating Effects of Cultural Tightness on Value-behavior Links. *Journal of Personality* 89(2) 2021, s. 325–337.
- Feather, Norman, Bridging the Gap between Values and Actions, s. 151–192 teoksessa Edward Higgins – Richard Sorrentino (toim.), *Handbook of Motivation and Cognition*, vol. 2 1990. New York: Guilford Press.
- Fisher, Ronald, From Values to Behavior and From Behavior to Values, s. 219–235 teoksessa Sonia Roccas – Lilach Sagiv (toim.), *Values and Behavior*. Springer, Cham 2017.
- Fuchs, Oliver – Lorenz, Emma – Fuchs, Leonard, Generational Differences in Attitudes Towards Work and Career: A Systematic Literature Review on the Preferences of Generations X, Y and Z. *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies* 11(7) 2024, s. 54–71.
- Hanel, Paul – Maio, Gregory – Soares, Ana – Vione, Katia – de Holanda Coelho, Gabriel – Gouveia, Valdney – Patil, Appasaheb – Kamble, Shanmukh – Manstead, Antony, Cross-Cultural Differences and Similarities in Human Value Instantiation. *Frontiers in Psychology* 9(849) 2018.
- Helkama, Klaus – Seppälä, Tuija, Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle, s. 145–146 teoksessa Risto Heiskala – Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus 2006.
- Helkama, Klaus, *Suomalaisten arvot*. SKS 2015.
- Helkama, Klaus – Makkonen, Anna, Työarvot yksilöllisinä ja suomalaisen kulttuurin arvoina. *Työn Tuuli* 1/2020, s. 17–28.
- Hsieh, Hsiu-Fang – Shannon, Sarah, Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15(9) 2005, s. 1277–1288.
- Juujärvi, Soile – Myrny, Liisa – Pessa, Kaija, Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Tammi 2011.
- Juujärvi, Soile – Myrny, Liisa, Huolenpitoa vai oikeudenmukaisuutta? Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten eettiset ongelmat ja ratkaisukeinot. *Psykologia* 56(1) 2021, s. 4–19.
- Juujärvi, Soile – Nummela, Olli – Sinervo, Timo, Aspects of Ethical Conflicts and Their Implications for Work-Related Well-Being: A Cross-Sectional Study Among Health and Social Care Professionals. *Scandinavian Journal of Work and Organizational Psychology* 8(1) 2023, s. 1–15.
- Kadowaki, Joy, Maintaining Professionalism: Emotional Labor Among Lawyers as Client Advisors. *International Journal of the Legal Profession* 22(3) 2015, s. 323–345.
- Kern, Margaret – Bowling III, Daniel, Character Strengths and Academic Performance in Law Students. *Journal of Research in Personality* 55 2015, s. 25–29.
- Knafo, Ariel – Lilach, Sagiv, Values and Work Environment: Mapping 32 Occupations. *European Journal of Psychology of Education* 19(3) 2004, s. 255–273.
- Koetke, Jonah – Schumann, Karina – Boves, Shauna M – Vaupotič, Nina, The Effect of Seeing Scientists as Intellectually Humble on Trust in Scientists and their Research. *Nature Human Behavior* 9 2025, s. 331–344.
- Leijen, Ingmar – van Herk, Hester – Bardi, Anat, Individual and Generational Value Change in an Adult Population, a 12-year Longitudinal Panel Study. *Scientific Reports* 12 2022, s. 17844.
- Leventhal, Gerald, What Should be done with Equity Theory? New Approaches to the Study of Fairness in Social Relationships, s. 41 teoksessa Kenneth Gergen – Martin Greenberg – Richard Wills (toim.), *Social Exchange. Advances in Theory and Research*. Plenum 2011.
- Moorhead, Richard – Denvir, Catrina – Cahill-O'Callaghan, Rachel – Kouchaki, Maryam – Galoob, Stephen, The Ethical Identity of Law Students. *International Journal of the Legal Profession* 23(3) 2016, s. 235–75.
- Moyo, Mpatisi – Goodyear-Smith, Felicity – Weller, Jennifer – Robb, Gillian – Shulruf, Boaz, Healthcare Practitioners' Personal and Professional Values. *Advances in Health Science Education* 21 2016, s. 257–286.
- Myrny, Liisa – Helkama, Klaus, University Students' Value Priorities and Emotional Empathy. *Educational Psychology* 21(1) 2001, s. 25–40.
- Myrny, Liisa, The Diversity of Value Meanings among University Students. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52(6) 2008, s. 549–564.

- Myyry, Liisa – Juujärvi, Soile – Pessa, Kaija, Empathy, Perspective Taking and Personal Values as Predictors of Moral Schemas. *Journal of Moral Education* 39(2) 2010, s. 213–233.
- Myyry, Liisa – Helkama, Klaus – Silfver-Kuhlampi, Mia – Petkova, Kristina – Pires Valentim, Joaquim – Liik, Kadi, Explorations in Reported Moral Behaviours, Values, and Moral Emotions in Four Countries. *Frontiers in Psychology* 12 2021, s. 1–13.
- Palermo, Josephine – Evans, Adrian, Australian Law Students' Values: How They Impact on Ethical Behaviour. *Legal Education Review* 15(1) 2005, s. 1–23.
- Portman, Anneli, From Might to Mandate. Values in Rulers' Public Speeches in Finland 1809-2000. *Publications of the Department of Social Research* (4) 2014, University of Helsinki.
- Puohiniemi, Martti, Suomalaisen arvomaailman muutos, globalisaatio ja ajan henki. Toinen painos. *BoD-Books on Demand* 2022.
- Rest, James R., The Major Components of Morality, s. 24–38 teoksessa William Kurtines – Jacob Gerwitz (toim.). *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*. New York: Wiley 1984.
- Rowe, Margie – Murray, Moira – Westwood, Fiona, Professionalism in Pre-Practice Legal Education: An Insight into the Universal Nature of Professionalism and the Development of Professional Identity. *Law Teacher* 46(2) 2012, s. 120–131.
- Sagiv, Lilach – Sverdlik, Noga – Schwarz, Norbert, To compete or to cooperate? Values' impact on perception and action in social dilemma games. *European Journal of Social Psychology* 41 2011, s. 64–77.
- Sagiv, Lilach – Roccas, Sonia, How Do Values Affect Behavior? Let Me Count the Ways. *Personality and Social Psychology Review* 25(4) 2021, s. 295–316.
- Sagiv, Lilach – Schwartz, Shalom, Personal Values Across Cultures. *Annual Review of Psychology* (73) 2022, s. 517–546.
- Schwartz, Shalom, Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical advances and Empirical Tests in 20 Countries, s. 1–62 teoksessa Mark Zanna (toim.), *Advances in Experimental Social Psychology*. Academic Press San Diego 1992.
- Schwartz, Shalom – Bardi, Anat, Influences of Adaptation to Communist Rule on Value Priorities in Eastern Europe. *Political Psychology* 18(2) 1997, s. 385–410.
- Schwartz, Shalom – Rubel, Tammy, Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology* 89(6) 2005, s. 1010–1028.
- Skimina, Ewa – Cieciuch, Jan, Explaining Everyday Behaviours and Situational Context by Personality Metraits and Higher-Order Values. *European Journal of Personality* 34(1) 2020, s. 29–59.
- Sortheix, Florencia – Lönnqvist, Jan-Erik, Person-Group Value Congruence and Subjective Well-Being in Students from Argentina, Bulgaria and Finland: The Role of Interpersonal Relationships. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 25(1) 2015 s. 34–48.
- Suedfeld, Peter – Bricic, Jelena, Scoring universal values in the study of terrorist groups and leaders. *Dynamics of Asymmetric Conflict* 4(2) 2011, s. 166–174.
- Sullivan, William, *Work and Integrity: The Crisis and Promise of Professionalism in America*. Jossey-Bass: San Francisco 2005.
- Stratman, James, When Law Students Read Cases: Exploring Relations Between Professional Legal Reasoning Roles and Problem Detection. *Discourse Processes* 34(1) 2002, s. 57–90.
- TENK, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje, 2019: <https://tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi>.
- Verkasalo, Markku – Daun, Åke – Niit, Toomas, Universal Values in Estonia, Finland and Sweden. *Ethnologia Europaea* 24(2) 1994, s. 101–117.
- Verkasalo, Markku – Goodwin, Robin – Bezmenova, Irina, Values Following a Major Terrorist Incident: Finnish Adolescent and Student Values Before and After September 11, 2001. *Journal of Applied Social Psychology* 36(1) 2006, s. 144–160.
- Verplanken, Bas – Holland, Rob, Motivated Decision Making: Effects of Activation and Self-centrality of Values on Choices and Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(3) 2002, s. 434–447.
- Wizner, Stephen, Is Learning to 'Think like a Lawyer' Enough? *Yale Law & Policy Review* 17(1) 1998, s. 583–592.
- Wu, Richard, An Empirical Study of Hong Kong Law Students' Ethical Values: Does Common Law Education Enhance Their Professionalism? *Legal Ethics (Oxford, England)* 20(2) 2017, s. 242–67.
- Žiha, Nikol, Value Education in Law School Curriculum. *Cultivating Moral Autonomy*. *Pravni Vjesnik* 40(1) 2024, s. 7–29.

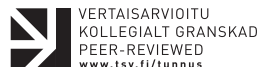
Arvonnousuvero osana oikeudenmukaista verojärjestelmää

Martti Nieminen

Tiivistelmä – Suomessa asuvan luonnollisen henkilön on mahdollista välttää omaisuuden arvonnousun verotus muuttamalla Suomesta ulkomaille. Arvonnousuvero – joka tunnetaan myös nimillä maastapoistumisvero, jäähyväisvero tai exit-vero – on verotusmalli, jossa ulkomaille muuttavan verovelvollisen omaisuuden arvonnousu verotetaan poismuuttohetkellä. Tällä tavoin varmistetaan, että omaisuuden arvonnousu tulee verotetuksi lähtömaassa. Luonnollisten henkilöiden arvonnousuvero on käytössä monessa Euroopan maassa, mutta ei Suomessa.

Artikkelissa tarkastellaan, lisäksi luonnollisten henkilöiden arvonnousuveron käyttöönotto Suomen verojärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Lisäksi arvioidaan, millaiset arvonnousuveron rakenteelliset ratkaisut parhaiten tukisivat oikeudenmukaisuuden toteutumista. Ensimmäisessä vaiheessa tarkastelu perustuu oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen, joka koostuu horisontaalisen oikeudenmukaisuuden – samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla – ja vertikaalisen oikeudenmukaisuuden – erilaisia tapauksia eri tavalla – määritelmästä. Tätä täydentää analyysi, jossa hyödynnetään John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ja erityisesti sen eroperiaatetta, jonka mukaan poikkeaminen muodollisesta yhdenvertaisuudesta on oikeutettua, jos se koituu heikoimmassa asemassa olevien hyödyksi. Eroperiaatteen keskeinen merkitys arvonnousuveron kannalta on siinä, että se sitoo taloudelliset vaikutukset osaksi oikeudenmukaisuuden kokonaisarviointia.

Asiasanat: verotus, oikeudenmukaisuus, luonnollisten henkilöiden arvonnousuvero, oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate, John Rawls

1. Johdanto ja kysymyksenasettelu

Suomessa asuvan luonnollisen henkilön varallisuuden arvonnousu tulee Suomessa verotettavaksi joko henkilön elinaikana luovutusvoittona tai lahjana, taikka henkilön kuoltua perintönä.¹ Arvonnousun verotus on kuitenkin mahdollista välttää muuttamalla Suomesta ulkomaille, koska tällöin veroa ei peritä Suomessa eikä välttämättä myöskään uudessa asuinvaltiossa. Kohdemaata voi olla esimerkiksi Ruotsi, jossa ei ole perintö- ja lahjaverotusta, tai Sveitsi, jossa luovutusvoitot ovat laajasti verovapaita.²

Arvonnousuvero – joka tunnetaan myös nimillä maastapoistumisvero, jäähyväisvero tai exit-vero³ – on verotusmalli, jossa ulkomaille muuttavan verovelvollisen omaisuuden arvonnousu verotetaan poismuuttohetkellä. Tällä tavoin varmistetaan, että omaisuuden arvonnousu tulee verotetuksi lähtömaassa. Luonnollisten henkilöiden arvonnousuvero on käytössä monessa Euroopan maassa, mutta ei Suomessa.⁴ Vuonna 2020 valtiovarainministeriö laati

1 Eri kysymys on se, onko perintö tai lahja verovapaa esimerkiksi siksi, ettei perinnön tai lahjan määrä ylitä perintö- ja lahjaverolain (378/1940, ”PeVL”) 14 §:n tai 19 a §:n asteikon alarajaa, tai luovutusvoitto verovapaa esimerkiksi siksi, että kysymyksessä on tuloverolain (1535/1992, ”TVL”) 48.3 §:n mukainen verovapaa sukupolvenvaihdosluovutus.

2 Finér – Pankka 2025, s. 29–30. Perintö- ja lahjaverotuksessa maastamuuttoa veron välttämisen keinona rajoittaa tosin se, että perintö tai lahja on veronalaista Suomessa, jos joko antaja tai saaja asuu Suomessa. Lisäksi Suomessa sijaitseva kiinteä omaisuus kuuluu täällä aina perintö- tai lahjaverotuksen piiriin (PeVL 4 ja 18 §).

3 Terminologian käytöstä ks. mm. Kananoja 2020a, s. 245–247.

4 Finér – Pankka 2025, s. 22 ja 25–30.

hallitusohjelmakirjaukseen perustuvan selvityksen luonnollisten henkilöiden maastapoistumisverosta (jäljempänä ”valtiovarainministeriön selvitys”).⁵ Vuonna 2022 arvonnousverosta laadittiin hallituksen esitysluonnos, joka ei kuitenkaan johtanut lainsäädäntötoimiin (jäljempänä ”hallituksen esitysluonnos” tai ”esitysluonnos”).⁶

Kysymys arvonnousveron käyttöönotosta on edelleen ajankohtainen ja tärkeä. Tämän artikkelin kanssa samaan tutkimushankkeeseen⁷ kuuluvassa artikkelissaan *Pekka Nykänen* tunnisti ulkomaille muuttamistilanteet Suomen verojärjestelmän kohdaksi, joka on erityisen altis aggressiiviselle verosuunnittelulle. Mahdollisena ratkaisuna ongelmaan hän mainitsee luonnollisia henkilöitä koskevan arvonnousveron.⁸ Artikkelissaan Nykänen tarkastelee hyvän verojärjestelmän eri ominaisuuksien kannalta sitä, millä edellytyksillä aggressiivisen verosuunnittelun torjuntaan tähtäävää sääntelyä – mukaan lukien arvonnousvero – on tarkoituksenmukaista ottaa käyttöön. Arviointikriteereinä hän käyttää muun muassa verojärjestelmän yksinkertaisuutta ja selkeyttä, oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta sekä sääntelyn osumatarkkuutta ja vaikuttavuutta.⁹ Vaikka Nykänen mainitsee myös oikeudenmukaisuuden yhtenä hyvän verojärjestelmän ominaisuutena, hän ei sisällytä sitä tarkastelukehikkoonsa.¹⁰ Nykäsen artikkeli ei ole tässä suhteessa poikkeus. On tavallista, että yksittäisiä sääntelyratkaisuja koskevissa arvioissa oikeudenmukaisuuskysymykset eivät nouse esiin, vaikka oikeudenmukaisuus tunniste-taankin tärkeäksi verojärjestelmän taustaperiaatteeksi.

Oikeudenmukaisuuden vaatimus yhteiskunnassa kiinnittyy näkyvimmin resurssien, siis hyötyjen ja haittojen, jakautumiseen. Näin on myös verotuksessa, jossa tärkein oikeudenmukaisuuskysymys on se, miten taakka yhteiskunnan rahoituksesta jaetaan oikeudenmukaisesti sen jäsenten välillä. Tätä oikeudenmukaisuuden muotoa kutsutaan jako-oikeudenmukaisuudeksi tai distributiiviseksi oikeudenmukaisuudeksi.¹¹ Vaikka vaatimus oikeudenmukaisesta verotaakan jaosta on yleisellä tasolla helppo esittää, sen täsmällisen sisällön määrittäminen on paljon vaikeampaa.¹² Juuri käsitteen monitulkintaisuus tekee oikeudenmukaisuudesta haastavan ja harvoin käytetyn arviointikriteerin, kun kirjallisuudessa tai virallisaineistoissa arvioidaan yksittäisten sääntelyratkaisujen käyttöönoton edellytyksiä. Luonnollisten henkilöiden maastapoistumisveroa koskeva valtiovarainministeriön vuoden 2020 selvitys on kuitenkin tältä osin poikkeus. Selvityksessä maastapoistumisveron käyttöönoton tarkoituksenmukaisuutta

5 Valtiovarainministeriö 2020.

6 Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi tuloverolain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta luonnollisten henkilöiden omaisuuden arvonnousutulon johdosta määrättävän veron käyttöönottamiseksi, 12.8.2022.

7 Verohallinnon rahoittama ja Tampereen yliopiston toteuttama tutkimushanke Aggressiivisen verosuunnittelun torjuminen paremmalla verolainsäädännöllä: parhaat kansainväliset käytännöt ja niiden soveltaminen Suomen verolainsäädäntöön.

8 Nykänen 2024, s. 20–21.

9 Nykänen 2024, s. 22 ss.

10 Nykänen 2024, s. 23.

11 Verotuksen oikeudenmukaisuuteen kuuluu myös muita keskeisiä ulottuvuuksia. Näitä ovat niin sanottu proseduraalinen oikeudenmukaisuus, joka koskee menettelytapoja verolakien säätämässä sekä lain soveltamista viranomaistoiminnassa ja tuomioistuimissa. Toinen tärkeä oikeudenmukaisuuden muoto on retributiivinen oikeudenmukaisuus, eli vääryyksien korjaaminen tai oikeaminen, joka verotuksessa liittyy esimerkiksi veronkorotuksiin. Ks. jatkoviitteinen Mahangila – Holland 2015, s. 114 ss.

12 Yhteiskuntatieteissä oikeudenmukaisuuden käsite on luokiteltu niin sanotuksi essentiaalisesti kiistellyksi käsitteeksi, (essentially contested concept), joka tarkoittaa sitä, että käsite sinänsä on yleisesti hyväksytty, mutta sen sisällöstä ollaan erimielisiä. Tällaisille käsitteille ominaista on se, että niistä käydään jatkuvaa yhteiskunnallista keskustelua, jossa on dogmatistisia (minä olen oikeassa, muut väärässä), skeptistisiä (vastaus riippuu aina henkilöstä) ja elektivistisiä (monimutkainen käsite aukeaa sitä paremmin, mitä enemmän sille löytyy määritelmiä) piirteitä. Ks. esim. Gallie 1955, s. 167–198 ja Garver 1978, s. 156–172. Verotuksen oikeudenmukaisuutta koskevasta yhteiskuntafilosofisesta kirjallisuudesta ks. esim. Murphy – Nagel 2002.

ja veromallin yksityiskohtia tarkastellaan myös oikeudenmukaisuuden kannalta. Vaikka tarkastelu jää pintapuoliseksi, se osoittaa, että oikeudenmukaisuuskysymyksillä on perusteluvoimaa myös yksittäisissä verolainsäädännön kehittämishankkeissa.

Valtiovarainministeriön selvityksessä oikeudenmukaisuutta tarkastellaan erityisesti sen muodollisen periaatteen kautta. Tämän periaatteen ensimmäinen osa – samanlaisia tapauksia pitää kohdella samalla tavalla – ilmaisee horisontaalisen oikeudenmukaisuuden määritelmän. Jälkimmäinen osa – erilaisia tapauksia on kohdeltava eri tavalla – sisältää vertikaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteen.¹³

Oikeudenmukaisuuden käsitteen eri ulottuvuuksista juuri oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate onkin sellainen mittapuu, jota oikeudellisesti suuntautunut vero-oikeuden tutkija tai asiantuntija voi soveltaa verotuksen sääntelyratkaisujen arviointiin. Tarkastelutapa, jossa arvioidaan oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen kannalta voimassa olevaa verolainsäädäntöä ja parasta mahdollista saavutettavissa olevaa lainsäädäntöä sekä esitetään tämän analyysin pohjalta perusteltuja lainsäädäntöehdotuksia, voidaan lukea osaksi veropoliittista tutkimusta.¹⁴

Kotimaisessa vero-oikeudellisessa kirjallisuudessa verotuksen oikeudenmukaisuutta on tähän mennessä yleensä tarkasteltu verojärjestelmän perusrakenteiden tasolla. Yksittäisten sääntelytoimenpiteiden oikeudenmukaisuutta ei sen sijaan ole käsitelty laajasti.¹⁵ Tässä artikkelissa tuodaan oikeudenmukaisuutta koskevaan vero-oikeudelliseen keskusteluun uusi näkökulma siirtämällä tarkastelu järjestelmätasolta yksittäiseen verotuksen sääntelyratkaisuun. Samalla vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Puoltavatko oikeudenmukaisuusnäkökohdat luonnollisten henkilöiden arvonnousuveron käyttöönottoa vai nykyistä oikeustilaa, jossa arvonnousuvero ei ole käytössä?
2. Jos oikeudenmukaisuusnäkökohdat puoltavat arvonnousuveron käyttöönottoa, niin miten arvonnousuveron yksityiskohtat pitäisi muotoilla, jotta veromalli edistäisi verojärjestelmän oikeudenmukaisuutta mahdollisimman hyvin?

Menetelmällisesti artikkeli tukeutuu kahteen toisiaan täydentävään oikeudenmukaisuuden määritelmään, jotka ovat laajasti hyväksytyjä yhteiskuntafilosofisessa keskustelussa.¹⁶ Lähtökohtana tarkastelussa on jo aiemmin mainittu *oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate*. Tämä periaate soveltuu verotuksen oikeudenmukaisuuden tarkasteluun verovelvollisten välisessä suhteessa. Oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen perustuva analyysi on artikkelin kolmannessa luvussa.

Oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate ei kuitenkaan ole käsitteenä riittävän laaja kattamaan kaikkia verolainsäädännön kehittämisessä huomioon otettavia näkökulmia. Näitä

13 Ks. esim. McCormick 1976, s. 103–118.

14 Myrsky 2013, s. 5. Veropoliittisesta tutkimuksesta ja de lege ferenda -otteesta vero-oikeudessa ks. jatkovitteineen myös Lyly 2022, s. 1373–1382 ja Urpilainen 2024, s. 1138–1161. Urpilaisen artikkeli kuuluu samaan tutkimushankkeeseen kuin tämä artikkeli (ks. alaviite 7).

15 Ks. esim. Knuutinen 2013, s. 117–146; Myrsky 2009, s. 739–760; Myrsky 2013, s. 87 ss.; Määttä 2007, s. 87 ss.; Niskakangas 2011, s. 62 ss.; Nissinen 2019, s. 74 ss. ja Tikka 1990, s. 50 ss.

ovat esimerkiksi hallinnolliset kustannukset, taloudellinen tehokkuus ja kilpailukyky, joilla on merkitystä sen kannalta, vahvistaako vai heikentääkö ehdotettu verosääntely julkista taloutta. Tarkastelun rajoittaminen pelkästään muodolliseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen on toisinaan johtanut siihen, että taloudelliset argumentit ja oikeudenmukaisuusperustelut nähdään toistensa vastakohtina – ilmiönä, joiden yhtensovittaminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta.¹⁷ Ongelmaksi muodostuu tällöin se, että jää lähinnä tapauskohtaisen punninnan ja ideologisten painotusten varaan pidetäänkö lainsäädännön kehittämispohdintoissa tärkeämpinä oikeudenmukaisuusperusteita vai taloudellisia argumentteja. Jotta tämä ristiriita vältetään, tässä artikkelissa taloudelliset perustelut sisällytetään osaksi oikeudenmukaisuutta koskevaa kokonaisarviota vastakkainasettelun sijaan. Samalla määritellään oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen ja taloudellisiin vaikutuksiin nojaaville perusteluille suhteellinen painoarvo. Käsitteellisenä työvälineenä tässä tarkastelussa on *John Rawlsin* oikeudenmukaisuusteoria, joka on ollut yksi vaikutusvaltaisimmista ja laajimmin hyödynnetyistä oikeudenmukaisuusteorioista 1970-luvulta lähtien.¹⁸ Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen pohjautuva tarkastelu on artikkelin neljännessä luvussa.¹⁹

Ennen siirtymistä varsinaiseen oikeudenmukaisuusanalyysiin on perusteltua tarkastella hie- man lähemmin, mistä arvonnousuveroksi kutsutussa sääntelymallissa on kysymys.

2. Arvonnousuvero

Omaisuu- den arvonnousua ei Suomessa yleensä veroteta ennen kuin arvonnousu on realisoitu luovuttamalla omaisuus vastikkeellisesti (myynti tai vaihto) tai vastikkeettomasti (lahja tai perintö).²⁰ Siten täällä asuvien verovelvollisten, luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden, varallisuus voi kasvaa ilman veroseuraamuksia niin pitkään kuin omaisuuserät pysyvät verovelvollisella itsellään. Tyypillisiä omaisuuseriä, joihin liittyy huomattavia arvonnousumahdollisuuksia, ovat arvopaperit ja kiinteistöt.

Omaisuserän luovutukseen ei aina johda arvonnousun verottamiseen vielä luovutus- hetkellä. Välillisessä sijoittamisessa voidaan kerryttää välillisen sijoittamisen välineeseen, esimerkiksi sijoitusrahastoon tai sijoitusvakuutukseen, erilaisia pääomatuloja, kuten luovutusvoit- toja ja osinkoja. Pääomatuloja ei tällöin veroteta niin kauan kuin ne pysyvät sijoitusvälineessä. Tällä niin sanotulla lykkääntymisedulla tavoitellaan tilannetta, jossa pääomatulot verotetaan

16 Muiden kuin lainopillisten tutkimusmenetelmien hyödyntämisestä veropoliittisessa tutkimuksessa, ks. Lyly 2022.

17 Ks. esim. Myrsky 2009, s. 755 ss. ja Niskakangas 2011, s. 67.

18 Rawls 1999a, s. 52–73. Rawlsin teorian merkityksestä ks. Herne 2012, s. 10 ja 89 ss.

19 Artikkelin tarkoituksena on osoittaa, miten vakiintuneet oikeudenmukaisuuskäsitykset – oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate ja Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria – muodostavat toimivan perustan lainsäädäntöratkaisujen arviointiin. Tavoitteena ei ole kehittää oikeudenmukaisuusteoriaa tai osallistua oikeudenmukaisuuden sisällöllisiä ulottuvuuksia koskevaan keskusteluun. Tarkastelu kohdistuu arvonnousuverotukseen, koska se tekee erityisen selvästi näkyväksi jännitteen muodollisen oikeudenmukaisuuden ja Rawlsin eroperiaatteen kautta jäsentyvien taloudellisten vaikutusten välillä.

20 Realisoitumattomia arvonnousuja verotetaan vain poikkeustapauksissa (ks. elinkeinotulon verottamisesta annetun lain, 360/1968, ”EVL”, 5 §:n 8, 10 ja 13 kohdat). Vaikka omaisuuden arvonnousu voi tulla verotuksen kohteeksi sekä luovutusvoitto- verotuksessa että perintö- ja lahjaverotuksessa, veromuotojen välillä on myös eroja. Luovutusvoittoverotuksessa verotetaan nimenomaan omaisuuden arvonnousu, kun taas perintö- ja lahjaverotuksessa veron kohteena on koko omaisuuden pääoma- arvo. Myös verovelvollinen määräytyy eri tavalla. Luovutusvoittoverotuksessa verovelvollinen on omaisuuden luovuttaja, kun taas perintö- ja lahjaverotuksessa verovelvollinen on luovutuksensaaja.

yhteen kertaan silloin kun ne nostetaan välillisen sijoittamisen välineestä tai kun välillisen sijoittamisen väline vaihtaa omistajaa.²¹

Suomessa asuvan luonnollisen henkilön varallisuuden arvonnousu tulee verotuksen piiriin viimeistään hänen kuollessaan.²² Siten arvonnousu ei jää lopullisesti verotuksen ulkopuolelle, vaikka verovelvollinen olisikin saanut hyväkseen verotuksellisen lykkääntymisedun.²³ Asetelma voi kuitenkin muuttua, jos verovelvollinen muuttaa pois Suomesta ennen varallisuuden arvonnousun realisoitumista. Tällöin verovelvollisen lykkääntymisetu voi tosiasiaa muuttua täydeksi verovapaudeksi, jos verovelvollisen uusi asuinvaltio ei verota varallisuuden arvonnousua.

Esimerkki: Suomessa asuva luonnollinen henkilö A on sijoittanut vuonna 2006 sijoitusvakuutukseen kaksi miljoonaa euroa. Vuoteen 2026 mennessä sijoitusvakuutuksen arvo on noussut kymmeneen miljoonaan euroon. Jos A asuisi vuonna 2026 edelleen Suomessa ja nostaisi sijoitusvakuutuksensa tuoton, hän maksaisi siitä täällä pääomatuloveroa noin 2,7 miljoonaa euroa (TVL 35 § ja 124 §). Jos A sen sijaan muuttaisi ulkomaille, esimerkiksi Sveitsiin, ja nostaisi sijoitusvakuutuksen tuoton vasta siellä, hän ei maksaisi arvonnoususta lainkaan pääomatuloveroa. Siten verokohtelussa olisi miljoonien eurojen ero riippuen siitä asuuko A edelleen Suomessa vai onko hän muuttanut ulkomaille.²⁴

Välilliseen sijoittamiseen liittyvien, verotuksellista lykkääntymisetua tarjoavien sijoitusinstrumenttien valikoima on kasvanut tasaisesti 1990-luvulta lähtien.²⁵ Samanaikaisesti osakeyhtiöiden verotuksessa painopiste on siirtynyt yhtiön verotuksesta osakkaan verotukseen²⁶, eikä osakeyhtiön käyttöä yhden henkilön elinkeino- tai sijoitustoiminnan välineenä ole enää kyseenalaistettu verotuksellisesti²⁷. Nämä lainsäädännön ja oikeuskäytännön muutokset ovat johtaneet tilanteeseen, jossa yhä useammalla verovelvollisella on merkittäviä omaisuuseriä, joihin sisältyy realisoitumattomia arvonnousuja. Samaan aikaan ulkomaille muuttamisen kynnyks on madaltunut muun muassa viestintäteknologian kehityksen sekä Euroopan unionin jäsenyyden tarjoamien liikkumisvapauksien seurauksena. Tämän myötä ovat yleistyneet tilanteet, joissa merkittäviä arvonnousuja voi jäädä Suomessa verottamatta ulkomaille muuton vuoksi.²⁸ Kehitystä on pidetty ongelmallisena, koska se avaa mahdollisuuksia niin sanottuun aggressiiviseen verosuunnitteluun, joka paitsi vähentää Suomen verotuloja, myös aiheuttaa verovelvollisten eriarvoista kohtelua.²⁹

21 Luovutusvoiton verotukseen tosin sisältyy laajasti ajatellen aina lykkääntymisetu, koska realisoitumattomia arvonnousua (tai laskua) ei oteta verotuksessa huomioon.

22 Suomessa verotuksellisesti asuvalla oikeushenkilöllä lykkääntymisetu voi periaatteessa olla ikuinen.

23 Kuten jo aiemmin todettiin, toinen kysymys on se, että luovutusvoitto tai perintö- taikka lahjasanto voi olla säädetty verovapaaksi.

24 Eri Euroopan maissa sovellettavista verovelvolliselle edullisista pääomatuloveromalleista, ks. Finér – Pankka 2025.

25 Viimeisimpänä näistä tuli voimaan osakesäästötili vuonna 2019 (ks. HE 275/2018 ja HE 44/2023, jolla osakesäästötilille talletettävien varojen enimmäisraja nostettiin 50 000 eurosta 100 000 euroon).

26 Sama suunta jatkuu, kun yhteisöveroa alennetaan nykyisestä 20 prosentista 18 prosenttiin vuoden 2027 alusta lähtien. Valtiovarainministeriö 2025, s. 180.

27 Ks. Ala-Lahti-Kataja 2020.

28 Finnwatch 2024.

29 Ks. Nykänen 2024, erityisesti s. 20–21.

Arvonnousuvero tai maastapoistumisvero on verotusmalli, jota sovelletaan verovelvolliseen, joka muuttaa pois Suomesta tai siirtää omaisuuttaan muutoin Suomen verotusvallan ulkopuolelle. Veron kohteena on tällöin omaisuuden laskennallinen arvonnousu poismuut-tohetkellä. Arvonnousuveron tarkoituksena on estää tilanteet, joissa verovelvollinen siirtää arvonnousua kerryttäneen omaisuutensa toiseen valtioon välttyäkseen verotukselta Suomessa.

Suomessa ovat vuodesta 2020 lähtien olleet voimassa kattavat säännökset yhteisöjen maastapoistumistilanteista. Elinkeinotulon verottamisesta annetun lain 51 e §:n mukaan, jos yhteisö siirtää varojaan tai yhteisö siirtyy kokonaan Suomen verotusvallan ulkopuolelle, verotetaan siirtyneiden varojen realisoitumaton arvonnousu Suomessa.³⁰ Sääntely perustuu veron kiertämistä estävään direktiiviin (2016/1164), ja sen tarkoituksena on turvata kansallista verotusvaltaa tilanteissa, joissa arvonnousu on syntynyt Suomessa.³¹

Luonnollinen henkilö voi välttyä Suomessa asumisaikanaan kertyneen arvonnousun verotukselta muuttamalla maasta pois. Tilanne vastaa olennaisilta osin sitä, kun yhteisö tai yhteisön omistamat varat siirtyvät pois Suomen verotusvallan piiristä. Tästä huolimatta Suomessa ei ole käytössä kattavaa luonnollisia henkilöitä koskevaa arvonnousuveroa, toisin kuin monissa muissa Euroopan unionin maissa.³²

Pääministeri *Sanna Marinin* joulukuussa 2019 julkaistuun hallitusohjelmaan sisältyi kirjaus, jonka mukaan hallitus selvittää, onko luonnollisten henkilöiden maastapoistumisveron käyttöönotto Suomessa mahdollista ja tarkoituksenmukaista.³³ Hallitusohjelman mukainen valtiovarainministeriön selvitys valmistui helmikuussa 2020. Selvityksen mukaan veron käyttöönotto olisi teknisesti mahdollista, mutta sen välitöntä toteuttamista ei pidetty tarkoituksenmukaisena. Käyttöönoton vastaisina perusteluina selvityksessä mainittiin muun muassa odotettavissa olevien verotuottojen vähäisyys, veromallin hallinnolliset kustannukset sekä mahdolliset haittavaikutukset Suomen kilpailukykyyn, väestön liikkuvuuteen ja taloudelliseen tehokkuuteen.³⁴

Valtiovarainministeriön selvityksessä tarkasteltiin myös maastapoistumisveron vaikutuksia verojärjestelmän oikeudenmukaisuuteen, mikä muodostaa tämän artikkelin kannalta selvityksen mielenkiintoisimman osa-alueen.

Valtiovarainministeriön selvityksessä todetaan ensin yleisellä tasolla, että oikeudenmukaisuus kuuluu Suomen verolainsäädännön peruseriaatteisiin. Tämän jälkeen oikeudenmukaisuus mainitaan yhtenä niistä periaatteista, joilla on erityistä merkitystä maastapoistumisveron kannalta.³⁵ Selvityksen johtopäätöksissä todetaan muun muassa, että maastapoistumisvero ”voisi mahdollisesti myös edistää verovelvollisten välistä horisontaalista oikeudenmukaisuutta, koska sen seurauksena myös maasta muuttavat luonnolliset henkilöt, kuten Suomeen jäävätkin luonnolliset henkilöt, joutuisivat maksamaan veroa omaisuuden luovutuksesta syntyneestä voitosta”.³⁶ Siten horisontaalista oikeudenmukaisuutta pidettiin selvityksessä sellaise-

30 Sääntelyä täydentävät EVL 51 f §, EVL 52 e.2 § ja EVL 52 i §. Ks. tarkemmin Kananoja 2020b, s. 103–108.

31 Ks. veron kiertämisen estämistä koskevan direktiivin 10. johdantokappale ja HE 76/2019, s. 25.

32 Ks. Finér – Pankka 2025, s. 22 ja 25–30 ja Nykänen 2024, s. 21. EVL:n 52 f §:ssä säädetään luonnollisia henkilöitä koskevasta maastapoistumisverotuksesta osakevaihtotilanteissa. Sääntely kattaa kuitenkin vain murto-osan tilanteista, joissa realisoitumattoman arvonnousun verottaminen Suomessa voidaan välttää muuttamalla ulkomaille.

33 Sanna Marinin hallituksen ohjelma, s. 192.

34 Valtiovarainministeriö 2020, s. 116–118.

35 Valtiovarainministeriö 2020, s. 96–98.

36 Valtiovarainministeriö 2020, s. 115.

na käsitteellisenä arviointikehyksenä, joka soveltuu maastapoistumisveron käyttöönoton edellytysten tarkasteluun.

Valtiovarainministeriön selvityksessä oikeudenmukaisuusarviota sovelletaan myös veromallin yksityiskohtiin. Esimerkiksi maastapoistumisveron kynnysarvojen osalta todetaan, että vero ”voisi mahdollisesti olla verovelvollisten yhdenvertaisen kohtelun ja horisontaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ongelmallinen, jos veronalaisia omaisuuseriä koskisi jokin tietty kynnysarvo, esimerkiksi 10 000 euroa.” Tämän perusteella horisontaalinen oikeudenmukaisuus toimii selvityksessä keskeisenä arviointiperusteena myös silloin, kun tarkastellaan maastapoistumisveron rakenteellisia ratkaisuja.

Vaikka valtiovarainministeriön selvityksessä ei suositeltu maastapoistumisveron välitöntä käyttöönottoa, elokuussa 2022 annettiin hallituksen esitysluonnos, jonka mukaan luonnollisten henkilöiden maastapoistumisvero toteutettaisiin arvonnousutulon verotuksena.

Hallituksen esitysluonnoksen mukaisessa verotusmallissa arvonnousuvero koskisi luonnollisia henkilöitä, jotka muuttavat pois Suomesta ja heidän verovelvollisuutensa muuttuu yleisestä rajoitetuksi, tai heidän verosopimuksen mukaiseksi asuinvaltiokseen tulee jokin muu maa kuin Suomi. Arvonnousutulo verotettaisiin joko muuttovuotta edeltävän päivän verovuoden tulona tai verovelvollisen pyynnöstä sen vuoden tulona, jolloin omaisuus myydään tai lahjoitetaan (ei kuitenkaan myöhemmin kuin 8. verovuotena muuton jälkeen). Arvonousuvero sovellettaisiin henkilöihin, jotka ovat ennen Suomesta pois muuttamista olleet yleisesti verovelvollisia Suomessa ja joiden verosopimuksen mukainen asuinvaltio olisi ollut Suomi vähintään neljän vuoden ajan Suomesta pois muuttoa edeltäneiden 10 vuoden aikana. Arvonnousuvero ei sovellettaisi, jos muuttohetkellä omaisuuden käypä arvo on alle 500 000 euroa, ja laskennallinen luovutusvoitto on alle 100 000 euroa. Verotettavaksi tuloksi laskettaisiin omaisuuden käyvän arvon ja hankintamenon välinen erotus luovutusverotuksessa yleisesti noudatettavien periaatteiden mukaisesti. Veroa maksettaisiin vain laskennallisen luovutusvoiton 100 000 euroa ylittävästä osuudesta. Arvonnousutulo olisi pääomatuloa ja siihen sovellettaisiin pääomatulon verokantaa.³⁷

Hallituksen esitysluonnoksessa käsitellään samankaltaisia kysymyksiä kuin valtiovarainministeriön selvityksessä, mukaan lukien veron kynnysarvot.³⁸ Toisin kuin selvityksessä, esitysluonnoksessa oikeudenmukaisuutta ei kuitenkaan erikseen mainita veromallin käyttöönottoa tai sen yksityiskohtia koskeissa perusteluissa.

Hallituksen esitysluonnoksesta huolimatta luonnollisten henkilöiden arvonnousuvero ei otettu käyttöön Marinin hallituskauden aikana. Syynä tähän saattoivat olla valtiovarainministeriön selvityksessä esiin nostetut veromallin ongelmakohdat, joihin viitattiin myös esitysluon-

³⁷ Hallituksen esitysluonnos, s. 1.

³⁸ Ks. hallituksen esitysluonnos, s. 28 ss.

noksesta annetuissa lausunnoissa.³⁹ Lisäksi lainvalmistelulle varattu aika oli verrattain lyhyt, ja hallituksen päätöksentekokyky oli heikentynyt hallituskauden loppua kohden.⁴⁰

Petteri Orpon kesäkuun 2023 hallitusohjelmassa ei enää mainittu arvonnousuveron käyttöönottoa.⁴¹ Tämä ei ollut yllättävää, sillä Orpo oli jo ennen pääministerikauttaan todennut pitävänsä kyseistä veromallia Suomelle ”vahingollisena”.⁴²

Kysymys luonnollisten henkilöiden arvonnousuveron tarpeellisuudesta ja veron mahdollisen toteutuksen rakenteellisista ratkaisuista ei ole kuitenkaan menettänyt ajankohtaisuuttaan. Kuten edellä on todettu, Suomen verojärjestelmä mahdollistaa yhä laajemmin realisoitumattomien arvonnousujen kertymisen. Samaan aikaan luonnollisten henkilöiden kynnys muuttaa ulkomaille on madaltunut.

Seuraavassa luvussa arvonnousuveron käyttöönoton perusteita ja veromallin yksityiskoh- tien muotoilua tarkastellaan oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen kannalta.

3. Oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate

3.1. Lähtökohdat

Oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate koostuu horisontaalisen oikeudenmukaisuuden – samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla – ja vertikaalisen oikeudenmukaisuuden – erilaisia tapauksia eri tavalla – määritelmistä. Muodollista oikeudenmukaisuusperiaatetta käytetään tässä artikkelissa lähtökohtana arvioitaessa sitä, edistäisikö arvonnousuvero, ja minkä sisältöisenä, oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate ei viittaa verotuksen lainmukaisuuteen eikä perustuslain (731/1999) 6 §:ssä turvattuun yhdenvertaisuuteen lain edessä. Näitä voidaan pikemminkin pitää verotuksen yhdenvertaisuuden vähimmäisvaatimuksina. Tarkastelun kohteena on sen sijaan se laaja harkintavara, jonka puitteissa voidaan perustuslain mukaisesti tehdä erilaisia veropoliittisia ratkaisuja. Osa näistä ratkaisuista toteuttaa samanlaisten tilanteiden yhdenmukaista kohtelua ja erilaisten tilanteiden erilaista kohtelua johdonmukaisemmin kuin toiset.

Tämä arvio edellyttää vastaamista seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitkä tapaukset ovat samanlaisia ja mitkä erilaisia arvonnousuveron kannalta?
- 2) Kun tapaukset ovat samanlaisia, millaista verokohtelua voidaan pitää yhdenmukaisena?
- 3) Kuinka suuret erot verokohtelussa ovat perusteltuja, kun tapaukset ovat keskenään erilaisia?

Tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu kaksi keskeistä muuttujaa, joiden perusteella voidaan arvioida tapausten samanlaisuutta haittojen, tässä tapauksessa verotaakan, jakamisen

³⁹ <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=831e96d2-29be-4741-9777-d690ab885738>, viitattu 16.1.2026.

⁴⁰ Ks. esim. <https://yle.fi/a/3-12683741>, viitattu 16.1.2026.

⁴¹ Petteri Orpon hallituksen ohjelma.

⁴² <https://yle.fi/a/3-12112398>, viitattu 16.1.2026.

kannalta. Ne ovat kyky sietää jaettavaa haittaa sekä syyksiluettavuus jaettavan haitan aiheuttamisessa.⁴³ Seuraavaksi tarkastellaan näiden kahden arviointiperusteen – kyky ja syyksiluettavuus – avulla kysymystä siitä, onko Suomesta pois muuttavaa ja Suomeen jäävää verovelvollista pidettävä samanlaisina vai erilaisina tapauksina.

3.2. Horisontaalinen oikeudenmukaisuus

Verotuksessa mittapuuna sille, ovatko verovelvolliset samanlaisessa vai erilaisessa asemassa, käytetään useimmiten veronmaksukykyä. Tälle on hyvät perusteet. Arvioitaessa verotaakan jakoa, siis kunkin verovelvollisen yhteiseen pottiin maksamaa rahamäärää, on tapausten samanlaisuutta ja erilaisuutta määriteltäessä vaikea löytää parempaa arviointiperustetta kuin kunkin verovelvollisen kyky rahasuorituksen maksamiseen. Veronmaksukyky on myös suhteellisen helppo selvittää ja se voidaan tehdä verraten objektiivisin perustein.

Veronmaksukyvyyn tärkein osoittaja on verovelvollisen tulotaso, koska tulovirtaa voidaan sellaisenaan käyttää verojen maksamiseen. Myös verovelvollisen varallisuudella on merkitystä veronmaksukykyä arvioitaessa, koska varallisuus sisältää mahdollisuuden tulon tuottamiseen. Tulon realisointiajankohta ja -tapa, samoin kuin varallisuuden käyttö esimerkiksi elinkustannusten kattamiseen tai velan vakuutena, ovat verovelvollisen harkintavallassa. Varallisuuden, varsinkin kiinteistöomaisuuden, verottaminen onkin vakiintunut osa verojärjestelmää.⁴⁴

Kun veronmaksukykyä arvioidaan arvonnousuveron kannalta, on vaikea nähdä, että sillä, muuttaako luonnollinen henkilö pois Suomesta vai jatkaako hän täällä asumista, olisi olennaista vaikutusta veronmaksukykyyn. Henkilön tulot ja varallisuus eivät lisäänty tai vähene vain siksi, että hän muuttaa pois Suomesta. Siten Suomessa asuva ja ulkomaille muuttava luonnollinen henkilö ovat lähtökohtaisesti veronmaksukyvyiltään samassa asemassa. Yksittäisten verovelvollisten välillä voi luonnollisesti esiintyä merkittäviäkin eroja maksukyvyssä, mutta nämä erot eivät johdu siitä, onko henkilö muuttanut ulkomaille vai ei.

Samantasoinen veronmaksukyky ei sellaisenaan vielä merkitse, että kyse olisi verotuksellisesti samanlaisista tapauksista, vaikka näin usein onkin. Kuten edellä on todettu, tutkimuskirjallisuudessa on veronmaksukyvyyn eli taakankantokyvyyn ohella tunnistettu toinenkin arviointiperuste: osapuolten suhteellinen syyksiluettavuus verotaakan syntymisessä. Verojärjestelmässä tämä syy-osatekijä ilmenee selkeimmin erilaisina haittaveroina ja käyttöperusteisina veronluonteisina maksuina. Näiden maksujen keskeisenä oikeuttamisperusteena on ajatus siitä, että haittan aiheuttajien tulisi kattaa aiheuttamiensa haittojen kustannukset – tai ainakin kantaa niistä suhteellisesti suurempi osuus. Esimerkiksi tupakoinnin aiheuttama lisääntynyt julkisen terveydenhuollon resurssitarve on haitta, jonka kustannusten kattamiseen kohdennettu vero (tupakkavero) voidaan perustella syyksiluettavuudella.

43 Ks. esim. Katzner 1971, s. 253–258. Syyksiluettavuudella tarkoitetaan tässä vain sitä, kuka ja missä määrin on aiheuttanut jaettavan haitan, ei mitoitettavuutta tai rangaistuksia. Vastaavat muuttajat hyötyjen jakamisessa ovat ansio ja tarve. Eritasoinen ansioituneisuus on yleisesti sovellettava arviointiperuste esimerkiksi palkanmuodostuksessa. Sosiaaliturvajärjestelmä on puolestaan esimerkki erilaisten tarpeiden huomioon ottamisesta hyötyjä jaettaessa. Ks. Herne 2018, s. 200.

44 Myös verovelvollisen menot, etenkin elämisen välttämättömät kustannukset, voivat vaikuttaa veronmaksukyvyyn tasoon. Tuloverolain 98 §:ssä onkin esimerkiksi säädetty veronmaksukyvyyn alentumisvähennyksestä.

Arvioitaessa syyksiluettavuutta arvonnousuveron kannalta ulkomaille muuttavan ja maahan jäävän verovelvollisen välillä ei ole eroa sen suhteen, kumpi on kerryttänyt Suomessa enemmän veroilla rahoitettavia julkisia kustannuksia, kun tarkastellaan verovelvollisen Suomessa asumisen aikaa, eli ajanjaksoa ennen ulkomaille muuttoa. Molemmat ovat tänä aikana hyödynneet samassa määrin Suomen sosiaaliturvajärjestelmää, julkisia palveluita ja yhteiskunnan teknisiä perusrakenteita. Siten he ovat oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen näkökulmasta samanlaisessa asemassa suhteellisen syyksiluettavuuden osalta, kun tarkastellaan jaettavan haitan eli kokonaisverotaakan syntyä. Muuton jälkeisenä aikana ulkomaille muuttaneet sen sijaan kuormittavat Suomen sosiaaliturvaa, julkisia palveluita ja infrastruktuuria merkittävästi vähemmän kuin maahan jääneet. Tästä syystä he ovat muuttovuoden jälkeen verotaakan kerryttämisen kannalta eri asemassa kuin Suomeen jäävät verovelvolliset.

Edellä esitetyn perusteella voidaan vastata luvussa 3.1. esitettyyn kysymykseen siitä, mitkä tapaukset ovat arvonnousuveron kannalta samanlaisia ja mitkä eroavat toisistaan.

Muuttamista edeltävänä aikana ulkomaille muuttava ja Suomeen jäävä verovelvollinen ovat täällä verotaakan jakamisen kannalta samassa asemassa. Tämä perustuu sekä heidän yhtäläiseen veronmaksukykyynsä että samanlaiseen syyksiluettavuuteensa kokonaisverotaakan muodostumisessa Suomessa. Muuton jälkeisenä aikana tilanne muuttuu. Ulkomaille muuttaneen syyksiluettavuus verotaakan kerryttämisessä on muuton jälkeen täällä merkittävästi vähäisempi kuin Suomeen jäävän, mikä asettaa heidät verotuksen kannalta erilaiseen asemaan. Oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen mukaisesti tämä merkitsee sitä, että Suomessa asuminen ajalta verokohtelun pitää olla samanlaista, kun taas muuton jälkeiseltä ajalta erilaista.

Mutta mitä samanlainen verokohtelu tässä yhteydessä tarkoittaa? Seuraavaksi tätä kysymystä tarkastellaan ensin yleisellä tasolla ja sen jälkeen arvonnousuverojärjestelmän keskeisten yksityiskohtien kannalta.

Muodollista oikeudenmukaisuusperiaatetta käytettiin arviointikriteerinä valtiovarainministeriön vuoden 2020 selvityksessä, jossa tarkasteltiin arvonnousuveron käyttöönottoa Suomessa. Selvityksen alkuosassa esitettiin, että horisontaalinen oikeudenmukaisuus – eli samanlaisessa asemassa olevien verovelvollisten yhdenmukainen kohtelu – voisi parantua veron käyttöönoton myötä. Tämä johtuu selvityksen mukaan siitä, että sekä Suomesta muuttavat että Suomeen jäävät luonnolliset henkilöt joutuisivat maksamaan veroa omaisuuden luovutuksesta saadusta voitosta.⁴⁵

Selvityksessä verokohtelun samanlaisuutta arvioitiin siten verotuksellisen lopputuloksen perusteella: kummassakin tapauksessa henkilö maksaisi veroa luovutusvoitoistaan Suomessa. Tämän perusteella päädyttiin siihen, että arvonnousuveron käyttöönotto lisäisi verovelvollisten välistä oikeudenmukaisuutta parantamalla verokohtelun yhdenmukaisuutta. Tällainen aineelliseen lopputulokseen perustuva vertailu on perusteltu tapa tarkastella verotuksen samanlaisuutta. Se ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen lähestymistapa.

Verokohtelun samanlaisuutta voidaan arvioida myös muodollisin perustein. Tällöin tarkastelun kohteena ei ole verotuksen aineellinen lopputulos (maksetaanko veroa vai ei), vaan sääntelyn muodollinen yhdenmukaisuus. Keskeinen kysymys on tällöin se, sovelletaanko

⁴⁵ Valtiovarainministeriö 2020, s. 14.

Suomessa asuviin ja maasta muuttaviin täällä samoja sääntöjä. Mikäli vastaus on kyllä – kuten nykytilanteessa – voidaan verokohtelua pitää muodollisesti yhdenmukaisena. Jos sen sijaan ulkomaille muuttaville otettaisiin käyttöön erillinen verotusmekanismi, arvonnousuvero, ei verokohtelu muodollisessa mielessä enää olisi samanlaista.

Aineellinen ja muodollinen arvio verokohtelun samanlaisuudesta johtavat näin ollen vastakkaisiin johtopäätöksiin. Aineellisen tarkastelutavan mukaan arvonnousuveron käyttöönotto lisäisi verojärjestelmän horisontaalista oikeudenmukaisuutta, kun taas muodollisesti arvioiden se heikentäisi sitä. Näistä kahdesta lähestymistavasta aineellinen arvio on kuitenkin jo määritelmällisesti lähempänä yhteiskunnallista ja taloudellista todellisuutta – ja voitaneen sanoa, että myös nykyaikaisempi.⁴⁶ Siksi tilanteessa, jossa arviointitavat johtavat ristiriitaisiin tuloksiin, aineelliselle näkökulmalle pitää antaa suurempi painoarvo.

Yleisesti voidaan siis todeta, että arvonnousuverotuksen käyttöönotto, sikäli kun vero kohdistuisi Suomessa asumisen aikaan, yhdenmukaistaisi samanlaisten tapausten verokohtelua ja lisäisi siten horisontaalista oikeudenmukaisuutta. Ulkomaille muuttaminen ei enää poistaisi velvollisuutta osallistua verotaakan kantamiseen Suomessa täällä asumisen ajalta. Kysymys verokohtelun samanlaisuudesta ei kuitenkaan ole vielä täysin ratkaistu. Arvonnousuveron yksityiskohdat määrittävät sen, kuinka samanlaista verokohtelu Suomeen jäävän ja täältä pois muuttavan välillä lopulta on.

Arvioitaessa Suomesta pois muuttavan ja maahan jäävän verovelvollisen verokohtelun samanlaisuutta keskeiset kysymykset liittyvät verotuksen kynnsarvoihin.⁴⁷ Onko verovelvollisuuden syntymiselle olemassa jokin euromääräinen alaraja? Jos on, niin mikä se on?

Valtiovarainministeriön selvityksen mukaan arvonnousuveron mahdolliset kynnsarvot voivat muodostua ongelmaksi horisontaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta.⁴⁸ Tämä pitääkin paikkansa. Kynnsarvot voivat johtaa tilanteisiin, joissa Suomesta pois muuttavan verovelvollisen omaisuuden arvonnousua ei veroteta, kun taas veronmaksukyvyiltään vastaavassa asemassa olevan Suomeen jäävän verovelvollisen arvonnousu tulee verotuksen piiriin – tai päinvastoin. Tällöin samanlaisiin tapauksiin sovelletaan erilaista verokohtelua, mikä on ristiriidassa horisontaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteen kanssa. Jotta horisontaalinen oikeudenmukaisuus toteutuisi mahdollisimman hyvin, kynnsarvojen tulisi olla yhdenmukaiset sekä Suomeen jäävillä että maasta muuttavilla.

46 Aineellista lopputulosta korostava lähestymistapa on vahvistunut vero-oikeudessa merkittävästi sen jälkeen, kun OECD ja G20-maat käynnistivät vuonna 2013 laajan veronkierron ja aggressiivisen verosuunnittelun vastaisen hankkeen. (Base Erosion and Profit Shifting, www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html, viitattu 16.1.2026).

47 Tässä artikkelissa keskitytään rajauksista ainoastaan kynnsarvoihin. Suomesta pois muuttavan ja tänne jäävän omaisuuden arvonnostujen verotuksen pitää kuitenkin olla yhtenevät myös muilta osin kuin kynnsarvojen kannalta, jotta verokohtelua voidaan pitää yhdenmukaisena. Esimerkiksi hallituksen esitysluonnoksen mukaisessa arvonnousuveromallissa Suomeen jäävien ja ulkomaille muuttavien veropohjat poikkeavat toisistaan monin tavoin. Eroja syntyy jo arvonnousuveroehdotuksen rakenteellisesta perusratkaisusta, jonka mukaan maasta pois muuttavia verotetaan aina arvonnostutulosta, kun taas Suomeen jääviin sovelletaan tilanteen mukaan joko tuloverotusta tai perintö- ja lahjaverotusta. Ks. Hallituksen esitysluonnos, s. 19. Veropohjan lisäksi olisi tarkasteluun otettava muutkin arvonnousuverotuksen aineelliset osa-alueet – kuten verokanta ja jaksottaminen – ja verrattava niitä Suomeen jäävän verovelvollisen verokohteluun. Suomeen jäävien ja ulkomaille muuttavien henkilöiden verotuksen pitäisi myös olla molemmissa tilanteissa yhdenkertaista, eli mahdollinen ulkomaille maksettava vero tulisi täysimääräisesti vähentää Suomessa perittävästä verosta. Myös verovelvollisten piiriin olisi oltava sama kummassakin tapauksessa.

48 Valtiovarainministeriö 2020, s. 117.

Oikeustila Suomessa on tällä hetkellä se, että maassa asuvien verovelvollisten varallisuuden arvonnousun verotus toteutetaan joko luovutusvoittoverotuksena tai perintö- ja lahjaverotuksena. Luovutusvoittoverotuksessa veronalaisuuden yleinen kynnys määräytyy tuloverolain 48.6 §:n vähäisiä luovutuksia koskevan sääntelyn perusteella. Kyseisen lainkohdan mukaan luonnollisen henkilön omaisuuden luovutuksesta saama voitto ei ole veronalaista tuloa, jos verovuonna luovutetun omaisuuden yhteenlasketut luovutushinnat eivät ylitä 1 000 euroa. Perintö- ja lahjaverotuksessa verotuksen alarajana toimii kulloinkin voimassa olevan veroasteikon mukainen raja-arvo. Vuonna 2026 perintöverotuksen verovelvollisuus alkaa, kun saadun perinnön arvo ylittää 30 000 euroa, ja lahjaverotuksessa vastaava raja on 7 500 euroa (PeVL 14 § ja 19 a §).

Jos arvonnousuverotus otettaisiin Suomessa käyttöön, se toimisi poismuuttotilanteissa eräänlaisena luovutusvoittoverotuksen sekä perintö- ja lahjaverotuksen vastineena. Siten yhdenmukaisena verokohteluna on arvonnousuverotuksessa perusteltua pitää kynnysarvoa, joka vastaa suuruusluokaltaan Suomeen jääviin verovelvollisiin sovellettavia luovutusvoittoverotuksen sekä perintö- ja lahjaverotuksen kynnysarvoja. Esimerkiksi valtiovarainministeriön selvityksessä ehdotettu 10 000 euron kynnysarvo voisi täyttää tämän vaatimuksen. Se sijoittuu määrällisesti luovutusvoittoverotuksessa (1 000 euroa) sekä perintö- ja lahjaverotuksessa (7 500 / 30 000 euroa) sovellettavien kynnysarvojen väliin.

Hallituksen esitysluonnoksessa arvonnousuverolle ehdotettiin kuitenkin tähän verrattuna moninkertaisia kynnysarvoja. Esitysluonnoksen mukaan arvonnousuveroa sovellettaisiin, jos veron piirissä olevan omaisuuden yhteenlaskettu käypä arvo olisi enemmän kuin 500 000 euroa ja yhteenlasketun laskennallisen luovutusvoiton määrä olisi yli 100 000 euroa.⁴⁹

Ehdotetussa muodossaan arvonnousuvero jättäisi edelleen monessa tilanteessa voimaan samanlaisten tapauksen erilaisen verokohtelun. Epäedulliseen asemaan jäisivät ne Suomeen jäävät verovelvolliset, joilta peritään veroa sellaisesta omaisuuden luovutuksesta, joka ulkomaille muuttavalta jää korkeamman kynnysarvon takia verottamatta. Ja silloinkin veroa perittäisiin ulkomaille muuttaneelta vain laskennallisen luovutusvoiton 100 000 euroa ylittävältä osin.⁵⁰ Näitä horisontaalisen oikeudenmukaisuuden ongelmia ei käsitellä hallituksen esitysluonnoksessa.

3.3. Vertikaalinen oikeudenmukaisuus

Vertikaalisen oikeudenmukaisuuden säännön mukaan erilaisia tapauksia pitää kohdella eri tavalla. Tältä osin todettiin luvussa 3.2, että Suomessa asumisensa aikana luonnollinen henkilö kerryttää verotaakkaa täällä olennaisesti enemmän kuin ulkomailla asuessaan. Siten Suomessa asumisen aikana kertyneet arvonnousut ovat täällä verotuksen kannalta erilaisessa asemassa kuin ulkomailla asumisen aikana kertyneet arvonnousut. Vertikaalisen oikeudenmukaisuuden säännön takia on tästä syystä perusteltua rajata arvonnousuvero vain sellaisiin omaisuuden arvonnousuihin, jotka kohdistuvat Suomessa asumisen aikaan.

⁴⁹ Hallituksen esitysluonnos, s. 48.

⁵⁰ Hallituksen esitysluonnoksessa esitetty maksulykkäystä koskeva rajaus lisää tätä epäsuhtaa entisestään. Sen mukaan, mikäli verovelvollinen valitsee lykkäysmahdollisuuden, arvonnousuveroa ei peritä vastikkeellisista luovutuksista tai lahjoista, jotka tapahtuvat kahdeksan vuoden kuluttua muutosta, eikä perinnöistä lainkaan. Hallituksen esitysluonnos, s. 46.

Luvussa 3.2. todettiin myös, että veronmaksukyvyiltään eri tasolla olevat verovelvolliset ovat arvonnousuveron kannalta toisiinsa nähden erilaisessa asemassa ja myös heidän verokohtelunsa pitää vertikaalisen oikeudenmukaisuuden säännön mukaan olla erilaista. Vertikaalisen oikeudenmukaisuuden määritelmä jättää avoimeksi kysymyksen siitä, millä tavoin ja missä määrin verokohtelun tulisi mukautua veronmaksukyyn vaihteluihin. On kuitenkin selvää, että vertikaalisen oikeudenmukaisuuden sääntö ei tarkoita sitä, että mitä tahansa eroa verokohtelussa voidaan pitää oikeudenmukaisena, kunhan veronmaksukyvyissä on edes jotain eroa, vaan verokohtelun ero pitää suhteuttaa veronmaksukyvyissä oleviin eroihin.

Arvonnousuveron kynnsarvot voivat muodostaa ongelman vertikaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta, jos pieni ero veronmaksukyvyssä voi kynnsarvojen takia johtaa suureen eroon verokohtelussa. Tällaisia tilanteita voi syntyä silloin, kun kynnsarvot ovat korkeat. Esimerkiksi hallituksen esitysluonnoksen mukaiset 500 000 euron (varallisuuden määrä) ja 100 000 euron (arvonnousun määrä) kynnsarvot johtaisivat siihen, että periaatteessa jo yhden euron ero veronmaksukyvyssä voisi johtaa kymmenien tuhansien eurojen eroon verotaakassa kahden verovelvollisen välillä.⁵¹ Tätä vaikutusta voidaan tosin torjua rajaamalla arvonnousuvero koskemaan vain kynnsarvon ylittävää osaa laskennallisesta arvonnoususta, kuten hallituksen esitysluonnoksessa on ehdotettu. Tällöin verotaakan kasvu on paremmin kytköksissä veronmaksukyyn kasvuun.⁵²

Mitä korkeammat kynnsarvot ovat, sitä ongelmallisemmiksi vertikaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta muodostuvat myös alarajan alle jäävien verovelvollisten väliset tilanteet. Tämä ongelma ei poistu sillä, että arvonnousuvero rajataan hallituksen esitysluonnoksen mukaisesti koskemaan vain kynnsarvon ylittävää osaa laskennallisesta arvonnoususta. Esimerkiksi 100 000 euron omaisuuden arvonnousun hyväkseen saaneen verovelvollisen veronmaksukyky on olennaisesti korkeampi kuin verovelvollisen, jonka omaisuuden arvo on nousut vain yhdellä eurolla. Silti molempiin kohdistuu hallituksen esitysluonnoksen mukaisilla kynnsarvoilla sama nollan euron verorasitus. Kysymys on tällöin erilaisten tapausten samanlaisesta kohtelusta, joka on ristiriidassa vertikaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteen kanssa.

Vertikaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta paras ratkaisu – ja samalla vastaus luvussa 3.1. esitettyyn kysymykseen siitä, miten paljon erilaisten tilanteiden verokohtelun pitäisi poiketa toisistaan – olisi asettaa arvonnousuveron verotuskynnyksen suhteellisen matalalle. Tällöin vältettäisiin tilanne, jossa verokohtelu muodostuu liian erilaiseksi verotuskynnyksen juuri ylittävän arvonnousun ja juuri kynnyksen alle jäävän arvonnousun välillä. Samalla estettäisiin se, että kahden olennaisesti erilaisen maksukyyn omaavan, mutta verotuskynnyksen alle jäävän verovelvollisen verokohtelu olisi samanlaista. Esimerkiksi 50 000 euron (varallisuuden määrä) ja 10 000 euron (arvonnousun määrä) kynnsarvoilla verotuskynnyksen juuri ylittävän ja juuri

51 Esimerkki: Verovelvollisen varallisuuden laskennallinen arvonnousu on poismuuttohaskellä 100 001 euroa. Jos arvonnousuveron perusteena huomioidaan arvonnousu myös kynnsarvon alle jääväältä osalta, on veron määrä 32 800 euroa ($0,30 \times 30\,000$ euroa + $0,34 \times 70\,001$ euroa). Jos arvonnousu olisi ollut 100 000 euroa, ei arvonnousuvero olisi peritty lainkaan. Yhden euron ero veronmaksukyvyssä johtaisi siten noin 30 000 euron eroon verorasituksessa. Tämä ongelma liittyy laajemminkin korkeisiin kynnsarvoihin verotuksessa. Juuri ja juuri kynnsarvon alle jäävä verovelvollinen ei maksa lainkaan veroa, kun taas rajan niukasti ylittävän verorasitus voi olla huomattava.

52 Esimerkki: Verovelvollisen varallisuuden laskennallinen arvonnousu on poismuuttohaskellä 100 001 euroa. Jos veron perusteena huomioidaan arvonnousu ainoastaan kynnsarvon ylittävältä osalta, on veron määrä tällöin 0,30 euroa ($0,30 \times 1$ euro). Jos arvonnousu olisi ollut 100 000 euroa, ei arvonnousuvero olisi peritty lainkaan. Yhden euron ero veronmaksukyvyssä johtaisi siten 0,30 euron eroon verorasituksessa.

alittavan verovelvollisen verorasituksessa olisi enintään muutaman tuhannen euron ero.⁵³ Samalla verotuskynnyksen alapuolella erot verovapaasta arvonnoususta nauttivien verovelvollisten veronmaksukyvyissä pysyvät maltillisina.

Edellä esitetyn perusteella voidaan hallituksen esitysluonnoksesta todeta, että siinä ehdotettu kynnysarvoratkaisu on ristiriidassa oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen molempien ulottuvuuksien – eli horisontaalisen ja vertikaalisen oikeudenmukaisuuden – kanssa. Näitä ongelmia on tuotu esiin sekä valtiovarainministeriön selvityksessä että hallituksen esitysluonnokseen annetuissa lausunnoissa.⁵⁴ Siten lainvalmistelija on ollut tietoinen siitä, että sen laatima veromalli poikkeaa rakenteeltaan oikeudenmukaisuuden muodollisista vaatimuksista, mutta on siitä huolimatta päätenyt antamaan siitä esitysluonnoksen.

Tästä lähtökohdasta siirrytään tarkastelemaan oikeudenmukaisuuden muodollista periaatetta täydentäviä näkökohtia, jotka osaltaan vaikuttavat arvonnousuverotuksen oikeudenmukaisuutta koskevaan kokonaisarvioon.

4. John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria

4.1. Oikeudenmukaisuus on muodollisen määritelmän ja taloudellisten vaikutusten yhdistelmä

Tähän mennessä artikkelissa on tehty johtopäätös, jonka mukaan arvonnousuveron käyttöönotto lisäisi verojärjestelmän oikeudenmukaisuutta, kun asiaa tarkastellaan oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen kannalta. Se lisäksi on tehty havaintoja siitä, minkälaiset arvonnousuveron rakenteelliset ratkaisut parhaiten edistäisivät muodollista oikeudenmukaisuutta. Tämä muodolliseen määritelmään perustuva tarkastelutapa soveltuu arvonnousuveron oikeudenmukaisuuden arviointiin verovelvollisten keskinäisessä suhteessa. On kuitenkin olemassa useita tärkeitä arvonnousuveron käyttöönottoa puoltavia tai sitä vastustavia perusteita, joiden tarkasteluun oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate ei sovellu.

Arvonnousuveron käyttöönottoa puoltavia ja vastustavia argumentteja on tuotu esiin valtiovarainministeriön selvityksessä ja hallituksen esitysluonnoksessa. Veron puolesta esitettyihin perusteisiin kuuluu muun muassa se, että arvonnousuvero voisi vähentää varakkaiden henkilöiden kannustimia muuttaa matalamman verotuksen maihin, mikä puolestaan lievittäisi valtioiden välistä haitallista verokilpailua ja vahvistaisi Suomen verotusvaltaa. Lisäksi veron arvioidaan mahdollisesti kasvattavan valtion bruttoverotuottoja.⁵⁵ Valtaosa arvonnousuveroa puoltavista perusteluista liittyy kuitenkin jo aiemmin käsiteltyyn oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen. Esimerkiksi väite siitä, että vero vahvistaisi kansalaisten luotta-

53 Esimerkki: Verovelvollisen varallisuuden laskennallinen arvonnousu on poismuuttohetkellä 10 001 euroa. Jos arvonnousuveron perusteena huomioidaan arvonnousu myös kynnysarvon alle jäävältä osalta, veron määrä on tällöin 3 000 euroa (0,30 x 10 000 euroa). Jos arvonnousu olisi ollut 10 000 euroa, ei arvonnousuveroa olisi peritty lainkaan. Yhden euron ero veronmaksukyvyssä johtaisi siten 3 000 euron eroon verorasituksessa.

54 Ks. Valtiovarainministeriö 2020, s. 103 ja esim. Finnwatch ry:n 21.9.2022 ja Pekka Nykäsen 25.8.2022 esitysluonnoksesta antamat lausunnot, <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposallid=831e96d2-29be-4741-9777-d690ab885738> (viitattu 16.1.2026). Lausuntokierroksella esitettiin myös muita huomioita, jotka koskivat arvonnousuveron oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä sekä veron kynnysarvoja. Lausuntokierroksen aineisto on saatavilla lausuntopalvelu.fi-palvelussa.

55 Valtiovarainministeriö 2020, s. 7.

musta verojärjestelmään, perustuu oletukseen verovelvollisten välisen muodollisen oikeudenmukaisuuden parantumisesta.⁵⁶

Arvonnousuveron vastaiset argumentit liittyvät ensisijaisesti veron yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin haittavaikutuksiin, eivätkä ne ole suorassa yhteydessä oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen. Esitettyjä haittavaikutuksia ovat muun muassa yksilöiden kansainvälisen liikkuvuuden vaikeutuminen, ulkomaisen työvoiman saatavuuden heikentyminen sekä arvonnousuverojärjestelmän toteuttamiseen ja hallinnointiin liittyvät kustannukset.⁵⁷

Hallituksen esitysluonnoksesta ja valtiovarainministeriön selvityksestä on siten tunnistettavissa useita sekä arvonnousuveroa puoltavia että sitä vastustavia argumentteja. Niiden yhteismitallisuus ja keskinäinen painoarvo jäävät kuitenkin epäselviksi. Tämä ilmenee jo siitä, että hallituksen esitysluonnoksessa veroa puoltavat perustelut arvioitiin painavammiksi kuin veron vastaiset argumentit.⁵⁸ Sen sijaan valtiovarainministeriön selvityksessä veron mahdolliset haitat katsottiin niin merkittäviksi, ettei veromallin käyttöönottoa pidetty kokonaisuuden kannalta perusteltuna.⁵⁹

Tärkeimmät perustelut arvonnousuveron puolesta ja sitä vastaan liittyvät läheisesti kysymykseen oikeudenmukaisuuden ja taloudellisen tehokkuuden välisestä suhteesta verotuksessa. Tämän suhteen hahmottamiseen on usein käytetty vastakkainasettelua, jossa oikeudenmukaisuutta painottava ja veronmaksukykyyn nojaava näkökulma asetetaan vastinpariksi taloudelliselle tehokkuudelle. Tällöin lainsäädännön kehittämistyö näyttäytyi jatkuvana tasapainoteluna oikeudenmukaiseksi koetun verotaakanjaon ja taloudellisten laskelmien välillä.⁶⁰

Tapa määrittää oikeudenmukaisuuden ja taloudellisten argumenttien suhdetta vastakkainasettelun kautta on kuitenkin ongelmallinen. Haasteena on, että tällaisessa asetelmassa on vaikea määritellä yleispäteviä kriteerejä sen arvioimiseksi, kumpi näkökulma — oikeudenmukaisuus vai talous — painaa enemmän. Lisäksi oikeudenmukaisuusperustelut koetaan helposti aatteellisiksi tai muutoin liian subjektiivisiksi, mikä johtaa niiden vähempiarvoiseen asemaan objektiivisempina pidettyihin taloudellisiin argumentteihin verrattuna. Tämä on osaltaan johtanut siihen, että oikeudenmukaisuus hahmotetaan monesti pelkästään verojärjestelmän yleisenä taustaperiaatteena eikä sitä juurikaan käytetä konkreettisena mittapuuna verolainsäädännön kehittämisessä.

Vastakkainasettelulle on kuitenkin olemassa vaihtoehto. Yhteiskunnallista tai sosiaalista oikeudenmukaisuutta käsittelevissä teorioissa oikeudenmukaisuus on jo pitkään liitetty yhteiskunnan kokonaisyhyötyyn, jossa taloudellisilla argumenteilla on keskeinen merkitys.⁶¹ John Rawls puolestaan yhdisti omassa oikeudenmukaisuusteoriassaan talous- ja hyötynäkökulman nykyaikaiseen perus- ja ihmisoikeusajatteluun.⁶²

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen keskeisin osa verotuksen kannalta koskee sosiaalisten ja taloudellisten voimavarojen – sekä hyötyjen että haittojen – oikeudenmukaista jakautu-

56 Valtiovarainministeriö 2020, s. 7–8.

57 Valtiovarainministeriö 2020, s. 116.

58 Ks. hallituksen esitysluonnos, erityisesti s. 28 ss.

59 Valtiovarainministeriö 2020, erityisesti s. 112 ss.

60 Ks. esim. Myrsky 2009, s. 755.

61 Utilitaristisessa ajattelussa yhteiskunta pitää järjestää siten, että yksilöiden yhteenlaskettujen hyötyjen summa on mahdollisimman suuri. Ks. Mill 2001.

62 Ks. Rawls 1999a ja Rawls 1999b.

mista yhteiskunnassa. Rawlsin mukaan lähtökohtana tulee olla näiden hyötyjen ja haittojen tasapuolinen jako. Verotuksessa tämä tarkoittaa oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen mukaista verotaakan jakamista, jossa kunkin verovelvollisen suhteellinen veronmaksukyky otetaan huomioon. Pääperiaatteena on, että samanlaisessa asemassa olevat verovelvolliset kohtaavat samanlaisen verorasituksen (horisontaalinen oikeudenmukaisuus), kun taas eri asemassa olevien verotaakan tulee vaihdella heidän maksukykynsä mukaan (vertikaalinen oikeudenmukaisuus). Rawlsin niin kutsuttu eroperiaate (difference principle) kuitenkin sallii poikkeamisen tästä perusajasta silloin, kun poikkeaminen parantaa kaikkien, erityisesti vähiten etuoikeutettujen, asemaa.⁶³

Siten Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä muodollinen oikeudenmukaisuus ja taloudellinen tehokkuus eivät asetu toistensa vastakohtiksi, vaan täydentävät toisiaan. Muodollinen periaate on hyötyjen ja haittojen oikeudenmukaisen jaon perusta. Taloudelliset laskelmat puolestaan toimivat välineenä arvioida, onko poikkeaminen muodollisesta oikeudenmukaisuudesta lopulta hyödyllistä kaikille, varsinkin heikoimmassa asemassa oleville. Rawls ottaa myös selvän kannan muodollisen oikeudenmukaisuuden ja talousargumenttien väliseen etusijajärjestykseen: hänen eroperiaatteensa mukaan lähtökohtana on aina muodollinen oikeudenmukaisuus, ja siitä irtautuminen taloudellisen tehokkuuden tai muun yhteisen edun vuoksi edellyttää perusteltua näyttöä. Näyttötaakka on siis sillä, joka esittää poikkeamista oikeudenmukaisuuden muodollisesta periaatteesta.⁶⁴

4.2. Taloudelliset argumentit arvonnousuveron kannalta

Keskeinen perustelu sille, miksi arvonnousuvero – tai mikä tahansa vero – voi olla epäedullinen yhteiskunnan vähiten etuoikeutetuille, on se, että veron nettotuottovaikutus saattaa jäädä negatiiviseksi. Sen sijaan että vero vahvistaisi julkista taloutta, se voisi heikentää niitä taloudellisia resursseja, joilla rahoitetaan julkisia palveluita ja sosiaaliturvaa. Tällöin veron kokonaisvaikutus voisi olla haitallinen yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien kannalta.

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan arvonnousuveron bruttotuotto-odotus vaihtelee nolasta 70 miljoonaan euroon.⁶⁵ Luonnoksessa todetaan myös, että ehdotus lisäisi sekä Verohallinnon työmäärää että verovelvollisten hallinnollisia velvoitteita. Lisäksi esityksessä mainitaan mahdolliset kielteiset vaikutukset ulkomaisen työvoiman saatavuuteen, mikä puolestaan voisi vaikeuttaa yritysten työvoiman tarpeen täyttämistä.⁶⁶ Siten esitysluonnoksessa tunnustetaan arvonnousuveroon liittyviä haittavaikutuksia, jotka saattavat olennaisesti pienentää veron nettotuottoa. Esitysluonnoksen alussa todetaan tältä osin lyhyesti, että arvonnousuveron verotuottovaikutukseksi arvioidaan 25 miljoonaa euroa.⁶⁷ Esitysluonnoksessa ei kuitenkaan ole esitetty laskelmia tämän arvion perusteeksi. Kun laskelmia ei ole saatavilla, ja kun otetaan huomioon veromallin matala ja epävarma bruttotuotto-odotus sekä esitysluonnoksessa

⁶³ Rawls 1999a, s. 76 ss. Ks. myös Herne 2012, s. 100 ss.

⁶⁴ Rawlsin eroperiaatteella voidaan tilanteen mukaan perustella sekä verotuksen kiristämistä että veronkevennyksiä, jos niiden voidaan osoittaa parantavan heikoimmassa asemassa olevien asemaa.

⁶⁵ Hallituksen esitysluonnos, s. 28. Samassa yhteydessä todetaan, että aineiston puutteitten takia on syytä arvela, että aineistolla tehdyt laskelmat hieman liioittelevat veron tuottoa.

⁶⁶ Hallituksen esitysluonnos, s. 32–33.

⁶⁷ Hallituksen esitysluonnos, s. 6.

mainitut veron suorat ja epäsuorat kustannukset, ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että veron kokonaisvaikutus julkiseen talouteen voisi muodostua negatiiviseksi.

Tässä tilanteessa olisi käsillä kaksi Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian mukaan pätevää argumenttia, joista toinen puoltaa arvonnousuveron käyttöönottoa ja toinen on sitä vastaan. Veron käyttöönotto lisäisi muodollista oikeudenmukaisuutta, mutta nykytila, jossa veroa ei peritä, saattaa Rawlsin eroperiaatteen mukaisesti kuitenkin tuottaa suuremman hyödyn erityisesti heikoimmassa asemassa oleville. Kuten aiemmin todettiin, Rawlsin teoriassa muodollinen oikeudenmukaisuusperiaate toimii arvioinnin lähtökohtana. Siitä voidaan poiketa vain, jos hyöty-haitta-analyysi sitä perustellusti tukee. Tällöin poikkeamista puolustavien argumenttien painoarvo määräytyy ensisijaisesti kahden tekijän – vaikutusten todennäköisyyden ja suuruusluokan – perusteella. Jos arvonnousuveron haittavaikutusten syntyminen on todennäköistä ja haitat ovat määrältään merkittäviä, ne painavat oikeudenmukaisuusharkinnassa paljon. Jos taas negatiiviset vaikutukset ovat epätodennäköisiä ja vähäisiä, niiden merkitys jää pienemmäksi. Lisäksi merkitystä on sillä, miten vakuuttavaan tutkimusnäyttöön laskelmat perustuvat.

Kuten aiemmin todettiin, hallituksen esitysluonnoksessa ei esitetä laskelmia arvonnousuveron nettovaikutuksista julkiseen talouteen, vaan ainoastaan yleisluontoinen 0–25 miljoonan euron arvio. Myös valtiovarainministeriön selvityksestä puuttuvat tarkat laskelmat. Selvityksessä todetaan ainoastaan yleisellä tasolla, että vaikutusten arviointi on haastavaa, mutta käytävissä olleisiin tietoihin ja laskentaoletuksiin perustuen veromallilla voisi olla positiivinen verotuottovaikutus, jonka suuruusluokaksi arvioidaan noin 0–50 miljoonaa euroa.⁶⁸ Myöskään hallituksen esitysluonnoksesta annetuissa lausunnoissa tai tutkimuskirjallisuudessa ei ole esitetty laskelmia, jotka osoittaisivat arvonnousuveron vaikutukset julkiseen talouteen.⁶⁹ Yhteenvetona voidaankin todeta, että arvonnousuveron talousvaikutuksia ei ole riittävän tarkasti arvioitu, jotta niistä voitaisiin tehdä lopullisia johtopäätöksiä. Käytävissä olevan aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että veron nettovaikutukset julkiseen talouteen olisivat todennäköisemmin positiivisia kuin negatiivisia.

Rawlsin eroperiaatteen mukaisesti nykytilan – jossa arvonnousuveroa ei sovelleta, ja joka poikkeaa muodollisen oikeudenmukaisuuden periaatteesta – säilyttäminen edellyttää näyttöä siitä, että arvonnousuveron käyttöönotto todennäköisesti aiheuttaisi vähäistä suurempaa haittaa julkiseen talouteen ja sitä kautta heikompiosaisen asemaan. Tällaista näyttöä ei ole saatavilla. Siten voidaan perustellusti päätellä, että arvonnousuveron käyttöönotto tukisi oikeudenmukaisuuden toteutumista Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian kannalta.

Erillinen kysymys on vielä se, voitaisiinko arvonnousuveron rakenteellisilla valinnoilla saavuttaa Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian kannalta vieläkin parempi lopputulos – toisin sanoen vähentää veromallin kielteisiä talousvaikutuksia heikentämättä merkittävästi muodollisen oikeudenmukaisuuden periaatteen toteutumista.

Arvonnousuveron varmimmin toteutuva ja todennäköisesti merkittävin haittavaikutus on sen aiheuttama hallinnollisen taakan kasvu sekä viranomaisille että verovelvollisille. Tätä kuor-

68 Valtiovarainministeriö 2020, s. 108.

69 Ks. esim. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen lausunto 12.9.2022, <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposallid=831e96d2-29be-4741-9777-d690ab885738>, viitattu 16.1.2026.

mitusta olisi mahdollista olennaisesti keventää asettamalla verolle riittävän korkea euromääräinen soveltamiskynnys, jolloin vero kohdistuisi vain kaikkein suurimpiin omaisuuseriin. Tällainen ratkaisu on kuitenkin jännitteessä sen aiemmin esitetyn havainnon kanssa, että jos arvonnousuveron kynnysarvo asetetaan korkeammalle kuin Suomeen jääviin sovellettavat luovutusvoittoverotuksen ja perintö- ja lahjaverotuksen kynnysarvot, horisontaalinen oikeudenmukaisuus heikkenee, koska samanlaisia tilanteita kohdeltaisiin eri tavoin. Lisäksi korkeat kynnysarvot johtaisivat niiden alapuolella erilaisten tilanteiden samanlaiseen verokohteluun, mikä on ristiriidassa vertikaalisen oikeudenmukaisuuden säännön kanssa.

Tilanteessa, jossa vastakkain ovat toisaalta muodollisen oikeudenmukaisuuden periaatteen mahdollisimman kattava toteutuminen ja toisaalta selvästi havaittavat sekä määrällisesti merkittävät häirtavaikutukset, Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian perusteella on perusteltua pyrkiä sääntelyratkaisuun, joka minimoi yhteiskunnalliset haitat vaarantamatta olennaisesti muodollisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Arvonnousuveron kynnysarvojen arvioinnissa keskeiseksi nousee tällöin kysymys siitä, miten korkealle ne voidaan asettaa, jotta vero vielä säilyttää tehonsa ulkomaille muuttamisen verokannustimien poistamisessa.⁷⁰ Jos kynnysarvo asetetaan liian korkeaksi, muuttamisen kannustimet säilyvät ja veron horisontaalista oikeudenmukaisuutta edistävä vaikutus heikentyy olennaisesti. Jos taas kynnysarvot asetetaan liian matalalle, veron piiriin tulee tilanteita, joissa muuton taustalla ei voi olla verotuksellisia motiiveja. Vaikka tämäkin osaltaan yhdenmukaistaa samassa asemassa olevien verovelvollisten verokohtelua, taloudelliset haitat voivat olla niin merkittäviä, että poikkeaminen tiukasta muodollisen oikeudenmukaisuuden noudattamisesta on perusteltua.

Kuten luvussa 3.3. todettiin, hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetuilla 100 000 ja 500 000 euron kynnysarvoilla ulkomaille muuttavan verovelvollisen laskennallinen veroetu verrattuna Suomeen jäävään verovelvolliseen voisi olla enintään noin 30 000 euroa. On perusteltua katsoa, ettei tämän suuruusluokan veroetu voi muodostua merkittäväksi muuttokannustimeksi. Samalla arvonnousuveron piiriin kuuluvien luovutusten määrä olisi vain kymmenesosa siitä, mitä se olisi valtiovarainministeriön selvityksessä ehdotetulla 10 000 euron kynnysarvolla, ja siten keventäisi hallinnollista taakkaa merkittävästi, ja vieläpä ilman, että vaikutus verokertymään on huomattava.⁷¹ Lisäksi on syytä todeta, että vaikka kynnysarvojen korkeampi taso merkitsisi poikkeamaa horisontaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteesta, poikkeama olisi silti olennaisesti vähäisempi verrattuna nykytilanteeseen, jossa verohyödyllä ei ole minkäänlaisia ylärajaa.

Edellä esitetystä voidaan päätellä, että Rawlsin eroperiaate tukee arvonnousuveron kynnysarvojen asettamista pikemminkin hallituksen esitysluonnoksen mukaiseen korkeampaan kuin valtiovarainministeriön selvityksessä esitettyyn matalampaan tasoon. Tällä rajauksella voidaan merkittävästi vähentää arvonnousuveron julkista taloutta heikentäviä vaikutuksia ilman, että

⁷⁰ Ulkomaille muuttamiseen liittyvien verokannustimien poistaminen on oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen kannalta tärkeää, sillä mitä voimakkaampia nämä kannustimet ovat, sitä useammat verovelvolliset ja sitä suurempi määrä omaisuutta siirtyy pois Suomen verotuksen piiristä – ja sitä merkittävämmiksi muodostuvat verokohtelun erot Suomeen jäävien ja maasta pois muuttavien välillä.

⁷¹ Hallituksen esitysluonnos, s. 29 ss.

se edellyttäisi irtautumista oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen edistämiseen liittyvistä tavoitteista.⁷²

5. Johtopäätökset

Artikkelissa tarkasteltiin, olisiko luonnollisten henkilöiden arvonnousuveron käyttöönotto Suomen verojärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Samalla arvioitiin, millaiset arvonnousuveron rakenteelliset ratkaisut parhaiten tukisivat oikeudenmukaisuuden toteutumista. Ensimmäisessä vaiheessa tarkastelu perustui oikeudenmukaisuuden muodolliseen periaatteeseen. Tätä täydensi analyysi, jossa hyödynnettiin John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ja erityisesti sen eroperiaatetta. Tämän periaatteen mukaan poikkeaminen muodollisesta yhdenvertaisuudesta on oikeutettua, jos se koituu heikoimmassa asemassa olevien hyödyksi. Eroperiaatteen keskeinen merkitys arvonnousuveron kannalta on siinä, että se sitoo taloudelliset vaikutukset osaksi oikeudenmukaisuuden kokonaisarviointia.

Tarkastelun perusteella arvonnousuveron käyttöönoton voidaan katsoa edistävän verojärjestelmän muodollista oikeudenmukaisuutta. Veron talousvaikutuksista ei ole saatavilla selkeää empiiristä näyttöä, jonka perusteella nykytila – jossa arvonnousuvero ei sovelleta – tukisi julkisen talouden kestävyyttä ja siten edistäisi heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia. Saatavilla oleva, joskin rajallinen laskennallinen aineisto viittaa pikemminkin siihen, että arvonnousuveron puuttuminen voi jopa heikentää julkista taloutta. Kokonaisuutena arvioiden ja käytettävissä olevan tutkimusaineiston perusteella arvonnousuveron käyttöönottoa voidaan pitää oikeudenmukaisuutta vahvistavana toimenpiteenä.

Arvonnousuveron rakenteellisista yksityiskohdista tarkastelussa olivat arvonnousuveron kynnysarvot. Tältä osin muodolliseen oikeudenmukaisuuteen ja taloudellisiin vaikutuksiin perustuvat arviot osoittautuivat jännitteisiksi. Oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen kannalta arvonnousuveron myönteiset vaikutukset ovat sitä suuremmat, mitä yhdenmukaisemmat arvonnousuveron kynnysarvot ovat Suomeen jääviin verovelvollisiin verrattuina. Julkisen talouden kannalta taas muodollisen oikeudenmukaisuuden tiukka toteuttaminen ei kaikilta osin näyttäisi tuottavan parasta mahdollista lopputulosta.

Muodollisen oikeudenmukaisuuden kannalta kynnysarvojen tulisi olla riittävän matalia, jotta vältetään samanlaisten tapausten erilainen kohtelu (horisontaalinen oikeudenmukaisuus) sekä

72 Myös arvonnousuveron muiden yksityiskohtien osalta voidaan soveltaa samanlaista punnintaa kuin soveltamiskynnyksen kohdalla. Hallituksen esitysluonnoksessa arvonnousuveron verokannat poikkeavat merkittävästi Suomessa sovellettavista verokannoista, koska arvonnousuveron verokanta on pääomaverokanta silloinkin, kun kysymyksessä on vastikkeeton luovutus (lahja). Tämä poikkeaa selvästi horisontaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteesta, jonka mukaan samanlaisia tilanteita tulee kohdella samalla tavalla. Toisaalta pääomaverokannan soveltaminen kaikkiin tilanteisiin yksinkertaistaa verotusta ja vähentää hallinnollista kuormitusta erityisesti Verohallinnossa, mutta jossain määrin myös verovelvollisilla. Arvonnousuveron rakenteellisilla ratkaisuilla voidaan vaikuttaa myös esimerkiksi siihen, missä määrin sääntely vaikeuttaa ulkomaisen työvoiman saatavuutta Suomeen. Jo kynnysarvojen asettaminen riittävän korkealle lievittäisi tätä arvonnousuveron haittavaikutusta. Lisäksi hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan, että arvonnousuvero soveltuisi vain niihin henkilöihin, jotka ovat olleet yleisesti verovelvollisia vähintään neljän vuoden ajan Suomesta pois muuttoa edeltävien 10 vuoden aikana, ja joiden verosopimuksen mukainen asuinvaltio on ollut Suomessa vähintään neljän vuoden ajan maastamuuttoa edeltävien 10 vuoden aikana. Vaikka tämäkin on poikkeama samanlaisten tilanteiden yhdenmukaisesta verokohtelusta, aikarajoja voidaan perustella niiden myönteisillä vaikutuksilla ulkomaisen työvoiman saatavuuden kautta julkiseen talouteen, ja siten yhteiskunnan vähiten etuoikeutettujen asemaan.

toisistaan poikkeavien tapausten samanlainen kohtelu (vertikaalinen oikeudenmukaisuus). Taloudellisesta näkökulmasta korkeammat kynnsarvot voivat kuitenkin olla perusteltuja, sillä ne pienentävät veron hallinnollisia kustannuksia ja voivat siten vahvistaa julkista taloutta – mikä Rawlsin eroperiaatteen mukaisesti voi myös edistää heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia. Tässä jännitteisessä asetelmassa on perusteltua tavoitella kynnsarvoa, joka minimoi veron taloudelliset haittavaikutukset ilman, että luovutaan olennaisista muodollisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksista. Tarkastelun perusteella hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetut kynnsarvot näyttäisivät täyttävän nämä molemmat kriteerit.

Lopuksi voidaan todeta, että arvonnousuveron mahdollisen käyttöönoton lisäksi verolainsäädännössä on tunnistettavissa useita muita osa-alueita, joissa oikeudenmukaisuuteen liittyvillä näkökohdilla voi olla merkittävää perusteluarvoa. Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa verojärjestelmän rakenne johtaa oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen vastaiseen verokohteluun. Tällaisia aggressiiviselle verosuunnittelulle herkkiä rakenteita ovat muun muassa ansio- ja pääomatulojen erilainen verokohtelu, kansainvälisen verotuksen erillisyyhtiöperiaate, oman ja vieraan pääoman verokohtelun erot sekä sijoitusrahastojen ja niiden osuudenomistajien verokohtelun erityispiirteet.⁷³

Abstract in English

EXIT TAX FOR INDIVIDUALS AS PART OF A FAIR TAX SYSTEM

A natural person residing in Finland can avoid capital gains taxation by moving abroad. Exit tax for individuals is a taxation model where the capital gains of a taxpayer moving abroad are taxed at the time of departure. This ensures that the capital gains are taxed in the country of origin. While many European countries apply a capital gains tax for natural persons, Finland does not.

This article examines whether introducing an exit tax for individuals would increase the fairness of the Finnish tax system. It also assesses which structural features of such a tax would best support the realization of justice. The analysis initially relies on the formal principle of justice, consisting of horizontal justice – treating similar cases alike – and vertical justice – treating different cases differently. This is complemented by an analysis using John Rawls’ theory of justice, particularly his difference principle, which justifies deviation from formal equality if it benefits the least advantaged. The difference principle’s key relevance to capital gains taxation is that it incorporates economic effects into the overall assessment of justice.

Keywords: taxation, fairness, exit tax for individuals, formal principle of justice, John Rawls

Lähteet

Ala-Lahti-Kataja, Anette, Osakeyhtiön sivuuttaminen veronkiertosäännöstä soveltamalla – tulkintaympäristön kehitys. Verotuslehden väitöskirja-artikkelit 2020, <https://verotus-lehti.fi/slides/vaitoskirja-artikkelit-1>.

Gallie, Walter B., Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 56, 1955, s. 167–198.

Garver, Eugene, Rhetoric and Essentially Contested Arguments. *Philosophy & Rhetoric*, vol. 11, 3/1978, s. 156–172.

⁷³ Ks. Nykänen 2024, s. 18 ss. Muitakin esimerkkejä löytyy verojärjestelmästä runsaasti, johtuen eri verolajeissa olevista lukuisista poikkeuksista veropohjassa ja verokannoissa. Ajankohtaisena keskusteluna tältä osin voidaan mainita perintö- ja lahjaveroituksen sukupolvenvaihdoshuojennuksen laajentaminen koskemaan myös niin sanottua sijoitusvarallisuutta. Ks. Kasvuriin-hankkeen loppuraportti, s. 98.

- Finér, Lauri – Pankka, Niko, Tackling tax avoidance – reforming capital income taxation in the EU. FEPS Policy Study. February 2025. <https://fepe-europe.eu/publication/reforming-capital-income-taxation-in-the-eu>.
- Finnwatch, Maastamuuttajan omaisuustulojen ja kohdemaan verotuksen välinen yhteys. Seurantaportti, 2/2024. <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/maastamuuttajan-omaisuustulojen-ja-kohdemaan-verotuksen-vaelinen-yhteys>.
- Herne, Kaisa, Mitä oikeudenmukaisuus on? Gaudeamus 2012.
- Herne, Kaisa, Oikeudenmukaisuus filosofisena käsitteenä. Oikeudenmukaisuuden ongelma. Toim. Häyry, Matti – Takala, Tuija – Ahola-Launonen, Johanna. Gaudeamus 2018, s. 197–207.
- Kananoja, Visa, Puhutaan maastapoistumisverotuksesta sen oikealla nimellä. Verotus 2/2020, s. 245–247.
- Kananoja, Visa, Implementation of the EU Anti-Tax Avoidance Directive (2016/1164). Exit Tax Measures in Finland. European Taxation 2020/2–3, s. 103–108.
- Kasvuriihi-hankkeen loppuraportti. Kasvuriihi-valmisteluryhmä. Toim. Murto, Risto – Sinko, Pekka – Tamminen, Saara. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:25.
- Katzner, Louis I., Presumptivist and Nonpresumptivist Principles of Formal Justice. Ethics, vol. 81, 3/1971, s. 253–258.
- Knuutinen, Reijo, Näkökulmia oikeudenmukaisuuteen verotuksessa. Teoksessa Oikeus, vero, talous: Juhlajulkaisu Kauko Wikström 1943 – 21/12 – 2013 (toim. Koillinen, Mikael – Salminen, Janne). Turun yliopisto 2013, s. 117–146.
- Lyly, Petra, Veropoliittinen tutkimus esimerkkinä monitieteisestä oikeustutkimuksesta. Lakimies 7–8/2022, s. 1373–1382.
- MacCormick, Donald N., Formal justice and the form of legal arguments. Logique et Analyse, vol. 19, no. 73, 1976, s. 103–118.
- Mahangila, Deogratus – Holland, Kevin M., Analysis of Procedural and Retributive Justice in Tax Compliance. The Operations Research Society of Eastern Africa (ORSEA), vol 5, no. 1, 2015, s. 113-160.
- Mill, John S., Utilitarianism. Toim. George Sher. Hackett Publishing Company 2001 (alkuperäisteksti julkaistu 1863).
- Murphy, Liam – Nagel, Thomas, The Myth of Ownership: Taxes and Justice. Oxford University Press 2002.
- Myrsky, Matti, Suomen veropoliittikka. Talentum 2013.
- Myrsky, Matti, Oikeudenmukaisuus ja verotus. Verotus 5/2009, s. 739–760.
- Määttä, Kalle, Veropoliittikka: teoria ja käytäntö. Edita 2007.
- Niskakangas, Heikki, Veropoliittikka. WSOYpro 2011.
- Nissinen, Mika, Suomessa harjoitettavan yritystoiminnan kansallinen tuloverotusoikeus: kontekstina nykytila ja hyvän verojärjestelmän kriteerit. Itä-Suomen yliopisto 2019.
- Nykanen, Pekka, Aggressiivisen verosuunnittelun torjuntaa koskeva lainsäädäntö ja sen kansallisen kehittämisen reunaehdot. Edilex-sarja 2024/7, 28 sivua.
- Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023: Vahva ja välittävä Suomi. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.
- Rawls, John, A Theory of Justice. Revised edition. Belknap Press of Harvard University Press 1999a (alkuperäisteos julkaistu 1971).
- Rawls, John, The Law of Peoples: With “The Idea of Public Reason Revisited.” Harvard University Press 1999b.
- Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.
- Tikka, Kari S., Veropoliittikka. Lakimiesliiton kustannus 1990.
- Urpilainen, Matti, De lege ferenda -tutkimusote vero-oikeudessa: pohdintaa teorian, käytännön ja tieteenalojen rajapinnoilla. Lakimies 7–8/2024, s. 1138–1161.
- Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:9. Selvitys luonnollisten henkilöiden maastapoistumisverosta. Suomessa asumisajana kertyneen omaisuuden realisoitumattoman arvonnousun verotus.
- Valtiovarainministeriön julkaisuja 2025:16. Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2026–2029.

Päihteitä käyttäneiden ihmisten kokemukset väkivallasta ja kohtaamisista kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa

Heidi Kankkonen

Tiivistelmä – Tässä artikkelissa tarkastellaan päihteitä ongelmallisesti käyttäneiden ihmisten sekä kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kohtaamia tilanteissa, joissa päihteitä käyttänyt on kokenut väkivaltaa tai kohtaaminen kontrolli- tai sotealan ammattilaisen kanssa on tuottanut sitä. Kontrollialan ammattilaisilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa poliisia ja järjestyksenvalvoja ja sotealan ammattilaisilla sosiaalityöntekijöitä ja terveydenhuollon edustajia. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa on syvähaastateltu 18 henkilöä, joilla on ennen tutkimukseen osallistumista ollut ongelmallista päihteiden käyttöä. Tutkimukseen osallistuneet kertovat kohtaamisille antamistaan merkityksistä. Tutkimusote on fenomenologinen ja sen analyysissa on hyödynnetty tulkitsevaa fenomenologista analyysia. Väkipalvasta päihteitä käyttäneiden ihmisten sekä kontrolli- ja sotealan ammattilaisten välisissä kohtaamisissa on ollut henkistä, fyysistä tai seksuaalista ja päihteitä käyttäneiden ihmisten kokemaa tai tekemää, tai kontrolli- ja sotealan ammattilaisen tekemää. Kohtaamisiin on sisällynyt myös kokemuksia suojelusta, empatiasta ja muutoksen mahdollistamisesta. Tämä artikkeli lisää tietoa siitä, miten päihteitä käyttäneet ihmiset ovat kokeneet kohtaamiset kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa väkivallan kontekstissa ja millä keinoin onnistuneita kohtaamisia sekä päihteitä käyttäneiden ihmisten avun saantia voisi jatkossa edistää.

Asiasanat: päihteiden käyttö, kohtaaminen, kontrollialan ammattilaiset, sotealan ammattilaiset, väkivalta, fenomenologinen tutkimus

1. Johdanto

Päihteiden ongelmakäytön ympäröimään elämään liittyy usein turvallisuuden kokemuksiin ja väkivallan tekijyyttä, kokijutta ja näkemistä. Väkipalvalla kaikissa muodoissaan voi olla lähtemätön merkitys ihmisen elämään, mutta päihteiden ongelmakäytön yhteydessä väkipalva voidaan sivuuttaa osana päihteiden käytön kulttuuriin liittyvää systeemiä.¹ Päihteiden ongelmakäyttöön liittyvää väkipalvasta on tutkittu elämäntavan sisäisenä ilmiönä², mutta auttamistahojen ja julkista valtaa käyttävien kanssa kohdattua väkipalvasta on analysoitu tätä vähäisemmin.³

Julkisen vallan edustajien ja marginaaliin asetettujen ryhmien kohtaamisia on aiemmin tarkasteltu liittyen sosiaali- ja terveydenhuollon edustajien suhtautumiseen päihteitä käyttäviin asiakkaisiin.⁴ Poliisin osalta tutkimus on lähinnä kansainvälistä⁵, kuvailee suhteita poliisin ja kansalaisten välillä⁶ tai keskittyy kohtaamisiin erilaisten vähemmistöryhmien kanssa.⁷ *Elsa*

1 Hautala ym. 2019.

2 Hautala ym. 2019; Virolainen 2018; Koo ym. 2008.

3 Virokannas 2017; Perälä – Leppo 2022.

4 Karhunen – Orjasniemi 2024; Lago – Bógus 2017; St. Marie 2014.

5 Goldenberg ym. 2022; Kenney 2020.

6 Rikander 2017; Rikander 2019.

7 Bradford ym. 2022; Marder – Kurz 2024.

Saarikkomäki on tutkinut yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kohtaamia nuorten ja maahanmuuttajien kanssa, mutta hänen mukaansa marginalisoitujen ryhmien luottamuksen rakentumista turvallisuusalan toimijoihin ei ole tutkittu tarpeeksi.⁸ Tällä tutkimuksellani pyrin täyttämään kyseistä tutkimusaukkoa tarkastelemalla marginalisoitujen ryhmien kohtaamia ja luottamuksen rakentumista suhteessa julkisen vallan tehtäviä toteuttaviin ammattilaisiin.

Artikkelissani tutkin myös, minkälaisia merkityksiä kohtaamiset päihteitä käyttäneiden ihmisten ja julkisen vallan tehtäviä toteuttavien ammattilaisten välillä ovat haastateltavien näkökulmasta saaneet. Haastattelin päihteitä käyttäneitä ihmisiä, joilla on ollut vakavia päihdeongelmia ja päivittäistä päihteiden käyttöä, ja joiden ihmissuhteet ovat pitkälti rakentuneet toisista päihteiden käyttäjistä. Näihin olosuhteisiin on liittynyt myös päihteiden hankinta, hankintaan liittyvät taloudelliset haasteet ja systeeminen väkivalta.⁹ Artikkelin fokuksessa ovat haastateltavien kuvaamat sekä onnistuneiksi että epäonnistuneiksi mielletyt kohtaamiset julkisen vallan tehtäviä toteuttavien ammattilaisten kanssa. Tässä tutkimuksessa julkisen vallan tehtäviä toteuttavat poliisit, järjestyksenvalvojat, sosiaalityöntekijät ja terveydenhuollon edustajat. Viitataan artikkelissa poliiseihin ja järjestyksenvalvojiin kontrolliammattilaisina ja sosiaalityöntekijöihin sekä terveydenhuollon edustajiin sotealan ammattilaisina.

Artikkelini lähtökohtana on jokaisen ihmisen perusoikeus turvallisuuteen ja ihmisarvoon, joista on kirjattu YK:n ihmisoikeuksien julistukseen ja Suomen lakiin.¹⁰ Julkisen vallan käyttö on sidottu voimassa olevaan lakiin, ja sillä on sekä institutionaalinen että funktionaalinen merkitys. Institutionaalinen valta perustuu viranomaisasemaan tai julkiseen instituutioon, kun taas funktionaalinen valta liittyy julkisen tehtävän hoitamiseen tai sisältöön.¹¹ Tässä artikkelissa julkinen valta käsitetään funktionaalisenä viranomaistoimintana. Turvallisuus perusoikeutena voi olla joko yhteensopiva tai ristiriidassa julkisen vallan tavoitteiden ja yksilön etujen kanssa.¹² Yhteiskunnallisen turvallisuuden tavoittelu voi oikeuttaa yksilön perusoikeuksien rajoittamista.¹³ Toimiva yhteiskuntajärjestys vähentää julkisen vallan tarvetta puuttua yksilön oikeuksiin, mutta järjestyksen ylläpitäminen edellyttää sitä, että julkisen vallan oikeutus hyväksytään ja siihen luotetaan.¹⁴ Julkisen vallan toimijana poliisi vastaa pääsääntöisesti kansalaisten suojelusta ja järjestyksen ylläpidosta.¹⁵ Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla. Julkisen vallan toteuttamisen tehtävää on jaettu viranomaisilta yksityiselle toimijalle tapauksessa, jossa järjestyksenvalvoja valvoo järjestystä ja turvallisuutta poliisin apuna.¹⁶ Julkista valtaa käyttävät myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat tehden hallintopäätöksiä, jotka vaikuttavat yksilön oikeuksiin saada etuja tai palveluita.¹⁷ Myös terveydenhuollon tehtäviä voidaan toteuttaa yksityisissä palveluissa.

8 Saarikkomäki 2023; Newburn ym. 2018.

9 Hautala ym. 2019; Virolainen 2018, s. 501; Koo ym. 2008.

10 Suomen perustuslaki 1 §.

11 Husa – Pohjolainen 2014, s. 1.

12 Bruun 2016.

13 Tuori 2013, s. 40.

14 Rikander 2019, s. 26; Virta 1998, s. 17.

15 Poikonen 2017.

16 Oikeusministeriö, n.d.

17 Mänty ym. 2023.

Suomessa julkiseen valtaan luotetaan kansainvälisesti verrattuna paljon. Vuoden 2022 Poliisibarometrissa 91 prosenttia vastaajista luotti poliisiin, mutta vain 49 prosenttia luotti yksityisiin vartiointiliikkeisiin.¹⁸ Vartijoihin kohdistuva luottamusputa voi johtua tapauksista, joissa voimankäyttö on johtanut vakaviin seurauksiin, kuten vuonna 2023 tapahtunut naisen kuolema kiinnottotilanteessa turvallisuusalan toimijoiden kanssa.¹⁹ Kansalaiset ovat myös kyseenalaistaneet poliisin luotettavuutta sosiaalisessa mediassa²⁰, ja luottamus terveydenhuoltoon on heikentynyt erityisesti pienituloisilla.²¹ Tällaiset tutkimukset voivat antaa suuntaa julkisesta mielipiteestä ja luottamuksesta julkiseen valtaan.

Julkisen vallan kyseenalaistaminen voi olla haastavaa etenkin henkilölle, jolla on ongelmallinen elämäntilanne päihdeongelman tai koetun väkivallan vuoksi.²² Luottamus julkiseen valtaan horjuu, jos viranomaisen lähestymistapa on väkivaltainen²³, epäoikeudenmukainen, halventava²⁴, leimaava tai se johtaa palveluiden epäämiseen²⁵ tai fyysiseen väkivaltaan.²⁶ Yhteiskunnassamme tehdään poliittisia valintoja sen suhteen, kenen väkivaltakokemuksiin kiinnitetään huomiota ja ketä suojellaan väkivallalta.²⁷ Aina päihteitä käyttänyt asiakas ei miellä asioivansa julkista valtaa toteuttavan tahon kanssa kohdatessaan esimerkiksi poliisin tai terveydenhuollon edustajan. Nämä tahot kuitenkin tosiasiallisesti käyttävät julkista valtaa, ja kohtaamisen väkivaltaa kokeneen kanssa tulisi olla erityisen sensitiivinen, ei väkivaltaa lisäävä tai tuottava. Itse asiassa se, että henkilö ei miellä olevansa julkisen vallankäytön piirissä, voi entisestään vahvistaa valta-asetelmaa. Vaikka esimerkiksi terveydenhuollon työ eroaa merkittävästi poliisin työstä, näitä ammatteja yhdistää julkisen vallan käyttö ja velvollisuus käyttää valtaa asiallisesti ja asiakasta vahingoittamatta.

Päihteitä ongelmallisesti käyttävät henkilöt voivat olla haasteellisia asiakkaita viranomaisille, koska heidän voi olla vaikeaa sitoutua yhteiskunnan normeihin ja palveluihin.²⁸ Suomessa terveydenhuollon työntekijöillä on havaittu negatiivisia asenteita päihteitä käyttäviä potilaita kohtaan²⁹, ja kansainvälisessä tutkimuksessa päihteitä käyttäneet henkilöt ovat kertoneet terveydenhuollon edustajien asenteiden vaikuttaneen heidän hoitoonsa.³⁰ Väkivaltaa kokiessaan päihteitä käyttänyt henkilö ei usein vastaa ideaaliuhrin mallia, jossa uhrin tulee olla fyysisesti heikko, moraalinen ja kyvykäs vakuuttamaan muut uhriudestaan.³¹ Ideaaliuhrin ei myöskään saa altistaa itseään vaaralle tai käyttäytyä väkivaltaisesti tai rikollisesti.³²

Julkisessa keskustelussa päihteitä käyttävän kokema väkivalta saatetaan nähdä itse aiheutettuna tai ansaittuna. Uusliberalistisen näkökulman mukaan yksilöt ovat vastuussa omista valinnoistaan, eikä yhteiskunta ole velvollinen huolehtimaan kansalaisista, jotka eivät huolehdi

18 Vuorensyrjä 2022, s. 45.

19 Poliisi 2023.

20 Harmaala 2021.

21 Hiilamo 2024.

22 Poikonen 2017.

23 Kenney 2020; Saarikkomäki 2017 s. 73.

24 Bradford ym. 2024.

25 Lago – Bógus 2017.

26 Pollack – Humphreys 2020.

27 Husso ym. 2020; Salovaara 2019, s. 30.

28 Virokannas 2017, s. 281; Perälä – Leppo 2022, s. 52.

29 van Boekel ym. 2013, s. 23.

30 St. Marie 2014.

31 Warpenius ym. 2013, s. 84.

32 Bradford ym. 2022; Honkatukia 2011, s. 7.

itsestään.³³ Päihteitä käyttäviä, väkivaltaa kokeneita tulee kuitenkin julkisen vallan palveluissa kohdella oikeudenmukaisesti ja syrjimättä³⁴, ja palveluiden tulee toimia asiakkaan eduksi huolimatta asiakkaan käytöksestä tai viranomaisen henkilökohtaisista näkemyksistä päihteiden käyttöön liittyen. Julkisen vallan tehtäviä toteuttavan ammattilaisen väkivaltainen käyttäytyminen avun hakemisen tilanteessa toisintaa väkivallan uhrille jo aiheutunutta kärsimystä, eikä edistä asiakkaan tilannetta.³⁵

Tässä tutkimuksessa ei käsitellä kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kokemuksia väkivaltaisista kohtaamisista, vaan analyysi perustuu päihteitä ongelmallisesti käyttäneiden ihmisten kertomuksiin. On tärkeää huomioida, että kontrolli- ja sotealan ammattilaiset ovat inhimillisiä ihmisiä, joille väkivaltaiset kohtaamiset voivat olla myös traumaattisia, olipa kyseessä kuulija, näkijä, auttaja tai kokija.³⁶ Kontrolli- ja sotealan ammattilaisille voi tapahtua ylilyöntejä haastavissa kohtaamisissa huolimatta väkivaltatilanteisiin saadusta koulutuksesta.³⁷ Vaikka kohtaamisissa esiintyy epäkohtia, monet kohtaamisista ovat luottamuksellisia ja turvallisuuden tunnetta lisääviä. Kontrolli- ja sotealan ammattilainen voi huomioida päihteitä käyttävän henkilön näkemykset ja muutostarpeet, olla ymmärtäväinen ja mahdollistaa arvostavan vuorovaikutuksen, jossa päihteiden käyttö ei ole esteenä avun saamiselle.³⁸

Tässä artikkelissa väkivaltana nähdään fyysinen, seksuaalinen, emotionaalinen ja henkinen väkivalta. Erilaisiin väkivallan muotoihin liittyy valtasuhteet ja resurssit väkivallan tekemiselle. Esimerkiksi fyysisen väkivallan tekeminen edellyttää kykyä ja voimaa, seksuaalinen väkivalta seksuaalisen kokemuksen tunnistamista, emotionaalinen väkivalta tunnesiteiden väärinkäyttöä ja henkinen väkivalta toisen itsetunnon murentamista suhteessa todellisuuteen.³⁹ Tässä artikkelissa henkistä väkivaltaa esiintyy päihteitä käyttäneen ihmisen leimaamisen, halveksunnan sekä väkivaltaa kokeneen ohittavan kohtaamisen muodossa. Artikkelissa esiintyy myös fyysisistä ja seksuaalista väkivaltaa tuottavia kohtaamisia, joissa kontrollialan ammattilainen pahoinpitelee ja seksuaalisesti häpäisee päihteitä käyttänyttä henkilöä. Tästä artikkelista on rajattu pois sukupuolittuneen väkivallan ilmiön tarkastelu aiheen laajuuden vuoksi ja keskitytty päihteitä käyttäneiden ihmisten sekä kontrolli- ja sotealan ammattilaisten välisiin kohtaamisiin. Koska viranomaiskohtaamisissa valta on sisäänrakennettuna, vallankäytössä tulee osoittaa erityistä huolellisuutta, jotta se ei muutu väkivallan käytöksi.

Väkivaltaan liittyvien kohtaamisten tarkastelun tarkoitus ei ole nostaa esiin kontrolli- ja sotealan ammattilaisten epäeettistä toimintaa, vaan tuoda esiin epäkohtia ja näyttää, miten kohtaamisissa voitaisiin toimia toisin onnistuneiden tilanteiden varmistamiseksi. Kontrolli- ja sotealan ammattilaiset saattavat kategorisoida ja leimata päihteitä käyttäneitä ihmisiä tarkoituksettomasti.⁴⁰ Kärjistyneiden tilanteiden käsittely ja virheistä oppiminen edistää kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kykyä kohdata päihteitä käyttäneitä ihmisiä. Onnistuneet kohtaamiset puolestaan vahvistavat hyviä suhteita molempien osapuolten välillä ja helpottavat vuorovai-

33 Mäntysaari 2016, s. 80.

34 Yhdenvertaisuuslaki 8 §.

35 Perälä – Leppo 2022; Bourgois 2009.

36 Wu ym. 2019.

37 Rikander 2017.

38 Jokinen 2016, s. 143; Ranta – Perälä 2022, s. 184.

39 Ronkainen 2017.

40 Juhila 2004.

kutusta tulevaisuudessa.⁴¹ Kokemusten onnistumisen ja epäonnistumisen määrittäjinä toimivat tutkimuksessa haastatellut henkilöt, jotka kertovat, miten he olisivat toivoneet tulleen kohdatuiksi.

2. Julkisen vallan käyttö suhteessa päihteitä käyttävään, väkivaltaa kokeneeseen henkilöön

Koska julkista valtaa käytetään suhteessa marginaaliin asetettuihin ryhmiin, on olennaista tarkastella julkisen vallan laillista oikeutusta. Julkisen vallan käyttö on viranomaisten vastuulla⁴² ja sitä käytetään pääsääntöisesti hallintopäätöksissä, antamalla yleisiä normeja ja käyttämällä voimakeinoja. Lievimmillään valta ilmenee esimerkiksi terveydenhuollossa tarjoamalla hoitoa.⁴³ Lääkäri käyttää valtaa suhteessa yksilöiden oikeuksiin päättäessään resurssien ohjaamisesta ja potilaiden palveluiden saannista, vaikka toiminnan taustalla onkin pyrkimys yhteistyöhön.⁴⁴ Hoitoon liittyy myös vahvempia julkisen vallankäytön aspekteja, kuten tahdosta riippumaton hoito ja tähän liittyvät hallintopäätökset.⁴⁵ Julkista valtaa käytetään myös sosiaalihuollon hallintopäätöksissä vaikuttamalla ihmisen oikeuksiin tai mahdollisuuksiin saada palveluita.⁴⁶ Voimakkain julkisen vallan käytön muoto on merkittävän julkisen vallan käyttäminen, jota sisältyy poliisin käyttämiin voimakeinoin.⁴⁷ Oikeutta voimakeinojen käyttöön on delegoitu myös yksityisille turvallisuuspalveluille, josta säädetään tarkemmin laissa yksityisistä turvallisuuspalveluista (1085/2015). Tässä artikkelissa järjestyksenvalvojat nähdään julkisen vallan tehtäviä toteuttavina ammattilaisina samaan tapaan kuin Saarikkomäen⁴⁸ ja Kerttulan⁴⁹ tutkimuksissa, joissa yksityisten turvallisuuspalveluiden työntekijät käyttivät tosiasiallista julkista valtaa toimivaltuuksiensa perusteella.

Julkisen vallan käytössä keskeisiä vaatimuksia ovat ihmisten tasapuolinen kohtelu, riippumattomuus ja oikeasuhtaisuus. Viranomaisena saa käyttää valtaansa vain lainmukaisiin tarkoituksiin, mutta päätöksenteossa voidaan myös käyttää harkintavaltaa. Harkintavallan käyttöön liittyy aina mahdollisuus väärinkäyttöihin, kuten syrjintään tai liialliseen voimankäyttöön.⁵⁰ Väärinkäytökset murentavat vallankäytön oikeutusta. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset vähentävät kansalaisten arvostusta niin viranomaisia kuin koko yhteiskuntaakin kohtaan ja tällöin heidän yhteistyöhalunsa heikkenee ja uhma lisääntyy.⁵¹

Päihteitä käyttävä ja väkivaltaa kokenut asiakas voi saada kirjavaa kohtelua viranomaiskontakteissa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa tällaisten asiakkaiden auttaminen voi olla haastavaa, ja siksi voidaan kokea suoraviivaisempana jättää tällainen asiakas palveluista.⁵² Vuo-

41 Kenney 2020.

42 HE 1/1998 vp, s. 30.

43 Mäenpää 2020.

44 Liukko – Nykänen. 2019, s. 13.

45 Mäenpää 2020.

46 Liukko – Nykänen. 2019, s. 13.

47 Mäenpää 2020.

48 Saarikkomäki 2023.

49 Kerttula 2010, s. 445.

50 Mäenpää 2020.

51 Vuorensyrjä 2019, s. 30.

52 Perälä – Leppo 2022; Virokannas 2017.

rovaikutuksen ollessa vaikeaa viranomaisen saattaa kohdella asiakasta epäasiallisesti.⁵³ Päihteitä käyttävien ihmisten rikoksen uhriksi joutuminen voidaan mieltää osana elämäntyyliä.⁵⁴ Päihteitä käyttävä henkilö on kuitenkin oikeutettu palveluihin huolimatta hänen mahdollisesta itsemääräämiskykynsä heikentymisestä⁵⁵ tai epätoivotusta käytöksestä.⁵⁶

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa asiakkaalla on itsemääräämisoikeus, jonka mukaan asiakas määrittelee palveluntarpeensa. Sosiaalipalveluissa asiakkaan tilanteen edistymisen tulee käynnistyä hänen omista tavoitteistaan ja voimavaroistaan.⁵⁷ Sosiaalityöntekijän tehtävänä on ymmärtää asiakkaan elämäntilanne ja tunnistaa avun tarpeet suhteessa resursseihin. Työskentely on sensitiivistä, ja asiakkaan tulee kokea tullessa oikeaan paikkaan ja kohdatuksi kokonaisvaltaisesti.⁵⁸ Työntekijällä tulee olla halu uskoa asiakkaan mahdollisuuksiin ja myönteiseen muutokseen.⁵⁹ Sosiaalityön eettisenä periaatteena on tukea marginaalisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä avoimesti ja empaattisesti.⁶⁰

Terveydenhuollossa asiakkaan itsemääräämisoikeus tarkoittaa asiakkaan aktiivista roolia omassa hoidossa ja oikeutta kieltäytyä siitä. Asiakkaalla on oikeus vaikuttaa palveluidensa sisältöön ja saada tietoa omasta terveydentilastaan, hoidon merkityksestä ja vaihtoehtoista.⁶¹ Terveydenhuollon ammattietikan tulee perustua ihmisarvoon ja yhteisöllisyyteen pyrkien oikeudenmukaisuuteen.⁶² Lääkärin tulee kohdella potilaita tasa-arvoisesti ja ilman syrjintää.⁶³ Pelkkä fyysisten vammojen hoito ei täytä hoitotyön etiikan vaatimuksia, vaan hoidon tulee olla kokonaisvaltaista huomioiden myös henkiset traumat ja ihmisen kunnioittamisen.⁶⁴

Poliisin tehtävä on suojella kansalaisia ja ylläpitää yhteiskunnallista turvallisuutta.⁶⁵ Turvaamisesta ovat paikoin vastuussa myös yksityisen turvallisuusalan toimijat.

Suojelutehtävässä tulee ottaa huomioon kansalaisen itsemääräämisoikeus, eli oikeus päättää itseään koskevista asioista, tehdä valintoja ja toteuttaa niitä myös tilanteissa, joissa päätökset eivät ole kansalaiselle suotuisia.⁶⁶ Päihteitä käyttävien ihmisten kanssa toimittaessa suojelutehtävän ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen välillä voi olla ristiriitaisuuksia.⁶⁷ Väkivaltaa kokenut ei aina uskalla tai ole valmis ottamaan apua vastaan väkivallan kokemukseensa.⁶⁸ Päihteitä käyttävä henkilö ei välttämättä kykene huolehtimaan omasta turvallisuudestaan, kun päihderiippuvuuden hallitsema päihteiden käyttö on ensisijaista. Päihteitä käyttävä ihminen voi myös provosoida tai vastustaa viranomaista.⁶⁹ Tämä aiheuttaa paineita suojelutehtävän toteuttamisessa ja tuottaa huolta kaikkien osapuolten turvallisuudesta.⁷⁰ Paineistetut tilanteet

53 Honkatukia 2011, s. 8.

54 Hautala ym. 2019; Honkatukia 2011, s. 8.

55 Vanjusov 2023, s. 316.

56 Honkatukia 2011, s. 8.

57 Aho ym. 2017.

58 Juhila 2018.

59 Aho ym. 2017.

60 Pohjola 2016, s. 108; Jokinen 2016.

61 Vanjusov 2023, s. 314.

62 Halila 2001, s. 1–2.

63 Lääkäriliitto, n.d.

64 Leonieke ym. 2013; Nipuli ym. 2017.

65 Rikander ym. 2018; Kerttula 2010.

66 Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, s. 4; Launis 2010, s. 136.

67 Vuorensyrjä 2019; Korander 2014, s. 208–209.

68 Qvist 2019; Honkatukia 2011, s. 9.

69 Pollack – Humphreys 2020, s. 169.

70 Rikander ym. 2017, s. 15; Pollack – Humphreys 2020, s. 175.

voivat johtaa voimankäytön ylilyönteihin ja väärinkäytöksiin suojelutehtävässä sekä asiakkaiden väkivaltaiseen kohteluun.⁷¹

Suojelutehtävää toteuttavien kohdatessa päihteitä käyttäneitä näkökulma on usein yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Järjestyksen valvonnan kannalta on järkevää, että ihmiset haluavat vapaaehtoisesti kunnioittaa lakia.⁷² Luottamus rikosoikeusjärjestelmään ei perustu pelkkään tehokkuuteen tai sanktioihin vaan siihen, että poliisi kohtelee kansalaisia oikeudenmukaisesti.⁷³ Yksityisellä turvallisuusalalla ovat luottamuksen ja legitimitetin kysymykset erilaisia, koska kyseessä ei ole julkisen vallan instituutio. Kontrollia voidaan käyttää turvallisuuden varmistamiseksi, mutta sillä voidaan myös luoda syrjäyttäviä käytäntöjä. Kohtaamiset voidaan kuitenkin toteuttaa luottamusta rakentavasti, kunnioittaen asiakkaan oikeuksia.⁷⁴ Väkivaltaa kohdannut ihminen tulee kohdata erityisen sensitiivisesti, ja turvalliseen vuorovaikutussuhteeseen panostaminen synnyttää luottamusta.⁷⁵ Luottamus on hyvän vuorovaikutuksen keskeinen edellytys ja toimii muutostyön pääomana niin sosiaalityössä⁷⁶ kuin muissakin asiakkaan ja julkista valtaa toteuttavan välisissä suhteissa. Vuorovaikutussuhteeseen panostaminen on tärkeää julkista valtaa toteutettaessa päämäärän saavuttamisen kannalta mutta myös vallankäytön oikeutuksen näkökulmasta.

3. Tutkimusaineisto ja menetelmät

3.1. Tutkimukseen osallistuneet ja tutkimusaineiston kerääminen

Haastattelin tutkimuksessa vuosien 2021–2022 aikana 18 aiemmin päihteitä käyttänyttä henkilöä, joista seitsemän oli naisia ja yksitoista miehiä. Heidän käyttämänsä päihteet olivat alkoholi, huumausaineet ja lääkkeet päihtymistarkoituksessa, ja suurimmalla osalla oli ollut sekakäyttöä. Päihteiden ongelmalliseksi käytöksi katsoin tässä tutkimuksessa käytön, joka oli jokapäiväistä ja joka tapahtui ympäristössä, jossa oli muita henkilöitä, joiden päihteiden käyttö oli myös päivittäistä. Haastateltavat itse olivat myös määrittäneet päihteiden käyttönsä ongelmalliseksi ja hakeneet siihen apua. Haastateltavat olivat lopettaneet päihteiden käytön kuukausia tai jopa vuosikymmeniä ennen tutkimusta. Ikäjakama oli nuorista aikuisista eläkeläisiin. Päihteiden ongelmallista käyttöä oli ollut nuoruusiästä keski-ikäiseksi saakka, ja päihteisiin sekä väkivaltaan liittyvät kokemukset liittyivät aikaisimmillaan 1960-luvulle, mutta viimeisimmät kokemukset olivat tapahtuneet lähivuosina. Rekrytoin haastateltavat päihdepalveluiden kautta ja lumipallomenetelmällä, jossa jo haastateltu tutkimukseen osallistuja suositteli haastatteluun osallistumista tuntemalleen henkilölle. Näin tavoitin haastateltavia, joita olisi voinut olla haastavampaa tavoittaa virallisia reittejä pitkin⁷⁷ ja jotka asuivat päihdepalveluiden tarjoaman tuen alueen ulkopuolella.

71 Kenney 2020; Sarang ym. 2010.

72 Tyler 2004.

73 Tyler 2004; Vuorensyrjä 2019.

74 Saarikkomäki 2023.

75 Nikupeteri 2016, s. 97.

76 Aho ym. 2017.

77 Eskola ym. 2018, s. 31.

Kriteereinä tutkimukseen osallistumiselle oli kokemus ongelmallisesta päihteiden käytöstä ja joko nähdystä, koetusta tai tehdystä väkivallasta jossakin elämänvaiheessa. Haastattelujen teemakysymykset koskivat sekä haastateltavien päihteidenkäyttöä että etenkin väkivaltakokemuksia missä tahansa elämänvaiheessa ja näiden kahden välistä mahdollista yhteyttä. Väkivaltaan liittyvät kohtaamiset viranomaisten kanssa nousivat esiin aineistosta haastateltavien kertomien tapahtumien perusteella. Tästä aihepiiristä ei siis kysytty erillisillä kysymyksillä. Koska useat haastateltavat spontaanisti kuvasivat kohtaamisiaan viranomaisten kanssa väkivallan kontekstissa, näin tärkeäksi nostaa aiheen omaksi keskustelukseen tähän artikkeliin.

Tutkimukseen osallistuneilta ei kysytty taustatietoja, mutta esimerkiksi haastateltavan ikään tai siviilisäätyyn liittyviä taustatietoja kävi ilmi haastattelun aikana. Haastattelut olivat syvähaastatteluja, joissa painotettiin haastateltavien vapaata kerrontaa.⁷⁸ Joitain haastateltavista olin haastatellut aiemmin tekemässäni tutkimuksessa. Haastattelut olivat pitkäkestoisia, ja haastateltavat pääsivät rauhalliseen ja syvälliseen kerronnan tilaan. Fenomenologinen lähestymistapa painottaa haastateltavien kokemuksien kuulemistä mahdollisimman puhtaina⁷⁹, joten haastattelijana keskityin mahdollistamaan sensitiivisten aiheiden syvällisen käsittelyn luomalla kerronnalle rauhallisen henkisen ja fyysisen tilan. Haastattelujen kesto oli noin 45–120 minuuttia, ja litteroitua aineistoa haastatteluista muodostui 281 sivua.

3.2. Eettiset kysymykset

Tutkimusaiheeni on sensitiivinen ja sen vuoksi tutkimuksen eettiset kysymykset on huomioitava tutkimuksen kaikissa ratkaisussa. Haastateltavien anonymiteetin suojaaminen korostuu, kun tutkimuskohteena ovat ihmisten intiimit ja haavoittavat kokemukset.⁸⁰ Tutkimuksessa hyödyntämäni lumipallomenetelmä saattoi aiheuttaa tilanteita, joissa osallistujat saivat tietää toistensa osallistumisesta tutkimukseen. Tämä voi olla anonymiteetin kannalta haaste. Väkivaltakokemusten kuvauksissa on samankaltaisuuksia, jotka vaikeuttavat yksittäisten haastateltavien tunnistettavuutta. Haastateltavien henkilöllisyyden häivyttämiseksi käytin myös peitenimiä, poistin puheen murreilmaisuja ja jätin kertomusten yksityiskohtia pois.

Haastattelut pyrin toteuttamaan mahdollisimman sensitiivisesti, sillä vaikka haastateltava voi olla valmis keskustelemaan tietystä aiheesta, siihen liittyvät muistot saattavat silti herättää häpeää tai mielipahaa. Tutkijan tulee olla tilanteessa joustava ja aistia, miten haastattelua on mielekästä jatkaa.⁸¹ Korostin haastateltavan mahdollisuutta rajata sitä, missä laajuudessa hän haluaa kokemuksistaan kertoa. Tutkimus ei saa tuottaa tutkimukseen osallistuvalla haittaa, ja haastateltavalle on selkeästi viestittävä, mitä mahdollista hyötyä tutkimukseen osallistumisesta hänelle on.⁸² Pyrin myös tekemään eettisesti kestävästä tutkimuksesta, jossa kiinnittämällä huomiota haastateltavien näkökulmiin hankin tietoa heidän kokemustensa laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista ja väkivaltakokemuksiin liittyvistä valtasuhteista.⁸³

78 Vilka 2015, s. 126–127.

79 Vilka 2015.

80 TENK 2019, s. 12–13.

81 Kallinen ym. 2022, s. 154. Ks. myös Heath ym. 2009.

82 Eskola – Suoranta 2008, s. 56.

83 Käinulainen – Honkatukia 2021.

3.3. Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi

Toteutin analyysin tulkitsevan fenomenologisen analyysin avulla, jossa hyödynnetään tulkinnallisuutta, toisin kuin perinteisessä fenomenologisessa lähestymistavassa. Vaikka tutkijalla voi tässä analyysimuodossa olla omiakin esiolettamuksia, tavoite on rakentaa tulkinta haastateltavien kokemuksista, ei tutkijan omista.⁸⁴ Luin aineistoa ensin kokonaisuutena ja sitten keskittyen yksittäisiin haastateltaviin ja nostin aineistosta esiin merkityskokonaisuudet, jotka koskivat päihteitä käyttäneiden kohtaamisia julkisen vallan edustajien kanssa väkivaltakokemuksiin liittyen. Löydettyäni yksittäisistä haastatteluista merkityskokonaisuuksia, jotka olivat yleisettäviä useamman haastateltavan kuvaukseen, tulkitsin, mitä nämä merkitykset ovat haastateltavien kannalta tarkoittaneet.⁸⁵

Kokosin kokemuksille annetut merkitykset tulkitsevalle fenomenologiselle analyysille tyyppilliseen taulukkomuotoon merkitysten ilmaisemiseksi selkeämmässä muodossa.⁸⁶ Taulukossa on kuvattu esimerkkitapauksia kohtaamisista, mutta niiden voidaan tulkita kuvaavan väkivallan ilmiöön liittyviä kohtaamisia laajemminkin. Analyysin ymmärrettävyyden lisäämiseksi eritelin kuhunkin kohtaamiseen osallistuneen ammattilaisen, kuvasin kohtaamisen laatua ja kuvailin, mitä merkityksiä haastateltavat ovat kohtaamisille antaneet. Koostin merkityksiä parhaiten vastaavat aineistositaatit ja tulkitsin merkityksiä suhteessa aiheesta aiemmin tehtyyn tutkimukseen.

4. Kohtaamiset kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa

Leimaava ja asenteellinen kohtaaminen

Haastatteluista nousi esiin henkisen väkivallan kokemuksia, kuten halveksuntaa ja leimaamista, sosiaali- ja terveydenhuollon tapaamisissa. Ronja kertoo hakeutuneensa terveydenhuoltoon päihteisiin liittymättömässä asiassa. Sairaanhoidtaja otti esiin hänen päihteidenkäyttöhistoriansa, eikä uskonut häntä hänen selittäessään päihteiden käyttönsä tilannetta.

”Multa kysyttiin, että milloin sä oot viimeksi käyttänyt iv:sti ja sitten kun mä en tiennyt, että mikä on iv:sti, niin ”älä sinä nytten, kyllä sinä olet käyttänyt suonensisäisiä, totta-kai” ja mä sanoin, ”aijaa, no sitten mä varmaan oon”.

Terveydenhuollon edustaja oli tuomitseva ja väitti Ronjan käyttäneen suonensisäisiä huumeita, vaikka hän ei ollut koskaan käyttänyt niitä. Tällaiset leimaavat kohtaamiset loivat haastateltavissa tunteen, ettei apua haluttu todellisuudessa tarjota. Tällöin ammattilainen täytti kohtaamisessa ainoastaan työtehtäväänsä kuuluvat hoidolliset minimivaatimukset. Leimaava kohtaaminen voi olla ongelmallista myös hoidon näkökulmasta. Kun asiakas kohdataan asenteellisesti, hänen oireensa voidaan tulkita päihteiden käytöstä johtuviksi, mikä voi estää oikean

⁸⁴ Toikkanen – Virtanen 2018, s. 74–75.

⁸⁵ Smith ym. 2022, s. 75.

⁸⁶ Smith ym. 2022.

Taulukko 1. Väkivaltaan liittyvät kohtaamiset kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa väkivallan kontekstissa.

KONTROLLI- JA SOTEALAN AMMATILAINEN	KOHTAAMISEN TAPA	KOHTAAMISELLE ANNETUT MERKITYKSET
Terveydenhuollon edustaja	<u>Leimaava ja asenteellinen kohtaaminen:</u> Terveydenhuollon henkilöstö kohtaa päihteitä käyttäneen ihmisen halveksivasti ja leimaavasti.	Terveydenhuollon edustaja ei halua todellisuudessa auttaa.
Terveydenhuollon edustaja	<u>Turvaton ja ohittava kohtaaminen:</u> Terveydenhuollossa hoidetaan päihteitä käyttäneen fyysiset vammat, mutta vammojen syntyä väkivallan seurauksena ei selvitetä, eikä ilmeiseen väkivaltaan puututa.	Terveydenhuollon edustaja sivuuttaa koetun väkivallan ja sen tuoman henkisen turvattomuuden.
Poliisi	<u>Väkivallan toteava kohtaaminen:</u> Poliisi toteaa kohtaamisessa, että henkilön tulee hakeutua pois väkivaltaisesta parisuhteesta, mutta ei tarjoa tähän konkreettista apua.	Poliisi toteaa väkivallan vahingollisuuden, mutta tämä ei aiheuta konkreettista toimintaa ja väkivalta jatkuu.
Poliisi	<u>Väkivaltaa eskaloiva kohtaaminen:</u> Pidätystilanne eskaloituu ja poliisi on väkivaltainen henkilöä kohtaan.	Poliisi ylittää valtuutensa ja tekee väkivaltaa. Henkilö tunnistaa käytöksensä osuuden tilanteessa.
Järjestyksenvalvoja	<u>Väkivaltainen kohtaaminen:</u> Järjestyksenvalvoja on väkivaltainen tajutonta henkilöä kohtaan.	Järjestyksenvalvojan väkivaltainen vallankäyttö horjuttaa henkilön uskoa yhteiskunnallisen järjestelmän oikeudenmukaisuuteen.

(jatkuu)

Poliisi	<u>Suojeleva kohtaaminen:</u> Henkilö ei muista omaa väkivaltaisuuttaan ja väittää kohtaamisen olleen leimaava. Poliisi on tilanteessa pelastanut henkilön paleltumiselta.	Henkilö ymmärtää poliisin täyttäneen suojelutehtävänsä.
Sosiaalityöntekijä	<u>Turvallinen kohtaaminen:</u> Sosiaalityöntekijä kohtaa henkilön arvostavasti ja ihmisläheisesti.	Kohdattaessa turvallisesti henkilö uskaltautuu vuorovaikutussuhteeseen ja avun vastaanottamiseen.
Sosiaalityöntekijä	<u>Luottamuksellinen kohtaaminen:</u> Sosiaalityöntekijä tukee henkilön muutospyrkimyksiä.	Vuorovaikutussuhde muodostuu luottamukselliseksi ja mahdollistaa muutoksen.

sairauden hoidon ja heikentää luottamusta terveydenhuoltoon.⁸⁷ Ja kun luottamus tahtoon, jolta apua haetaan, rakoilee, nousee asiakkaan kynnykselle kertoa sensitiivisistä asioista, kuten aiemmin koetusta väkivallasta.

Turvaton ja ohittava kohtaaminen

Turvaton ja ohittava kohtaaminen liittyy haastateltavien kokemukseen siitä, että kontrolli- ja sotealan ammattilaiset saattoivat suhtautua välinpitämättömästi heidän kokemaansa väkivaltaan. Piritä kertoo hakeutuneensa terveydenhuoltoon, kun hänen miehensä pahoinpiteli häntä toistuvasti hengenvaarallisesti. Piritän hakiessa terveydenhuollosta hoitoa vakaviin vammoihinsa hänelle tehdyn väkivallan taustoista ei kyselyä.

Oon ollut pää veressä ja muodottomana, mustana ja kroppa veressä, punkonreikiä. Ja ei se mies aina päästänyt paikkauttamaan niitä reikiä. Sit tää yks, missä löi punkon kahvaa myöten reiteen, niin sit pulppus niin paljon verta, et silloin naapuri sai viedä mut paikattavaks. Mut mies tuli mukaan kuuntelemaan, etten mä kerro mistään, mä valehtelin silloin sairaalassa, et mä oon kadulla kävellyt ja joku vastaan tulija löi mua reiteen. Ei siitä seurannut mitään poliisiasiaa. [-] Kerran perna repes ja menin leikkaukseen kiireellisenä, pernan poisto. Silloinkin mä sanoin, et en mä tiää, ei oo mitään käynny.

Piritän välittömät vammat hoidettiin, mutta ilmeisestä parisuhdeväkivallan mahdollisuudesta huolimatta asiaa ei selvitetty. Tällainen toiminta vähentää väkivallan uhrin uskoa viran-

⁸⁷ St. Marie 2014, s. 2079; Lago ym. 2017, s. 1.

omaisten luotettavuuteen ja voi lisätä toissijaista uhriutumista.⁸⁸ Usein väkivallan uhrin ei tarvitse kertoa kokemuksistaan viranomaisille, koska he kokevat syyllisyyttä ja epäilevät, etteivät saisi apua. Pirita sai tukea läheisiltään, päihdepalveluista ja lyhytaikaisesta terapiasta, mutta koki terveydenhuollon avun riittämättömäksi.

Kaipa nyt jotkut tikit on apu tai joku.

Pirita kaipasi emotionaalista tukea ja apua väkivaltaisesta parisuhteesta irtautumiseen. Otolisin hetki tarjota apua on heti väkivallan tapahduttua, kun tekijä ja uhri ovat erillään.⁸⁹

Alistavasta parisuhteesta irtautuminen on vaikeaa ilman tukea, ja viranomaisten välinpitämättömyys tilanteen selvittämisessä voidaan nähdä heitteillejättönä.⁹⁰ Päihteitä käyttäneiden palvelun tarpeita voidaan myös sivuuttaa institutionaalisesti, jolloin apua hakevia rajataan pois palveluista erilaisin kriteerein.⁹¹ Esimerkiksi Piritan tapauksessa somaattinen hoito saatettiin nähdä riittävänä apuna hänen tilanteessaan, sillä terveydenhuollolle osoitettujen tehtävien minimi toteutettiin.

Väkivallan toteava kohtaaminen

Haastatelluilla oli kokemuksia parisuhdeväkivallasta ja poliisin kutsumisesta väkivaltilanteisiin, mutta poliisin toimenpiteet eivät vaikuttaneet väkivallan päättymiseen pitkäkestoisesti, vaikka poliisi poisti paikalta väkivallan tekijän. Esimerkiksi Pentti kertoo poliisin saapuneen paikalle puolison oltua väkivaltainen.

Kerrankin eräs poliisipartio, kun tuli meille taas perberitua selvittämään, tää avopuoliso oli puukkojen kanssa heilunut, niin se poliisi katsoi mua silmiin ja sanoi mulle, että sun täytyisi Pentti luopua tosta suhteesta, muuten menee henki. [-] Se oli katsonut näin ja ei ne poliisit tyhmiä ole. Katsoivat jo osa heistäkin niinku vaaralliseksi. Ja kun kymmeniä kertoja kävivät meillä ambulanssit ja poliisiautot, niin kyl se oli kaubeeta aikaa.

Pentti kertoi poliisin todenneen väkivallan olleen toistuvaa ja vaarallista, ja että hänen tulisi poistua parisuhteesta, mutta hänelle ei tarjottu konkreettista apua tilanteen ratkaisemiseksi. Haastatellut kokivat, että väkivallan uhri jää vastuuseen tilanteesta poistumisesta. Vaikka lähi-suhteessa tapahtunut lievikin pahoinpitely on ollut virallisen syytteen alainen jo vuodesta 2011, uhrin haluttomuus käynnistää tutkinta voi vieläkin ajoittain vaikuttaa siihen, että poliisi määrittelee tapauksen asianomistajarikokseksi.⁹²

Suomessa perinteinen perhedynamiikka-ajattelu korostaa väkivaltaa ihmissuhteiden toimintahäiriönä, johon yhteiskunnan ei tulisi puuttua, mikä voi estää tehokkaita interventioita väki-

88 Lidman 2015; Qvist 2019, s. 58; Perälä – Leppo 2022.

89 Brännvall – Ekström 2022.

90 Brännvall – Ekström 2022; Girard ym. 2024; Rowan ym. 2018.

91 Perälä – Leppo 2022; Virokannas 2017.

92 Käinulainen – Rantala 2024, s. 24; Kotanen – Smolej 2014, s. 25.

valtaisissa suhteissa.⁹³ Suomalaisissa viranomaiskäytännöissä painotetaan odottamista, seurailua ja tukemista, mutta toisaalta uhria voidaan jopa syyllistää hänen valinnoistaan, etenkin jos hän on itse päihtynyt.⁹⁴ Toisaalta lainsäädännön tarkoitus on kunnioittaa yksilön itsemääräämisoikeutta, eikä henkilöitä voida pakottaa ratkaisujen tekemiseen.⁹⁵ Haastatellut kertoivat, että vaikka poliisi ei auttanut heitä konkreettisesti, poliisin esittämä huoli jäi heidän mieleensä.

Väkivaltaa eskaloiva kohtaaminen

Haastateltavien mukaan julkisen vallan käyttö saattoi joissain tapauksissa olla lainvastaista, erityisesti tilanteissa, joissa henkilö itse provosoi väkivaltaa. Näissä tapauksissa poliisi oli fyysisesti tai seksuaalisesti väkivaltainen päihteitä käyttänyttä kohtaan. Pasi kertoo, että lapsuuden käsittelemättömien väkivaltakokemusten ja huumeiden käytön yhteisestä vaikutuksesta hän alkoi kaoottisimmassa päihdekäytön vaiheessa käyttäytyä väkivaltaisesti. Kun poliisi kutsuttiin paikalle, hän vastusti pidätyksiä aggressiivisesti. Pasin mukaan eräs huumeiden hallussapitoon liittyvä pidätystilanne oli aluksi rauhallinen, mutta poliisiasemalla naispoliisi käski häntä riisutumaan alasti usean poliisin läsnä ollessa, mikä johti Pasin vastustukseen.

Mä että, en varmaan, ei tää näin mee ja jotain provosoin heitä vastaan, he kävi mun kimp-puun. Mä pistin tosi paljo hanttiin, oon aika riski ja vikkeli. Siihen liitty muita poliiseja ja he raahaa mut yhteen selliin, mua hakataan pampuilla, mua kuristetaan. Mul on kaikki paikat seuraavana aamuna hakattu. Ja multa riistetään väkisin vaatteet päältä, yks nainen pistää hanskat käteen ja tunkee mun peräaukkoon sormet. Ja sen jälkeen, ku mut on saatu riistettyä ja nöyryytettyä tarpeeksi, he poistuu paikalta. [--] Mä oon aivan raivon vallassa, potkin ovea ja hankun ja kiroilen. Hetken päästä ankeaa ovi, ja mun naamaan suhantetaan pippurikaasut. Sellin ei tullut vettä, kipu oli niin järkyttävää, että muistikuvat katosi ja mun pää oli yksi neliö seuraavana päivänä.

Pasi ei nostanut syytettä tapahtuneesta, koska hän ei uskonut saavansa tukea, eikä todisteita olisi ollut. Hän pelkäsi, että poliisit suojelisivat toisiaan. Poliisien välinen ”hiljaisuuden koodi”, jossa poliisikollegan tekemistä laittomuuksista ei ilmoiteta eteenpäin, on yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan voimissaan ja myös universaali ilmiö.⁹⁶ Ilmiö on tunnistettu myös suomalaisessa kontekstissa.⁹⁷ Poliisi on voinut etenkin aiempina vuosikymmeninä käyttää väkivaltaisia toimintatapoja, mutta näiden on todettu aiheuttavan kiinni otetuissa syvää epäoikeudenmukaisuuden kokemusta ja kaunaa poliisia kohtaan, joka on vaikeuttanut esimerkiksi kuulustelujen onnistumista.⁹⁸ Pasi kertoo kokeneensa aiemmin paniikin tunteita aina nähdes-sään poliisiauton, mutta ymmärtää, että hänen oma käyttöksensä vaikutti poliisin tapaan kohdata hänet. Huolimatta omasta provosoivasta käytöksestään kokee hän silti tapahtuneen tilan-teen olleen poliisilta ylilyönti, laitonta voimankäyttöä ja seksuaalista väkivaltaa.

93 Lidman 2015.

94 Qvist 2019, s. 59; Warpenius ym. 2013.

95 Vanjusov 2023, s. 305.

96 Ivkovic ym. 2022, s. 4–5.

97 Korander 2004.

98 Kainulainen ym. 2017, s. 32.

Haastatellut uskoivat, että päihde- ja väkivaltakysymysten parempi ymmärtäminen voisi vähentää väärinkäytöksiä julkisen vallan käytössä. Poliisin edustajat eivät ole immuuneja työperäiselle traumatisoitumiselle,⁹⁹ mielenterveysongelmille tai ennakkoluuloille.¹⁰⁰ Suomessa aseellinen voimankäyttö on harvinaista, mutta voimankäyttöä voi esiintyä muissa muodoissa.¹⁰¹ Poliisin tulee kuitenkin noudattaa tarpeellisuus- ja puolustettavuusvaatimuksia, joissa käytetyn voimakeinon tulee olla lievin ja tehokkain voimankäytön muoto vastarinnan murtamiseksi. Ennakollinen voimankäyttö on laitonta.¹⁰²

Väkivaltainen kohtaaminen

Haastateltavien kuvauksissa ilmeni myös kontrolli- ja sotealan ammattilaisen tekemää väkivaltaa ilman provokaatiota. Esimerkiksi Juuso kertoi, kuinka hän sai sairaskohtauksen yökerhossa, menetti tajuntansa ja tuli järjestyksenvalvojan pahoinpitelemäksi. Juuson läheiset, jotka olivat paikalla, yrittivät viedä hänet ulos raittiiseen ilmaan.

Järkekäri otti mut hallintaan siinä ja toinen tuli avuksi. Ite en muista tilanteesta mitään, mutta jossain kohtaa meinasin käydä hereillä. Silloin se järkekäri oli ottanu ja heittäny eteeseen semmoista baaritiskiä vasten päätä edellä, että toinen silmäkulma aukkes ja taju lähti uudestaan. Ja sen jälkeen mulla oli taju pois, se oli ottanu kuristusotteeseen, raahannut eteisyyvennykseen, vienyt istuma-asentoon ja hakannut käsin ja kuristanut. [-] Äiti ja kaveri tuli siihen ja mä olin jo sinisenä. Järjestyksenvalvoja oli tiivistänyt otetta. Ja mikään muu kun ei auttanut, mun äiti puri tätä järjestyksenvalvojaa ja se löysäsi irti ja oli tulossa äitiin päälle. Toinen järjestyksenvalvoja tuli väliin ja sanoi, että äkkiä pois tästä tilasta.

Juuso teki tapahtumasta rikosilmoituksen, mutta koki, että häntä painostettiin hoitamaan asia sovittelussa. Hän kuuli myöhemmin, että sama järjestyksenvalvoja oli pahoinpidellyt myös muita asiakkaita. Juuso koki, että järjestyksenvalvojen aktiivisen kouluttamisen lisäksi heidän soveltuvuuttaan julkista valtaa sisältävän tehtävän hoitamiseen tulisi arvioida, jotta vallankäyttö ei olisi väkivallan käyttöä. Juuson mukaan tällainen vallankäyttö osoittaa, että ihmisarvo ei ole kaikille sama ja että yhteiskunnallinen järjestelmä on epäoikeudenmukainen. Vallankäyttöön sisältyy erityinen vastuu, kun asioidaan puolustuskyvyttömän henkilön kanssa. Rikkomalla vallankäyttöön liittyviä moraalisia ja oikeudellisia sääntöjä murennetaan vallankäytön oikeutusta ja tätä kautta vähennetään yhteiskunnallista turvallisuutta.¹⁰³

Suojeleva kohtaaminen

Kohtaamisissa kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa oli myös onnistuneita kokemuksia. Ylermi kertoo, että hänellä oli tapana tapella päihtyneenä ja herätä usein putkasta seuraava-

⁹⁹ Rikander 2019, s. 317.

¹⁰⁰ Korander 2004; Pollack – Humphreys 2020.

¹⁰¹ Rikander ym. 2018, s. 12.

¹⁰² Rikander 2019, s. 43.

¹⁰³ Newburn ym. 2018, s. 205; Papworth 2014.

na aamuna muistamatta väkivaltaista käytöstään. Ylermi oli tästä syystä toistuvasti tekemisissä poliisin kanssa.

Mä aina sanoin, et ne vie mutki ihan pärstäkertoimen mukaa, että välil tuntuu, ettei kännissäkä kerenny olla, ku jo putkaan kääkutti. [-] Aamul mä aina sanoin, että no mitä mä oon tehny ja olevinaan vibasin poliisia kanbeesti. Niin yks poliisi sano, että kehtaat pubua tällasia viel, sä oisit paleltunu. Tuol junaradan sivulla nukuut ja sen verran kova pakkanen oli.

Poliisit olivat löytäneet Ylermin päihtyneenä nukkumasta junaradan vieressä talvella ja vieneet hänet lämpimään putkaan yöksi. Ylermi kuitenkin koki poliisin leimanneen hänet hänen aiemman toimintansa perusteella ja joutuneensa putkaan ilman perusteita. Leimaava suhtautuminen asiakkaisiin ei ole tavaton ilmiö poliisin toiminnassa. Viranomaistoiminnassa saattaa ilmetä leimaamista esimerkiksi erilaisiin marginaali- ja vähemmistöryhmiin liittyen. Asiantuntijavallan väärinkäyttö voi lisätä sille altistuneen rikollista käytöstä.¹⁰⁴ Ylermin tapauksessa kysye ei kuitenkaan ollut vallan väärinkäytöstä, vaan poliisin suojelehtävän toteuttamisesta. Ylermin ulos jättäminen olisi ollut laiminlyönti poliisilta. Ylermi ymmärsi tämän kuultuaan poliisin kertoman tapahtuneesta ja oli myöhemmin kiitollinen henkensä pelastumisesta.

Turvallinen kohtaaminen

Haastateltavien mukaan onnistuneisiin kohtaamisiin kontrolli- ja sotealan ammattilaisten kanssa vaikutti se, miten keskusteluun asetuttiin. Ronja kertoo kokeneensa väkivaltaa päihteiden käytön yhteydessä, mutta useasta sosiaalityöntekijästä vain kaksi kohtasi hänet ihmisläheisesti, kun hän yritti irtautua päihteistä ja haitallisesta ympäristöstä.

Täl ruitistumismatkalla on ollu useista sosiaalityöntekijöistä kaks hyvää. [-] Ne oli semmosia aina ymmärtäviä, ne osas kohdata, arvosti ihmistä, inhimillisesti.

Ronja koki, että turvallinen vuorovaikutus auttoi häntä kertomaan tilanteestaan ja edisti yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityön asiakkaat voivat kohdata stigmatisoitumista, mutta voivat vastustaa sitä aktiivisella toimijuudella.¹⁰⁵ Sosiaalityöntekijät voivat tukea tätä vastapuheella, vähentämällä asiakkaan toiseuden kokemuksia ja haastamalla stereotyyppioita. Kunnioittava kohtelu voi muuttaa asiakkaan käsitystä viranomaisista, parantaa itsetuntoa ja tukea kuntoutumista.¹⁰⁶

Luottamuksellinen kohtaaminen

Vaikka päihteitä ongelmallisesti käyttävien yritykset lopettaa päihteiden käyttö ja irtautua väkivallasta voivat olla turhauttavan toistuvia, kontrolli- ja sotealan ammattilaisten usko muutok-

¹⁰⁴ Saarikkomäki 2023; Kainulainen ym. 2017, s. 32.

¹⁰⁵ Virokannas 2017.

¹⁰⁶ Juhila 2018; Poikonen – Kekoni 2019.

seen on tärkeää.¹⁰⁷ Esimerkissä Sirpa kuvaa, miten onnekas hän on ollut saadessaan palveluita tilanteessa, jossa puoliso oli väkivaltainen ja Sirpa halusi olla päihteetön ja poistua parisuhteesta.

On ollu sillä tavalla onni, että oon asunu kaupungissa, mis on oikeesti annettu palveluita ja missä nähtiin, että mä oon tosissaan muuttanu elämän suuntaa ja mua on tuettu kyllä kaikella mahdollisella tavalla siinä.

Sirpan kokemuksessa sosiaalityöntekijä tunnisti hänen pyrkimyksensä muutokseen ja tarjosi laajasti tukea. Haavoittuvassa asemassa olevalle on tärkeää, ettei kontrolli- tai sotealan ammattilainen tukahduta hänen muutospyrkimyksiään, vaikka muutos ei olisi suoraviivaista. Muutos on prosessi, joka vaatii aikaa, kärsivällisyyttä ja monenlaisia palveluita.¹⁰⁸ Työntekijällä on tärkeä rooli asiakkaan muutoksen tukemisessa tai toisaalta sen estämisessä, jos asiakas ei saa tarvittavaa tietoa tai palveluohjausta.¹⁰⁹

Haastateltavien mukaan inhimillinen, arvostava ja kunnioittava kohtaaminen riippumatta henkilön taustasta tai tekemistä virheistä herättää luottamusta julkisen vallan tehtäviä toteuttavaan ammattilaiseen. Pentti esimerkiksi kuvailee, minkälainen on hyvä kohtaaminen väkivaltaa kokeneen ja kontrolli- ja sotealan ammattilaisen välillä.

Jos on väkivaltaa kohdannut, niin [kohdataan] hienotunteisesti. Ettei töksäytä jotain ihmiselle, mikä sattuu sydämeen. [-] Ettei päätä päälle tai ruveta neuvoja jakelemaan, vaikkei kukaan olisi pyytänyt. Kun eihän ihmiset niin kauheesti, joskus me kaivataan niitä neuvoja, mutta läbinnä kun on hyvä kuuntelija, jos osaa olla sellainen rinnalla kulkeja siinä hetken aikaa, niin se on kultaakin kalliimpi.

Penttin mukaan neuvojen antaminen ilman asiakkaan pyyntöä ei tuo tunnetta kohdatuksi tulemisesta, vaan työntekijä asettuu asiantuntijan rooliin, kun asiakas kaipaa kuuntelijaa ja tukea. Asiantuntijakeskeistä orientaatiota toteuttaessaan työntekijä määrittelee tulkinnat tilanteesta ja tulevista tavoitteista, jolloin asiakkaan vastuu vähenee.¹¹⁰ Työntekijän omien lähtöoletusten tunnistaminen ja niiden kriittinen arviointi estävät ennakoasenteita ohjaamasta työskentelyä epäolennaiseen suuntaan.¹¹¹ Henkilöä aidosti kuuleva ja ymmärtävä kohtaaminen voi puolestaan ratkaista haastaviakin asiakastilanteita.¹¹²

5. Lopuksi

Tutkimusaineistoni mukaan kohtaukset kontrolli- ja sotealan ammattilaisten sekä päihteitä käyttäneiden ihmisten välillä väkivallan kontekstissa saattoivat olla onnistuneita tai epäonnistuneita. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset saattoivat esimerkiksi suhtautua hal-

107 Poikonen – Kekoni 2019.

108 Ruisniemi – Kuusisto 2022, s. 252.

109 Rantanen – Lindqvist 2018, s. 9; Perälä – Leppo 2022, s. 47.

110 Mönkkönen 2018.

111 Aho ym. 2017.

112 Forrester – Harwin 2011, s. 167.

veksuvasti päihteitä käyttäviin ihmisiin. Julkinen vallankäyttö voi olla institutionaalista väkivaltaa, jossa terveydenhuollon ammattilaisten halu puuttua päihteiden käyttöön voi syrjäyttää kokonaisvaltaisen hoidon ja herättää epäluottamusta henkilöissä, jotka eivät kykene olemaan käyttämättä päihteitä.¹¹³ Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan, joissa terveydenhuollossa kohtaaminen oli turvaton ja ohittava: fyysiset vammat hoidettiin, mutta väkivalta sivuutettiin. Tällaiset kokemukset voivat johtaa toistuvaan traumatisoitumiseen ja luottamuspulaan julkista valtaa kohtaan, sillä väkivaltaa kokeneet aistivat herkästi kohtelun epäoikeudenmukaisuuden.¹¹⁴

Julkinen vallankäyttö liittyi myös poliisin väkivallan toteavaan kohtaamiseen parisuhdeväkivaltatilanteissa. Aineistossani poliisi ohjeisti väkivaltaa kokenutta, päihteitä käyttänyttä henkilöä poistumaan parisuhteesta. Poliisi ei suorittanut interventiota, vaan nojautui henkilön itsemääräämisoikeuteen ja itseohjautuvuuteen¹¹⁵, joiden soveltaminen päihteitä käyttävällä, parisuhdeväkivaltaa kokevalla voi olla käytännössä vaikeaa.¹¹⁶ Joissain kohtaamisissa päihteitä käyttäneen henkilön provokaatio ja poliisin voimankäytön ylilyönti oli väkivaltaa eskaloivaa. Poliisin on kuitenkin työssään noudatettava voimankäytön tarpeellisuus- ja puolustettavuusvaatimuksia, ja ennakoiva voimankäyttö on laitonta.¹¹⁷ Vallan väärinkäyttöä aineistossa esiintyi, kun järjestyksenvalvoja käytti kohtaamisessa väkivaltaa päihteitä käyttänyttä henkilöä kohtaan ilman provokaatiota. Laillisten ja moraalisten sääntöjen rikkominen vallankäytössä muurentaa vallan oikeutusta ja heikentää yhteiskunnallista turvallisuutta.¹¹⁸

Päihteitä käyttäneen henkilön ja kontrolli- ja sotealan ammattilaisten välillä oli myös onnisteita kohtauksia, kuten poliisin suojeleva kohtaaminen henkilön luuleman leimaamisen sijaan, sekä turvalliset ja luottamukselliset kohtaukset sosiaalityöntekijöiden kanssa. Vaikka päihteitä käyttäviä voidaan yhteiskunnassa stereotypisoida ja stigmatisoida,¹¹⁹ julkisen vallan tehtäviä toteuttava ammattilainen voi tukea päihteitä käyttävien henkilöiden vastapuhetta ja vähentää toiseuden kokemuksia haastamalla stereotyyppioita. Kunnioittava kohtelu voi muuttaa asiakkaan käsitystä julkisesta vallasta, parantaa itsetuntoa ja tukea kuntoutumista.¹²⁰ Kohtaamisista kävi ilmi, että usko muutoksen mahdollisuuteen on merkityksellistä päihteitä käyttävän henkilön tilanteessa. Kontrolli- ja sotealan ammattilaisen tulee olla kärsivällinen tukemaan muutospyrkimyksiä, vaikka muutos ei tapahtuisi nopeasti. Ammattilainen voi mahdollistaa, mutta myös estää muutoksen, jos asiakas jää ilman palveluita.¹²¹

Aineistossa esiintyi sekä tukea antavia että väkivallan kokemuksia väheksyviä tai jopa väkivaltaisia kohtauksia, jotka tuottivat toistuvaa väkivaltaa jo aiemmin väkivaltaa kokeneille.¹²² Tässä aineistossa väkivaltaiset kokemukset kuvautuivat enemmän työtehtävissään kontrollia käyttävien ammattilaisten, kuten poliisin ja järjestyksenvalvojan, kohtaamisissa, kun taas on-

113 Virokannas 2017; Lago - Bógus 2017.

114 Qvist 2019; Perälä – Leppo 2022.

115 Vanjusov 2023; Qvist 2019; Lidman 2015.

116 Brännvall – Ekström 2022; Girard ym. 2024.

117 Rikander 2019, s. 43.

118 Newburn ym. 2018; Papworth 2014.

119 Virokannas 2017.

120 Juhila 2018; Poikonen – Kekoni 2019.

121 Ruisniemi – Kuusisto 2022; Rantanen – Lindqvist 2018; Perälä – Leppo 2022.

122 Perälä – Leppo 2022; Virokannas 2017.

nistuneita kohtaamisia esiintyi enemmän tukea tarjoavien ammattilaisten, kuten sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tästä huolimatta kaikissa ammattiryhmissä voi esiintyä niin onnistuneita kuin epäonnistuneitakin kohtaamisia, ja kyse on enemmänkin ammattilaisen orientaatiosta asiakkaan kanssa työskentelyyn kuin yksittäisen ammattiryhmän toteuttamasta väkivallasta.¹²³ Samalla on myös hyvä tunnistaa alakulttuurisia koodeja, kuten päihteitä käyttävien mahdollisesti valmiiksi vastusteleva suhtautuminen kontrollia toteuttaviin ammattilaisiin ja suurempi valmius asettua palveluita tarvitsevan asiakkaan rooliin kohtaamisissa tukea tarjoavien ammattilaisten kanssa.¹²⁴

Julkisen vallan käyttöön sisältyy velvollisuus käyttää valtaa oikeudenmukaisesti ja syrjimättä.¹²⁵ Epäoikeudenmukainen, mielivaltainen tai alentava vallankäyttö vähentää kansalaisten arvostusta sekä viranomaisia että koko yhteiskuntaa kohtaan ja vaikuttaa kansalaisten yhteistyöhaluun julkista valtaa käyttävien kanssa.¹²⁶ Vallankäytön etiikan merkitys korostuu, kun valtaa käytetään henkilöihin, joiden mahdollisuudet tai kyvyt puolustautua ovat vähäisemmät. Sen sijaan kohtaamiset, joissa kunnioitus ja auttamishalu edistävät vuorovaikutusta, mahdollistavat asiakkaan autetuksi tulemisen ja vahvistavat luottamusta julkiseen valtaan.¹²⁷

Julkisen vallankäytön tarkoitus on palvella yhteiskuntaa joko sen palveluiden kautta, yhteiskunnan toimivuuden ja tuottavien jäsenten kannalta tai yhteiskuntarauhan turvaamisen näkökulmasta. Julkisen vallankäytön tulee kestää kritiikkiä, eikä siinä voida soveltaa syrjiviä tai epäoikeudenmukaisia käytänteitä. Päihteitä käyttäneiden ihmisten ja kontrolli- sekä sotealan ammattilaisten välisten kohtaamisten tarkastelu voi auttaa julkisen vallan toimijoita ymmärtämään, mitä elementtejä onnistuneeseen kohtaamiseen voidaan hyödyntää päihteitä käyttävän, väkivaltaa kokeneen asiakkaan kanssa. Tämä tutkimus pyrkii lisäämään yhteiskunnallista ymmärrystä päihteitä ongelmallisesti käyttäneiden ihmisten väkivaltakokemuksista, jotka ovat usein jääneet huomiotta tai jotka on nähty omien valintojen seurauksena.¹²⁸ Artikkelin tarkoitus on antaa ääni niille, joiden kokemuksia väkivallasta ei usein kuulla, sillä on myös poliittinen valinta, kenen väkivaltakokemuksiin kiinnitämme huomiota ja ketä suojelemme väkivallalta.¹²⁹

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista huomioida, että aineisto perustuu haastateltavien itse kertomiin, subjektiivisiin kokemuksiin väkivallasta ja sen kohtaamisesta. Tutkimuksen näkökulma rajautui, kun aineistosta ilmeni useita kertomuksia kontrolli- ja sotealan ammattilaisten suhtautumisesta päihteitä käyttäneiden väkivaltakokemuksiin, sekä väkivaltaa tuottaneista kohtaamisista. Tutkimuksessa ilmenneet väkivaltakokemukset ovat sekä vuosikymmenten takaisia että lähivuosina tapahtuneita. Väkivaltaisten kokemusten esiintyminen on ajallisista muutoksista huolimatta olennaista, jotta ne pysyvät tiedostettuina ja väkivaltaisiin toimintamalleihin kiinnitetään edelleen huomiota niin rakenteellisella kuin ammatillisen kohtaamisenkin tasolla. Tämän tutkimuksen näkökulma on haastateltavien kokemuksissa, ei kaikkien tapahtumaan osallistuneiden käsityksissä tapahtumien kulusta. Monipuoli-

123 Virokannas 2017; Väyrynen ym. 2015.

124 Sandberg 2009.

125 Mäenpää 2020.

126 Vuorensyrjä 2019, s. 30.

127 Juhila 2018; Aho ym. 2017; Tyler 2004; Vuorensyrjä 2019.

128 Hautala ym. 2019.

129 Husso ym. 2020.

sempi näkökulma olisi voitu saavuttaa tutkimalla lisäksi kontrolli- ja sotealan ammattilaisten näkemyksiä kohtaamisista väkivaltaa kokeneiden ihmisten kanssa. Lisäksi jatkossa voitaisiin tarkastella erilaisia ammattilaisille suunnattuja ohjeistuksia väkivallan kohtaamisesta ja miten näiden ohjeistusten soveltaminen toteutuu käytännössä.

Abstract in English

SUBSTANCE ABUSERS' EXPERIENCES OF ENCOUNTERS WITH PROFESSIONALS IN LAW ENFORCEMENT, SECURITY AS WELL AS SOCIAL AND HEALTHCARE

This qualitative, phenomenological study examines the encounters between people who have abused substances and professionals in law enforcement, security and social and healthcare, in the context of violence. The encounters are connected to experiences of emotional, physical and sexual violence. Based on in-depth interviews with 18 individuals, the study reveals that these people often received inconsistent support for their experiences of violence and frequently faced violence from law enforcement, security and social and healthcare professionals. However, they also had experiences of protection, empathy and trust. The article explores how these individuals have experienced these interactions and suggests ways to improve them and increase support in the future.

Keywords: substance abuse, encounter, law enforcement professionals, security professionals, social and healthcare professionals, violence, phenomenological research

Lähteet

- Aho, Kristiina – Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo, Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma 2017.
- Bourgeois, Philippe, The useless suffering. The war on homeless drug addicts. Teoksessa Carol Greenhouse (toim.) The Insecure American: How We Got Here and What We Should Do about It. University of California Press 2009.
- Bradford, Ben – Pösch, Krisztián – Jackson, Jonathan – Dawson, Paul, A Street Corner Education: Stop and Search, Trust, and Gendered Norms among Adolescent Males. PLoS One 17(12) 2022.
- Bruun, Kari, Turvallisuus perus- ja ihmisoikeutena. Oikeus 45(2) 2016, s. 245–259.
- Brännvall, Mari – Ekström, Veronica, Immediate and Coordinated Responses to Domestic Violence: Exploring the Window of Opportunity Concept. Journal of Gender-Based Violence 2023.
- Eskola, Jari – Lähti, Johanna – Vastamäki, Jaana, Teemahaastattelut: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Jari Aaltola (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. PS-Kustannus 2018, s. 27–51.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 2008.
- Forrester, Donald – Harwin, Judith, Parents Who Misuse Drugs and Alcohol: Effective Interventions in Social Work and Child Protection. John Wiley & Sons 2011.
- Girard, Marianne – Fernet, Mylène – Godbout, Natasha, Like A Mouse Pursued By the Snake: A Qualitative Metasynthesis on the Experiences of Revictimization Among Women Survivors of Childhood Sexual Abuse and Partner Violence. Trauma, Violence & Abuse 25(3) 2024, s. 2407–2420.
- Goldenberg, Shira – Perry, Chelsey – Watt, Sarah – Braschel, Melissa – Shannon, Kate, Violence, policing and systemic racism as structural barriers to substance use treatment amongst women sex workers who use drugs: Findings of a community-based cohort in Vancouver, Canada (2010-2019). Drug and Alcohol Dependence 237 (2022).
- Hautala, Sanna – Hakkarainen, Pekka – Kuussaari, Kristiina – Kataja, Kati – Kailanto, Sanna, Violence as a part of the drug scene. Nordic Journal of Criminology 20(1) 2019, s. 2–19.
- HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- Hiilamo, Aapo, Hyvinvointilupauksen loppu: miten suomalaisten luottamus terveydenhuoltojärjestelmään on kehittynyt vuosina 2021–2024? Kalevi Sorsa -säätö. 2024.

- Honkatukia, Päivi, Uhrin rikosprosessissa: haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252, 2011.
- Husa, Jaakko – Pohjolainen, Teuvo, Julkisen vallan oikeudelliset perusteet – johdatus julkisoikeuteen. Neljäs, uudistettu painos. Talentum 2014.
- Husso, Marita – Karkulehto, Sanna – Saresma, Tuija, Väkiältä koskee ja koskettaa. Sukupuolentutkimus 33(4), 2-4, 2020.
- Hänninen, Kaija – Poikela, Ritva, Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Raija Julkunen (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus 2016.
- Jokinen, Arja, Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Raija Julkunen (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus 2016, s. 138–147.
- Juhila, Kirsi, Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino 2018.
- Juhila, Kirsi, Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Kirsi Juhila (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Gaudeamus 2004.
- Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi, Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa. Teoksessa Johanna Niemi (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021.
- Kainulainen, Heini – Rantala, Marjo, Esitutinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen pari- ja lähisuhdeväkivallassa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaisuja 2024.
- Kainulainen, Heini – Savonen, Jenni – Rönkä, Sanna, Vanha liitto. SKS 2017.
- Kallinen, Kati – Pirskanen, Henna – Rautio, Susanna, Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät, haastet ja mahdollisuudet. United Press Global 2022.
- Karhunen, Maria – Orjasniemi, Tarja, Palvelujärjestelmien toiseutta tuottavat rakenteet huumeita käyttävien asiakkuudessa – rakenteellisen sosiaalityön näkökulma. Janus 32(2) 2024, s. 114–131.
- Kenney, Jennifer, Women Who Abuse Substances and How They Perceive Their Interactions with the Police. Social Work in Public Health 35(1–2) 2020, s. 21–32.
- Kerttula, Timo, Vartijat ja järjestysenvalvojat julkisen vallan käyttäjinä. Helsingin yliopisto 2010.
- Koo, Dixie – Chitwood, Dale – Sánchez, Jesús, Violent Victimization and the Routine Activities/Lifestyle of Active Drug Users. Journal of Drug Issues 38/2008.
- Korander, Timo, Poliisikulttuuri. Oikeus 1/2004, s. 4–24.
- Korander, Timo, Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Turun yliopisto 2014.
- Kotanen, Riiikka – Smolej, Mirka, Lähisuhteissa tehtyjen lievien pahoinpitelyiden syyteoikeuden muutos 2011 – lakimuutoksen tavoitteet ja poliisitutinnan ongelmat tapauksissa, joissa lähisuhdeväkivalta on toistuvaa. Oikeus 43(1) 2014, s. 7–29.
- Kutnjak Ivković, Sanja – Maskály, Jon – Kule, Ahmet – Habermeld, Mari, Police Code of Silence in Times of Change. Springer 2022.
- Lago, Rozilaine Redi – Peter, Elizabeth – Bógus, Cláudia, Harm Reduction and Tensions in Trust and Distrust in a Mental Health Service: A Qualitative Approach. Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy 12/2017.
- Launis, Veikko, Itsemääräämisoikeus ja paternalismi terveydenhuollossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 47(2) 2010, s. 136–139.
- van Boekel, Leonike – Brouwers, Evelien – Weeghel, Jan van – Garretsen, Henk, Stigma among health professionals towards patients with substance use disorders and its consequences for healthcare delivery: systematic review. Drug and Alcohol Dependence 131/2013, s. 23–35.
- Lidman, Satu, Väkiätkulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gummerus 2015.
- Liukko, Eeva – Nykänen, Eeva, Sosiaalityö julkisena hallintotehtävänä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 47/2019, s. 1–48.
- Mäenpää, Olli, Julkinen valta ja oikeusvaltio. Helsingin yliopiston tutkimusartikkelit. 2020.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Lakimies 1/2018, s. 3–28.

- Newburn, Tim – Diski, Rebekah – Cooper, Kerris – Deacon, Rachel – Burch, Alex – Grant, Maggie, *The Biggest Gang? Policing and People in the 2011 England Riots. Policing and Society* 28/2018, s. 205–222.
- Nikupeteri, Anna, Vainottuna: eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. *Acta Universitatis Laponiensis* 336/2016.
- Nipuli, Suvi – Laitinen, Leena – Hakkarainen, Pertti – Heinonen, Suvi. Seksuaaliväkivalta vaikuttaa kokonaisvaltaisesti uhrin elämään. *Duodecim* 133/2017, s. 1438–1440.
- Papworth, Neil, Reforming Police Powers of Stop and Search: Voluntary Action. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles* 4/2014.
- Perälä, Riikka – Leppo, Anna, Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87/2022, s. 45–55.
- Pohjola, Anneli, Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Raija Julkunen (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus 2016, s. 87–96.
- Poikonen, Heidi, Perusoikeussääntelyn vaikutuksesta oikeuteen saada päihdepalveluja. Teoksessa Eeva Nykänen – Pentti Arajarvi – Laura Kalliomaa-Puha – Yrjö Mattila (toim.) *Sosiaaliset oikeudet: näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki 2017.*
- Poikonen, Heidi – Kekoni, Taru, Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa Taru Kekoni – Heidi Poikonen (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon. Itä-Suomen yliopisto. Vastapaino 2019.*
- Pollack, Harold – Humphreys, Keith, Reducing Violent Incidents between Police Officers and People with Psychiatric or Substance Use Disorders. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 687, 1/2020, s. 166–84.
- Qvist, Tiina, Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa. *Lapin yliopisto. Väitöskirja* 2019, s. 1–281.
- Rantanen, Teemu – Lindqvist, Minna. Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus rikosentekijöiden kuntoutuksessa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26, 1/2018, s. 3–20.
- Rikander, Henri, Custos Publicus Gladium Frustra Non Fert. Empiirinen tutkimus poliisin voimankäytöstä ja poliisin kohtamasta väkivallasta. *Itä-Suomen yliopisto 2019.*
- Rikander, Henri, Poliisin kokemus virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. *Edilex* 43/2017, s. 1–23.
- Rikander, Henri – Kimpimäki, Niko – Kimpimäki, Nea. Poliisin voimankäytön seuraukset – empiirinen analyysi voimankäytön seurauksista vuosilta 2016–2017. *Edilex* 12/2018, s. 1–11.
- Ronkainen, Suvi, Mitä väkivalta on? Teoksessa Johanna Niemi – Heini Kainulainen – Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Vastapaino 2017.*
- Ruisniemi, Arja – Kuusisto, Katja, Että jaksan ne kaikki arjen mutkat ja suorat: päihdekuntoutuksessa perheenä olevien kuntoutujien vanhemmuuden kokemukset. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 30, 3/2022.
- Saarikkomäki, Elsa, Muuttuvat reaktiot rikollisuuteen: yksityisen turvallisuusalan kontrolli, kontrollin kohteet ja luottamus. *Kriminologia* 2/2023, s. 98–108.
- Salovaara, Ulla, Rikoksista tuomitut naiset: yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. *Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica* 1/2019.
- Sandberg, Sveinung, Gangster, Victim or Both? The Interdiscursive Construction of Sameness and Difference in Self-Presentations. *The British Journal of Sociology* 60, 3/2009, s. 523–542.
- Sarang, Anya – Rhodes, Tim – Sheon, Nicholas – Page, Kimberly, Policing Drug Users in Russia: Risk, Fear, and Structural Violence. *Substance Use & Misuse* 45, 6/2010, s. 813–864.
- Smith, Jonathan – Flowers, Paul – Larkin, Michael, *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research. 2nd Edition. Vol. 2022. Sage 2022.*
- St. Marie, Barbara, Health Care Experiences When Pain and Substance Use Disorder Coexist: “Just Because I’m an Addict Doesn’t Mean I Don’t Have Pain”. *Pain Medicine* 15, 12/2014, s. 2075–2086.
- Toikkanen, Jarkko – Virtanen, Ira, Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Vol. 2018. Lapland University Press 2018.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.
- Tyler, Tom, Enhancing Police Legitimacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 593, 1/2004.
- Vanjusov, Heidi, Asiakkaan osallisuus itsemääräämisoikeuden ilmentäjänä päihdepalveluissa. Teoksessa Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) *Itsemääräämisoikeus: teoriasta käytäntöön*. Vastapaino 2023, s. 303–328.
- Vilka, Hanna, Tutki ja kehitä. Vol. 2015. PS-Kustannus 2015.
- Virokannas, Elina, Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 82, 3/2017, s. 274–283.
- Virolainen, Vera, Naisvankien tarinoita väkivallasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 83/2018, s. 5–6.
- Vuorensyrjä, Matti, Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologian alan moderneja klassikotutkimuksia 1. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44/2019.
- Väyrynen, Sanna – Kataja, Kati – Hakkarainen, Pekka, Sääteleyä, kaoottisuutta ja itsetutkiskelua. Sekakäytön määritelmiä ja merkityksiä päihdetyön ammattilaisten ja käyttäjien tulkitsemana. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 23, 3/2015.
- Warpenius, Katariina – Holmila, Marja – Tigerstedt, Christoffer, Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. *Julkari, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos* 2013.
- Wu, Jen-Chieh – Chen, Hao-Yu – Hsieh, Jane Lee – Clinciu, Daniel – Tung, Heng-Hsin, Enhancing Health Care Personnel's Response to ER Violence Using Situational Simulation. *Clinical Simulation in Nursing* 28/2019, s. 6–14.

Siidan lait – mitä oikeus on?

Soili Nystén-Haarala

Anne-Maria Maggan Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa hyväksytty väitöskirja¹ Siidan lait on uraauurtava ja laajemman keskustelun arvoinen tutkimus. Se kertoo paitsi useimmille suomalaisille tuntemattomasta saamelaisen poronhoidon siidajärjestelmästä, esittää sen uudesta näkökulmasta saamelaisena alkupe- räiskansaoikeutena. Tavoite voi suomalaisesta perusjuristista vaikuttaa mahdottomalta tai epärealistiselta erityisesti lainopillisesta mutta myös oikeusteoreettisesta näkökulmasta. Maggan ajatuksille löytyy kuitenkin jonkinlaista kauptopohjaa oikeutta ja yhteiskuntaa tarkastelevien suuntausten piiristä.

Siidat ja väitöskirjan lähtökohdat

Siida on saamelaisen poronhoidon yksikö, johon yleensä kuuluu useampi kuin yksi poronhoitoa harjoittava perhe tai suku. Useita vuosisatoja vanhoja siidoja eli lapinkylä ei Suomen lainsäädännön tasolla enää ole virallisesti olemassa. Kun 1800-luvun lopulla säädettiin poronhoitolaki, sen mukaisiksi yksiköiksi perustettiin paliskunnat, ja niille luotiin virallinen hallinto. Silloin mallina käytettiin

suomalaista maanviljelyksen yhteydessä toimivaa poronhoitomallia. Tästä huolimatta siidat toimivat edelleen paliskuntien sisällä ainakin Maggan tutkimissa Käsivarren, Näkkälän ja Kaldoaivin paliskunnissa. Siida on nimenomaan tunturisaamelaisten normijärjestelmä, jonka avulla nomadit jakoivat porojen paimenusalueita ja pitivät eri perhekuntien porot erossa toisistaan sekä antoivat kaikille tilaa toimia luonnon kestävyys huomioiden. Kestävyys arvioitiin poron ja ihmisen yhteiselon toimivuuden näkökulmasta siten, että laidunmaata riittäisi myös tuleville sukupolville. Maa, joka ymmärretään suvun tai perheen omistamaksi, on jaettu siidojen kesken. Mahdolliset konfliktit ratkaistaan pääasiassa siidojen sisällä tai niiden kesken. Maggan mukaan monet kiistat poronhoitajien välillä johtuvatkin siitä, että siidan lait poikkeavat Suomen valtion sääntelystä. Hänen mukaansa ristiriidat Suomen lain ja siidan lakien välillä voidaan saamelaisnäkökulmasta nähdä siidan lakien rikkomisena.²

Pohjoismaissa on esiintynyt useammanlaista poronhoitoa historian eri vaiheissa. 1600–1700-lukujen taitteessa Ruotsin kruunu houkutteli suomalaisia siirtymään saamelaisen asuttamalle alueelle Lappiin raivaamaan maanviljelysmaata ja luomaan pysyvää asutus-

1 Magga, Anne-Maria, Siidan lait. Saamelaisen poronhoidon oikeusperiaatteet ja -teoria. Vastapaino. Tampere 2024.

2 Magga 2024.

ta.³ Samalla aluetta asuttaneet metsästystä ja kalastusta harjoittavat metsäsaamelaiset luokiteltiin (kirjattiin) maanviljelijöiksi. Pohjalaisten ja savolaisten asuttajien piti aluksi harjoittaa vain maanviljelystä, eikä metsästystä tai kalastusta olisi saanut harjoittaa ilman saamelaisten lupaa. Tästä ei kuitenkaan lopulta piitattu, koska pelkkä maanviljely ei niin pohjoisessa onnistunut elättämään uutta väestöä. Toisaalta monet metsäsaamelaiset lyöttäytyivät suomalaisten asuttajien kanssa yhteen harjoittamaan maanviljelystä, josta heillä ei ollut aiempaa kokemusta.⁴ Kun majavat oli metsästetty sukupuuttoon, tuottoisa metsästyskin tyrehtyi, ja myös Lappiin muuttaneet suomalaiset alkoivat enenevässä määrin pitää poroja, joiden avulla tunturisaamelaiset pysyivät hengissä ja jopa voivat hyvin.⁵

Poronhoidon sääntely Suomessa poikkeaa muista pohjoismaista, johtuen suomalaisen poronhoidon levinneisyydestä jo 1800-luvun lopulla poronhoitolakia säädettäessä. Ruotsissa ja Norjassa poronhoito säädettiin yksinöikeudeksi saamelaisille, ja Norjassa on vuodesta 2007 lähtien palautettu siidajärjestelmä lainsäädäntöön⁶. Myös Suomessa on vaadittu siidajärjestelmän huomioimista lainsäädännössä, ja Ylä-Lapin 11 saamelaispalikuntaa (lukuun ottamatta Lapin ja Ivalon palikuntia) ovat perustaneet oman lakisäätöisistä Pa-

liskuntainyhdistyksestä erillisen saamelaisten poronhoitajien yhdistyksen ajamaan saamelaisen poronhoidon etuja. Maggan mukaan he kyllästyivät, koska Paliskuntainyhdistyksen puheenjohtajaksi aina äänestettiin eteläisen poronhoitoalueen suomalaisia edustava henkilö, joka sitten toimii näiden paliskuntien intressejä ajaen.⁷ Juuri työnsä loppuun saanut saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on ehdottanut omaa lakia sekä omaa organisaatiota saamelaiselle poronhoidolle.⁸ Mainittakoon, että totuuskomission selvityksen saamelaisporonhoidosta on tehnyt Anne-Maria Magga. Yksi Maggan väitöskirjan loppuyhteenvedon suosituksista on, että saamelaispalikunnat saisivat nostettua oman alkuperäiskansasääntelynsä tasaveroisena Suomen lainsäädännön rinnalle.⁹

Maggan väitöskirjan lähtökohta on nykyisessä pohjoisamerikkalaisessa alkuperäiskansatutkimuksessa, jossa katsotaan, että perinteisiä elinkeinoja säätelevät perinnetiedon lisäksi monimutkaiset oikeudelliset velvoitteet ihmisiä, eläimiä ja maata kohtaan. Näitä pitäisi tutkia oikeudellisena hallintana, eikä pelkästään kulttuuriin ja perinnetietoon kuuluvina asioina. Erityisesti Kanadassa tutkitaan jo alkupe- räiskansojen omia lakeja niin akateemisella, poliittisella kuin alkuperäiskansayhteisöjen tasolla.¹⁰ Tässä tutkimussuuntauksessa katso-

3 Jotkut tutkijat kutsuvat tätä asuttajakolonialismiksi (Kuokkanen, Rauna, Pohjoismaainen asuttajakolonialismi ja vuoden 2017 Teno-sopimus. *Historiallinen aikakauslehti* 2020/4, s. 534–539; Junka-Aikio, Laura, Whose settler colonial state? Arctic railway, state transformation and settler self-indigenization in Northern Finland. *Post-colonial Studies* 2023/2, s. 279–301). Lapin asuttamiseen liittyi niin valtion kuin kirkon taholta saamelaisen kulttuurin ja saamelaisten halveksuntaa sekä kielen ja kulttuurin poiskitkemistä.

4 Joona, Juha, Ikimuistoinen oikeus: Tutkimus Lapin alkuperäisistä maa- ja vesioikeuksista. *Juridica Lapponica* 51. Lapin yliopisto 2019; Lähtenmäki, Maria, Arktisen kansan jäljillä. Muutos ja jatkuvuus Keski-Lapin saamelaiskylissä 1700-luvulta 1900-luvulle. *Siltala* 2026.

5 Joona 2019. Suomalaiset ja saamelaiset ovat erityisesti 1800-luvun loppupuolelta lähtien sekoittuneet toisiinsa ja metsäsaamelainen kulttuuri sekä keminsaamen kieli on tuhottu. Tästä ammentaa nykyinen metsäsaamelaiskeskustelu. Tässä siihen ei ole syytä ottaa kantaa, koska Maggan kirja käsittelee nimenomaan tunturisaamelaista poronhoitoa. Tunturisaamelaiset onnistuivat säilyttämään kieltensä ja kulttuurinsa pidempään huolimatta itsenäisen Suomen pakollisesta suomenkielisestä koulutuksesta.

6 Allard, Christina, *Renskötselrätt i nordisk belysning*. Göteborg 2015.

7 Magga 2024, s. 230–240.

8 ”Haluan, että kansani elämä paranee”: Yhteenveto saamelaisten totuus- ja sovintokomission ehdotuksista. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:100, s. 12, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-980-9>.

9 Magga 2024, s. 234–235.

10 Näitä tutkijoita ovat mm. John Borrows, Val Napoleon, Aron Mills, Hadley Friedland ja Glen Coulthard.

taan, että kolonialistinen näkemys maan omistuksesta poikkeaa kolonisoitujen alkuperäiskansojen näkemyksistä niin perusteellisesti, että se tulisi kokonaan hylätä ja sen sijaan elvyttää omaa oikeutta. Lisäksi alkuperäiskansojen oma kirjoittamaton sääntely on yleensä ymmärretty tapaoikeudeksi, jonka asema kansallisvaltioiden oikeusjärjestyksissä on heikko. Maggan mukaan hänen valitsemansa näkökulma poikkeaa myös aiemmasta antropologisesta tutkimuksesta, jossa alkuperäiskansojen oikeutta on lähestytty lähinnä tapaoikeutena. Maggan käsitys oikeustieteestä perustuu pitkälti pohjoisamerikkalaisten tutkijoiden näkemysiin, ja käsitys antropologisesta tutkimuksesta nähdään sen kolonialistista historiaa vasten. Käsitteiden seuraavassa, miten tapaoikeus ja oikeus yleensä on länsimaisessa oikeusteoriassa sekä oikeuspluralismissa ymmärretty.

Tapa ja oikeus länsimaisessa oikeusteoriassa

Länsimaisessa oikeustieteessä on paljon pohdittu sitä, mitä oikeus on, mistä se on peräisin, ja mikä on oikeuden ja yhteiskunnan suhde toisiinsa. Edelleen valtavirtaa edustavassa oikeuspositivismisissäkin on erilaisia näkemyksiä. Positiivinen oikeus on valtion lainsäädäntöelimissä vahvistettua oikeutta, jota lainoppineet juristit tulkitsivat. Lainsäädäntöelinten ja kansallisten tuomioistuinten päätöksillään vahvistama oikeus nähdään nykyisin demokraattisen oikeusvaltion perustana. Länsimaisen oikeusvaltion juuret ovat kuitenkin melko nuoret.

Paljaimmillaan oikeus on käsitetty vallaksi ja auktoriteetiksi määritellä oikeuden sisältö. Verisen sisällissodan kokenut *Thomas Hobbes* ei nähnyt oikeutta enää jumalallisena järjestelmänä vaan suvereenin käskyinä, ja suvereenin tehtävänä järjestyksen säilyttämisen. Muutoin olisi vallalla kaikkien sota kaikkia vastaan.¹¹ Tapaoikeutta hän ei arvostanut, koska se oli lähtöisin ihmisen luonnosta ja kuten kuuluisa Hobbes-lainaus kirjasta *De Cive* (1642) kuuluu: *Homo homini lupus* (ihminen on ihmiselle susi).¹² *Common law* -maissa *John Austinin* varhainen oikeuspositivistinen teoria jatkoi samoilla linjoilla. Oikeus on suvereenin käskyjä, ja myös tapaoikeus on alistettu suvereenille. Oikeus ei voinut olla tiedettä, ellei sitä erotettu moraalista ja tutkittu arvovapaasti.¹³

Monissa oikeusteorioissa kuitenkin oikeuden nähdään perustuvan tapaoikeuteen. *Von Savignyn* 'Volkgeist' on tästä eräänlainen esimerkki, vaikka hänen teoriassaan oikeus ei suoraan perustunut tapaan. Hänen mukaansa oikeus *löydetään* tavasta mutta enimmäkseen kuitenkin Euroopassa laajalle levinneestä roomalaisesta oikeudesta, jonka Savigny näki Saksan kansallisen yhtenäisyyden takeena. Juristin tehtävänä oli tulkita näitä oikeuden ilmenemismuotoja kansanhengen ohjaamina.¹⁴ Käsiteläinoppi sittemmin hylkäsi kansanhengen romantisoitina, ja käsiteläinopin huippuunsa vienyt *Hans Kelsen* kehitti kuuluisan normipyramidinsa, jonka avulla voitiin tunnistaa sovellettava normi järjestelmän sisäisen hierarkian avulla. Tässä hierarkiassa voi olla myös tapaoikeutta, mutta vain jos oikeudenkäyttöelimet sen hyväksyvät sovellettavaksi. Normi-

11 Hobbes, Thomas, *Leviathan* (1651). Penguin Classics, Great Britain 1985. Paljaan suvereenin vallan oikeuttamiseksi Hobbes kehitti yhteiskuntasopimuksen, joka velvoitti tottelemaan suvereenia. Yhteiskuntasopimusteoreetikkoja olivat myös Locke ja Rousseau, ja myöhemmistä tutkijoista John Rawls.

12 Luonto nähtiin 'sivistyneissä' länsimaissa antroposentrisesti jo ennen Jumalan erottamista oikeudesta, koska Jumala oli Raamatun mukaan antanut kaiken maan ihmisen hallittavaksi.

13 Austin, John, *The Province of Jurisprudence Determined*. London 1832. Moraalin erottaminen oikeudesta on ymmärrettävä irtiottona luonnonoikeudesta.

14 Von Savigny, F.C., *Vom Beruf Unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg 1814.

pyramidin tulkitsijoina toimivat siis juristit.¹⁵ Aivan kuten Austin, Kelsenin Puhdas oikeusoppi myös erotti jyrkästi oikeuden ja moraalien sekä oikeuden ja politiikan toisistaan, toisin kuin luonnonoikeudessa, alkuperäiskansojen oikeudessa tai myöhemmässä modernissa oikeustieteessä.

Samanlainen umpinainen kehä kuin Kelsenillä paljastuu myös ehkä kaikkein vaikutusvaltaisimman oikeuspositivistin *H.L.A. Hartin* teoriasta. Hart ei hyväksynyt Austinin paljasta pakkoon perustuvaa oikeutta vaan esitti, että on olemassa ensisijaiset velvoittavat normit, joiden perusteella ihmisten pitää pidättäytyä tietyistä teoista ja toissijaiset normit, jotka pohjautuvat tunnistamiseen, soveltamiseen ja muuttamiseen sekä mahdollistavat uusien ensisijaisten normien luomisen, muotoilun ja niiden toiminnan kontrollin. Ensisijaisia normeja on ihmisten noudatettava, ja tuomarien tulee hyväksyä toissijaisten normien pätevyys.¹⁶ Hartin tunnistamissäännön mukaan tuomareilla ja lainsäätäjällä tulee siis olla yhtenäinen käsitys voimassa olevasta oikeudesta.

Systeemiteorian kuvaus oikeudesta suljetuna systeeminä osuu aivan mainiosti oikeuspositivistisiin teorioihin. *Niklas Luhmannin* ja *Gunther Teubnerin* systeemiteoria esittää oikeuden ehkä kaikkein suljetuimpana yhteiskunnan osassysteeminä, jonka portinvartijoina toimivat juristit päättävät, mitä yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia päätetään oikeudelliseen systeemiin ja miten.¹⁷

Modernissa oikeudessa oikeutta on pyritty avaamaan omasta normien muodostamasta

suljetusta kehästä, ja oikeus nähdään osana yhteiskuntaa. Samalla on palattu takaisin lähemmäs aiempaa luonnonoikeudesta tuttua arvoihin perustuvaa ajattelua. Suomalaisesta oikeusteoriasta voidaan mainita esimerkiksi periaatteilla operoiva perusoikeusjuridiikka ja *Kaarlo Tuorin* kriittinen oikeuspositivismi, jossa oikeuden nähdään sisältävän eri tasoja. Arvot löytyvät oikeuden syvärakenteesta usein sisäänrakennettuina ja vaikuttavat tuomarien ja muiden juristien ratkaisuihin joskus jopa itsestäänselvyyksinä.¹⁸ Oikeusperiaatteet taas antavat ratkaisuntekijän harkinnalle enemmän liikkumavaraa ja mahdollisuuksia tunnistaa muutoksia yhteisön arvoissa.¹⁹ Arvojen ja perusoikeuksien tulkitsijoina toimii moderneissakin teorioissa juristikunta.

Hart tunnisti myös tapaoikeuden, josta tulee positiivista oikeutta hyväksynnän kautta. Tapaoikeudella on Hartin teoriassa oma vaatimaton, mutta silti merkittävämpi roolinsa kuin Austinilla. Se on oikeuslähde, mutta hyvin heikko sellainen.²⁰ Tämä kuvastaa sitä nykypäivän oikeuspositivistista ajattelua, johon *common law* -maissa alkuperäiskansaoikeutta kehittävien juristien kritiikki kohdistuu. Pohjoismaissa kuitenkin tapaoikeuden merkitys on nähty periaatteessa melko vahvana. *Aulis Aarnion* oikeuslähdeopissa 'maantapa' on vahva oikeuslähde, jota tuomari ei voi sivuuttaa. Hän viittaa kuitenkin vuoden 1734 lain tuomarinohjeisiin, joiden mukaan maantapaa on sovellettava, jollei se ole kohtuuton eikä lakia ole. Tästä seuraa, että jatkuvasti lisääntyvän sääntelyn myötä tapaoikeuden merkitys vähenee.²¹

15 Kelsen, Hans, Puhdas oikeusoppi. Porvoo/Helsinki. WSOY 1960, s. 246 (alkuteos *Reine Rechtslehre*, Wien 1960, suom. Olli Nikkola).

16 Hart, H.L.A., *The Concept of Law*. Clarendon Press 1961, s. 78–79.

17 Luhmann, Niklas, *The Unity of the Legal System*. Teoksessa G. Teubner (toim.) *Autopoietic Law: A New Approach to Law and Society*. De Gruyter 1988, s. 12–35.

18 Tuori, Kaarlo, *Kriittinen oikeuspositivismi*. WSOY lakitieto 2000.

19 Tolonen, Hannu, *Oikeuslähdeoppi*. WSOY lakitieto 2003, s. 132–144.

20 Hart 1961, s. 26, 44.

21 Aarnio, Aulis, *Läintulkinnan teoria*. Juva 1989. Aarnion oppia vahvasti tai heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin on opetettu pitkään oikeustieteellisissä tiedekunnissa. Heikkojen lähteiden (lainvalmistelutytöt ja tuomioistuinratkaisut) sivuuttamisesta seuraa vain todennäköisyys päätöksen muuttumisesta ylemmässä oikeusasteessa. Sallitut lähteet lähinnä vahvistavat argumentaatiota. Niihin Aarnio sijoittaa oikeuskirjallisuuden, yleiset oikeusperiaatteet, arvot, arvostelmat ja moraaliperiaatteet sekä reaalisien harkinnan.

Suoraan oikeuslähdeoppia soveltaen poronhoitolaki on jo syrjäyttänyt siidan lait. Vaikka tapaoikeuden merkitys onkin vähentynyt, erityisesti kauppatavat ovat edelleen tärkeitä sopimusoikeudellisen lainsäädännön dispositiivisuuden vuoksi. Kauppatavat, standardit, vakiosopimusehdot ja muut liike-elämän sopimuksissaan hyväksymät alalla kehitetyt ehdot ohjaavat kaupankäyntiä toissijaisen lainsäädännön ainoastaan täyttäessä sopimuksiin jääneitä aukkoja. *Ole Lando* painottaa tapaoikeutta ja oikeusperiaatteita erityisesti kaupallisissa suhteissa peilaten niitä pohjoismaiseen oikeusrealismiin ja pohjoismaiseen oikeushistoriaan yleensä.²²

Myös *Hannu Tolosen* oikeuslähdeopin voidaan sanoa nojaavan oikeusrealismiin korostaessaan periaatteiden tuomarin harkintaa laajentavaa merkitystä ja mahdollisuutta reaalisesti punnintaan (*reella överbägande*).²³ Tolonen käsittelee myös laajasti kansainvälisen oikeuden periaatteita, joissa on merkittävä moraalinen ulottuvuus.²⁴ Oikeuslähdeoppi on siis kehitetty harkintaa laajentavaan suuntaan, joka mahdollistaa myös vähemmistöön kuuluvien oikeuksien huomioimisen lain soveltamisessa. Periaatteessa se voisi mahdollistaa myös kolonialististen vääryyksien oikaisemista.

Vaikka Magga suhtautuu valtavirtaiseen oikeustieteeseen ja sen oikeuslähdeoppiin kriittisen poissulkevasti, pohjoismaisissa tuomioistuimissa on silti näkyvillä myös saamelaismyönteistä tulkintaa. Mielenkiintoisin suh-

teellisen tuore tapaus on Ruotsin korkeimman oikeuden paljon kommentoitu ns. Girjas-ratkaisu (HD 23.1.2020 T853-18). HD katsoi, että saamelaiskylällä oli ylimuistoiseen nautintaan (*urminnes hävd*) perustuva oikeus määrätä metsästyksestä ja kalastuksesta alueellaan, vaikka se katsoikin maanomistuksen kuuluvan Ruotsin valtiolle.²⁵ HD viittasi myös kansainvälisiin sopimuksiin (ILO 169 ja UNDRIP) eräänlaisena kansainvälisenä tapaoikeutena.²⁶ Myös Suomessa korkein oikeus (KKO 2022:25 ja KKO 2022:26) on katsonut, että saamelaisilla oli oikeus harjoittaa perinteistä kalastusta Tenolla. Se kuitenkin perusti ratkaisunsa perustuslakiin (17 § 3 mom.), jossa saamelaisille on annettu oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Näiden ratkaisujen seurauksena saamelaiselle perinnepyyntille on alettu myöntää poikkeuslupia perinnetiedon säilyttämiseksi.²⁷ Saamelaisten oikeuksien vahvistaminen perustuslaissa antaa siis myös mahdollisuuden oikaista kolonialistisia vääryyksiä oikeusjärjestyksen sisällä.

Tapaoikeuteen perustuva oikeus oikeussosiologiassa ja oikeuspluralismissa (elävä oikeus)

F.C. von Savignyn aikalainen ja vastustaja *Eugen Ehrlich* näki oikeuden toisin kuin oikeuspositivistit. Oikeus ei vain perustunut tapaoikeuteen, vaan tapaoikeus oli oikeutta. Ta-

22 Landon historiajohdanto s. 13–46 teoksessa *Ole Lando ym. (toim.), Restatement of Nordic Contract Law*. Djof Copenhagen 2016.

23 Tolonen 2003, s. 132–167.

24 Tolonen 2003, s. 136

25 Girjas-ratkaisu on kommentoitu runsaasti, mm. Ravna, Øivind, *A Sámi Community Wins Case against the Swedish State in the Supreme Court*. *Arctic Review on Law and Politics* 11/2020, s. 19–21 ja Allard, Christina–Brännström, Malin, *Girjas Reindeer Herding Community v. Sweden: Analysing the Merits of the Girjas Case*. *Arctic Review on Law and Politics* 12/2021, s. 56–79.

26 ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention 1989 nro 169, jota Ruotsi ei ole vielä ratifioinut eikä Suomikaan. Norja sen sijaan on sen ratifioinut. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples 2007 (UNDRIP)* on nimensäkin perusteella julistus eli lähinnä suositusluonteista sääntelyä.

27 Kelemeňy, Sara – Aikio, Siiri-Maria, Saamelaiselle perinnepyyntille poikkeuslupia. 10.7.2024, <https://yle.fi/a/74-20098957>.

paoikeus ei hänelle ollut vain oikeuslähde, vaan oikeutta riippumatta siitä oliko virallinen valtio sitä tunnustanut tai ei. Ehrlichin elävä oikeus (*das Lebendes Recht*) haastaa positiivisen oikeuden. Hän painotti sitä, että elävä oikeus ylläpitää sosiaalista järjestystä siinä missä positiivinen oikeus ja jopa varmemmin, koska oikeus on yhteydessä sosiaaliisiin normeihin.²⁸ Voisi sanoa, että tähän päivään asti säilyneet siidan lait ovat tästä todisteena. Maggan tutkimuksen perusteella Ylä-Lapin porosaamelaiset vaikuttavat edelleen pitävän siidan lakeja pätevämpinä kuin valtion oikeutta.

Vaikka Ehrlichin elävä oikeus hävisi historialliselle koulukunnalle ja käsiteläinopille juristien suosimana oikeusteorian, sillä on ollut suuri merkitys yhteiskunnan ja oikeuden vuorovaikutusta tutkiville näkökulmille oikeuteen. Oikeussosiologiassa on pystytty kerta toisensa jälkeen osoittamaan kuilu kirjoitetun (valtion) oikeuden ja käytännössä noudatetun oikeuden välillä (*law in books and law in action*). Oikeussosiologian näkemys normeista on laajempi kuin vallitsevan juridisen ajattelun. Positiivisen oikeuden tutkijat katsovat, että kaikki sosiaaliset normit eivät voi olla oikeusnormeja vaan ainoastaan valtion (parlamentaarisen) käsittelyn läpikäyneet lait ja niihin perustuvat normit. Kansainvälisen oikeuden asema oli siksi pitkään varsin heikko. Kelsenin mukaan kansainvälinen oikeus ei voinut sitoa valtiota kuin välillisesti.²⁹ Kansainvälisen oikeuden säännöt, jotka nähdään joko tapaoikeutena tai valtioiden tekeminä sopimuksina, eivät siis voisi olla kuin suosituksia, joita valtiot voivat ottaa huomioon, mikäli se niille sopii.

Kansainvälisen oikeuden merkitys on kuitenkin jatkuvasti kasvanut, ja kansainvälisissä järjestöissä on luotu periaatekokoelmia paitsi alkuperäiskansojen oikeuksien vahvistamiseksi kuten UNDRIP, myös esimerkiksi ohjaamaan yritysten sosiaalista ja ympäristövastuuta. Tällaisia periaatteita kutsutaan kansainvälisessä oikeudessa *soft law*'ksi, koska ne eivät ole suoraan kansallisissa tuomioistuimissa sovellettavaa oikeutta. Nimitys on mielestäni harhaanjohtava, koska tällaiset periaatteet voidaan keha sitoviksi ja joskus taloudelliset sanktiot niiden rikkomisesta voivat olla tehokkaampia kuin oikeudelliset. Ne ovat siis 'pehmeitä' ainoastaan juridisesta näkökulmasta katsoen, kun ajatellaan vain tuomioistuuksia. Esimerkiksi kansainvälisessä *Forest Stewardship Council* -nimisessä kansalaisjärjestössä (!) laaditut metsänhoidon FSC-standardit olivat venäläisille sellu- ja paperiyhtiöille niin tärkeitä, että niitä noudatettiin silloinkin, kun ne olivat ristiriidassa oman kansallisen sääntelyn kanssa. Syynä oli se, että paperia ostavat painotalot vaativat FSC-standardin noudattamista, ja noudattamatta jättäminen olisi johtanut markkinoiden menettämiseen sekä suuriin taloudellisiin menetyksiin.³⁰

Oikeuspluralismi on myös osaltaan tukenut Ehrlichin ajatuksiin siitä, että virallinen oikeus on menettänyt ensisijaisen roolinsa, ja sosiaalisia normeja lähempänä oleva elävä oikeus, jota noudatetaan esimerkiksi kyläyhteisöissä, ammattiryhmissä, yhtiöissä, ja niin edelleen, on tärkeää sosiaalisen järjestyksen ylläpitäjänä.³¹ Oikeuspluralismin pääväittäjä on, että oikeusjärjestelmiä on voimassa useita yhtä

28 Ehrlich, Eugen, *Fundamental Principles of the Sociology of Law* 2001 (1913).

29 Kelsen 1960, s. 339.

30 Ks. Tysiachniok, Maria, *Transnational Governance through private authority: the case of Forest Stewardship Council in Forest Certification in Russia*. Wageningen University 2012. Venäjän aloitettua täysimittaisen sodan Ukrainassa nämä yhtiöt kuitenkin menettivät länsimarkkinat ja jäsenyyden FSC-organisaatiossa. Silti ne yrittävät ylläpitää vastaavanlaista kotimaista standardia toivoen länsimarkkinoiden vielä aukeavan. Ks. Tysiachniok, Maria – Vorbrugg, Alexander, *The Transformation of FSC certification scheme in Russia after the full-scale invasion of Ukraine*. *Forest Policy and Economics* 178/2025, 103559.

31 Teubner, Gunther, *Global Bukovina: legal pluralism in the world society*. Teoksessa G. Teubner (toim.), *Global Law without the State*. Dartmouth Publishing Company 1997, s. 3–28.

aikaa. Oikeuspluralistit kutsuvat pelkkään kansalliseen oikeuteen tukeutuvaa oikeustiedettä oikeussentralismiksi.³² Transnationaalinen oikeus(pluralismi) korostaa tätä liike-elämässä. Standardit, vakioehdot ja erilainen kansainvälisissä järjestöissä laadittu *soft law* pystyvät ohjaamaan toimintaa, kun valtion oikeus ei liian kaukaisena tai abstraktina juristien oikeutena siihen pysty.³³ Kaupankäynti onkin aina perustunut yksityisautonomiaan, ja lainsäädäntö on vain täyttänyt sopimusten jättämiä aukkoja. Jotkut antropologit taas ovat Ehrlichin viitaten pitäneet paikallisyhteisöjen ja luonnonvarojen hyödyntävien yritysten välisiä kansainvälisiin periaatteisiin pohjautuvia sopimuksia yrityksen sosiaalisen vastuun toteuttamisesta esimerkkinä elävästä oikeudesta, jonka luomisessa ei tarvita valtiota.³⁴

Alkuperäiskansat ja oikeus

Alkuperäiskansat ovat käyttäneet sekä kansallista oikeutta että kansainvälistä oikeutta omien intressiensä ajamiseen. *Juha Guttormin* väitöskirja on erinomaisen kattava esitys saamelaisten pyrkimyksistä saada itselleen tunnustettua oikeudellista asemaa kansallisvaltio Suomessa sekä pettymyksestä huomattavasti laihempiin tuloksiin kuin mitä vuosikymmeniä yritettiin saada aikaan.³⁵ Alkuperäiskansojen kansainvälisen yhteistyön tiivistyessä ja kansainvälisen oikeuden merkityksen kasvaessa myös saamelaiset ovat alkaneet enenevässä määrin käyttää kansainvälistä oikeutta oikeuksiensa ajamiseen. Kansainvälisessä oikeudes-

sa kehitettyyn FPIC-periaatteeseen (*free, prior and informed consent*), joka sisältyy muun muassa ILO 169 -sopimukseen, vedotaan usein taisteltaessa luonnonvarojen hyödyntäviä yhtiöitä tai valtiota vastaan. Tämä periaate on meillä sisällytetty neuvotteluelvoitteena lakiin saamelaiskäräjistä (9 §). Sen mukaan kaikista hankkeista, jotka voivat heikentää saamelaisten kulttuuria saamelaisten kotiseutualueella, tulisi viranomaisien ja julkisten toimijoiden ensin neuvotella saamelaisten (saamelaiskäräjien) kanssa. Kuitenkin sitä on tulkittu ahtaasti siten, että saamelaiskäräjillä on oikeus kertoa käsityksensä neuvotteluissa, mutta heidän hyväksyntäänsä ei tarvita edes poronhoitoa heikentävien hankkeiden käynnistämiseksi. Guttorm on erityisen pettynyt ahtaaseen tulkintaan, joka johtaa lähes aina saamelaisten näkemyksen torjumiseen.³⁶ Lakiin on tehty muutoksia viime vuonna (27.6.2025/414) niin, että neuvottelujen pyrkimyksenä on saavuttaa yksimielisyys tai saada saamelaiskäräjien suostumus ennen päätöksentekoa. Ymmärtääkseni pyrkimykseen ei tarkoiteta sitä, että yksimielisyys tulisi aina saavuttaa. Uusi sanamuoto kuitenkin asettaa lisää paineita viranomaisille yrittää löytää kompromissi.

Suotuisampaa näkemystä on haettu kansainvälisiä sopimuksia hallinnoivista elimistä. ILO 169 -sopimusta Suomi ei ole ratifioinut ja UNDRIP on vain suositusluontoinen. Sen sijaan YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (1966) artiklassa 27 taataan vähemmistöille oikeus omaan kulttuuriin. Se on antanut saamelaisille mah-

32 Griffiths, John, What is Legal Pluralism? *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law* 24/1986, s. 1–55; Merry, Sally Engle, *Legal Pluralism*. *Law and society review* 4/1988, s. 869–896.

33 Berman, P.S., *Global Legal Pluralism. A Jurisprudence of Law Beyond Borders*. Cambridge University Press 2012; Zumbansen, Pier, *Transnational Legal Pluralism*. *Transnational Legal Theory* 2/2010, s. 144–189.

34 Novikova, N.I., *Legal Anthropology of the Interaction of Russia's Numerically Small Indigenous Peoples of the North with Oil Companies*. *Anthropology and Archeology of Eurasia* 2/2008, s. 12–38.

35 Guttorm, Juha, *Saamelaisten itsehallinto Suomessa – dynaaminen vai staattinen. Tutkimus perustuslaissa turvattuun saamelaisen itsehallinnon kehittämisestä lainsäädännössä vuosina 1996–2015*. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 2018:242.

36 Guttorm 2018.

dollisuuden vedota YK:n ihmisoikeuskomiteaan sopimusta valvovana elimenä. Maggan mukaan niin kansallista kuin kansainvälistä oikeutta apunaan käyttävät aktivistit alistuvat kolonialistisen oikeuden alaisuuteen pyrkiesään puolustamaan saamelaisia kolonialistisen oikeuden säännöillä ja ehdoilla.

Kun muut ovat lähteneet haastamaan kansallisen oikeuden dominanssia kansainvälisen oikeuden avulla, Magga esittää vaihtoehtoisena tapana oman saamelaisen oikeuden elvyttämistä. Se ei ole koskaan ollut kirjoitettua oikeutta, eikä sitä ole ennen pohjoisamerikkalaisia esimerkiksi koettu vaihtoehdoksi lähes kaiken oman kirjoittamattoman oikeuden jo aikoja sitten jyränneelle kansalliselle oikeudelle. Magga käyttää saamelaista alkuperäiskansaoikeutta luodessaan anishabee-oikeustieteilijän *Aaron Millsin* kehittämää legalisuuspuumenetelmää. Tämän elävän puun juuret ovat maassa, jonka merkitys ymmärretään toisin kuin länsimaisessa oikeudessa. Maaperä muovaa yhteisön harjoittamaa hallintaa (runko). Oksat ovat oikeusperiaatteita, jotka versovat rungosta. Lehdet puolestaan ovat yksittäisiä lakeja. Ne ovat syntyneet vuosisatojen kuluessa poron, ihmisen ja maan vuorovaikutuksesta. Ihminen ei ole maasta irrallinen vain omaa tahtoaan toteuttava toimija, vaan on poron ohella riippuvainen maasta. Maggan mukaan ihmiset tulevat osaksi yhteisöä sukujen kautta, ja lakien toimeenpano on koko yhteisön vastuulla.³⁷ Suhde poroon ja muihin eläimiin vaikuttaa ulkopuolisesta antropomorfiselta.³⁸ Poron hyvinvoinnin kautta omaksuttu näkemys luonnosta ei käsittääkseni myöskään aina ole muun luonnon parhaaksi vaan lähinnä poronhoidolle muokatusta luonnosta huolehtimis-

ta. Toki se kuitenkin on paremmin luontoa huomioivaa kuin luonnon teollinen hyväksikäyttö.

Kohti monipuolisempaa oikeusteoriaa

Huolimatta siitä, että Magga on hylännyt länsimaisen oikeusteorian kolonialistisena, olen käsitellyt myös sitä, miten oikeusteoriaa voisi siitä huolimatta löytää tukea alkuperäiskansoille. Nykyinen oikeuslähdeoppi antaa mahdollisuuksia niin kansallisten kuin kansainvälisten periaatteiden soveltamiseen ja oikeudelliseen harkintaan siten, että saamelaisten oikeuksia voitaisiin paremmin huomioida. Haasteena ovat kuitenkin erilaiset arvot, joista legalisuuspuu hyvin kertoo. Lisäksi arvoja legalisuuspuun avulla tulkitsee yhteisö, eivät erikoistuneet juristit. Perustavaa laatua oleva ero on kuitenkin länsimaisen oikeusteorian yksilökeskeisyys ja antroposentrisyys suhteessa alkuperäiskansojen yhteisökeskeiseen ja antropomorfiseen oikeuteen.

Uudemmassa oikeusteoriassa on myös pyrkimyksiä ottaa huomioon eläinten oikeudet ja tarkastella luontoa muunakin kuin ihmisen itsekkiään hyväksikäytön kohteena. Magga mainitseekin *Bruno Latourin*, jonka ajatuksia monet nuoret oikeustieteilijät ovat käyttäneet pyrkiesään laajentamaan oikeusteoriaa antroposentrisestä ihmiskeskeisyydestä kohti monimuotoisempaa planetaarista näkemystä. Esimerkiksi *Visa Kurjen* oikeushenkilöyttä laajentava tutkimus pyrkii tuomaan uusia aineksia vanhaan oikeusteoriaan.³⁹ Planetaariseen oikeustieteeseen tuskin kuitenkaan päästään pelkästään uusia aineksia lisäämällä. Siihen vaadit-

37 Magga 2024, s. 179–218.

38 Myyttiset tarinat poron tai porokoiran kanssa tehdystä sopimuksesta eivät ole kaukana myyttisestä yhteiskuntasopimuksesta. Länsimaisen (kolonialistisen) koulutuksen saanut ei kuitenkaan voi olla tässä yhteydessä ajattelematta Wittgensteinin leijonaa.

39 Kurki, Visa, *A Theory of Legal Personhood*. Oxford University Press 2019, s. 175–186.

taisiin myös alkuperäiskansojen kokemuksen ja näkemyksen huomioimista. Voisikin sanoa, että positiivista oikeutta haastetaan nyt sekä kansainvälisen oikeuden suunnalta että paikalliselta tasolta alkuperäiskansaoikeudesta.

Magga on hylännyt paitsi positiivisen oikeuden ja siihen perustuvan lainopin myös ’antropologien harjoittaman tapaoikeuden tutkimuksen’.⁴⁰ Historian valossa molemmilla on kolonialistinen tausta. Oikeuspluralismi kehittyi alun perin kolonisoitujen kansojen tutkimisesta.⁴¹ Antropologeja kiinnosti, miten ’viljit yhteisöt’ elivät ilman länsimaista oikeutta, millaisia normeja niillä oli ja miten nämä normit toimivat. Antropologian uranuurtajan *Bronislaw Malinowskin* käyttämä termi ”*savage society*” todellakin kuulostaa tutkimuskohdettaan kolonialistiseen tyyliin arvottavalta. Kolonialistiset imperiumit kuten britti-imperiumi, Venäjä tai jopa oma pieni Suomemme antoivat kolonisoitujen kansojen alkuun pitää oman oikeutensa, koska niiden valta ei heti riittänyt täydelliseen alistamiseen. Sen jälkeen tapahtui vähittäistä integrointia, jolloin elettiin kahden järjestelmän kanssa. Lopullinen tavoite oli täydellinen integrointi. Nyt kuitenkin näyttää siltä, että kolonisoituiden alkuperäiskansat alkavatkin elvyttää omaa lähes tuhoutunutta oikeuttaan. Väittäisin, että prosessin tässä vaiheessa nykyaikaisessa oikeuspluralismissa ymmärretään alkuperäiskansaoikeus oikeutena, joka on juuri sitä elävää oikeutta, jonka mukaan yhteisöön kuuluvat ihmiset toimivat, ja joka tulisi nostaa kansallisen oikeuden rinnalle.

Mielenkiinnolla jään odottamaan, miten alkuperäiskansaoikeus lähtee kehittymään kolonialismin ikeestä, ja pystyykö länsimainen oikeusteoria uudistumaan. Länsimaiseen oi-

keusteoriaan sisältyy usein virheellinen käsitys omasta yleismaailmallisuudesta. Myös kansainvälinen oikeus ymmärretään yleismaailmalliseksi. Suurin osa maailman valtioista ei kuitenkaan ole länsimaisia demokratioita⁴², eivätkä nämä valtiot ole alueellaan niin suvereneja kuin kuvittelemme. Ehkä jopa suurin osa maailman ihmisistä kuuluu ensisijaisesti johonkin klaaniin, sukuyhteisöön tai muuhun paikalliseen yhteisöön ja vasta toissijaisesti johonkin valtioon. Valtio on kaukaisempi, eikä siihen identifioituminen ole likikään yhtä voimakasta kuin meidän myyttisessä kansallisvaltiossamme Suomessa.

Ehkä meidän kansallisvaltion juristien pitäisi havahtua omaan kolonialistiseen menneisyyteemme sekä siihen, miten paljon länsimainen oikeutemme sisältää rakenteellista kolonialismia. Enkä nyt tarkoita Ruotsin ja Venäjän historian kuluessa harjoittamaa kolonialismia Suomea kohtaan, vaan Suomen valtion harjoittamaa kolonialismia saamelaisia kohtaan. Rakenteellista sortoa on vaikea purkaa, ellei sitä ensin tunnusteta. Jollei sitä tunnusteta, se jatkuu sukupolvesta toiseen. Saamelaisaktivistit puhuvatkin uudesta vihreästä kolonialismista. Meidän on helppo kauhistella menneisyyden vääryyksiä, mutta samalla unohtaa, että harvinaisten mineraalien kaivaminen tai tuuli-voiman rakentaminen saamelaisten kotiseutualueelle voisi olla uutta vihreää kolonialismia. Kysymys ei ole helppo eivätkä vastaukset yksinkertaisia.

Yhtenä vaihtoehtona voisi harkita pluralistisen oikeuden kehittämistä. Voisivatko erilaiset, jopa erilaisiin arvoihin perustuvat normijärjestelmät elää rinnakkain tasavertaisina? Miksi ei siidan lakeja voitaisi tunnustaa tietyn ryhmän

40 Magga 2024.

41 Griffiths 1986, s. 9.

42 Lisäksi ne vähätkin demokraatit rapautuvat nyt kovaa vauhtia. Ks. Kekkonen, Jukka, Mureneeko oikeusvaltio. Art House 2025. Kirja on oikeusvaltion puolustuspuhe ja siinä pohditaan, miten oikeusvaltion murenemistä voitaisiin estää.

oikeudeksi? Onhan meillä muutenkin useammanlaisia järjestelmiä vuorovaikutuksessa esimerkiksi kansainvälisessä kaupassa tai EU-oikeudessa. Norjassa on Finnmarkin laki (Finnmarksloven 2005), joka antaa alueen asukkaille oikeuden metsästä, kalastaa ja kerätä hilloja Finnmarkin alueella. Laki ei kuitenkaan kata kalastusta merialueilla eikä kaivos-, öljy- ja kaasuoikeuksia. Konfliktien ratkaisemiseksi on perustettu Finnmarkin komissio ja Finnmarkin erityistuomioistuin. Lain myötä Norjan suurkäräjät siirsi omistusoikeuden Finnmarkin maista uudelle oikeussubjektille *Finnmarksseidommenille*. *Øyvind Ravna* pitää tätä virstanpylväänä saamelaisten oikeustaistelulle, koska se merkitsi loppua yli kaksisataavuotiselle valtiolliselle omistukselle.⁴³ Olemme *Juha Kähkösen* kanssa jäämerenratakeskustelua analysoivassa artikkelissamme esittäneet, että saamelaisten kotiseutualueella voitaisiin vahvistaa saamelaisten maa-oikeuksia sekä tulkita kansallista lainsäädäntöä asettamalla alueen oma saamelaiskäräjälaki tulkinnassa muun kansallisen lainsäädännön edelle.⁴⁴

Summa summarum, Maggan väitöskirja herättää paljon ajatuksia ja todella mielelläni soisin, että se herättäisi keskustelua myös oikeustieteen parissa. Todellisen demokraattisen oikeusvaltion tunnusmerkki on vähemmistöjen kunnioittaminen ja huomioon ottaminen, ei tiukka enemmistön arvoihin perustuva oikeussentralistinen kansallisen yhtenäisyyden tavoittelu.

43 Ravna, Øyvind, Saamelaisoikeus ja saamelaisten oikeudet Norjassa. Luku 12 (suom. Kaija Anttonen) teoksessa Kai T. Kokko (toim.) Kysymyksiä saamelaisten oikeusasemasta. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja B no 30. Rovaniemi 2010, s. 211–213.

44 Kähkönen, Juha – Nystén-Haarala, Soili, The Arctic Railway Project: A Socio-legal Review of the Enroachment of the Homeland of the Indigenous Sámi. *Retferd* 4/2024, s. 90.

Onko Euroopan unionilla yhteiset arvot? Tarkastelussa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeudet

Juha Raitio

1. Johdanto

EU:n oikeusvaltio-käsitteen tarkastelun lähtökohtana on varsin yleisesti ollut se, että nykyisten ja tulevien EU:n jäsenvaltioiden tulee sitoutua SEU 2 artiklasta¹ ilmenevään EU:n arvopohjaan. Siinä on olennaista ihmisarvon kunnioitus sekä eräänlainen kolmiyhteys demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion välillä. Tämän SEU 2 artiklan tausta-ajatuksena on ollut se, että oikeusvaltiollisuus toteutuu parhaiten moniarvoisessa liberaalissa demokratiassa, jossa ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Tällä tavoin ymmärretty oikeusvaltiollisuus on EU-jäsenyyden ehto. Euroopan unionin yhtenäisyys, toiminta poliittisena unionina ja jäsenvaltioiden keskinäinen luottamus vaarantuvat, mikäli tämä SEU 2 artiklan mukainen arvopohja rapautuu.²

Arvopohjan rapautumisella on vaikutus sekä EU:n sisäisiin suhteisiin jäsenvaltioiden välillä että siihen, millaiset maat voivat saada jäsenyyden. Euroopan unionin jäsenyyttä voi SEUT 49 artiklan mukaan hakea SEU 2 artik-

lassa tarkoitettuja arvoja kunnioitettava ja edistävä Euroopan valtio.³ Tätä kirjoitettaessa jäsenyyttä ovat hakeneet Albania, Bosnia-Hertsegovina, Kosovo, Pohjois-Makedonia, Montenegro, Serbia, Turkki, Georgia, Moldova ja Ukraina. Jo pelkästään mahdollisen uuden laajenemisvaiheen vuoksi Euroopan unioni joutuu konkreettisesti pohtimaan, millainen kansalaisyhteiskunta jäsenmailta ja hakijamailta vaaditaan, sillä hakijamaiden oikeusvaltiollisuuden taso jää kauaksi esimerkiksi pohjoismaisesta tasosta.⁴

EU-oikeuden moderni oikeusvaltio-käsite sisältää muodollisen lainalaisuusperiaatetta korostavan ulottuvuuden lisäksi aineellisen ulottuvuuden, jonka seurauksena ihmisoikeuksia ja yksilön vapauksia tulee kunnioittaa.⁵ Oikeusvaltion merkityssisällöstä vallitsee eri jäsenmaissa erilaisia tulkintoja, samoin demokratia saa erilaisia painotuksia. Oikeusvaltiossa laki rajaa vallankäyttäjän valtaa (*rule of law*) ja yksilön oikeusturva korostuu, eli laki ei ole vain vallankäytön väline (*rule by law*).⁶

1 SEU 2 artikla: ”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Nämä ovat jäsenvaltioille yhteisiä arvoja yhteiskunnassa, jolle on ominaista moniarvoisuus, syrjimättömyys, suvaitsevaisuus, oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu sekä naisten ja miesten tasa-arvo.”

2 Ks. esim. Rosas, Allan, Democracy and the Rule of Law. Odd Bedfellows or Siamese Twins, s. 11–27 teoksessa Allan Rosas – Juha Raitio – Pekka Pohjankoski (toim.) The Rule of Law’s Anatomy in the EU. Hart Publishing 2023.

3 Ks. Raulus, Helena, The Growing Role of the Union in Protection of Rule of Law, s. 25–37 teoksessa Flora A.N.J. Goudappel – Ernst M.H. Hirsch Ballin (toim.) Democracy and Rule of Law in the European Union. Essays in Honour of Jaap W. de Zwaan. Springer 2016, s. 25–27.

4 Ks. KOM (2023) 667 lopull.

5 Ks. Raitio, Juha, Oikeusvaltion ääriviivat. AlmaTalent 2017, s. 76–80. Englanniksi on käytetty ilmaisuja ”thin/ thick rule of law”.

6 Ks. Sajó, András, Rule by Law in East Central Europe, teoksessa Volkmar Gessner – Armin Hoeland – Csaba Varga (toim.) European Legal Cultures. Dartmouth 1996, s. 471–473.

Oikeusvaltio on myös oikeuskulttuurinen käsite, ja juuri tämä seikka vaatii nykyoloissa erityistä huomiota. On syytä kysyä, miksi SEU 2 artiklan arvopohjaa ei kaikkialla Euroopan unionissa varauksetta hyväksytä. Onko oikeusvaltio vain poliittinen ideaali, joka voi saada EU:n jäsenvaltioissa erilaisen merkityssisällön? Mikä on politiikan, uskonnon ja muiden yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ominaispiirteiden vaikutus niiden ongelmien taustalla, joita Euroopan unionin arvot ovat viime aikoina kohdanneet? Vertailun vuoksi *Husa* on pohtinut kristinuskon merkitystä oikeusvertailun alalla ja todennut, ettei uskonnon vaikutusta länsimaiseen oikeuteen ole juurikaan huomioitu oikeusvertailua koskevassa oikeuskirjallisuudessa.⁷ Myös luonnonoikeuden lähde on nähty viime vuosikymmeninä maallisenä oikeutena, ei minään jumalallisena ilmoituksena.⁸ Tässä kirjoituksessa tarkastelen monitieteisesti erityisesti kristinuskon merkitystä EU:n arvojen tutkimuksessa. Aloitan pohdintani kuitenkin aivan perinteisellä lainopilla luomalla katsauksen ajankohtaiseen oikeuskäytäntöön, jossa oikeusvaltiollisuuteen kytkeytyvän ihmisoikeustarkastelun kohteena on sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet.

2. EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntöä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä

2.1. Transsukupuoliset

Transsukupuolisuus tarkoittaa sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti on jotain

muuta kuin mitä syntymän yhteydessä on määritetty. Sukupuolentutkimuksessa sukupuoli-identiteettejä jaotellaan eri ryhmiin, joista yksi on muunsukupuoliset.⁹ Käsittelen jatkossa sukupuolivähemmistöjen osalta vain transsukupuolisia, koska heihin liittyy artikkelin kannalta relevanttia oikeuskäytäntöä.

Transsukupuolisia ihmisiä koskevaa oikeuskäytäntöä alkoi syntyä 1990-luvulla työsuhteisiin liittyvien syrjintätilanteiden yhteydessä.¹⁰ Keskeistä alkuvaiheen kehitystä edustaa *P v S*-tapaus¹¹, jossa silloinen EY-tuomioistuin tulkitsi transsukupuolisen työntekijän irtisanomisen tapahtuneen oikeudettomasti direktiivin 76/207/ETY¹² vastaisena sukupuoleen perustuvana syrjintänä. Kyseisessä tapauksessa oppilaitoksen hallintotehtävissä toiminut P irtisanottiin siksi, että hänelle oli tehty sukupuolenkorjausoperaatio miehestä naiseksi. Kansallisen tuomioistuimen mukaan sukupuolisyrintää miesten ja naisten välillä koskeva laki ei sovelnut, koska P tulkittiin edelleen mieheksi operaatiosta huolimatta. Syntymätodistukseen ei tuolloin voinut kansallisen lain mukaan tehdä muutoksia. Taustalla oli ns. essentialistinen sukupuolidikotomiaa korostava käsitys sukupuolesta.¹³ EY-tuomioistuimen mukaan syrjintätilanne oli kyseessä transsukupuolisen P:n ja miesten välillä, sillä ilman P:n sukupuolenkorjausprosessia häntä ei olisi irtisanottu. Niinpä EY-tuomioistuin asetti 30 vuotta sitten sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän SEUT 18 artiklan tarkoittaman sukupuolisyrintän soveltamisalaan.

Transsukupuolisten henkilöiden parisuhteisiin liittyy olennaisesti kysymys siitä, miten

7 Ks. Husa, Jaakko, *Comparative Law and Christianity – A Plank in the Eye?* Oxford Journal of Legal Studies 1/2024, s. 54–73, erit. s. 55 ja 64.

8 Ks. esim. Fuller, Lon L., *The Morality of Law*. Yale University Press 1969, s. 96, jonka mukaan “these natural laws have nothing to do with any ‘brooding omnipresence in the skies’”.

9 Ks. Salakka, Miska, *Sukupuolten moninaisuus. Seksuaalisuus ja hyvinvointi*. SKS-kirjat 2025, s. 21–23.

10 Ks. esim. Raitio, Juha, *Euroopan unionin oikeus*. Talentum Pro 2016, s. 283–285.

11 Ks. C-13/94 *P v S ja Cornwall County Council* (1996) ECR I-2143.

12 Ks. EYVL, N:o L 39, 14.2.1976, s. 40.

13 Ks. essentialismista sukupuolentutkimuksessa esim. Wiesner-Hanks, Merry E., *Women, Gender, and Church History*. Church History 3/2002, s. 600–620. Essentialistinen tulkinta korostaa syntymässä määritetyn biologisen sukupuolen merkitystä sukupuolen määrittelyssä.

puoliso määritellään. Puoliso-käsite on sisämarkkinaoikeudellisessa oikeuskäytännössä hahmottunut usein työoikeudellisissa asiayhteyksissä. Esimerkiksi *K.B.*-tapauksessa¹⁴ kanteen taustana oli *K.B.*:n työnantajan ilmoitus, ettei se suorittaisi leskeneläkettä *K.B.*:n transsukupuoliselle kumppanille, mikäli *K.B.* kuolisi ensin, koska leskeneläkettä voi saada vain aviopuoliso. *K.B.*:n kumppani *R.*lle oli tehty sukupuolenkorjausleikkaus naisesta mieheksi, mutta heillä ei ollut oikeutta solmia avioliittoa kansallisen lainsäädännön vuoksi. Oikeudellinen ongelma liittyi siten siihen, voiko parisuhteen jommankumman kumppanin sukupuolinen identiteetti olla esteenä puolison statuksen syntymiselle ja samalla tiettyjen puolisolle kuuluvien etuuksien saamiselle.

EY-tuomioistuin totesi aluksi, että lesken eläke kuuluu SEUT 157 artiklan sisältämään palkan käsitteeseen.¹⁵ EY-tuomioistuin katsoi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön¹⁶ viitaten, että kyseessä oli SEUT 157 artiklan vastainen syrjäntätilanne. Transsukupuolisella henkilöllä siis voi olla puolison status lesken eläkettä määriteltäessä, mikä puolestaan vaikuttaa puolison käsitteen tulkintaan. Voidaan siis todeta, että jo ennen EU:n ns. itälaajenemista EU-oikeudessa omaksuttiin tulkinta, jonka mukaan transsukupuolinen henkilö voi saada puolison statuksen tiettyjä palkkaan liittyviä etuuksia myönnettäessä.

Sittemmin EY-tuomioistuin vahvisti transsukupuolisten oikeudellista asemaa sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä edelleen *Richards*-tapauksessa¹⁷, joka koski vanhuuseläkkeen eläkeikärajaa ja joka oli Yhdistyneissä kuningaskunnissa miehille 65 vuotta ja naisil-

le 60 vuotta. EU-tuomioistuimen mukaan sukupuolenkorjausoperaatio miehestä naiseksi johtaa siihen, että henkilön eläkeikärajan tulee määräytyä sukupuolenkorjauksen jälkeisen sukupuolen mukaan. Valitusprosessin yhteydessä *Richards* vetosi mm. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan, direktiiviin 79/7/EY¹⁸ ja edellä kuvattuun *K.B.*-tapaukseen. *Richards*-tapausta tulkittaessa on huomattava, että Yhdistyneissä kuningaskunnissa säädettiin ennen ratkaisun antamista sukupuolen vahvistamisesta laki, jonka nojalla transsukupuoliset henkilöt voivat saada uuden sukupuolensa vahvistetuksi lähes täysimääräisesti (Gender Recognition Act, 1.7.2004).

EY-tuomioistuin on siten edellä kuvatuilla ratkaisuillaan ottanut huomioon Yhdistyneissä kuningaskunnissa tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen ja muuttuneen lainsäädännön. On myös syytä todeta direktiivin 2004/38/EY¹⁹ 2 artiklan puoliso-käsitteen laaja tulkinta työntekijän perheenjäsenien määrittelyn yhteydessä. Puoliso määritellään mainitussa direktiivissä niin, että se koskee aviopuolison lisäksi myös kumppania (*partner*), jonka kanssa EU-kansalainen on rekisteröinyt parisuhteen jonkin jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, jos vastaanottavan jäsenvaltion lainsäädännössä parisuhde rinnastetaan avioliittoon. Tämä muotoilu koski etenkin samaa sukupuolta olevia pareja ja jätti siten puolison käsitettä koskevat arvopunninnat kunkin jäsenvaltion käsiteltäväksi.

Voidaankin kysyä, vastaako edellä kuvailtu lähinnä brittiläinen tulkinta sukupuolisyrjinnän ulottuvuuksista kaikkien Euroopan unionin jäsenvaltioiden poliittista linjaa. Asiaa on

14 Ks. C-117/01 *K. B.* (2004) ECR I-541.

15 Ks. esim. C-109/91 *Ten Over* (1993) ECR I-4879, kohdat 12 ja 13.

16 Ks. *Christine Goodwin v United Kingdom*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu, annettu 11.7.2002, kohdat 77–84.

17 Ks. C-423/04 *Richards* (2006) ECR I-3585.

18 Ks. EYVL, N:o L 6, 10.1.1979, s. 24.

19 Ks. EUVL, N:o L 229, 29.6.2004, s. 38.

syttä tarkastella myös EU:n johdetun oikeuden näkökulmasta, ei vain esimerkiksi SEUT 2, 18 ja 19 artikloiden näkökulmasta. Syrjintätömyysperiaatteen osalta voidaan tuoda esiin sen varsin poliittisesti väritynyt ja osin kiistojen synnyttävä luonne. Yhtenä esimerkkinä tästä seikasta on vähän ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa Euroopan unionissa laadittu direktiiviehdotus, joka koski uskonnosta tai vakaumuksesta, vammaisuudesta, iästä tai sukupuolisesta suuntautumisesta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanoa. Sen käsittely ei koskaan edennyt valmistelua pidemmälle.²⁰ Toki EU-lainsäädäntöä syrjintätömyydestä on saatu myös aikaan, varsin usein nimenomaan työelämän syrjintäkysymyksiin liittyen. Tältä osin voidaan mainita etenkin edelleen voimassa oleva ns. työelämädirektiivi 2006/54/EY.²¹

Edellä kuvattu vuosituuhannen vaihteen yksilön oikeuksia korostava tulkinta sukupuolesta ja puoliso-käsitteestä vaikutti EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön kautta myös tulkintaan SEU 2 artiklan arvopohjasta. Sukupuoli ei tässä kuvaillussa oikeuskäytännössä määrittynyt enää essentialistien ajattelun tavoin sukupuolidikotomiaksi miehiin ja naisiin. Nykyisin Englannissa on omaksuttu sukupuoleen ns. performatistinen tulokulma, joka korostaa kunkin yksilön omaa kokemusta sukupuolestaan. Tämä on johtanut siihen, että Englannissa sukupuolen voi vahvistaa viranomaisille omalla ilmoituksella (*performative gender*).²² Tämä sukupuolen moninaisuutta koskeva tulkinta ei ole saanut etenkään Euroopan unionin itäisissä jäsenvaltioissa hyväksyntää, mistä esimerkkinä käsitellen seuraavaksi ns. *Mirin*-tapausta²³.

Mirin-tapauksessa oli kyse siitä, tuleeko yhdessä jäsenvaltiossa tunnustettu ja rekisteröity nimen ja sukupuoli-identiteetin muutos tulla kirjatuksi ilman erillistä vahvistusoikeudenkäyntiä toisessa jäsenvaltiossa, jossa henkilö on syntynyt. Tulkintakysymys liittyy EU-kansalaisten oikeuteen liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, mikä perustuu SEUT 20 ja 21 artikloihin sekä perusoikeuskirjan 45 artiklaan. Asiaan liittyy myös perusoikeuskirjan 7 artiklan suojaama yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen. Pohjimmaltaan kyse on siitä, miten universaali voi olla käsitys performatiivisesta sukupuolesta ja miten transsukupuolisen ihmisen sukupuolen vahvistaminen niveltyy SEUT 2 artiklan arvoihin.

Tässä tapauksessa kyse oli Romaniassa vuonna 1992 syntyneestä henkilöstä M-A.A., joka rekisteröitiin naiseksi. Hän muutti Yhdistyneisiin kuningaskuntiin vuonna 2008 ja hänestä tuli muuttonsa jälkeen sekä Romanian että Yhdistyneiden kuningaskuntien kansalainen. Vuonna 2017 M-A.A. vaihtoi nimensä ja puhuttelumuotonsa miespuoliseksi hallinnollisessa menettelyssä ja vaihtoi passinsa ja muut vastaavat asiakirjat vastaamaan sukupuoli-identiteettiään. Kesäkuussa 2020 hän sai Yhdistyneiden kuningaskuntien viranomaisilta todistuksen miespuolisesta sukupuoli-identiteetistään (*Gender Identity Certificate*). Toukuussa 2021 hän pyysi Romanian viranomaisia kirjaamaan hänen syntymätodistukseensa merkinnät hänen etunimensä, sukupuolensa ja henkilötunnuksensa muutoksesta, jotta ne vastaisivat miessukupuolta. Hakemus hylättiin, koska mainitut merkinnät oli kansallisen

20 Ks. KOM (2008) 426 lopull.

21 Ks. EUVL, N:o L 204, 26.7.2006, s. 23, (”the ’recast’ equal treatment Directive”) ja esim. Raitio, Juha – Tuominen, Tomi, Euroopan unionin oikeus. AlmaInsights 2025, s. 296.

22 Ks. essentialisteista ja performatisteista Englannissa Wiesner-Hanks 2002, s. 600–620, erit. s. 607.

23 Ks. ns. *Mirin*-tapaus C-4/23 M.-A.A., ECLLEU:C:2024:845.

lainsäädännön perusteella mahdollista toteuttaa lainvoimaisella tuomioistuinratkaisulla. M-A.A:n nostettua kanteen asia päättyi ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen käsitte-lyyn Romaniassa.

EU-tuomioistuin linjasi lokakuussa 2024 ennakkoratkaisussaan asian M-A.A:n eduksi. Se katsoi, että EU-oikeudellinen henkilöiden vapaa liikkuvuus ja yksityiselämän suoja on esteenä sellaiselle jäsenvaltion kansalliselle lainsäädännölle, jossa ei säädetä mahdollisuudesta kirjata kyseisen jäsenvaltion antamaan syntymätodistukseen toisessa jäsenvaltiossa vahvistettua sukupuoli-identiteetin muutosta. EU-oikeuden vastaisena voidaan siis pitää tilannetta, jossa yhdessä jäsenvaltiossa sukupuoli-identiteettiään muuttanut transsukupuolinen henkilö joutuisi aloittamaan uuden sukupuoli-identiteetin vahvistamista koskevan menettelyn toisessa jäsenvaltiossa. Euroopan unionin arvopohjan merkitys asiassa hahmottuu sen myötä, että EU-tuomioistuin luettelee ratkaisunsa aluksi relevantit oikeussäännöt ja aloittaa SEU 2 artiklasta, eli selkeästi liittämään näin ollen mainitun tulkintansa osaksi EU:n arvojen tulkintaa. Samalla tavoin on huomionarvoista se, että perusoikeuskirjan asiaan soveltuvia kohtia luetellessaan EU-tuomioistuin aloittaa perusoikeuskirjan 1 artiklan mukaisesta loukkaamattoman ihmisarvon kunnioittamisesta. Näen tässä yhtymäkohtia saksalaiseen perusoikeusajatteluun, jota havainnollistaa Saksan perustuslain (*Grundgesetz*) 1 artikla, jossa korostetaan juuri ”loukkaamattoman” ihmisarvon kunnioittamista.²⁴

2.2. Homoseksuaalit

Nostan homoseksuaaleja koskevasta oikeuskäytännöstä esiin erityisesti juuri Yhdistyneisiin kuningaskuntiin liittyvää oikeuskäytäntöä suhteessa Itä-Euroopasta lähtöisin olevaan oikeuskäytäntöön, jotta se vertautuu edellä transsukupuolisia koskevaan oikeuskäytäntöön. Aloitan tälläkin kertaa 1990-luvulta ja *Grant*-tapauksesta²⁵, jossa oli kyse seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuvasta syrjinnästä nimenomaan työelämään liittyvässä melko talouspainotteisessa kontekstissa, mutta myös puoliso-käsitteen tulkinnasta. *Grant* oli työsuhteessa rautatieyhtiöön, jonka alennusjärjestelmän mukaan työntekijän aviopuoliso tai avopuoliso sai alennuksen yhtiön reiteillä. Rautatieyhtiö kieltäytyi antamasta alennusta *Grantin* samaa sukupuolta olevalle kumppanille. Kansallinen tuomioistuin pyysi ennakkoratkaisua siitä, sovelletaanko SEUT 157 artiklan samapalkkaisuussäännöstä sekä direktiivejä 75/117/ETY²⁶ ja 76/207/ETY²⁷ seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaan syrjintään. EY-tuomioistuin katsoi, että matka-alennus kuului SEUT 157 artiklan palkan käsitteeseen, mutta mainitut tasa-arvodirektiivit eivät soveltuneet. EY-tuomioistuin lähti tuolloin vielä siitä, ettei kahden samaa sukupuolta olevan henkilön vakituista suhdetta pidetä naimisissa olevien henkilöiden suhteita tai vastakkaisista sukupuolta olevien henkilöiden vakituista avosuhteita vastaavana.

Ratkaisu on annettu ennen Amsterdamin sopimuksen yhteydessä säädetyn yleisen syrjintäkiellon sisältävän EY 13 artiklan eli nykyisen SEUT 19 artiklan voimaantuloa, joten EY-tuomioistuin katsoi, ettei EU-oikeus silloisessa kehitysvaiheessaan koskenut seksuaaliseen suuntautuneisuuteen kohdistuvaa syrjintää. EY-tuomioistuin katsoi puolison käsitteen

24 Ks. Art 1 GG: ”Die Würde des Menschen ist unantastbar.”

25 Ks. C-249/96 *Grant*, ECL:EU:C:1998:63 ja esim. Raitio 2016, s. 281–283.

26 Ks. EYVL, N:o L 45, 19.2.1975, s. 19.

27 Ks. EYVL, N:o L 39, 14.2.1976, s. 40.

määrittelyn kuuluvan kansallisen oikeuden piiriin. Lisäksi EY-tuomioistuin toi esiin, ettei ihmisoikeuksien suojaamista koskevilla kansainvälisillä asiakirjoilla voi olla silloisen EY:n perustamissopimuksen määräysten soveltamisalaa EY:n toimivallan ulkopuolelle laajentavaa vaikutusta.²⁸ Sitten tulkinnat ovat 1990-luvun lopusta muuttuneet. Esimerkiksi EU:n perusoikeuskirja on tullut normihierarkkiselta asemaltaan perussopimusten tasoiseksi Lissabonin sopimuksen myötä, mikä on lisännyt perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvien punnintojen painoarvoa EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä.

EU-tuomioistuimen homoseksuaalisuuteen niveltävä oikeuskäytäntö on johdonmukaisesti pyrkinyt suojaamaan homoseksuaaleja heidän työsuhteissaan tai kun he ovat perheineen siirtyneet jäsenvaltiosta toiseen ja käyttäneet EU-kansalaisuuteen kuuluvaa liikkumisvapauttaan. Lissabonin sopimuksen voimaantumisen jälkeen ratkaistussa työeläkkeitä koskeneessa *Römer*-tapauksessa²⁹ EU-tuomioistuin ei pitänyt sukupuoliseen suuntautumiseen liittyvää syrjintää samalla tavalla itsenäisenä oikeusperiaatteena kuin ikäsyrjinnän kieltoa *Mangold*-tapauksessa³⁰ aiemmin. Tulkintani mukaan tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että EU-tuomioistuin olisi linjannut ikään perustuvan syrjinnän vaativan parempaa suojaa kuin seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää syrjintää. *Römer*-tapauksen tulkintaan vaikutti nimitäin määrävästi kyseessä olleen työelämän puitedirektiivin 2000/78/EY³¹ implementointimääräajan päättymisen ja siihen liittyvä kysymys direktiivin välittömästä vaikutuksesta. *Mangold*-tapauksessa puolestaan EU-tuomioistuin nimesi yhden syrjintäperusteen eli

ikään perustuvan syrjinnän yleiseksi oikeusperiaatteeksi ja näin käytännössä kiersi direktiivien horisontaalisen välittömän vaikutuksen kieltoa mielestäni ongelmallisella tavalla.

Viime vuosina seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä syrjinnästä on syntynyt EU-tuomioistuimessa etenkin Itä-Eurooppaan kohdentuvaa oikeuskäytäntöä, joka korostaa yksilön ihmisarvoa. Esimerkiksi romanialaisessa *Coman*-tapauksessa³² käsiteltävänä oli samaa sukupuolta oleva aviopari ja samalla aviopuoliso-käsitteen määrittely direktiivin 2004/38/EY 2 artiklan ja SEUT 21 artiklan tulkinnassa. Romanian lainsäädäntö tunnustaa avioliiton vain miehen ja naisen välisenä liittona ja niin, että avioliitto samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä on eksplisiittisesti kielletty. Kansallisen lain mukaan ulkomailla solmittuja samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliittoja ei tunnusteta. Tapauksessa *Coman* oli USA:n ja Romanian kansalainen ja hänen samaa sukupuolta oleva puolisonsa oli USA:n kansalainen. Pariskunta solmi avioliiton Belgiassa. Pyrkinessään muuttamaan Romaniaan maahanmuuttoviranomaiset ilmoittivat, ettei *Coman*in puoliso saisi oikeutta oleskella kolmea kuukautta pidempään Romaniassa. Tämän vuoksi *Coman* nosti paikallisessa alioikeudessa kanteen maahanmuuttoviranomaisen päätöksen kumoamiseksi EU-kansalaisen vapaata liikkuvuutta rajoittavan ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvän syrjinnän perusteella. Alioikeus pyysi asiassa ennakkoratkaisua EU-tuomioistuimelta, sillä asiassa oli selkeää liittymä direktiivin 2004/38/EY perheenjäsenen tulkintaan ja EU-kansalaisen oikeuksiin.

EU-tuomioistuin asettui asiassa *Coman*in puolelle, sillä SEUT 21(1) artiklan tulkintaan

28 Ks. tästä myös EY-tuomioistuimen lausunto 2/94, (1996) ECR I-1759, kohdat 34 ja 35.

29 Ks. C-147/08 *Römer*, ECLI:EU:C:2011:286.

30 Ks. C-144/04 *Mangold*, ECLI:EU:C:2005:709 ja myös vastaavasti esim. C-555/07 *Kücükdeveci*, ECLI:EU:C:2010:21.

31 Ks. EYVL, N:o L 303, 2.12.2000, s. 16.

32 Ks. C-673/16 *Coman*, ECLI:EU:C:2018:385.

nojautuen jossain EU:n jäsenvaltiossa laillisesti solmittu samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliitto on tunnustettava muissakin jäsenvaltioissa siitä riippumatta, salliiko muuttamisen kohteena oleva jäsenvaltio tällaiset avioliitot vai ei. Näin ollen liikkumisvapauttaan käyttäneen EU-kansalaisen samaa sukupuolta oleva puoliso on perheenjäsenen statuksella oikeutettu oleskelemaan yli kolme kuukautta jäsenvaltiossa, ellei ole jotain direktiivin 2004/38/EY 7 artiklassa mainittua estettä. Kolmen kuukauden ylittävän oleskelun rajoituksena voi esimerkiksi olla vaatimus oleskelua varten riittävästä varoista, muttei siis seksuaalinen suuntautuminen. Romanian väestöstä suurin osa kuuluu ortodoksiseen kirkkoon, joka ei teologisista syistä vihi samaa sukupuolta olevia henkilöitä avioliittoon, joten nähtäväksi jää, missä määrin tämä jännitteinen asetelma puoliso-käsitteen eri tulkinnoista on ratkaistavissa keskeisesti SEUT 21 artiklan luomia oikeuksia painottamalla. Kyse on pikemminkin erilaisen liberaalien ja konservatiivisten arvomaailmojen kohtaamisesta.

Sama jännitteinen asetelma vaikuttaa olevan myös suurelta osin katolisen Puolan ja Euroopan unionin välillä avioliittoa koskevissa asiayhteyksissä. Myöskään katolinen kirkko ei vihi samaa sukupuolta olevia henkilöitä avioliittoon. Melko tuoreessa *Trojan*-tapauksessa³³ Puolan viranomaiset eivät tunnustaneet ja rekisteröineet samaa sukupuolta olevan puolalaisen avioparin liittoa, joka oli laillisesti solmittu Saksassa. Verrattuna edellä esiteltyyn *Coman*-tapaukseen asian oikeudellisessa arvioinnissa huomioitiin myös SEU 4 (2) artiklan mukainen vaatimus kansallisen identiteetin kunnioituksesta, mutta lisänä on myös aikaisempaa perusteellisempi pohdinta toisaalta Euroopan

unionin perusoikeuskirjan 7 artiklan takaamasta yksityis- ja perhe-elämän suojasta sekä sitä vastaavasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaisesta yksityisyyden suojasta. EU-tuomioistuin antoi marraskuussa 2025 tuomion, jossa se vahvisti aikaisemmin *Coman*-tapauksessa omaksumansa tulkinnan: SEUT 20 ja 21 artiklaa sekä perusoikeuskirjan 7 artiklaa on tulkittava niin, että laillisesti yhdessä jäsenvaltiossa solmittu samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliitto on tunnustettava myös muissa jäsenvaltioissa siitä riippumatta, onko tämä tunnustaminen kansallisen lainsäädännön mukaan jäsenvaltiossa mahdollista.

Mainittakoon, että paria vuotta aiemmin EU-tuomioistuin oli joutunut puuttumaan Puolan osalta seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvään syrjintään myös työoikeudellisessa asiayhteydessä *J.K.*-tapauksessa³⁴, kun puolalainen julkinen televisiokanava peruutti TV-ohjelmien valmistelutehtävissä itsenäisenä ammatinharjoittajana toimineen J.K:n työvuoroja. Asian kantaja J.K oli julkaissut samaa sukupuolta olevan kumppaninsa kanssa YouTube-videon, jossa korostettiin suvaitsevaisuutta samaa sukupuolta olevia pareja kohtaan. EU-tuomioistuin katsoi J.K:n tulleen syrjityksi seksuaalisen suuntautumisen perusteella yhdenvertaista kohtelua koskevaa työelämän puitedirektiiviä 2000/78/EY³⁵ rikkovalla tavalla.

3. Euroopan unionin arvot keskeisenä perusteena komission rikkomuskanteessa Unkaria vastaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevassa asiassa

Edellä kuvattu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskeva oikeuskäytäntö on hyvä pitää taustoituksena mielessä, kun seuraavaksi tarkastelun kohteeksi tulee tätä kirjoitettaes-

33 Ks. C-713/23 *Trojan*, ECLI:EU:C:2025:917.

34 Ks. C-356/21 *J.K v TP S.A.*, ECLI:EU:C:2023:9.

35 EYVL, n:o L 303, 2.12.2000, s. 16.

sa vireillä oleva asia C-769/22 *komissio v Unkari*, josta julkisasiamies *Capeta* on antanut ratkaisuehdotuksen 5.6.2025.³⁶ Asia on sikäli erityisen merkittävä, että siinä EU-tuomioistuim tulkitsi nimenomaisesti SEU 2 artiklan mukaista ihmisarvon kunnioittamisen vaatimustaan lisäksi, että se käsittelee SEUT 56 artiklan palveluiden vapaan liikkuvuuden ja palveluihin liittyvien direktiivien 2000/31/EY³⁷, 2006/123/EY³⁸ ja 2010/13/EY³⁹ sekä perusoikeuskirjan 7 ja 21 artikloiden jo melko vakiintunutta tulkintaa. Komissio on siis nostanut osin EU:n arvoihin perustuen kanteen asiassa, joka koskee seksuaali- ja sukupuolivähemmistön ihmisarvon kunnioittamista ja niin, että asiassa vaikuttaa olevan tällä kertaa pikemminkin kyse perusoikeuksien kuin perusvapauksien toteutumisesta. Sinänsä EU-tuomioistuim on toki käsitellyt oikeuskäytännössään ihmisarvon kunnioittamista aikaisemminkin, esimerkiksi turvapaikanhakijoiden vastaanottoa⁴⁰ tai Dublin-asetuksen⁴¹ mukaisia siirtoja⁴² koskevilla asiayhteyksissä ja tiettyjen sosiaalietuuksien myöntön⁴³ yhteydessä, mutta ei sillä tavoin selkeästi SEU 2 artiklan nimenomaisena tulkintakysymyksenä kuin nyt käsillä olevassa Unkariin kohdistetussa asiassa. Myös julkisasiamies *Capeta* toteaa, että SEU 2 artikla itsenäisenä perusteena EU-oikeuden rikkomisen toteamiselle on asiassa uutta.⁴⁴ Onkin siksi perusteltua, että EU-tuomioistuim tulee antamaan ratkaisunsa arvovaltaisessa täysistuntokokoonpanossa.

Komissio nosti Unkaria vastaan rikkomuskanteen kansallisesta lainsäädännöstä, jonka

tarkoituksena on estää tai rajoittaa alaikäisten pääsyä mediasisältöihin, joissa on kyse ”syntymässä määräytyneen sukupuolen tai sukupuoli-identiteetin eroavuuksia, sukupuolen vaihtamista tai homoseksuaalisuutta koskevien kysymysten” kansantajuistamisesta tai niistä tiedottamisesta. Tämän ns. HLBTTI-sisällön estäminen tai rajoittaminen rikkoo komission mukaan paitsi palvelujen vapaata liikkuvuutta myös EU-kansalaisen perusoikeuksia ja ihmisarvoa. Unkari puolestaan katsoo, että lainsäädännöllä pyritään suojaamaan alaikäisiä, koska heidän altistumisensa HLBTTI-sisällölle voi vaikuttaa kielteisesti heidän fyysiseen, henkiseen tai moraaliseen kehitykseensä. Unkarin näkemyksen mukaan ensisijaisesti on vanhempien asia päättää, milloin HLBTTI-sisältöä voi saattaa alaikäisten tietoon.

Julkisasiamies *Capeta* aloitti oman pohdintansa selvittämällä ensin, että kiistanalaisessa laissa on kyse HLTBI-henkilöiden tavallisen, jokapäiväisen elämän kuvaamisen kiellosta alaikäisten suojelemiseksi. Mitään tutkimusnäyttöä ei ole tämän kiellon tueksi. Kielto perustuu julkisasiamiehen tulkinnan mukaan ennakoasenteeseen tai arvoasetelmaan, jonka mukaan HLTBI-henkilöiden elämä ei ole yhtä arvokasta kuin heteroseksuaalisten tai cis-sukupuolisten elämä.⁴⁵ Tätä kautta ajatellen asiaan soveltuu SEU 2 artiklan ja perusoikeuskirjan 1 artiklan linjaus loukkaamattomasta ihmisarvon kunnioituksesta, joka itse asiassa vastaa laajempaa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa muotoiltua ihmisoikeusjärjestelmää. Kiista koskee siis viime kädessä arvoja.

36 Ks. julkisasiamies *Capeta*’n ratkaisuehdotus, C-769/22 *komissio v Unkari*, ECLI:EU:C:2025:408.

37 Ks. ns. direktiivi sähköisestä kaupankäynnistä, EYVL, N:o L 178, 17.7.2000, s. 1.

38 Ks. ns. palveludirektiivi, EYVL, N:o L 376, 27.12.2006, s. 36.

39 Ks. audiovisuaalisen mediapalveluja koskeva direktiivi, EYVL, N:o L 95, 15.4.2010, s. 1.

40 Ks. esim. C-79/13 *Saciri*, ECLI:EU:C:2014:103.

41 Ks. ns. Dublin III -asetus (EU) N:o 604/2013, EUVL, N:o L 180, 29.6.2013, s. 31.

42 Ks. esim. C-411/10 ja C-493/10 *N.S.*, ECLI:EU:C:2011:865 ja C-578/16 *PPU, C.K.*, ECLI:EU:C:2017:127.

43 Ks. esim. C-140/12 *Brey*, ECLI:EU:C:2013:565 ja C-333/13 *Dano*, ECLI:EU:C:2014:2358 ja C-709/20 *C.G.*, ECLI:EU:C:2021:602.

44 Ks. julkisasiamies *Capeta*’n ratkaisuehdotus, C-769/22 *komissio v Unkari*, ECLI:EU:C:2025:408, kohta 4.

45 *Ibid.*, kohta 41.

Olisi kuitenkin mielestäni virheellistä tulkita, että kyseisessä tapauksessa olisi kyse vain arvoista, sillä asiaan soveltuu myös tavoiteperiaatteeksi (*policy*) luokiteltavissa oleva palveluiden vapaa liikkuvuus, joka sijoittuu *Tuorin* kriittisen oikeuspositivismin tarkoittamalle oikeuden pintatasolle.⁴⁶ Asiaan soveltuu myös perusoikeuskirjan yksityisyyden suoja ja syrjäntäkieltoa korostavat artikkelit. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksesta käy myös ilmi tulkinta, ettei asiassa ole kyse SEU 2 artiklan välittömästä vaikutuksesta. Kanneperusteeksi soveltuu välittömästi vaikuttava SEUT 56 artiklan palveluiden vapaata liikkuvuutta koskeva ehdoton ja tarkkarajainen säännös.

Käsiteltävässä asiassa SEU 2 artikla kuvaa sitä, millainen on visio hyvästä yhteiskunnasta ja millä tavoin se kuvaa Euroopan unionin perussopimuksista tulkittavissa olevaa EU:n identiteettiä. EU:n oikeusjärjestys koostuu sekä EU:n että jäsenvaltioiden tasolla annetuista säännöksistä. Tällainen yhdistelmämuotoinen oikeusjärjestelmä ei julkisasiamiehen mukaan voi olla olemassa ilman että EU:n yhteisiä arvoja kunnioitetaan sekä EU:ssa että jäsenvaltioissa. Tämän EU:n oikeusjärjestyksen olemassaolon edellytyksiä korostavan tulkinnan tueksi hän viittasi EU-tuomioistuimen aikaisempiin ratkaisuihin SEU 2 artiklan tulkinnasta ns. ehdollisuustuomioissa⁴⁷ vuodelta 2022.⁴⁸ Julkisasiamiehen retoriikka kuvastaa käsitystä Euroopan unionista yhtenäisenä arvoyhteisönä, johon jäsenvaltioiden keskinäinen luottamus suurelta osin perustuu. Hänen johtopäätöksensä on se, että kuvattu unkarilainen lain-

säädäntö rikkoo edellä mainittuja EU:n perusvapauksiin ja perusoikeuksiin liittyviä säännöksiä sekä myös SEU 2 artiklan kuvaamaa EU:n arvopohjaa.

Tässä vaiheessa on aika lopettaa kirjoituksen lainopillinen analyysi, sillä Euroopan unionin arvojen pohdinta vaatii kriittisen oikeuspositivismin syvätason⁴⁹ mukaisia lähinnä kulttuurisia erityispiirteitä koskevia huomioita. Yhtä lailla näitä kulttuuria ja monitieteistä tutkimusotetta vaativia pohdintoja voisi hahmottaa *Klamin* finalistisen oikeusteorian⁵⁰ sääntöjen ja käyttäytymisen välisen vuorovaikutuksen sekä hänen hyödyntämänsä normien, käsitteiden, periaatteiden ja arvojen muodostaman justifikaatiotasojen mallin⁵¹ kautta. Maailma ei muutu pelkästään kirjoittamalla sääntöjä, vaan ne täytyy panna täytäntöön ja niitä tulee noudattaa, mikä viittaa *Klamin* teoriassa ihmisten käyttäytymiseen. Pohdin seuraavaksi edellä esitettyä oikeuskäytäntöä erityisesti uskonnon näkökulmasta, koska sitä ei voida arvoja koskevassa eurooppalaisessa keskustelussa välttää.⁵² Aihe on muodostunut viime aikoina varsin ajankohtaiseksi myös Euroopan unionissa suurelta osin siksi, että Yhdysvalloissa presidentti *Trumpin* taustalla vaikuttaa varsin selkeästi hyvin konservatiivinen ns. evankelikaalinen kristillisyyttä.⁵³

4. Kristinusko ja kiistat Euroopan unionin arvoista

Uskonnon ja arvojen merkitystä Euroopan unionissa voidaan tutkia monista eri näkökul-

46 Ks. Tuori, Kaarlo, Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto 2000, s. 163–216.

47 Ks. C-156/21 *Unkari v Euroopan parlamentti ja neuvosto*, ECLI:EU:C:2022:97 ja C-157/21 *Puola v Euroopan parlamentti ja neuvosto*, ECLI:EU:C:2022:98.

48 Ks. julkisasiamies Capetan ratkaisuehdotus, C-769/22 *komissio v Unkari*, ECLI:EU:C:2025:408, kohdat 159–163.

49 Ks. Tuori 2000, s. 163–216.

50 Ks. Klami, Hannu Tapani, Finalistinen oikeusteoria. Turun yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja A:19, 1980.

51 Ks. esim. Klami, Hannu Tapani, Methodological Problems in European and Comparative Law. Helsingin yliopiston yleisen oikeustieteen laitoksen julkaisuja 14, 1997, s. 11.

52 Ks. esim. Suomen osalta kansanedustaja Päivi Räsäsen saama tuomio asiassa KKO:2026:27.

53 Ks. esim. Korhola, Atte, Kristillinen äärioikeisto ja Trump. Tammi 2024.

mista. Keskityn uskonnon osalta vain kristinuskoon, koska se on roomalaisen oikeuden tavoin merkittävä aatteellinen taustatekijä Euroopan historiassa.⁵⁴ Tosin Euroopan uskontoperinteitä ajatellen vähintäänkin sekä uskonnottomuus⁵⁵ että islam⁵⁶ vaatisivat myös huomiota taustoituksena, koska Eurooppa ei ole ollut eikä ole vain kristillinen. Euroopan unionin arvojen osalta taustoitusta tarjoaa esimerkiksi *Tuomisen* vuonna 2024 julkaistu artikkeli⁵⁷ ja itse asiassa koko hänen toimittamansa kirja, joka liittyy hänen johtamaansa tutkimushankkeeseen. Mielestäni edellä esitetty komission nostama rikkomuskanne (C-769/22) Unkaria vastaan osoittaa, ettei edellä kuvatun oikeuskäytännön syvällisempi ymmärtäminen ole enää mahdollista lainopin keinoin, vaan on turvaututtava monitieteiseen tutkimukseen ja tehtävä sen pohjalta johtopäätöksiä.

Esimerkiksi *Tiilikainen* on vuonna 2019 julkaistussa artikkelissaan pohtinut uskontojen merkitystä Euroopan integraatiossa valtiotieteen ja EU-politiikan näkökulmasta.⁵⁸ Eriytyisen merkityksellinen ainakin oman ajatteluni kannalta on *Tiilikaisen* analyysi eurooppalaisista poliittisista kulttuureista, joihin myös historian saatossa vakiintuneet uskonnolliset ja kolinjat etenkin protestanttisten, katolisten ja

ortodoksisten alueiden välillä vaikuttavat. Vaarana on kuitenkin todettava, ettei esimerkiksi konservatiivinen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kriittisesti suhtautuva kristillisuus noudata kirkkokuntien rajoja niin kategorisesti kuin *Tiilikaisen* analyysistä voisi ehkä tulkita.⁵⁹ Esimerkiksi Yhdysvalloissa MAGA-liikkeeseen kytkeytyvä äärikonservatiivinen evankelikaalisuus ei noudata kirkkokuntien tai uskonnollisten yhteisöjen rajoja.⁶⁰

Poliittiset kulttuurit ovat aatejärjestelmiä, jotka kokoavat yhteen käsityksiä poliittisen vallan luonteesta ja joilla on kytköksiä poliittisiin oppeihin, ideologioihin ja myös erilaisiin uskontoperinteisiin.⁶¹ Poliittinen kulttuuri linkittyy tulkintani mukaan Tuorin kriittisen oikeuspositivismin tasojaottelun syvätsoon⁶², minkä vuoksi poliittisia kulttuureja on vaikeampi muuttaa kuin oikeuden tai politiikan pintatasolla toimivia aatejärjestelmiä tai tavoiteperiaatteita, kuten vaikkapa palveluiden vapaan liikkuvuuden ulottuvuuksia. Tämä asetelma osaltaan selittää edellä kuvattua seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevaa poliittisesti jännitteistä oikeuskäytäntöä.

Tiilikainen kuvaa protestanttisen Euroopan painottavan valtiosuvereniteettia ja uskonnon vapautta.⁶³ Eurooppalaisille protestantisille

54 Ks. Kekkonen, Jukka, Mureneeko oikeusvaltio? Art House 2025, s. 33, ja Husa 2024, s. 64–65.

55 Ks. uskonnottomuudesta esim. Sillfors, Mikko, Ateismi ja uskonnottomuus, s. 98–107 teoksessa Heikki Pesonen – Tuula Sakaranaho (toim.) Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia. Gaudeamus 2020. Uskonnottomuudella tarkoitetaan uskontokuntaan kuulumattomuutta. Tähän ryhmään voi kuulua monenlaisista katsomuspohjista tulevia ihmisiä, kuten ateisteja tai agnostikkoja.

56 Ks. esim. Pauha, Teemu – Konttori, Johanna, Muuttoliike ja ylitajainen uskonto, s. 153–162 teoksessa Heikki Pesonen – Tuula Sakaranaho (toim.) Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia. Gaudeamus 2020. Artikkelissa kuvataan muun muassa sitä, kuinka islamista halutaan muokata ”eurooppalainen versio” esimerkiksi perustamalla erilaisia neuvostoja tai neuvottelukuntia, joiden tarkoituksena on toimia neuvottelukumppanina suhteessa julkisvaltaan.

57 Ks. Tuominen, Hanna, Euroopan unioni arvojen yhteisönä, s. 7–26 teoksessa Hanna Tuominen (toim.) Arvojen yhteisö. Näkökulmia Euroopan unionin perusarvoihin. Gaudeamus 2024.

58 Ks. *Tiilikainen*, Teija, Jakautunut vai yhtenäinen Eurooppa? Uskontojen merkitys eurooppalaisessa integraatiossa, s. 62–81 teoksessa Heikki Pesonen – Tuula Sakaranaho – Sini Paukkunen (toim.) Uskonto ja maailmanpolitiikka. Gaudeamus 2019.

59 Ks. esim. Vuola, Elina, Remaking Universals? Transnational Feminism(s) Challenging Fundamentalist Ecumenism, Theory, Culture & Society 1-2/2002, s. 175–195. Vuola kuvaa artikkelissaan mm. sitä, kuinka katolisen kirkon viralliset opit esimerkiksi abortista eivät välttämättä muovaa merkittävällä tavalla ihmisten elettyä uskonnollisuutta. Niinpä analyysi eri kirkkokuntien virallisten oppien avulla on vain suuntaa antava ja vaatisi syvällisempää perehtymistä.

60 Ks. Korhola 2024, s. 45–346.

61 Ks. *Tiilikainen* 2019, s. 63–65.

62 Ks. Tuori 2000, s. 163–216.

63 Ks. *Tiilikainen* 2019, s. 65–73.

poliittisille kulttuureille on hänen mukaansa yhteistä, että Euroopan integraatiota lähestytään valtioiden välisenä yhteistyönä. Protestantismin sisällä kalvinistit korostavat liberaalia valtiota, jossa painotetaan yksilönvapauksia suhteessa valtioon, mikä on heijastunut tyypillisesti etenkin Yhdistyneiden kuningaskuntien EU-politiikassa. Verrattain nationalistisissa ja luterilaisissa pohjoiseurooppalaisissa maissa taas valtiosuvereniteetti on itsetarkoitus ja valtio on norminantovallan lähde, jonka oikeutus ei perustu samalla lailla yksilönvapauksien turvaamiseen kuin kalvinisteilla. Protestanttiset kulttuurit eivät ole pääsääntöisesti tukeneet Euroopan unionin federalistisia pyrkimyksiä.

Toisen maailmansodan jälkeen etenkin katolilaistaustaiset kristillisdemokraattiset ja kristillissosialistiset liikkeet vaikuttivat merkittävästi eurooppalaisen integraation käynnistymiseen.⁶⁴ Länsi- ja Etelä-Euroopan katoliselle kulttuurille on tyypillistä korostaa perheen tai alueellisten yhteisöjen merkitystä, ei niinkään valtiota ja sen protestanttista suvereniteettitulkintaa. Perinteisiä perhearvoja korostava katolilaisuus vaikuttaa varsinkin Puolassa kohtaan jännitteitä verrattain liberaalin EU:n perhe- ja seksuaalipolitiikan suhteen, mikä ei ole yllättävää siinä mielessä, että edellä esitetyllä tavalla homoseksuaalisia ja transsukupuolisia ihmisiä koskevat EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisut ovat syntyneet 1900-luvun lopulla ja vuosituhanen vaihteessa yksilökeskeisemmän poliittisen kulttuurin piirissä läntisessä Euroopassa. EU-politiikassa katolilaistaustai-

set toimijat ovat usein korostaneet eurooppalaista yhteenkuuluvuutta, yhteistä eurooppalaista arvopohjaa ja edistäneet luonteeltaan federalistisia hankkeita, esimerkiksi suoria vaaleja Euroopan parlamenttiin tai rahaliittoa. Euroopan yhtenäisyyttä myös arvomaailman osalta ilmentävä SEU 2 artikla soveltuu hyvin katolilaiseen poliittiseen kulttuuriin. Tätä taustaa vasten Puolan viranomaisten *Trojan*-tapauksen⁶⁵ yhteydessä esiin nostama kysymys SEU 4(2) artiklan mukaisesta kansallisen identiteetin kunnioittamisesta tulee ymmärrettäväksi mielestäni sitä kautta, että Puola halusi selvittää eurooppalaisen arvopohjan universalisoinnin rajoja, kun huomioidaan erilaisten poliittisten ja uskonnollisten kulttuurien vaikutus SEU 2 artiklan tulkintaan.

Euroopan unioni laajeni vuosina 2004 ja 2007 itäiseen Eurooppaan ja samalla jäsenvaltioiksi tuli maita, joissa vaikuttaa ortodoksinen (esimerkiksi Romania, Bulgaria) tai katolinen (esimerkiksi Puola, Liettua) poliittinen kulttuuri. Ortodoksisissa maissa kielteisyyttä Euroopan integraatiota kohtaan on lisännyt ortodoksisten kirkkojen näkemys integraatiosta katolista kirkkoa ja sen arvopohjaa tukevana hankkeena.⁶⁶ Tiilikaisen mukaan ortodoksisuus ei jaa katolisuuden luonnonoikeusoppiin⁶⁷ nojaavaa yhteisöllistä ideologiaa eikä se tarjoa kulttuurisia valmiuksia ihmisoikeuksia korostaville yksilökeskeisille poliittisille opeille tai EU-oikeudellisen oikeusvaltiollisuuden omaksumiselle.⁶⁸ Tässä katsannossa ortodoksisuus saattaa tukea autoritaarista ja konservatiivista politiikkaa, mikä saattaa ilmetä ns. pe-

64 Ibid, s. 66 ja 80–81.

65 Ks. C-713/23 *Trojan*, ECLI:EU:C:2025:917.

66 Ks. Ramet, Sabrina, *The Way We Were – And Should Be Again? European Orthodox Churches and the “Idyllic Past”*, s. 148–175 teoksessa Timothy A. Byrnes–Peter J. Katzenstein (toim.) *Religion in an Expanding Europe*. Cambridge University Press 2006.

67 Ks. luonnonoikeusopista tarkemmin Miettinen, Timo, *Eurooppa. Poliittisen yhteisön historia*, Teos 2021, s. 23. Miettinen tuo esiin, kuinka moderni käsitys luonnonoikeudesta kehittyi vähitellen 1500–1600-lukujen kuluessa ja kävi pikemminkin yksin protestantismille ominaisen uskonnollisen hajaantumiskehityksen ja yksilökeskeisyyden kuin katolisuuden kanssa.

68 Ks. Tiilikainen 2019, s 74–75.

rinteisten perhearvojen tukemisena ja torjuvana suhtautumisena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, mistä edellä esitetty romanialainen *Mirin*-tapaus⁶⁹ soveltuu havainnolliseksi esimerkiksi.

Veikkaan, että teologit, historioitsijat ja valtiotieteilijät voivat löytää perustellusti puutteita pohdinnoistani, sillä haen ymmärrystä ajankohtaiseen oikeuskäytäntöön muiden tieteenalojen kuin omani piiristä. Moni historioitsija saattaisi esimerkiksi kiinnittää huomiota siihen, että aatteiden, ideologioiden tai uskontojen osalta yhteiskuntakehitykseen ja siten myös Euroopan unionin kehitykseen vaikuttavat myös vallitsevat rakenteet. *Kekkonen* on eri yhteyksissä perustellusti korostanut kontekstuaalisen historian tutkimuksen arvoa. Esimerkiksi hiljattain julkaistussa oikeusvaltiollisuuden ajankohtaisia ongelmia käsittelevässä teoksessaan yksi hänen korostuksistaan on, että aatteet ja ideologiat eivät selitä yhteiskunnallisia muutoksia, vaikka näitä muutoksia niillä legitimoidaan. Tarkastelussa tulee hänen mukaansa ottaa huomioon myös ns. historian agentit eli henkilöt tai ryhmät, jotka edistävät tai jarruttavat uudistuksia. Hän korostaa nykyisten oikeusvaltiollisuutta koskevien ongelmien taustalla olevan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden lisääntyminen, toimeentulon epävarmuus ja maahanmuuton aiheuttamat ongelmat, jotka puolestaan ovat viime vuosina myötävaikuttaneet oikeistopopulismin nousuun eri jäsenvaltioissa.⁷⁰ Kontekstuaalista tutkimusotetta oikeistopopulismin tutkimuksessa edustaa esimerkiksi *Miklóssyn* ajankohdainen tutkimus Unkarin kristillisiä arvoja pe-

räänkuuluttavan Fidesz-puolueen toiminnasta ja politiikasta.⁷¹

5. Identiteettipolitiikan aika ja arvojen tulkinta

Lopuksi tullaan aiemmin esitetyn lainopillisen analyysini eräänlaiseen kulminaatiopisteseen, eli *komissio v Unkari*-tapauksen⁷² arviointiin ja kysymyksen yhteisestä eurooppalaisesta arvopohjasta. Siinä vaikuttaa olevan vastakkain kaksi varsin erilaista uskonnollis-poliittista arvomaailmaa ja varsin tyyppillisesti identiteettipoliittisia sävyjä sisältävä debatti. Aloitan siksi kuvailemalla *Fukuyaman* esittämää tilannekuvaa nykyisestä länsimaisesta identiteettipolitiikasta ja siitä, miten siihen on päädytty.

Fukuyama kuvaa 1900-luvun politiikan jäsentyneen talouden määrittelemälle vasemmisto-oikeisto-kirjolle. Vasemmisto ajoi tasa-arvoa ja oikeisto yksilönvapauksia. Vasemmisto tavoitteli parempaa sosiaaliturvaa ja oikeisto halusi vähentää byrokratiaa ja tukea yksityistä sektoria. Tämä kaikki käy havainnollisesti esiin työsuhteita koskevasta sukupuolten tasa-arvoa koskevasta oikeuskäytännöstä. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen eteni ajan oloon sukupuoli-identiteetteihin ja seksuaaliseen suuntautumiseen.⁷³ Nykyisin vaikuttaa siltä, että monilla alueilla politiikkaa määrittää yksilön tai ryhmän identiteetti, mikä ilmenee myös oikeuskäytännöstä.⁷⁴ Vasemmisto ei ole Fukuyaman mukaan keskittynyt tavoittelemaan niin laajaa taloudellista tasa-arvoa kuin 1900-luvulla, vaan nykyisin se pyrkii ajamaan erilaisten marginaaliryhmien, esimerkiksi HLBTI-väen

69 Ks. C-4/23 *M.-A.A.*, ECLI:EU:C:2024:845.

70 Ks. *Kekkonen* 2025, s. 104 ja 183.

71 Ks. Miklóssy, Katalin, *Demokratian rappio*. Unkarin tiellä tulevaisuuteen. Tammi 2024.

72 Ks. julkisasiamies Capetan ratkaisuehdotus, C-769/22 *komissio v Unkari*, ECLI:EU:C:2025:408.

73 Ks. esim. 43/75 *Defrenne v Sabena*, ECLI:EU:C:1976:56, C-13/94 *P v S ja Cornwall County Council* (1996) ECR I-2143 ja C-249/96 *Grant*, ECLI:EU:C:1998:63.

74 Ks. esim. C-4/23 *M.-A.A.*, ECLI:EU:C:2024:845 ja C-713/23 *Trojan*, ECLI:EU:C:2025:917.

tai pakolaisten, etuja. Samaan aikaan oikeisto tukeutuu nationalismiin ja konservatiiviseen kristillisyyteen.⁷⁵ Voidaanko tätä Fukuyaman esittämää yksinkertaistavaa tilannekuvaa pitää osuvana ajankuvana *komissio v Unkari*-tapaus-ta arvioitaessa? Entä voidaanko tasa-arvon tavoittelu nähdä näin mustavalkoisesti vasemistolaisena piirteenä?

Esittämäni retoriset kysymykset saattavat johtaa harhaan, mikäli pohdinta irtautuu lainopista. Kuvaamani oikeuskäytännön osalta on syytä varoa klikkiotsikoiden kaltaisia kysymyksiä, kuten esimerkiksi ”onko sukupuoli ilmoitusasia”.⁷⁶ Palaan siksi tässä lopuksi oman alan ja lainopin pariin. Olen julkisasiamies Capetan kanssa samaa mieltä oikeudellisen kiistan tulkinnasta. Ensinnäkään kyse ei ole vain arvoja koskevasta tulkinnasta SEU 2 artiklan pohjalta, vaan asiaan liittyy tarkkarajaisesti sovellettavissa olevaa aikaisempaa oikeuskäytäntöä. Toiseksi Unkarissa ei ole kyse tietynlaisen pornon tai vastaavan aikuisille tarkoitetun ohjelmasisällön kieltämisestä lastensuojelun nimissä. Tämä on merkittävä huomio siksi, että aiemmin Saksassa oli oikeuskäytännön mukaan mahdollista rajoittaa anime-videoiden maahantuontia lastensuojelun perusteella ottaen kansallinen oikeuskäytäntö ja kulttuuri huomioon.⁷⁷ Sen sijaan nyt *komissio v Unkari*-tapauksessa on kyse tietyn ihmisryhmän pelkän olemassaolon sensuroinnista mediassa, koska tämän ihmisryhmän esittäminen arkisissa askareissaan on jo kiellettyä. On perusteltua tulkita julkisasiamiehen tavoin, että näin tehdään tästä ihmisryhmästä vähäarvoisempi kuin muista. Juuri tämä seikka on vastoin ihmisarvon loukkaamattomuutta. Oletan EU-tuo-

mioistuimen ratkaisevan asian samoin kuin julkisasiamies tässä suhteessa.

Julkisasiamies kiinnitti ratkaisuehdotuksessaan paljon huomiota SEU 2 artiklan arvojen pohdintaan, mutta luulen, ettei EU-tuomioistuimien ehkä tule pohtimaan EU:n arvopohjaa samassa laajuudessa. Veikkaan, että se kytkee asian ensinnäkin palveluiden vapaaseen liikkuvuuteen, johon se kiistatta kuuluukin.⁷⁸ Toisaalta oletan, että se tulee korostamaan ratkaisunsa perusteluissa enemmän pikemminkin ihmisoikeuksia ja niiden kytkeytymistä eurooppalaiseen oikeusvaltioon kuin EU:n arvopohjaa.⁷⁹ Veikkaan, että EU-tuomioistuin näkee tärkeäksi erottaa oikeus ja moraalit toisistaan omassa tulkintakäytännössään. Jos se pitäytyy ihmisarvon loukkaamattomuutta koskevassa pohdinnassaan eurooppalaisen ihmisoikeusjärjestelmän perusteissa, niin se samalla puolustaa sitä toisen maailmansodan jälkeen syntyntä sääntö- ja sopimusperusteista oikeusjärjestelmää, jota pidän Euroopan unionin olemassaolon ehtona. EU-tuomioistuin tulee antamaan omaa arvopohjaansa koskevan tuomion olosuhteissa, joista *Giles* on mielestäni perustellusti geopolitiittiseen turvallisuustilanteeseen viitaten todennut, ettei Euroopalla ole enää paluuta ennen Ukrainan sotaa vallinneisiin olosuhteisiin.⁸⁰

75 Ks. Fukuyama, Francis, *Identiteettiä*. Arvostuksen vaatimus ja kaunan politiikka. Docendo 2020, s. 22–23.

76 Tämä kysymys voisi nousta provokatiivisesti esiin asian C-4/23 *M.-A.A.*, ECLI:EU:C:2024:845 yhteydessä.

77 Ks. C-244/06 *Dynamic Medien*, ECLI:EU:C:2008:85.

78 Ks. esim. C-245/01 *RTL*, ECLI:EU:C:2003:580.

79 Ks. esim. C-402/05 P ja C-415/05 P, *Kadi ja Al Barakaat*, ECLI:EU:C:2008:461.

80 Ks. Giles, Keir, *Kuka puolustaisi Eurooppaa? Hyökkäävä Venäjä, uinuva manner*. Docendo 2025, s. 265–266.

The ‘so-called’ universal law: a historical analysis on the centrality of private trade and capital accumulation in the development of public international law¹

Katja Keinänen

Today, 13th December, is a special day. I am not only defending my doctoral thesis, but today we also celebrate Santa Lucia (or Saint Lucy), an early-fourth century virgin martyr. According to legend, she brought food and aid to Christians hiding in the Roman catacombs wearing a candle-lit wreath on her head. Nowadays, Santa Lucia’s Day is celebrated as a festival of lights, bringing hope and light during the darkest time of the year. Something that I am perhaps less able to offer based on the research results of my thesis. The title of my thesis is: the ‘so-called’ universal law: a historical analysis on the centrality of private trade and capital accumulation in the development of public international law. Accordingly, I have analyzed the historical-structural limitations of modern international law to bring ‘justice’ to world affairs and to protect universal aims relating to environmental protection, protection of human rights, maintenance of international peace and security, and so on.

Justice is understood in here in general terms, as an ideal that people/states ought to be treated fairly, impartially and reasonably by the law and the arbiters of law. It entails the requirement that laws ought to ensure that people/states do not harm one another and in case harm is inflicted, a remedial action is taken in due course.

Now, my intention is to seek an understanding and explanation to the obvious incompatibility of international law in between of its particular means and universal aims – the ascending self-interest of individual states and the descending general interest of ‘international community’.² This refers to the gap in between international law’s existence as a specific body of rules and the promise of justice towards which that constellation of rules gestures.³ A gap that arises from international law’s invincible promise, an imaginative appeal that “law be something more than simply rules-plus-violence”.⁴ As the title indi-

1 This text is the author’s *lectio praecursoria* delivered on 13 December 2025 at the public doctoral defense held at the Faculty of Law, University of Helsinki, where the author defended her dissertation “The ‘so-called’ universal law: a historical analysis on the centrality of private trade and capital accumulation in the development of public international law”. The opponent was Assistant Professor Tor Kvever from the University of Cambridge and the custos was Professor Päivi Leino-Sandberg from the University of Helsinki. For the synopsis, see Katja Keinänen, ‘The ‘so-called’ universal law: a historical analysis on the centrality of private trade and capital accumulation in the development of public international law’, *Dissertationes Universitatis Helsingiensis* 505/2025, University of Helsinki.

2 Martti Koskeniemi, *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*, Lakimiesliiton Kustannus 1989.

3 Pahuja, Sundhya, *Decolonising International Law: Development, Economic Growth and the Politics of Universality*, Cambridge University Press 2013, p. 33, 97; Derrida, Jacques – Borradori, Giovanna, *Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides, A Dialogue with Jacques Derrida*, p. 85-137. In Borradori, Giovanna, *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, The University of Chicago Press 2003, p. 114-115.

4 Pahuja 2003, p. 97.

cates, the capacity of modern international law to bring justice to world politics or even to further the minor ends of its universal declarations, multilateral conventions, etc. has often failed. And, this failure has to do, I believe, with the dominant role of private trade and capital in the evolution of international law. The result being a structurally biased (bourgeois) international law instrumental by forcefully advancing not only the interests of powerful states and stakeholders but also those of global capital. As it seems, if there was a shared universal interest that might be furthered by international law, that was an interest of trade and capital. Therefore, universality of law is in here only ‘so-called.’

The title of the thesis seeks inspiration from Part Eight of *Karl Marx’s Capital of Volume 1* called “So-called Primitive Accumulation”.⁵ For Marx too found the expression used, in his case, by classical political economists inadequate to describe the true nature of the events related to this historical process of divorcing direct producers from the means of production. The reason I wrote my thesis was to understand better the strengths and weaknesses of modern international law, to explain why international law seems to struggle so often to realize the ends its advocates claim that it can help realize. The difference that could also be described as that in between “law-in-books” and “law-in-action”, the disparity between law’s intentions and its actual impact on social conditions.⁶ The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, is one of the most recent examples. For despite the UN Charter prohibiting the use of force, the UN General Assembly’s resolution

condemning Russia’s aggression and the International Criminal Court’s arrest warrant against President *Putin*, the war has lasted nearly four years already. Another pressing question is the genocide committed by Israel against Palestinians in the Gaza Strip. In its report, the UN Independent International Commission of Inquiry concluded that Israeli authorities and security forces had committed genocidal acts defined by the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. These included the killing of Palestinians, blocking humanitarian aid leading to starvation and disregarding the orders of the International Court of Justice.

These two cases are only the more recent examples of the prevailing challenges of modern international law. Unfortunately, the problem is more general in nature. For despite the growing number of international rules and institutions, war, poverty, environmental degradation, social dislocation, etc. are still very real for the many people around the world. Based on the experience of more than a century, it may be said that international law has not been able to live up its expectations to transform world into a better place. Founded on my research results, I share the conception of the Marxist legal theory and the critical legal studies that international law is a constituent of politics. The fact that we live in a world of conflict and crisis is, as noted, “not in spite of international law, it is partly because of it.”⁷ International law is, therefore and in general terms, more part of the problem than of its resolution. This conclusion will also form the theoretical basis of the argument of my thesis. That is, the myth of the existence of a

5 Marx, Karl, *Capital: A Critique of Political Economy. Volume 1*, Penguin 1990.

6 Banakar, Reza, *Normativity in Legal Sociology: Methodological Reflections on Law and Regulation in Late Modernity*. Springer 2015, p. 6, 54.

7 Marks, Susan, *International Judicial Activism and the Commodity-Form Theory of International Law*. *European Journal of International Law* 18/2007, p. 199-211, at 202.

truly universal law. Based on the theories of natural law and commodity-form of international law, I claim that these problems of international law are fundamental. They derive from the structures of international law itself, its historical origins in private trade.⁸ The very form originally of commodity exchange between private property owners that had emerged to preserve the most essential of natural rights, the right of every individual to fulfill his/her basic needs through commerce or otherwise.

In hands of the early natural law theorists in the sixteenth century Spain, this form of early commercial/capitalist relations – the relation of equivalence – became the form of international law as well. I claim that the historical legacy of these Salamanca scholars is crucial to international law. For it was precisely the formal equality and reciprocity of international law, the very doctrines of state sovereignty and sovereign equality that justified unequal distribution of global wealth and power between different states and stakeholders.⁹ The reasons are twofold. Firstly, adopting the form of private commodity exchange as the form of inter-state relations, international law simultaneously legitimized the law of the strongest.¹⁰ This structurally biased international law dominated also the process of becoming a state in the first place. For it was reserved for more powerful and successful members of international community to decide which new states were eligible for the full set of international rights and duties.¹¹ Secondly, this ‘force’ or ‘violence’ embedded in international law

entailed a more material dimension as well. For individual state’s sovereignty, its ‘free’ and ‘equal’ status with other states was conditional from the start.¹² It was subject to state’s willingness to offer a very specific and narrow set of individual rights within its territory. These individual rights to property, contract and profit-making were designed to facilitate the functioning of capitalist relations of production and exchange.

Rather than peace and prosperity, this early international law resulted in the intensified commercial wars and organized state violence. And the way in which the emerging capitalist society was increasingly governed by bourgeois law and its institutions necessary for the capitalist accumulation. What I am trying to say here is that international law and capitalism developed together during the several centuries, one being dependent on the other. They both shared the same legal form, which had devastating effects especially in the field of international law limiting its regulatory capacity from the start. This story of capitalist international law begins in the early modern Europe following the discovery of the New World of America in 1492. Established by the writings of the Salamanca scholars in general and those of *Francisco de Vittoria* in particular, it came to justify the Spanish colonial and commercial expansion to the Americas. This early international law facilitated the functioning of the mechanisms of international trade and capital accumulation. It advanced the shared profit-making interests of the European empires, trading companies and private entrepreneurs

8 Pashukanis, Evgeny, *International Law*, reprinted as an appendix in China Miéville, *Between Equal Rights: A Marxist Theory of International Law*. Haymarket Books 2005, p. 321-335.

9 See especially Angie, Antony, *Imperialism, Sovereignty and Making on International Law*. Cambridge University Press 2005.

10 Miéville 2005, p. 136.

11 Parfitt, Rose, *The Process of International Legal Reproduction: Inequality, Histography, Resistance*. Cambridge University Press 2019, p. 37.

12 *Ibid.*, p. 4-6.

including traders, lawyers, soldiers, sailors, missionaries, bankers, etc. No distinction was made in between trade or war, in international legal ruling or otherwise.

It was this moment in history that gave impetus for the institutional transformation necessary for the development of capitalist mode of production and modern international law. For the European commercial and capitalist expansion required a common form and thus the real guarantor of market exchange. It needed political stability and predictability: the existence of a state ('political') was necessary for the uniform application and enforcement of laws and harmonious reproduction of the early capitalist relations ('economic').¹³ The early capitalist form of international law and its main institutions were inaugurated by Vitoria's system of *ius naturae et gentium*. It was these institutions of labour, production, commodity exchange and statehood, later known as the methods of primitive accumulation that enabled not only the European capitalist accumulation and world domination but also the later development of capitalism and international legal order. What I am suggesting in here then is that Vitoria's system already contained the kernel of a capitalist international law. The strength of his theory of natural law and the law of nations lay precisely in its capacity to justify these necessary institutions of slavery, private property, commerce and kingship without compromising the ideals of natural law based on equality, freedom, liberty and common property.¹⁴

Even if much has changed ever since, I

claim that these historical-structural connections of law with trade and capital still prevail and are not without a meaning. Based on what I have just presented, I do not believe that it is a coincidence that the president of the United States has negotiated a 28-point peace plan for Ukraine without consulting it. In addition to the extraction of its mineral and natural resources, this plan would force Kyiv limit the size of its military forces, not to join the NATO and to give up its territories to the Russian Federation, some of which are not even occupied yet. Consequently, 100 billion dollars of frozen Russian assets would be invested in rebuilding and investment purposes, and the United States would receive 50 per cent of the profits generated by this venture. Now, in his opinion published in the latest edition of the *Foreign Affairs*, the Finnish President *Alexander Stubb* expressed his concerns about the ongoing transformation of the existing world order.¹⁵ The fact that the global regulatory system founded on liberal values and universal good is about to be replaced by the increasingly competing interests of utilitarian states. According to him, it was the "West's Last Chance" as the title indicates, "to Build a New Global Order Before It's Too Late". However, as I have tried to demonstrate today, the law of the strongest and wealthiest is already in force, in the very form of modern international law and states system. As Marx famously stated in his *Capital*, "[b]etween equal rights, force decides."¹⁶

Finally, a few words about the methodology of my thesis. Founded on the Marxist

13 On structures of capitalism, see Wood, Ellen, *The Separation of the Economic and the Political in Capitalism*. *New Left Review* 127/1981, p. 1-20.

14 See, e.g., Koskenniemi, Martti, *Ius Gentium and the Birth of Modernity*. In Luigi Nuzzo – Milos Vec (eds.), *Constructing International Law: The Birth of a Discipline*. Vittorio Klostermann 2012, p. 3-23.

15 Stubb, Alexander, *The West's Last Chance: How to Build a New Global Order Before It's Too Late*. *Foreign Affairs*, January/February 2026, published in December 2025.

16 Marx 1990, p. 344.

theory and critical legal studies, defining an appropriate research method is a challenging task. As it seems that any categorization would, by definition, contradict the very *ratio* of the chosen theory, limiting its intellectual enterprise. The reasons seem evident: what comes to the Marxist theory, Marx's main area of interest was the relations of production, the social organization of the means of life, not the conception of law.¹⁷ Therefore, his (and Engels's) discussion of law arises out of their general work. Moreover, rather than a simple theory, it is to be conceived as a guide for action, the necessity of social transformation culminating in the Communist Revolution. Nowadays, it is understood more as an emancipatory process in all fields. With respect to the critical law studies, continuing the tradition of leftist tendencies in modern legal thought, it has strongly criticized against formalism and objectivism.¹⁸ As for critical legal scholars, legal reasoning is indeterminate and contradictory and, as such, incapable of resolving legal questions objectively.¹⁹ As pointed out, however, critical legal studies is not a method but rather "an attitude" shared by a variety of legal scholars and practitioners representing diverse methodological approaches.²⁰ Therefore, methodological tools of critical legal studies must necessarily be searched outside the movement.

I believe that the multidisciplinary and historical approaches are the most suitable methods for my thesis. Even if this means the risk of not having adequate skills to "go beyond one's comfort zone" and, therefore, ending up "being a bad sociologist"²¹ or an equally

bad theologian, political scientist, historian or economist for that matter. For the thesis concentrates on the political and social changes that took place within a nation state for the sake of international trade and the capitalist transformation. It focuses on the economic, political, cultural and social context in which international law was to develop as well as the writings of early natural law theorists attempting to understand how this development was to affect the society at large. As such, the scope of the thesis goes well beyond the traditional legal and socio-legal research incorporating insights from many non-legal disciplines, including economics, history, ethics, politics, social sciences and philosophy. For as pointed out, rather than being an autonomous, law is heavily dependent on other normative orders in modern society – politics, ethics, religion, economy, etc.²² Therefore, to produce empirically valid and theoretically sound legal research necessarily involves a wider perspective as well as adequate methodological instruments for that respect. At least what comes to this type of legal research.

Clearly, these chosen methods – the multidisciplinary and historical approach – pose considerable challenges relating to research integrity in general and those of reliability and accountability in particular. What comes to the former, the question arises whether I have been able of assessing, analysing and applying the research ideas, doctrines and conclusions presented in non-legal disciplines by non-lawyers in a manner that does not compromise the research integrity and the overall quality of my

17 Cain, Maureen, The Main Themes of Marx and Engels's Sociology of Law. *British Journal of Law and Society* 1/1974, p. 136-148, at 138.

18 Unger, Roberto Mangabeira, The Critical Legal Studies Movement. *Harvard Law Review* 96/1983, p. 561-675, at 564.

19 Arban, Erika, Interdisciplinary Approaches to Legal Research: Law and Economics and Critical Legal Studies from a North American Perspective, p. 1-17, at 14. Available at <http://repository.uantwerpen.be> (October 2025).

20 Lectures of Panu Minkkinen in the Doctoral Clinic in Vaasa, 8 April 2019. Notes on file with the author.

21 Lectures of Elina Pirjatanniemi in the Doctoral Clinic in Vaasa, 8 April 2019. Notes on file with the author.

22 Ibid.

research. Similar ethical concerns may also arise with respect to the latter: the fact that I analyse the critical moments in the development of international law within their wider historical contexts and through the texts of the natural law theorists written originally in Latin in the sixteenth century Spain. I leave this assessment to the reader.

Opponent's written statement on Katja Keinänen's doctoral dissertation "The so-called universal law: a historical analysis on the centrality of private trade and capital accumulation in the development of public international law"

Tor Krever

I am writing this statement following the public examination of *Katja Keinänen's* doctoral dissertation at the University of Helsinki on 13 December 2025, in which I acted as Opponent.

It was a pleasure to engage with Keinänen's work and I was grateful for the opportunity to discuss it with her. The dissertation offers a rich synthesis of historical and theoretical writing on both the history and theory of international law and the history and theory of capitalism as a mode of production and system of social relations. Its value and importance lie in bringing these two realms into conversation, revealing the ways in which the emergence and development of international law and the emergence and development of capitalism are not merely coeval but co-constitutive.

The dissertation makes a number of claims, their relationship to one another not always entirely clear, but the central argument is that international law, far from neutral, is and always has been rooted in and structured by its relationship with capitalism in general and private trade and capital accumulation in particular. This, Keinänen argues, has important implications, not least for international law's cel-

ebrated universalism – or as she puts it, skeptically, its 'so-called' universalism and its ability, or inability, to act as a progressive vehicle for advancing justice.

The turn to history in international legal scholarship in recent decades offered an important corrective to a long-neglected aspect of international law. But a lot of this historical work remains at the level of doctrine or offers various histories of ideas, failing to apprehend, let alone theorise, international law's relationship to the material structures and political economic forces out of which it emerged. At the same time, the past two decades have seen the emergence of a renewed and vibrant, but also diverse, Marxist school of international legal scholarship that seeks to understand international law's relationship with capitalism and offer a theorization of the field rooted in the Marxist tradition.

Keinänen's work owes much to both traditions, historical and Marxist, but helps bridge the two. Her dissertation might be understood as an attempt to put some historical flesh on the theoretical bones of recent Marxist interventions, taking us back to international law's early emergence and crystallization in the crucible of capitalist development. To do so, she

returns us to early natural law theorists like *Francisco de Vitoria*, by now a familiar figure amongst historians of international law, but sets him and other contemporaries against the insights of Marxist historiography. The result is a dissertation that covers immense scholarly ground and reflects an engagement with a remarkable volume of work spanning several generations of thinkers and several disciplines. Here we have a close, critical engagement with historical materials combined with a careful synthesis of diverse literatures to offer an important and timely intervention. And it is one that, if we take Keinänen's conclusions seriously, has important implications for efforts to mobilise international law for progressive ends today.

During the public examination, I put a number of questions and issues to Keinänen, and I felt she responded to these adequately. Amongst the issues covered was the theoretical framework for understanding the literature and debates into which the dissertation seeks to intervene. How were the particular theorists of international law chosen as the privileged interlocutors? How should we understand and navigate the tensions and disagreements between them?

Another issue we discussed was the concept of capitalism and some potential conceptual confusion in its invocation. The reader encounters at least two possible conceptions of capitalism in the dissertation; to one concerned with a social system based on a specific set of property relations and the other associated with trade and circulation. We discussed the possible incompatibility of these theories of capitalism, and which is centered by Keinänen in her analysis.

The dissertation is an intervention into not only the history of international law but also Marxist debates about the history of cap-

italism. That history, though, is hotly contested even within the Marxist tradition. I posed some questions around these intra-Marxist debates, between such thinkers as *Maurice Dobbs*, *Paul Sweezy*, *Robert Brenner*, *Ellen Wood*, and *Immanuel Wallerstein* and between different theorists of world-systems analysis, merchant capitalism, and 'political Marxism'. The dissertation itself gives little sense of the fierce disagreements between Marxist thinkers or indeed the fundamental incompatibility of some of these thinkers' competing ideas and historical narratives. We discussed whether this matters, whether such disagreements should at the very least be acknowledged, and how best to navigate them.

A further issue concerned the nature of Vitoria's analysis and whether it should be understood as a theory of capitalist extra-European expansion or merely laying the groundwork for a later capitalism. We probed some of the ambiguity in the text, such as the invocation of *Rosa Luxemburg*, and the possible tension between a view of Vitoria as 'unintentionally' a theorist of early forms of capitalism and a view of Vitoria as 'inaugurat[ing] novel, capitalist forms and conceptions of property'.

I also probed some of the organizational choices made in structuring the dissertation. It moves between thematic concerns but in doing so jumps at times backwards and forwards in time and does not follow a clear chronology. Might a different organizational scheme have been used, one that starts with Vitoria and traces how his ideas conditioned and took further shape in the emergence and development of capitalism? What was the rationale in ending with Vitoria rather than starting with his contribution?

We also discussed the use of *Antonio Gramsci* and his theory of hegemony, discussing

whether this might have been introduced earlier in the dissertation, rather than at the start of the final chapter, and whether it might have explanatory power not only for the analysis of Vitoria but also other legal thinkers.

Finally, we discussed the implications of the historical-theoretical analysis for international law in the present. Keinänen describes the inability of international law to advance various conceptions of justice as a contradiction, but I questioned whether, if we take her historical analysis about international law's relationship to capitalism seriously, the former's limits might not be contradictory at all but entirely predictable. We also discussed whether and under what conditions international law might be mobilized to advance a progressive, even revolutionary or anticapitalist, political agenda, and connected such questions to the dissertation's theoretical grounding in the commodity-form theory of law.

The discussion was fruitful, offering me an opportunity to pose some critical reflections and push Keinänen to think further about her claims and arguments and to justify some of her analytical and theoretical choices. She responded adequately to my provocations and was able to defend the dissertation's central claims. I believe the dissertation meets the standards required for the award of the PhD. It contains new scientific knowledge, demonstrates critical thinking, as well as significant familiarity with the relevant fields and literature, reveals appropriate mastery of the research methods applied, develops a justified and convincing argument, and demonstrates scientific integrity while adhering to appropriate ethical norms of research. I therefore recommend that the degree of PhD is awarded to Keinänen.

The Making of Cultural Heritage: Law, Politics, and Conceptual Contestation¹

Pauno Soirila

When I first began preparing my doctoral dissertation, it was a very different project. One of the first things I set out to explore, which was to be one of the basic building blocks of my research, were studies on how the concept of cultural heritage had been developed in different legal instruments. In other words, the legal and conceptual history of cultural heritage.

To my surprise, I found nothing. What initially appeared to be a personal research challenge gradually became evident as a broader gap in literature. However, the lack of an overarching historical analysis turned out to be a blessing in disguise: it led me to reframe my project and undertake that task myself. To my knowledge, my dissertation is still the only study to examine the history of cultural heritage on an overarching historical scale.

There is much that can be learned from studying the history of a concept, and for cultural heritage, this means understanding the complex political processes that work behind the scenes to shape its development, and the legal and administrative frameworks that are built around the phenomenon.

To begin, let me briefly explain what I mean when speaking of cultural heritage. Although the phrase appears, occasionally, at least as ear-

ly as the 19th century, it had no clear or consistent conceptual meaning at that time. The modern understanding, however, is much more concrete. It focuses on outward representations of cultural identity, passed on and safeguarded between generations. The exact definition of cultural heritage today, however, is difficult to pinpoint: it has expanded to cover almost all aspects of human life and its material traces, from environments to everyday objects, from day-to-day life to rare and sacred rituals. This is in sharp contrast to 70 years ago when the term was first coined, when the concept seemed to focus mainly on art treasures and monuments.

Cultural heritage legislation is born specifically out of the desire to protect heritage. Therefore, the legal concept is inevitably tied to the everyday phenomenon it seeks to safeguard, aiming to cover as broad a range of heritage as each instrument's objectives allow. Any omissions in these definitions are, therefore, either practically or politically motivated, and must be analyzed carefully to understand why certain elements were left outside the legal text.

Of course, because a legal definition is fixed in writing at a particular moment, it can also become outdated. This, in turn, may require either amendments to the instrument, or new

¹ This text is the author's *lectio praeursoria* delivered on 28 November 2025 at the public doctoral defence held at the Faculty of Law, University of Helsinki where the author defended his dissertation "Monumental Tradition: UNESCO and the Making of Cultural Heritage in International Law, 1954–2003". The opponent was Professor Lucas Lixinski from the University of New South Wales Sydney, and the custos was University Lecturer Marianne Vasara-Aaltonen from the University of Helsinki. The dissertation is available online at <http://hdl.handle.net/10138/603306>.

legal interpretations. A good example is intangible heritage: within a few years of the adoption of the Intangible Heritage Convention in 2003, some scholars had already observed that its definition had expanded beyond what its drafters had originally intended or envisioned.² Similarly, I have discovered that parts of the definition of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict have been almost completely reinterpreted in later application. Here, again, legal history becomes important for understanding where the intended scope and limits of each instrument are.

However, the legal definition also delineates what is officially recognized as cultural heritage and what is not, guiding interpretation in everyday application, as well. While the interplay between the legal and non-legal concept is often difficult to define exactly, law has been a way to anchor new meanings into the broader concept. Here, the role of the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) has been crucial. UNESCO has often been at the forefront of expanding the scope of heritage protection. This is why a historical analysis focusing specifically on international cultural heritage law is necessary in order to understand what has driven the concept of cultural heritage forward.

In the 50 years covered in my dissertation, cultural heritage underwent a profound transformation. What began as a new and novel concept in the 1950s became by the end of the century a globally recognized phenomenon, embedded in international management systems, widely promoted, and ultimately woven into everyday life. The most significant turning point came in the 1970s when

UNESCO adopted the World Heritage Convention. This convention was an important catalyst for the so-called ‘heritage boom’, where interest in the past – and various ways of engaging with it – proliferated across all levels of society.³

During the heritage boom, activities surrounding different expressions of heritage expanded, the preservation of the old became increasingly important, and interest in heritage tourism and museums grew. Equally, heritage became a significant commercial resource – and, increasingly, a political tool. This led to even further legislative and policy frameworks to manage it.

To sum up, heritage now appears on all levels of society. It has become a deeply political and politicized phenomenon but is also ubiquitous in its definition. But how has it come to be so? That is one of the key questions I sought to answer in my dissertation.

I would argue that UNESCO has often set the example that individual states have followed when expanding national laws into new areas of heritage protection. But this also means that the international politics shaping UNESCO’s work seeps into the broader heritage framework. My research, therefore, examines the political and ideological motivations behind UNESCO’s heritage activities. While my research touches on all of UNESCO’s heritage instruments, it focuses on three conventions in particular. They have been at the center of defining the idea of cultural heritage. For these conventions, I examined all available preparatory materials, to understand the debates and agendas that informed how cultural heritage was defined.

The term ‘cultural heritage’ – as well as its

2 Kurin, Richard, *Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal*. *Museum International* 56 (1–2) 2004, p. 66–77, 69.

3 Harrison, Rodney, *Heritage: Critical Approaches*. Routledge 2013.

counterpart, ‘cultural property’ – entered the legal vocabulary seemingly out of nowhere with the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Convention drew on earlier 19th century rules of war concerning the protection of significant public property. This background in war also came to affect the way the concept was defined. Seen through a lens of warfare, cultural heritage came to be defined as property of exceptional value, typically monumental in nature. It had to be something irreplaceable on an international scale, so that all nations had a moral obligation to protect it.

After the 1954 Convention had been adopted, UNESCO and its Heritage Sector faced new challenges that began to broaden both the scope and the ambition of their work. I argue that, especially at this point, UNESCO and its heritage activities also became a platform for political maneuvering and for advancing national agendas – yet, simultaneously, a space where countries could cooperate despite tensions in other areas of international politics. A perfect example of this is the International Project to Save the Monuments of Nubia in Egypt between 1960 and 1980, where countries from around the world – some of which were on hostile terms with Egypt after the Suez crisis – joined forces to carry out an enormous international collaboration to protect archaeological sites that were destined to be submerged by the construction of Egypt’s new Aswan Dam. The Nubian Campaign demonstrated a way for UNESCO to remain relevant, set a model for its future heritage initiatives, and helped pave the way for the World Heritage Convention.

The end of the Second World War brought

other major changes as well. The pace of decolonization accelerated, and the number of newly independent nations grew rapidly. In UNESCO – where, only two decades earlier, roughly half of the member states had been European – countries of the Global South could now push through their own agendas with their sheer numbers. By the 1960s, the United States, long a supporter of decolonization efforts, was complaining about what it called the “tyranny of the majority” in international organizations.⁴

The 1970 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property was the result of this political landscape. It was purely the initiative of the Global South, especially former colonies. Many of these countries were in the process of building their national identities, for which cultural heritage is essential. Yet a significant share of their cultural property had already been – and continued to be – removed to collections and museums, largely in the West. Lacking the resources to stop the outflow of cultural objects on their own, these states sought an international solution. Despite strong opposition from major Western economic powers, which benefited both culturally and financially from the trade of cultural objects, the Global South managed to push the Convention through in UNESCO. It took another two to three decades before Western attitudes shifted and most of the initial opponents eventually joined the Convention themselves.

Conceptually, the 1970 Convention nudged the idea of cultural heritage – or, more precisely, cultural property – away from a focus solely on the rare and exceptional, and more towards

4 Singh, J.P., United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO): Creating Norms for a Complex World. Routledge 2011, p. 16.

an idea of heritage as something grounded in people's daily lives. Yet, this broadening was not the result of a deliberate conceptual shift. Rather, it emerged as a pragmatic outcome of the negotiations, where each nation sought to ensure their own brand of heritage to be included. This highlights the limits of shaping a concept through legal means – but also the sometimes organic evolution of ideas, even within a highly structured and political process.

The 1970s were a pivotal decade for heritage in several respects. Beyond the 1970 Convention and the World Heritage Convention – which shaped the direction of cultural heritage for decades – this was also the period when human rights made their breakthrough in international politics.

The role of human rights in heritage is not as tangible as the role of decolonization, but at the end of the century, human rights became embedded in all aspects of heritage. Human rights shifted the aims of heritage protection toward a more community-centered approach but also introduced new obligations. Cultural heritage was now expected to support and advance human rights, and to pay particular attention to groups in vulnerable positions, including Indigenous peoples. At least, this was the principle.

As with the 1970 Convention on illicit trafficking, it was again non-Western countries that championed intangible heritage legislation in UNESCO. And once more, the initiative faced resistance from many of the same Western countries that had opposed the 1970 Convention.

The 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage was, in many ways, a direct response to the World Heritage Convention. In its first decades, the World Heritage system had reflected a distinctly

Western understanding of heritage. Many countries in Africa, South America, and Asia, however, saw their most significant cultural expressions as intangible – rooted in oral traditions, performance, and living practices. In much of the West, however, the field of intangible heritage and folklore was seen as largely inconsequential. After decades of slow progress, momentum finally grew in the 1990s. Notably with the contribution of Japan, which had taken up a foreign policy of cultural diplomacy, the Intangible Heritage Convention was given the necessary push to become reality. Japanese officials occupied key positions in UNESCO, and the country's financial contributions to the organization were unparalleled. Championing intangible heritage became an effective way for Japan to gain goodwill among countries of the Global South and to extend its cultural influence internationally.

The Intangible Heritage Convention represented a paradigm shift in several respects. Most visibly, it expanded the concept of heritage from the tangible to the intangible. There was also a significant change in how heritage was defined: instead of relying on technical criteria, the Convention focused on the role that intangible heritage plays in the lives and identities of people and communities. Some have even criticized this as a non-definition. Yet this shift reflected an emerging reality: heritage had expanded so widely that a narrow or precise definition was no longer feasible. The drafting process also involved an unusually large number of non-legal experts, further setting it apart from earlier conventions.

I argue that while the Intangible Heritage Convention aimed to counterbalance the Western-centric foundation of previous heritage legislation, and to empower communities engaged in heritage practices, neither of these goals has been perfectly achieved. Heritage manage-

ment remains largely nation-centric, still relying heavily on lists and structures inspired by the World Heritage model. A significant share of decision-making and interpretation continues to rest with authorities and heritage professionals, reflecting *Laurajane Smith's* concept of the Authorized Heritage Discourse.⁵ In some ways, the communities may be constrained by the frameworks designed for their protection. However, the Intangible Heritage Convention has been popular and largely successful, contributing both to the safeguarding of heritage practices and to the rights of the communities involved.

To conclude, the more successful and popular cultural heritage has become, the more political it has also grown. Countries compete to secure places on UNESCO's heritage lists, and many also commercialize their heritage, and use it as a tool for public relations. Heritage can foster a sense of belonging, but it can also be used to exclude or marginalize groups and minorities. The maintenance, alteration, and destruction of cultural heritage can be used to shape how the history and composition of a place or culture are understood. The role of heritage in identity politics highlights how deeply embedded it is in our modern world and in our understanding of the self. It is, therefore, never simply a neutral representation of a shared past.

I argue that since the 1970s, heritage policy in UNESCO has been largely driven by non-Western states. Yet, due to the concept's Eurocentric roots in the 1950s, and the dominant influence of the World Heritage Convention, efforts to fully remove Western bias from the heritage system have been only partially successful. Still, UNESCO's heritage legislation has provided a platform for the Glo-

bal South to challenge Western dominance. While former colonies could not directly confront superpowers in geopolitical terms, UNESCO offered an avenue to contest Western economic and cultural control. Heritage policy opens new opportunities for international collaboration and for countering the legacies of colonialism that continue to shape contemporary societies. It is now a matter of commitment and political desire whether nations are willing to utilize that opportunity.

5 Smith, *Laurajane, Uses of Heritage*. Routledge 2006.

Opponent's written statement on Pauno Soirila's doctoral dissertation "Monumental Tradition: UNESCO and the Making of Cultural Heritage in International Law, 1954–2003"

Lucas Lixinski

I have been appointed by the Faculty of Law at the University of Helsinki to serve as Opponent for the public defence of *Pauno Soirila's* doctoral dissertation, "Monumental Tradition: UNESCO and the Making of Cultural Heritage in International Law, 1954–2003". The defence took place on 28 November 2025, and in this piece, I present the written statement submitted to the faculty as part of the Finnish doctoral procedure. The statement is structured around seven specific criteria for examination:

1. Whether it contains new scientific knowledge

In my view, the manuscript makes a distinctive and original contribution to the field. It belongs to a new generation of scholarly literature in international cultural heritage law that, rather than focusing on specific domains or types of heritage, attempts to create a global and cross-regime narrative and argument about cultural heritage in international law. Doing so helps shed new light on the operation of the international law of culture, and to break silos. The thesis does this type of work very effectively, in my view, clearing the threshold for this criterion.

2. Whether it demonstrates critical thinking on the candidate's part

I believe the thesis contains very strong and original critical thinking. The candidate challenges received wisdom in the field throughout, and does so through engagement with the relevant scholarship. As one example among many, Chapter 2, in its examination of the 1954 Hague Convention, makes an important point that distinguishes it from available literature: that the Hague Convention was meant to address heritage of "international" importance, but that practice has turned it into "national" importance. Therefore, I believe the thesis meets this criterion.

3. Whether it demonstrates profound familiarity with the field

The thesis amasses a wide range of literature and primary sources. It is meticulously written, showcasing engagement with all the key authors in the field. It identifies in the archival material engagement with all the great tensions in the field, too, whether they are textually explicit or implied in the archival materi-

al. This type of analysis would not be possible if the candidate were not deeply familiar with international cultural heritage law, and heritage studies.

As one example, Chapter 3 centres on the 1970 Convention on cultural objects. Here, the thesis seems to hit its stride. The chapter is thorough, insightful, and the entirety of the discussion ties neatly into a conversation about definition. It is particularly useful that the author highlights the use of soft law instruments as early battlegrounds for what eventually became the treaty. This sequence with respect to cultural objects was the first time UNESCO did what became the strategy for all its cultural heritage treaties, and the thesis skilfully connects the soft law instruments (and definitional debates within and around them) to the drafting of the 1970 Convention. The author also ties the debates in the 1970 Convention neatly to the conclusions from the previous chapter, thus creating a nice sense of crescendo within the thesis.

Therefore, I am of the view that the thesis meets this criterion.

4. Whether it demonstrates mastery of research methods and their application

The thesis adopts and deploys very effectively a wide range of methodological tools, particularly archival work and discourse analysis, coupled with doctrinal legal methodologies. In my view, the methods work very effectively to advance the argument. While at times I disagreed with some of the choices the author made in deploying these methods, and thought some of it could have been done more effectively, there is no doubt that the candidate masters the methodologies at play, and therefore the thesis also meets this criterion.

5. Whether it is scientifically convincing

In my view, absolutely. The argument is well-executed and compelling. International heritage law would benefit from being more aware of the running themes that appeared in the negotiation of the different definitions in UNESCO treaties. Only historical analysis can show us how those definitions came about, and the seeds those treaty-making processes intentionally or otherwise planted for future legal developments. Definitions of different types of cultural heritage, in other words, do not operate in isolation from one another, and there is more to hold the field together than to justify the perpetuation of its analysis and implementation across silos. It is a simple, original, and compelling argument, that makes a significant contribution to the field.

One significant example is in Chapter 5. In it, the author discusses human rights to set up important themes for the book. It is a compelling conversation about the work of human rights in making sense of the category of cultural heritage in international law, setting up themes like dark heritage, which comes later in the chapter, and is a heritage phenomenon that rescues a lot of threads of abandoned projects in other treaties, and tries to resolve them through different means. The chapter overall offers very insightful observations, and does important analytical work in the thesis in establishing a running thread for this chapter with the rest of the manuscript. It is an excellent chapter: thorough, insightful, connects to the key tensions and themes from previous chapters, and introduces new ones.

Therefore, I am of the view that the thesis also meets this criterion.

6. Whether it contains justified results

The results are well-argued and justified. The evidence marshalled in the thesis is put to very effective use to make the conclusions seem almost obvious, and that it is surprising that no one has connected these dots before. That is the mark, in my opinion, of very good scholarship. I therefore believe that the thesis also meets this criterion.

7. Whether it demonstrates scientific integrity and adheres to the ethical norms of research

Yes. All citations are appropriate, there is no indication of plagiarism or of abuse of relationships with sources. The archival material was collected ethically and with due attribution. Therefore, the thesis meets this final criterion as well.

* * *

Overall, I am grateful for the opportunity to engage with this manuscript. It is original, methodologically rigorous, sophisticated, and makes a clear contribution to the knowledge in the field. It demonstrates deep knowledge of the field in questioning some of the fundamental assumptions in scholarship.

I believe the thesis is strong. It was overall a pleasure to read, the research is extensive, and it makes a useful contribution to the field. In my view, the thesis clears the threshold for the award of a PhD, and I commend the author on the work.

Pitkä vuoro on loistava kuvaus ulkomaisen työvoiman hyväksikäytöstä¹

Paavo Teittinen: Pitkä vuoro – kuinka moderni orjuus juurtui Suomeen? Gummerus 2025. 393 s.

1. Johdanto

Paavo Teittinen on useita palkintoja niittänyt tutkiva toimittaja, joka työskentelee Helsingin Sanomissa. Hän on tullut suurelle yleisölle tutuksi ulkomaisen työvoiman riistoa käsittelevistä jutuistaan, etenkin ensimmäisestä nepalilaisia ravintoloita käsittelevästä jutustaan vuonna 2019.²

Teittinen on tehnyt uuden aluevaltauksen kirjoittamalla tietokirjan nimeltä Pitkä vuoro – kuinka moderni orjuus juurtui Suomeen? (Gummerus 2025). Kirja käsittelee ulkomaisen työvoiman riistoa suomalaisessa yhteiskunnassa, joka on Teittisen paikannuksen mukaan saanut nykymuodossaan alkunsa 1980-luvun lopulla globalisaation myötä. Kirjan varsinainen käsittelyajanjakso on vuodet 2018–2025, joiden välillä teoksessa liikutaan sulavasti.

Teittinen kuvailee kirjaa välitilinpäätökseksi siitä, mitä hän on toimittajana saanut selvillä ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöilmiös-

tä (s. 372). Kirja perustuu journalistiseen tiedonhankintaprosessiin, jossa on kirjaa varten tehdyn tiedonhankinnan lisäksi hyödynnetty myös jo julkaistuja uutisartikkeleita. Teoksen kirjoitustapa on vahvasta tietopohjasta huolimatta mukaansatempaavan kaunokirjallinen. Tyyli on jopa dekkarinomainen, kun lukija seuraa toimittajaa tämän paljastaessa aivan silmiemme alla piileskelevän varjoryhteyksien lainalaisuuksia.

”Teoksen kirjoitustapa on mukaansatempaavan kaunokirjallinen.”

Teittinen kertoo, että tietokirja mahdollistaa uutisartikkeleja laajemman käsittelytavan. Kirjaformaatti kestääkkin ajan hammasta uutisartikkeleita paremmin. Kirja myös haastaa lukijaansa ajattelemaan syvemmin kuin lyhyemmät tekstit, joita tulee vastaan jatkuvassa informaatiotulvassa. Teos on saatavilla painettuna, e-kirjana ja äänikirjana. Teittinen voitti teoksellaan perustellusti tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnon syksyllä 2025.

Kirja on koskettavasti omistettu edesmenneelle asianajaja *Emilia Kaikkoselle*, joka edisti urallaan ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumista.³ Kaikkosen sinnikästä työtä asianomistajien avustajana tuodaan kirjassa esiin etenkin ihmiskauppajuttujen päätettyjen tutkintojen yhteydessä (s. 213–220). Asianajajan työnsä lisäksi Kaikkonen kirjoitti oikeustieteellisen artikkelin pakkotyön käsitteen tulkin-

1 Tämä kirja-arvostelu on kirjoitettu ihmiskauppaan perehtyneen rikosoikeuden väitöskirjatutkijan näkökulmasta. Olen ollut kiinnostunut ihmiskaupasta vuodesta 2019 lähtien opiskeluaikaisten korkeakouluharjoitteluiden myötä, jolloin toimin myös reilun vuoden ajan Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan uhrien tukihenkilönä (2020–2021). Kirja-arvostelu on kirjoitettu Oikeus-lehden toimituskunnan jäsenenä. Gummerus toimitti pyynnöstä ilmaisen arviointikappaleen käyttöni.

2 Teittinen, Paavo, Pitkä vuoro (HS 30.3.2019). Saatavilla: <https://dynamic.hs.fi/2019/nepal/> (vierailtu 4.2.2026).

3 Sunnari, Tuomas, Muistokirjoitus | Emilia Kaikkonen 1981–2025 (HS 23.11.2025). Saatavilla <https://www.hs.fi/muistot/art-2000011616152.html> (vierailtu 4.2.2026).

ta, joka on edelleen keskeinen tulkinnan kipukohta ihmiskauppajutuissa.⁴

2. Teoksen lähteistö

Kirja on syntynyt journalistisessa tiedonhankintaprosessissa, jota Teittinen kuvaa kirjan lopussa (s. 380–382). Kirja perustuu pääosin uuteen tiedonhankintaan, jonka lisäksi siinä on hyödynnetty vanhoja uutisartikkeleita varten tehtyjä haastatteluja. Teos on varsinaisen asiasisältönsä lisäksi mielenkiintoinen kuvaus journalistisesta prosessista etenkin lukijoille, joille ala ei ole sisältäpäin tuttu. Teoksen lähteistö on toteutettu hyvin ja sen tietopohja on vankka. Leipätekstistä voi seurata helposti, mihin lähteeseen väite perustuu. Teittisen lähteiden perusteella tekemät johtopäätökset ovat kokonaisuudessaan vakuuttavia ja niihin on helppo yhtyä.

Lähteinä on käytetty hyväksikäytöstään kertoneiden ihmisten ja asiantuntijoiden haastatteluja. Myös nimetyille hyväksikäyttäjille tai epäedullisessa valossa esitetyille henkilöille on annettu tilaisuus kertoa oma näkemyksensä. Haastateltavilla on ollut mahdollisuus tarkistaa sitaatit ennen kirjan julkaisua. Suurin osa haastateltavista hyväksikäytöstään kertoneista henkilöistä esitellään keksityllä nimellä ja osaa moitittavasti toimineista henkilöistä ei nimitä. Teittinen perustelee valintaansa lähdesuojalla, mahdollisesti vireillä olevan esitutkinnan suojelemisella ja kielteistä julkisuutta osakseen saavan tahon merkittävyydellä.

Haastattelijan lisäksi Teittinen on hyödyntänyt muuta materiaalia, kuten viranomaisten asiakirjoja (esim. esitutkintapöytäkirjat, tuomiot ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän päätökset) ja haastateltavien hallussa olutta muuta aineistoa (esim. muistiinpanot,

päiväkirjat, videot ja kuvat, tiliotteet, työvuorolistat ja lääkärinlausunnot). Lisäksi paikoin käy ilmi, että kirjassa on hyödynnetty avointen lähteiden tiedonhankintaa esimerkiksi sosiaalisen mediasta. Tämän materiaalin perusteella on pystytty varmentamaan haastateltavien kertomuksia.

Varsinaisen tiedonhankinnan lisäksi kirjallisenä lähteistönä on hyödynnetty uutisartikkeleita, viranomaisten raportteja ja joitain tutkimuksia. Hyödynnetty tutkimus koostuu kahdesta väitöskirjasta, muutamasta monografiasta ja oikeustieteellisestä artikkelista sekä tutkijoiden tekemistä selvityksistä. Kirjallista lähdettä ei välttämättä mainita leipätekstissä nimeltä, mutta lähteisiin nojaavat väitteet on koottu lainausmerkeissä kirjan loppuun (s. 386–394) yhdistämällä niihin asianmukainen kirjallinen lähde. Tutkimuksen näkökulma välittyy teoksessa pääosin haastateltujen tutkijoiden välityksellä, eikä suoraan kirjallisista lähteistä. Tämä on kirjan näkökulman kannalta perusteltu valinta ja tutkimusta on hyödynnetty riittävästi, vaikkakin kytkyt kansainväliseen ihmiskauppatutkimukseen jäävät vähäisiksi.

3. Teoksen sisältö

Kirja alkaa ytimekkäällä prologilla. Kertomus lähtee käyntiin kaunokirjallisesti keskeltä toimintaa eli eräästä nepalilaisista ravintoloita koskevasta ihmiskauppoikeudenkäynnistä vuonna 2022. Yksittäisellä tapauksella kuvataan onnistuneesti, millaisesta toiminnasta ulkomaisen työvoiman riistossa on kysymys. Kirja koostuu prologin ja epilogin lisäksi yhdeksästä luvusta, joissa käsitellään ulkomaisen työvoiman riiston ilmenemistä eri aloilla.

Luvut on nimetty varsin luovasti, eikä tietoa etsivä lukija täten pääse lähdeluettelon avul-

⁴ Kaikkonen, Emilia, Ihmiskaupan tunnusmerkistön pakkotyön määritelmä, s. 33–52 teoksessa Raimo Lahti – Essi Konttinen-Di Nardo (toim), Kirjoituksia rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2015.

la tarkentamaan juuri häntä kiinnostaviin teemoihin. Teoksessa ei myöskään ole perinteistä johdantoa, jossa lukujen sisältöä tai kirjan rakennetta avattaisiin lukijalle. Kirja onkin eittämättä tarkoitettu nautittavaksi kokonaisuena. Voin kuvitella, että teosta kirjakaupassa selailleva asiakas voisi laittaa sen takaisin pinoon, jos teos olisi otsikoitu informatiivisesti tutkielma-tyyliin. En ole aivan varma, pidätkö tästä luovasta otsikointiratkaisusta. Se kuitenkin sopii teoksen tyyliin. Otsikot ovat myös sinänsä kuvaavia, koska jokaisen luvun sisältö aukeaa valistuneelle lukijalle viimeistään viiden sivun jälkeen.

Luku I Pitkä vuoro kertoo nepalilaisten ravintoloiden työntekijöiden hyväksikäytöstä. Osio on Teittisen ensimmäisen nepalilaisartikkelin syntyprosessin kuvaus vuosien 2018–2019 aikana. Luku on kirjoitettu taitavasti. Teittinen tulee lukijalle tutuksi ikään kuin matkakumppanina. Teittinen kuvaa dekkarityyliä, kuinka hänen omat silmänsä alkoivat avautua hyväksikäyttöilmiön laajuudelle. Lukijan on helppoa samastua näihin oivalluksiin, koska tietotaso hiljalleen kasvaa tarinan edetessä.

Luku II Kauttakulkumaa käsittelee suomalaista hyväksikäyttöilmiön syntyhistoriaa ja ihmiskaupan vastaisen työn alkuvaiheita 2000-luvun taitteessa. Suomalainen lähtöasetelma perustui viranomaisten käsitykseen, ettei Suomessa esiinny ihmiskauppaa, vaan Suomi on ainoastaan kauttakulkumaa. Luvussa keskitytään muusta kirjasta poiketen hyväksikäyttöön seksuaalisessa tarkoituksessa, vaikka myös kinnalaisten kivimiesten työperäinen hyväksikäyttö nousee luvussa esiin. En malta olla huomauttamatta, että *Minna Kimpimäen* ihmiskaupaan liittyvä tuotanto olisi voinut tuoda lukuun syvyyttä.⁵ Kansainvälinen sääntelykeh-

tys vain seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta valkoisesta orjakaupasta myös työperäistä hyväksikäyttöä kattavaksi ihmiskaupaksi olisi voinut olla mielenkiintoista myös suuremman yleisön näkökulmasta. Kyse ei ole vain oikeudellisista määritelmistä, vaan kertoo yhteiskunnan suhtautumistavan muutoksesta prostituutioon ja hyväksikäyttöilmiöön. Luku on kirjan suppein ja jää jopa hieman tyngäksi. Kirjan epilogissa (s. 376–376) tuodaan lyhyesti esiin uutta tietoa ulkomaisen työvoiman riiston kyttyistä globalisaatioon ja hyväksikäyttöilmiön poikkeuksellisesta historiallisesta mitataavasta. Kirjan väite modernin orjuuden juurtumisesta olisi ollut vakuuttavampi, jos tätä ulkomaisen työvoiman ilmaantumisen yhteiskunnallista kontekstia ja historiallista taustaa olisi käsitelty syvemmin.

Luku III Loukussa on kuvaus Teittisen toisesta nepalilaisartikkelista vuodelta 2020. Luvun masentava viesti on se, että nepalilaisten ravintolatyöntekijöiden riisto ei päättynyt ensimmäisen artikkelin julkaisun jälkeen, vaikkakin hetkeksi hellitti. Teittinen käsittelee etenkin viranomaisten puuttumattomuutta hyväksikäyttöön. Teittinen tuo esiin yhteiskunnan rakenteiden vinoumia, joissa viranomaiset tuntuvat olevan uhria vastaan. Esimerkiksi työpaikkaan sidoksissa oleva oleskelulupa aiheuttaa riippuvaisuutta työnantajasta. Teittinen rakentaa vaikuttavasti kuvaa hyväksikäyttöilmiön sitkeydestä ja siitä, kuinka vaikeaa sitä on kitkeä.

”Teittinen rakentaa vaikuttavasti kuvaa hyväksikäyttöilmiön sitkeydestä.”

5 Kimpimäki, Minna, Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin: Prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen sääntely. Lapin yliopistokustannus 2009.

Luku IV Käärmeenpesä on kertomus siivousalan epäkohdista, joka sijoittuu pääosin Espooseen. Haavoittuvaisessa asemassa olevien henkilöiden sortaminen tulee hyvin lähelle, kun kyse on julkisten tilojen, kuten koulujen tai kauppakeskusten, siivoamisesta. Kulluttaja ei voi sivuuttaa tätä samalla tavalla kuin välttämällä nepalilaisissa ravintoloissa käymistä, vaikka toki ravintola-alallakin on kyse laajemmasta ongelmasta. Viimeistään tässä luvussa Teittinen onnistuu laajentamaan ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön koskemaan koko yhteiskuntaa. Työntekijöiden oikeuksia polkemmalla tietyt yritykset voivat saada etua julkisten hankintojen edellyttämissä kilpailutuksissa, jolloin hyväksikäyttöön osallistutaan julkisilla varoilla.

Luku V Aurinkokunta käsittelee kynnyksrahojen perimistä. Kynnyksrahalla tarkoitetaan työpaikan järjestämisestä perittävää korvausta, jonka tavallisesti perii jokin välikäsi. Luku on saanut nimensä siivousyritys SOLin pääkonttorin oven iskulauseesta, mutta tämän lisäksi luvussa käsitellään Närpiön kasvihuoneiden kynnyksrahavyhtiä. Teittinen maalaa kuvan siitä, että kynnyksrahojen maksaminen on ulkomaisille työntekijöille enemmän sääntö kuin poikkeus.

Luku VI Tutkinta lopetettu syventyy ihmiskaupan ja sen lähirikosten puutteelliseen tutkintaan. Poliisi ja syyttäjät saavat osakseen ankaraa, mutta perusteltua, kritiikkiä. Oikeudenhoitoa kritisoidessaan Teittinen pysyy hyvin toimittajan asemassa ja ottaa kantaa ihmiskauppatutkintojen laatuun, ei laintulkinnan lopputuloksiin. Aiheesta kirjoitetulla Helsingin Sanomien artikkelilla oli suuri käytännön vaikutus, koska laillisuusvalvoja puuttui ihmiskauppajuttujen tutkintaan. Teittinen tuo kirjassaan esiin, että tutkintojen taso on yle-

sesti ottaen parantunut, mutta tapauskohtaista vaihtelua on edelleen paljon.

Luku VII Velan vangit kertoo luonnonmarjanpoiminnasta, jossa etenkin thaimaalaisia on hyväksikäytetty suomalaisissa metsissä. Marjanpoimijoiden laajamittainen hyväksikäyttö on pysäyttävä esimerkki Suomen epäonnistumisesta. Luvussa päästään seuraamaan läheltä valtion hidasta ja hampaatonta puuttumista ilmiöön, jonka Teittinen katsoo olleen viranomaisten tiedossa jo ainakin kymmenen vuoden ajan. Luvusta ei juonenkäännteitä puutu, koska Teittinen johdattaa lukijan toimimattoman lainsäädännön ja hämäreiden viranomaiskäytäntöjen taustalla vaikuttavaan korruptioon.

Luku VIII Klaanien Suomi käsittelee rakennusala, jolle tyypillinen alihankintaketjutus mahdollistaa hyväksikäyttöä. Teittinen lähtee liikkeelle uzbekistanilaisten maalareiden hyväksikäytöstä ja etenee ukrainalaisten lähetettyjen työntekijöiden kautta kosovolaisiin telinetyöntekijöihin. Klaanien Suomella Teittinen viittaa rakennusosalalla työskentelevien uzbekkien ja kosovolaisten oman ryhmän sisäisiin suhteisiin, joka ilmenee jopa väkivaltaisena kontrollina.

Luku IX Veljeskansa viittaa ukrainalaisiin, joita on kohdeltu huonosti etenkin maatalousalalla ennen Venäjän hyökkäystä helmikuussa 2022. Venäjän hyökkäyksen jälkeen suomalaiset tunsivat solidaarisuutta veljeskansaa kohtaan ja monet tahot halusivat profiloitua ukrainalaisten sotapakolaisten auttamisessa. Teittinen kuvaa, miten ”auttaminen” on joissain tapauksissa saanut hyväksikäytön muodon niin maataloudessa kuin palvelualallakin.

Kirjan päättävän epilogin alku on tarinallinen ja palaa kirjan alussa esiteltujen nepalilaisen hyväksikäytöstä kertoneiden työntekijöiden elämään vuonna 2025. Tehokeino toimii etenkin, kun loppua ei voi kuvata onnelliseksi-

si. Vuonna 2025 osa odottaa vieläkin oikeusprosessin lopputulosta ja joidenkin juttujen tutkinnat on päätetty. Teittisen lähteiden mukaan hyväksikäyttäjillä vaikuttaa menevän ihan hyvin ja riistoa ei ole saatu kuudessa vuodessa loppumaan. Osa hyväksikäyttöön liitetyistä ravintoloista jatkaa edelleen toimintaansa jopa samalla nimellä.

Epilogissa Teittinen kuroo kirjan umpeen keskeisellä väitteellään siitä, että moderni orjuus on juurtunut Suomeen. Lisäksi hän täsmentää kirjassa tekemiään valintoja. Kirja ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi kuvaukseksi ulkomaisen työvoiman hyväksikäytöstä, ja Teittinen nostaa epilogissa esiin esimerkiksi myös metsäalan ja kynsistudioid. Epilogin mukaan ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä ei voida kokonaan kitkeä, mutta yhteiskunnan rakenteisiin pystytään vaikuttamaan siten, että ne eivät mahdollistaisi yhtä laajamittaista riistoa. Teittinen peräänkuuluttaa valtion vastuuta ja kytkee kritiikin oikeusvaltioiden ylläpitämiseen. Teittinen kysyy, ovatko ulkomaalaiset ja suomalaiset todella yhdenvertaisia lain edessä. Teittisen kritiikin oikeusvaltiokytty toimii hyvin. Ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön torjuminen todellakin on oikeusvaltiokysymys, jossa on edelleen paljon parantamisen varaa. Oikeusvaltioargumentaatiota olisi voinut vielä jatkaa ihmisoikeusargumentein. Suomi on sitoutunut suojelemaan kaikkia alueellaan olevia ihmisiä pakkotyöltä, orjuudelta ja ihmiskaupalta. Uhrien suojeleminen ei ole pelkkä ylevä tavoite, vaan positiivinen ihmisoikeusvelvoite Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan nojalla.⁶

4. Modernin orjuuden käsite

Teittinen kytkee kirjan modernin orjuuden (modern slavery) käsitteelliseen viitekehykseen. Suomalaisessa julkisessa tai akateemisessa keskustelussa ei ole aiemmin ollut tapana puhua modernista orjuudesta, vaan ennemminkin ihmiskaupasta ja muusta hyväksikäytöstä sekä toisinaan riistosta. Modernin orjuuden käsitettä ei lopulta käytetä kirjassa paljoa, mutta se on päätyynyt kirjan otsikkoon ja tulee esiin epilogissa. Teittinen perustelee lyhyesti terminologista valintaa (s. 373) ja kertoo olevansa tietoinen modernin orjuuden käsitteeseen kohdistuvasta kritiikistä, joka koskee niin sanotun perinteisen afrikkalaisiin kohdistuvan orjuuden vähättelyä.

Modernin orjuuden käsite on lähtöisin Isosta-Britanniasta. Moderni orjuus on laajalle levinnyt ei-oikeudellinen kattokäsite monille hyväksikäyttävälle käytännöille, ja sen alle voidaan niputtaa esimerkiksi orjuus, ihmiskauppa ja pakkotyö. Moderni orjuus ei tyhjenny työperäiseen hyväksikäyttöön, vaan se kattaa muun muassa seksuaalisessa tarkoituksessa tapahtuvan ihmiskaupan.

Orjuuteen viittaava terminologia voi olla haitallista hyväksikäyttöilmion tunnistamisessa, koska orjuudesta syntyvät mielikuvat voivat viitata kahleisiin tai liikkumisvapauden rajoittamiseen.⁷ Toki on huomautettava, ettei ihmiskauppa käsitteenä ole yhtään sen valaisevampi asiaa tuntemattomille, koska tästä syntyy helposti mielikuva ihmisten ostamisesta ja myymisestä.

Modernin orjuuden käsitettä on kritisoitu myös siitä, että se sotkee kansainvälisen oikeuden vakiintuneita määritelmiä.⁸ Orjuuden, pakkotyön ja ihmiskaupan kansainvälisoikeudelliset määritelmät ovat joka tapauksessa päällekkäisiä, ja valtiot ovat tulkinneet niiden suhdetta hyvin eri tavalla kansallisessa lainsäädän-

6 Positiivisista toimintavaroista Jovanovic, Marija, *State Responsibility for Modern Slavery in Human Rights Law: A Right Not to Be Trafficked*. Oxford University Press 2023.

7 Chuang, Janie, *The Challenges and Perils of Reframing Trafficking as 'Modern-Day Slavery'*. *Anti-Trafficking Review* (5) 2015, s. 146–149, 147.

8 Chuang 2015, s. 146–147.

nössään. Suomessa ihmiskauppa on oikeudellinen kattokäsite, joka kattaa myös muut kansainvälisoikeudelliset määritelmät. Ihmiskaupan yhteydessä puhutaan usein myös ihmiskaupan lähirikoksista, joita ovat esimerkiksi paritus, kiskonta ja kiskonnantapainen työsyryntä.

Julkisessa keskustelussa halutaan viitata useimmiten juuri hyväksikäyttöilmiöön, eivätkä oikeudelliset määritelmät ole tällöin keskiössä.⁹ Yhteiskunnallisessa keskustelussa halutaan nimenomaisesti välttää rikostunnusmerkistöillä leimaamista etenkin, kun kyse on ilmi tulleista rikosepäilyistä. Ymmärrän hyvin houkutuksen irtautua ihmiskaupaterminologias- ta ja puhua mieluummin modernista orjuudesta. Tarvitsemme käsitteistöä, jolla viitata yksittäisiä rikostunnusmerkistöjä laajempaan hyväksikäyttöilmiöön.

”Modernin orjuuden sijasta olisi suotavampaa puhua hyväksikäytöstä.”

Olen aiemmin ehdottanut, että modernin orjuuden sijasta olisi suotavampaa puhua yksinkertaisesti hyväksikäytöstä tai hyväksikäyttöilmiöstä.¹⁰ Vastaavasti ihmiskaupaan ja sen lähirikoksiin voitaisiin viitata hyväksikäyttörikkoksina. Hyväksikäyttöterminologiaa esiintyy myös tietyissä seksuaalirikoksissa, kuten lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä (rikoslaki 39/1889, RL 20:16). Rikoslain kontekstin ul-

kopuolella tätä tulisi kuitenkin käsitteellistää lapsiin kohdistuvaksi seksuaaliväkivallaksi.¹¹

Hyväksikäyttöön viittaava terminologia kat- taisi myös paremmin ajatuksen hyväksikäytön jatkumosta, joka ulottuu työvoiman hyväksikäytön kontekstissa työehtojen noudattamat- ta jättämisestä aina törkeimpään perusoikeuk- sien polkemiseen.¹² Modernin orjuuden vii- tekehys ei mielestäni tavoita hyväksikäyttöilmi- ön kokonaisuutta riittävän hienosyisesti. Tun- tuisi esimerkiksi vääraltä puhua työaikakirjan- pidon laiminlyöntiä vastaavista lievemmistä rikkomuksista modernina orjuutena, jolloin viitekehys jättää pois jotain olennaista hyväk- sikäytön asteittaisesta luonteesta.

5. Loppuarvio teoksen painoarvosta

Pitkä vuoro on loistava mutta riipaiseva kuvaus ulkomaisen työvoiman hyväksikäytös- tä. Teoksen voima piilee siinä, että se tulee luk- kijaa lähelle. Monet tapahtumapaikat ovat tut- tuja ainakin pääkaupunkiseudulla aikaa viettä- välle henkilölle, vaikka osa tapahtumista sijoit- tuinkin muualle Suomeen. Teoksessa käsitel- lyt alat ovat kattava, mutta ei tyhjentävä kuva- us työperäisestä hyväksikäytöstä. Ulkomaisen työvoiman riiston mittakaava ei valitettavasti tule yllätyksenä tutkimustiedon valossa. Eten- kin Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) on tehnyt merkittävää tutkimusta ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöilmiöstä 2010-luvun alusta saakka.¹³

9 David, Fiona, When it Comes to Modern Slavery, do Definitions Matter? *Anti-Trafficking Review* (5) 2015, s. 150–152.

10 Hannonen, Jani, Rankaisemattomuusperiaate – painostamista vai suoraa seurausta ihmiskaupatilanteesta? *Lakimies* 3–4/2025, s. 372–399, 378–381.

11 Rossi, Maria – Pietilä, Mika – Oinas, Merja-Maaria, Sanoilla on merkitystä – termikäsitelmä lapsiin kohdistuvan seksuaaliväki- vallan sanoittamiseen. *THL Ohjeus* 8/2022, s. 10–11.

12 Ollus, Natalia, From forced flexibility to forced labour: the exploitation of migrant workers in Finland. *HEUNI* 2016, s. 22–24.

13 Ks. esim. Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna, Ehdolla millä hyvänsä: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. *HEUNI* 2011; Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia, Tuulikaappissa on tulijoita: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivouspalveluilla. *HEUNI* 2014.

”Teoksen voima piilee siinä, että se tulee lukijaa lähelle.”

Teittinen maalaa hyväksikäyttöilmioista realistisen synkän kuvan. Hyväksikäyttö ei todellakaan ole loppunut, vaikka suomalainen yhteiskunta on hiljalleen alkanut herätä sen äärelle. Paljon positiivista kehitystä on kuitenkin jo tapahtunut etenkin, kun ottaa huomioon kirjan lyhyen aika-akselin. Valtion koneiston ratat kääntyvät hitaasti. Monesta on kiittäminen nimenomaan Teittisen sinnikästä työtä ilmiön tuomisessa yleiseen tietoisuuteen ja sen pinnalla pitämisessä. Kirjaa lukiessa Teittisen vaatimattomuus tekee toistuvasti vaikutuksen.

Kirja sopii yleistajuiseen kirjoitustyyliinsä vuoksi lähes kaikille, ja se on raskaasta aiheestaan huolimatta kohtuullisen kevyttä luettavaa. Suosittelen kirjan lukemista ammattikirjallisuutena etenkin virkamiehille, joille ilmiö ei ole entuudestaan tuttu ja jotka voivat työssään kohdata hyväksikäytön eri muotoja. Hyväksikäyttöilmion laajuuden vuoksi lukusuosituksen piirissä on varsin laaja osa virkamieskuntaa, koska rikosprosessin toimijoiden lisäksi osaaminen on tarpeen ainakin Migrissä, sosiaalihuollossa, työllisyyspalveluissa ja monissa ministeriöissä. Ihmiskaupan vastaisen työn parissa jo entuudestaan työskenteleville kirja on hyödyllinen välitilinpäätös ja mielenkiintoinen lukukokemus myös siinä mielessä, että kirjan sivuilla vilisee tuttuja asiantuntijan roolissa haastateltuja kollegoja.

Kirjan keskeinen anti on tiedostaa hyötymisen logiikka, joka koskettaa jokaista suomalaista.¹⁴ Teittinen toteaa, että muu väestö hyöttyy ulkomaisen työvoiman riistosta tuotteiden ja palveluiden halvempien hintojen myötä. In-

himillisen kärsimyksen lisäksi riisto vääristää markkinoita siten, että rehellisten toimijoiden on vaikeampaa kilpailla alalla. Juuri tämän hyötymisen takia jokaisella meistä on oma roolinsa riiston jatkumisessa. Käytännössä tavallisten ihmisten voi olla vaikeaa välttää tätä hyötymistä arjessaan, koska riisto ei välttämättä näy ulospäin. Veroja on silti pakko maksaa, vaikka riistoyritys olisi voittanut asuinkunnan järjestämän siivouspalveluiden kilpailutuksen. Ongelman laajuuden tiedostaminen on kuitenkin ensimmäinen askel puuttumisen tiellä.

Työperäinen hyväksikäyttö on vain yksi puoli laajemmasta hyväksikäyttöilmioista. Suomessa ihmisiä käytetään hyväksi myös seksuaalisessa tarkoituksessa tai rikolliseen toimintaan pakottamisessa vain muutamia hyväksikäytön muotoja mainitakseni. Pitkä vuoro auttaa myös muiden hyväksikäytön muotojen ymmärtämisessä, koska nekin pohjautuvat lopulta samaan haavoittuvaisen aseman hyväksikäyttämiseen.

Jani Hannonen

14 HEUNI on kiinnittänyt riiston yhteiskunnalliseen merkitykseen huomiota jo vuonna 2014 (Jokinen – Ollus 2014, s. 155).

Ohjeita kirjoittajille

1. LEHDEN OSASTOT

Artikkeliosastossa julkaistaan tieteellisiä tutkimusartikkeleita, jotka on arvioitu anonymisissä vertaisarviointimenettelyssä. Päätoimittajat valitsevat vertaisarvioijat.

Katsauksina julkaistaan kirjoituksia ja esitteilyjä, joissa viritetään tuoreita näkökulmia, kysymyksiä ja ideoita. Palstalla julkaistaan myös laajahkoja keskustelevia kirjallisuusseiteitä sekä lektioita ja vastaväittäjän lausuntoja.

Keskustelna-palstalla julkaistaan kritiikkejä, kommentteja, polemiikkeja, vastineita, avauksia ja muita palstalle sopivia kirjoituksia

Kirjallisuutta-palstalla julkaistaan lyhyehköjä esitteleviä kirja-arvioita. Laajemmat kirjallisuusseitit sijoitetaan katsausosastoon.

Päätoimittajat päättävät kaikkien tekstien julkaisemisesta.

2. KIRJOITUSOHJEET

Pituus ja tehostuskeinot

Tekstien enimmäispituudet ovat: artikkelit 6500 sanaa; katsaukset 4500 sanaa; kirjallisuusseitit 3000 sanaa; keskustelupuheenvuorot 2000 sanaa; kirja-arvostelut 1500 sanaa. Rajat voidaan ylittää erityisin perustein päätoimittajien päätöksellä. Kirjoituksen alaviitteet, lähdeluettelot, taulukot ja mahdollisten kaavioiden kuvailutekstit lasketaan mukaan kirjoituksen enimmäissanamäärään. Siten esimerkiksi artikkelin enimmäissanamäärä alaviitteineen ja lähdeluetteloineen on 6500 sanaa.

Tehokeinona käytetään kursivointia. Lihavointia ja alleviivausta voi käyttää kursivoinnin ohella tehokeinona taulukoissa, kuvioissa ja kaavioissa, jos niiden luettavuus edellyttää tätä. Lihavointia ja alleviivausta ei käytetä koskaan leipätekstissä tai alaviitteissä.

Otsikointi

Kirjoitukset on otsikoitava napakasti. Kirjoituksissa käytetään koko kirjoituksen otsikon lisäksi korkeintaan kahta otsikkotasoa. Artikkeliosastolla julkaistavissa teksteissä muut otsikot kuin kirjoituksen pääotsikko numeroidaan.

Lähdeviitteet

Oikeus-lehdessä noudatetaan suomalaisten oikeustieteellisten julkaisujen yhteistä vuonna 2017 laadittua viittausohjetta ”Viittaaminen kotimaisissa oikeustieteellisissä julkaisuissa”, joka on julkaistu lehden kotisivuilla.

Artikkeliosastossa julkaistavissa kirjoituksissa lähdeviitteet voivat olla joko tekstin sisällä tai alaviitteenä. Muissa osastoissa lähdeviitteet ovat aina alaviitteenä.

Artikkeleissa tekstin loppuun sijoitetaan lähdeluettelo ja lähdeviitteet alaviitteisiin merkitäessä käytetään lyhyttä alaviitettä. Katsauksissa ja muissa lyhyemmissä kirjoituksissa ei käytetä erillistä lähdeluettelo, vaan lähdeviite merkitään pitkässä eli tiedot yksilöivässä muodossa alaviitteessä.

Pitkässä muodossa viite kirjoitetaan seuraavasti: Anne Alvesalo – Kajjus Ervasti, Oikeus

yhteiskunnassa. Näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita 2006, s. 13. Lyhyessä muodossa sama viite kirjoitetaan Alvesalo – Ervasti 2006, s. 13.

Teos, johon viitataan, kirjataan kirjoituksen lopussa olevaan lähdeluetteloon periaatteessa samalla tavalla kuin viite merkitään pitkässä muodossa, mutta aakkostetussa luettelossa kirjoittajan sukunimi mainitaan aina ensin. Saman kirjoittajan teokset järjestetään julkaisu-
vuoden mukaan. Edellä mainittu viite merkitään lähdeluetteloon silloin seuraavasti: Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus, Oikeus yhteiskunnassa. Näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita 2006.

Henkilön nimiä ei kursivoida alaviitteissä, tekstin sisällä olevassa lähdeviittauksessa eikä lähdeluettelossa. Varsinaisessa tekstissä henkilön nimi kursivoidaan sen esiintyessä ensimmäisen kerran. Teosten nimiä ei kursivoida koskaan.

Tiivistelmät ja asiasanat

Artikkeleista laaditaan sekä suomen- (100–150 sanaa) että englanninkielinen (50–100 sanaa) abstrakti. Lisäksi toimitetaan viisi (5) asiasanaa molemmilla kielillä. Tiivistelmät ja asiasanat pyydetään lähettämään toimitukselle jo alkuperäisen artikkelikäsitelmän yhteydessä.

Toimitustapa

Kirjoitukset toimitetaan journal.fi-alustan kautta: <https://oikeus.journal.fi>.

Artikkeliosastolle tarkoitetut kirjoitukset on toimitettava vertaisarviointia varten anonyymisuutena siten, että kirjoittajaa ei voi tunnistaa tekstistä. Tiedot tutkimusta varten saadusta rahoituksesta tai esimerkiksi kiitokset lisätään artikkeleihin vasta julkaisupäätöksen jälkeisessä viimeistelyssä.

Kirjoittajatiedot

Kirjoittajaa pyydetään ilmoittamaan lehdes-
sä julkaistavina kirjoittajätietoina akateeminen oppiarvonsa, virkansa tai toimensa ja sitä vastaavan organisaation nimi sekä sähköpostiosoiteensa. Esimerkiksi näin: Matti Meikäläinen, OTT, vero-oikeuden professori, Turun yliopisto, matmei@utu.fi.

Sähköinen julkaisu

Antaessaan kirjoituksensa julkaistavaksi Oikeus-lehteen kirjoittaja suostuu ilman eri ilmoitusta siihen, että hänen kirjoituksensa voidaan julkaista sekä Journal.fi-palvelussa (oikeus.journal.fi) että Edilex-lakitietopalvelussa (www.edilex.fi).

3. VERTAISARVIOINTIMENETELY

Oikeus-lehti on tieteellinen julkaisu, joka sijoittuu julkaisufoorumin tieteellisten julkaisujen luokittelussa tasolle 2. Vuonna 2001 käytöön otettu artikkelien vertaisarviointimenettely on olennainen osa lehden tieteellisen laadun varmistamista. Vertaisarviointimenettelyn tarkoitus on taata puolueettomasti julkaistavaksi tarjottujen artikkelikäsitelmien tieteellinen laatu. Samalla menettely tarjoaa palautetta kirjoittajille ja auttaa heitä kehittämään tekstiään. Menettelyssä noudatetaan seuraavia menettelytapoja ja -periaatteita.

Kattavuus

Kaikki lehdessä artikkeleina julkaistavaksi tarkoitetut käsitelmät lähetetään ennen julkaisupäätöstä kahdelle ulkopuoliselle vertaisarvioijalle. Artikkeliosastolla ei julkaista kirjoituksia, joita ei ole vertaisarvioitu.

Päätöksenteko artikkelikäsitteilytoimenpiteiden lähettämisestä vertaisarviointi- menettelyyn

Lehden päätoimittajat päättävät käsitteilytoimenpiteiden lähettämisestä vertaisarviointiin, jos he katsovat sen soveltuvan Oikeus-lehdessä julkaistavaksi ja jos käsitteilytoimenpiteet vaikuttaa olevan tieteelliseltä tasoltaan sellainen, että se voisi tulla artikkelina julkaistuksi.

Vertaisarvioijien valinta

Päätoimittajat valitsevat vertaisarvioijat. Valinnat tehdään arvioitavaa kirjoitusta koskevan tieteellisen asiantuntemuksen perusteella. Arvioijien tulee olla vähintään tohtorin tutkinnon suorittaneita. Poikkeuksellisesti toisena arvioijana voidaan kuitenkin käyttää myös muun kuin tohtorin tutkinnon suorittanutta henkilöä.

Nimettömyys

Vertaisarvioinnissa noudatetaan niin sanottua kaksoissokkojärjestelmää. Ulkopuolinen vertaisarvioija ei saa tietää artikkelikäsitteilytoimenpiteiden kirjoittajaa eikä kirjoittaja saa tietää arvioijan henkilöllisyyttä. Lehden päätoimittajat muokkaavat tarvittaessa arviointimenettelyyn lähetettävät kirjoitukset niin, että kirjoittajien anonymiteetti ei vaarannu. Vertaisarvioijien esteettömyys pyritään varmistamaan etukäteen, ja heitä pyydetään ilmoittamaan mahdollisista esteellisyyksistä.

Vertaisarviointilausuntojen sisältö

Ulkopuolinen arvioija antaa arvioimansa artikkelikäsitteilytoimenpiteiden julkaisukelpoisuudesta lausunnon. Lausunnossaan arvioija voi 1) suositella artikkelin julkaisemista sellaisenaan, 2) suositella sen julkaisemista pienin korjauksin, jotka täsmennetään arvion liitteenä, 3) edellyttää käsitteilytoimenpiteiden perusteellista uudelleenmuokkausta, jotta se voitaisiin julkaista, tai 4) todeta, ettei käsitteilytoimenpiteet kelpaa tai soveltu Oikeus-lehden artikkeliosastolla julkaistavaksi. Julkaistavuutta koskevan lausunnon ohella arvioijia pyydetään jättämään kirjoittajalle myös yksityiskohtaisempia huomautuksia ja kommentteja.

Arviointilausuntojen vaikutukset

Lehden päätoimittajat päättävät artikkelin julkaisemisesta saatuaan molemmat vertaisarviointilausunnot. Jos lausunnoissa on edellytetty täsmällisiä muutoksia, kirjoittajan tulee uusia käsitteilytoimenpiteitä toimittaessaan osoittaa tehneensä kyseiset korjaukset, tai, mikäli hän ei pidä niitä perusteltuina, perustelut tälle. Jos lausuntojen perusteella on ilmeistä, että käsitteilytoimenpiteet voidaan julkaista artikkelina vain perusteellisen uudelleenmuokkauksen jälkeen tai ettei arvioitu artikkeli soveltu julkaistavaksi, korjattu artikkelikäsitteilytoimenpiteet voidaan julkaista vain uuden vertaisarviointimenettelyn jälkeen. Päätoimittajat voivat päättää kolmannen arviointilausunnon hankkimisesta erityisesti tilanteissa, jossa käsitteilytoimenpiteiden julkaisukelpoisuudesta saadut lausunnot ovat hyvin erisuuntaisia. Lopullisen päätöksen artikkelin julkaisukelpoisuudesta tekevät päätoimittajat.

OIKEUS-LEHDEN AINEISTOPÄIVÄT

2/2026: artikkelit täynnä, muut jutut 15.5.2026
3/2026: artikkelit 30.4.2026, muut jutut 31.8.2026

OIKEUS

PÄÄTOIMITTAJA: Anna Hurmerinta-Haanpää.

TOIMITUSSIIHTEERI: Pasi Mustonen.

TOIMITUSKUNTA: Tuukka Brunila, Jani Hannonen, Maija Helminen, Markus Himanen, Anna Hurmerinta-Haanpää, Tarja Koskela, Aura Kostiainen, Nea Lepinkäinen, Pasi Mustonen, Riku Neuvonen, Jouko Nuottila, Jenna Päläs, Laura Sarasoja.

Toimituskunnan jäsenten yhteystiedot: *Tuukka Brunila*, tuukka.brunila@utu.fi, *Jani Hannonen*, jssh@utu.fi, *Maija Helminen*, anna-maija.helminen@helsinki.fi, *Markus Himanen*, markus.himanen@helsinki.fi, *Anna Hurmerinta-Haanpää* (päätoimittaja), anna.hurmerinta-haanpaa@aalto.fi, *Tarja Koskela*, tarja.s.koskela@uef.fi, *Aura Kostiainen*, aura.kostiainen@helsinki.fi, *Nea Lepinkäinen*, nea.lepinkainen@utu.fi, *Pasi Mustonen* (toimitussihteri), oikeus@demla.fi, *Riku Neuvonen*, riku.neuvonen@tuni.fi, *Jouko Nuottila*, Jouko.Nuottila@ulapland.fi, *Jenna Päläs*, jenna.palas@uef.fi, *Laura Sarasoja*, laura.sarasoja@helsinki.fi.

Toimituksen postiosoite: OIKEUS-lehti, Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki.

TOIMITUSNEUVOSTO: Daniela Alaattinoglu (Demla), Pia Eskelinen (Demla), Timo Harrikari (OYY), Maija Helminen (OYY), Jussi Jaakkola (Demla), Heini Kainulainen (Demla), Toomas Kotkas (OYY), Tomi Tuominen (Demla)

OIKEUS-LEHTI EDILEXISSÄ: Oikeuden Edilex-versio sisältää lehdet numerosta 3/2000 alkaen. Vuotta vanhemmat lehdet ovat kaikkien Edilex Peruspalvelun, Edilex EHS-palvelun ja Edilex Verotuksen tilaajien käytettävissä ilman eri toimenpiteitä. Käyttöoikeuden saa erillisellä tilauksella, ks. hintatiedot. Demlan ja OYY:n jäsenenä sinulla on mahdollisuus tilata Oikeus-lehti maksuttomasti. Katso tarkemmat ohjeet täältä: <https://www.edilex.fi/oikeus/tietoa>.

OIKEUS-LEHTI JOURNAL.FI-SIVUSTOLLA: Oikeus-lehti on saatavilla avoimena Journal.fi-sivustolla numerosta 1/2024 alkaen. Journal.fi on tiedelehtien toimittamiseen ja julkaisemiseen tarkoitettu palvelu, jota ylläpitää Tieteellisten seurain valtuuskunta. Katso tarkemmat tiedot ja tutustu lehteen täältä: <https://oikeus.journal.fi/>

ILMOITUKSET: koko sivu 340 e, ½ sivu 200 e.

JULKAISIJAT: Oikeuspoliittinen yhdistys – Rättspolitiska föreningen Demla ry, puheenjohtaja *Lauri Linna*, puheenjohtaja@demla.fi, sihteeri *Ilari Mäkilä*, sihteeri@demla.fi, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys ry (OYY), puheenjohtaja *Laura Sarasoja*, puheenjohtaja@oyy-ry.fi, sihteeri *Tomi Lehtimäki*, sihteeri@oyy-ry.fi.

TAITTO: *Pekka Sirkkiä*, puh. 041 519 6402, pekka.o.sirkkia@gmail.com.

LEHDEN KOTISIVU: <https://oikeus.journal.fi/>

AVOIN JULKAISU: Tieteellisten seurain valtuuskunnan avustusehtojen mukaisesti artikkelien käsikirjoitusten (ns. final draft -versio) rinnakkaistallentaminen yliopistokirjastojen tietokantoihin on mahdollista 12 kuukauden viiveellä lehden julkaisupäivämäärästä Edilex-palvelussa lukien. Rinnakkaistallentamisessa käytetään CC BY-ND-NC -lisenssiä, eikä artikkelin kirjoittaja muuta vaadi.

ISSN: 0356-4037

Numeron kirjoittajia

Tuukka Brunila, VTT, tutkijatohtori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, tuukka.brunila@utu.fi

Anne Haarala-Muhonen, KT, pedagoginen yliopistonlehtori, Yliopistopedagogiikan keskus (HYPE), Helsingin yliopisto, anne.haarala-muhonen@helsinki.fi

Jani Hannonen, OTM, rikosoikeuden väitöskirjatutkija, Turun yliopisto, jsshan@utu.fi

Anna Hurmerinta-Haanpää, OTT, yliopistonlehtori, Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, anna.hurmerinta-haanpaa@aalto.fi

Heidi Kankkonen, YTM, yliopisto-opettaja (Tampereen yliopisto), väitöskirjatutkija (Lapin yliopisto), heidi.kankkonen@ulapland.fi

Katja Keinänen, OTT, tutkijatohtori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, katja.keinanen@utu.fi

Tor Krever, PhD, JD, Assistant Professor in International Law, Faculty of Law, University of Cambridge; Fellow, Lauterpacht Centre for International Law; Official Fellow in Law, Girton College, tkk24@cam.ac.uk

Lucas Lixinski, Professor and Associate Dean (International), Faculty of Law & Justice, University of New South Wales (UNSW) Sydney, l.lixinski@unsw.edu.au

Liisa Myyry, VTT, vanhempi yliopistonlehtori, sosiaalipsykologian dosentti, Yliopistopedagogiikan keskus (HYPE), Helsingin yliopisto, liisa.myyry@helsinki.fi

Martti Nieminen, KTT, OTM, yliopistonlehtori (vero-oikeus), Tampereen yliopisto, martti.nieminen@tuni.fi

Soili Nysten-Haarala, OTT, KTM, kauppaoikeuden professori, Lapin yliopisto, soili.nysten-haarala@ulapland.fi

Juha Raitio, OTT, VT, eurooppaoikeuden professori, Helsingin yliopisto, juha.raitio@helsinki.fi

Pauno Soirila, OTT, tutkija, Helsingin yliopisto, pauno.soirila@helsinki.fi